

JGSR

*Journal of Graduate
Studies Review*

**วารสาร
บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**

ISSN : 3088-1110

ONLINE

ปีที่ 22 ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน พ.ศ. 2569

Vol. 22 No. 1 January - April 2026

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

❖ วัตถุประสงค์

๑. เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญา
๒. เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญาแก่สังคม
๓. เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนาและปรัชญา
๔. เพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

❖ ที่ปรึกษา (Advisors)

- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศ. ดร., ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์
- พระพรหมวัชรธีรอาจารย์ (สมจินต์ สมมาปัญญา), ศ. ดร.
- พระพรหมวัชรวิมลคุณ วิ. (บุญชิต ญาณสํวโร), รศ. ดร.
- พระธรรมวชิโรดม (พล อากาศโร), รศ. ดร.
- พระธรรมวชิรปัญญาจารย์ (เทียบ สิริญาโณ), รศ. ดร.
- พระเทพวัชรสารบัณฑิต (ประสาร จันทสโร), รศ. ดร.
- พระราชวัชรธรรมวาที (วัลลภ โกวิท), รศ. ดร.
- พระเมธีวัชรบัณฑิต (हरररर ธรรมหาโส), ศ. ดร.
- พระราชญาณวชิรเวที (สายเพชร วชิรเวที), ผศ. ดร.
- พระสิทธิวัชรบัณฑิต (สุรศักดิ์ ปจฺจนตเสโน), ผศ. ดร.
- ศาสตราจารย์พิเศษ จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต
- รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล สุขะพรหม

❖ บรรณาธิการ (Chief Editors)

พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิพย์ อาภากร), รศ. ดร.

❖ ผู้ช่วยบรรณาธิการ (Assistant Editors)

นายวิทยา ปานไข

❖ กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

พระปัญญาวัชรบัณฑิต (สมบุญ วุฑฒิกโร), รศ. ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
ศาสตราจารย์ พิเศษ ร.ท. ดร.บรรจบ บรรณรุจิ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรหมทา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุฒม์ บุญศรีตัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทุม อังกูโรหิต	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัศนีย์ เจนวิธิสุข	มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

บรรณาธิการผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณากลับกรองบทความ (peer review)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

พระครูโกศลศาสนบัณฑิต (กฤษณะ ตรุโณ), รศ. ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
พระครูปริยัติรัตนคุณบัณฑิต (ไพรัช ธมมทีโป), รศ. ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
พระมหาพรชัย สิริโว, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูศรีสิทธิบัณฑิต (ถวิล กลุยาณธมโม) ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาดนัยพัชร์ คมภิรปัญญา, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาทวี มหาปัญญา, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Asst. Prof. Dr. Ven. Piyaattana	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ศุภสร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.เวทย์ บรรณกรกุล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.กฤต ศรียะอาจ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ พรหมเลิศ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.กมลศ ภูวนาธิพงศ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ธานี สุวรรณประทีป	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์พิเศษ ดร.จุฑามาศ วาริแสงทิพย์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงเพชร สมศรี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แสง นิลนามะ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญเลิศ โอธสุ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชั้นทอง วัฒนะประดิษฐ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธชาติ แผนสมบุญ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัฐพล เย็นใจมา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ ดร.อรชร ไกรจักร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย สติมัน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมคิด เศษวงศ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ ดร.สุภาพรรณ เพิ่มพูล	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.อิทธิเทพ ผาตา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.กรรณิการ์ ขาวเงิน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.กนกวรรณ กรุณาฤทธิโยธิน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.ไพฑูรย์ อุทัยคาม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

ศาสตราจารย์ ดร.สำเนียง เลื่อมใส	มหาวิทยาลัยศิลปากร
Prof. Dr. D. Philips Stanley	Naropa University, USA
Prof. Ven. Dr. Khammai	Dhammasami University of Oxford, UK
H.E. Janos Jelen	Dharma Gate Buddhist College, Hungary
พระราชวินัยวรเมธี (สายรุ้ง อินทวโร), ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ (มณวินทร์ ปุริสตัดโม), ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.มานพ นักการเรือน	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.โกวิทย์ พิมพวง	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.สยาม ราชวัตร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.รัตน์ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
รองศาสตราจารย์ ดร.ธีรโชติ เกิดแก้ว	มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ บังเพลิง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุตดาสาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดโชพล เหมนาไลย	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คะนอง ปาลิภัทรางกูร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ ยอดทอง	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราโมทย์ ยอดแก้ว	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิเชียร แสนมี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปริยา รินรัตนกร	มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรพงษ์ มีไธสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สรณีย์ สายสร	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บารมี อริยะเลิศเมตตา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรรัตน์ แสงแก้ว	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฏฐริยา คำยัง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนันภรณ์ อารีกุล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชญรัตน์ เหมนาไลย	มหาวิทยาลัยบูรพา
อาจารย์ ดร.สวัสดิ์ อโณทัย	มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
อาจารย์ ดร.พริธาดา เดชพิทักษ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
อาจารย์ ดร.รุ่งนิภา เหลียง	มหาวิทยาลัยบูรพา
อาจารย์ ดร.จุฬารัตน์ วิชานาติ	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
อาจารย์ ดร.พิชญนันต์ พงษ์ไพบูลย์	มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ
อาจารย์ ดร.สุรัชย์ พุดชู	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.ภัทธิดา แรงทน	ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

หัวหน้ากองการจัดการ (Head Coordination and Management)

พระมหาธนวุฒิ โชติธมโม, ดร.	เลขานุการสำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
----------------------------	--------------------------------------

กองการจัดการ (Coordination and Management)

พระอุทิศ อาสภจิตโต, ดร.	นักจัดการงานทั่วไป
นายสังวร อ่อนสนธิ	นักจัดการงานทั่วไป
นายภพภพ เทพธานี	นักจัดการงานทั่วไป
ดร.จันทรรม อินทรีเกิด	นักจัดการงานทั่วไป
นางสาวณัฏฐา ฐาปโฬาร	นักจัดการงานทั่วไป
นางสาวเจริญรัตน์ เผ่าเสรีพงษ์	นักจัดการงานทั่วไป
นายณัฐชนนท์ บุญพิทักษ์	นักจัดการงานทั่วไป

❖ ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร

๑. บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา ปรัชญา ที่มีเนื้อหาการศึกษาเชิงประยุกต์หรือบูรณาการเข้ากับศาสตร์สาขาอื่นๆ

๒. บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจัยหรือเสนอแนวคิดใหม่ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือปรัชญา

๓. บทวิจารณ์หนังสือ (book review) เป็นบทความที่วิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาสาระคุณค่า และ คุณูปการของหนังสือ บทความ หรือผลงานด้านศิลปะ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หรือปรัชญา เช่น นิทรรศการ ทัศนศิลป์ และการสร้างละครหรือดนตรีโดยใช้หลักวิชาการและดุลยพินิจอันเหมาะสม ซึ่งบทวิจารณ์นี้ ไม่จำเป็นต้องผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ

❖ กระบวนการประเมินคุณภาพวารสาร

วารสารมีกระบวนการประเมินคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนตีพิมพ์ โดยบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ใน วารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย ๓ ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed) ทั้งนี้บทความจากผู้นิพนธ์ภายในจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกหน่วยงานที่ จัดทำวารสาร ส่วนบทความจากผู้นิพนธ์ภายนอกจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใน หรือนอก หน่วยงานที่จัดทำวารสารที่มีความเชี่ยวชาญในสาขา และไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์

❖ วิธีการพิจารณาบทความ

๑. บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ ระหว่างการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น

๒. ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อ ตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของ วารสาร

๓. บทความที่ได้รับการเผยแพร่ จะได้พิจารณาลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย ๓ ท่าน ตอบทความ ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blinded)

๔. บทความจากผู้นิพนธ์ภายในจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ส่วนบทความจาก ภายนอกจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

❖ กำหนดการเวลาเผยแพร่

วารสาร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ กำหนดเวลาการออกวารสาร ปีละ ๓ ฉบับ คือ

ฉบับที่ ๑	มกราคม – เมษายน
	เผยแพร่ ๓๐ เมษายน ปิดรับบทความ ๓๑ มีนาคม
ฉบับที่ ๒	พฤษภาคม – สิงหาคม
	เผยแพร่ ๓๑ สิงหาคม ปิดรับบทความ ๓๑ กรกฎาคม
ฉบับที่ ๓	กันยายน – ธันวาคม
	เผยแพร่ ๓๑ ธันวาคม ปิดรับบทความ ๓๐ พฤศจิกายน

หากส่งภายหลังกำหนดจะได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ในฉบับถัดไป

❖ บันทึกข้อมูลและพิธีสุทธิอักษร : นายวิทยา ปานไข่ นายภพภพ เทพธานี

❖ ออกแบบปก : นายวิทยา ปานไข่

❖ เจ้าของ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

❖ สำนักงาน :

กองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ห้อง B๔๐๐ ชั้น ๔
อาคารเรียนรวม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ ๗๙ หมู่ที่ ๑ ถนนพหลโยธิน หลักกิโลเมตรที่
๕๕ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รหัสไปรษณีย์ ๑๓๑๗๐

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JGSR>, E-mail : wittayapankhai@gmail.com

เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๗ ๑๙๙ ๙๙๘๑

บรรณาธิการแถลง

วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ เป็นวารสารในกลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดำเนินการเพื่อส่งเสริมเผยแพร่ และเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ทางวิชาการด้านศิลปศาสตร์มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยนิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ปีละ ๓ ฉบับ คือ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม – เดือนเมษายน ฉบับที่ ๒ เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม และฉบับที่ ๓ กันยายน – ธันวาคม ของทุกปี

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาและสาระของบทความทั้งหมดในฉบับนี้จะให้ประโยชน์แก่ผู้อื่นทั้งในด้านองค์ความรู้และโลกทัศน์ที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ ตามที่ผู้เขียนแต่ละท่านได้ศึกษาค้นพบไม่มากก็น้อย และหากท่านประสงค์จะสมัครสมาชิกหรือเขียนบทความส่งมาเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ สามารถติดต่อได้ตามรายละเอียดที่อยู่ท้ายเล่มของวารสาร ท้ายที่สุดนี้ กองบรรณาธิการต้องขอขอบคุณสมาชิกวารสารทุกท่านที่ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีเสมอมาไว้เป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร.)

บรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์

สารบัญ

บรรณาธิการแถลง (ก)

สารบัญ (ข)

ภาค ๑ บทความวิจัยและบทความวิชาการ

❖ ศึกษาวิเคราะห์สังฆวิธีในการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

An Analytical Study of the Sangha Method in the Meditation

Teaching of Venerable Ajahn Mun Bhuridatta

ภักดีศักดิ์กาญจน์ วุฒิประสิทธิ์

Phaksitkan Wuthiprasit

๑

❖ การวิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์

ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร

an analysis of the four Iddhipāda (paths of accomplishment)

in the development of desirable personnel at the willpower institute

of luangphor viriyang sirintharo

พระวีระวิชญ์ วิชชธโร (ธนัทพิพัฒน์กุล)

Phra Veeravit Vijjatharo (Tanutpipatkul)

๑๕

❖ ผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานที่มีต่อความสามารถใน

การคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย โรงเรียนชลประทานบ้านกอโจด จังหวัดนครราชสีมา

Effects of Phenomenon-Based Learning on Preschool Children's

Rational Thinking Abilities, Chonprathanbankorjod School, Nakhon

Ratchasima Province

พิมพ์พิชญา เตียเจริญวรรณ

Pimpichaya Tiacharoenwat

๓๑

- ❖ **แนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา**
Guidelines for Quality Management of Student Affairs in Schools under the Phra Nakhon Si Ayutthaya Secondary Educational Service Area Office
นภัทรชนก กุลเจริญ
Naphatchanok Khooncharoen
พรเทพ รุ่แผน
Pornthep Ruphan ๔๕
 - ❖ **กระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้พลั้งผิดด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร**
The Process of Fehabilitating Children and Youth Who Have Made Mistakes Using Buddhist Communication Innovations
ชัชวาลย์ แก้วกระจาย
Chatchawan Kaewkrajai
บุญเลิศ โอธสุ
Boonlert Otsu
กนกวรรณ กรุณาฤทธิโยธิน
Kanokwan Karunatittiyotin ๕๖
 - ❖ **การพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย โดยการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา โรงเรียนเซนต์โยเซฟนครสวรรค์**
Development of Preschool Children 's Social Behavior through Project Approach on the STEM Education of Saint Joseph Nakhon Sawan School.
จงกล แก้วมณี
Jongkon Kaewmanee
ดารารัตน์ อุทัยพยัคฆ์
Dararat Uthaipayuck
ศุภวรรณ เล็กวิไล
Supawan Lekvilai ๗๗

- ❖ การพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิด ไฮสโคป โรงเรียนวัดท่าโบสถ์ อำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท
The Development of democratic behavior of Preschool children who received The Organizing Free Play or Creative Play based on the High/Scope Approach , Wat Tha Bot School, Hankha District, Chai Nat Province.
ศราวุฒิ บัวพุก
Sarawaut Busphok ๘๖

- ❖ รูปแบบกิจกรรมการส่งเสริมความสุขตามหลักภาวนา ๔ ของผู้สูงอายุที่รับฟังสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่น FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี
A model of happiness-promotion activities based on the Four Foundations of Mindfulness for the elderly who listen to FM 100.25 MHz radio station in Prachinburi Province
พระปริยัติวัชรสุธี
PhraPariyattivajiraSuddhi
อำพล บุตดาสาร
Amphon Buddasarn ๙๔

- ❖ การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี
Integrating Buddhist Principles for Sustainable Strong community Development: A Case Study of Prachantakham District, Prachinburi Province
พระครูสถิตธรรมกิจ (เสถียร ทิสสวโร)
Phrakhru Sathitthammakit (Sathien Tissawaro) ๑๐๙

- ❖ การส่งเสริมการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธด้วยกิจกรรมองค์รวมในอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี
Promoting the Propagation of Buddhist Culture Through Holistic Activities in Kabinburi District, Prachinburi Province
พระอธิการบุญกลม โกวิท (บุตรอินทร์)
Phra Athikan Bunlom Kowito (But Inthra)
มานพ นักการเรือน
Manop nakkarreiyin ๑๒๓

- ❖ รูปแบบกิจกรรมการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรม
ในจังหวัดปราจีนบุรี
Activity Format for Promoting Dhamma Practice in Order to Increase
the Efficiency of Dhamma Practice Centers in Prachinburi Province
พระครูสุภัทรปัญญาคุณ (พินิตตัน)
Phrakhru Supatrapanyakun (Pinettan) ๑๓๖
- ❖ รูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุวัยต้น เพื่อลดภาวะหลงลืม
A Model of Vipassanā Meditation Practice Activities for Early Older
Adults to Reduce Age-Related Forgetfulness.
พระภาณุเดช จันทโชโต (เรืองสว่าง)
Phanudeach Chandajoto (Ruangsawang)
มานพ นักการเรือน
Manop nakkarreiyin ๑๕๑
- ❖ แนวทางการทำบุญผ่านสื่อออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการ
An Integrated Buddhist Approach to Merit-Naking Through Online Media
อรอุมา บัวทอง
Onuma Buathong ๑๖๗
- ❖ ผลของการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบ
พุทธวิธีที่มีต่อการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดม่วงเจริญผล
จังหวัดสุพรรณบุรี
Effects of The Buddhist Instructional Model Learning Management on
Preschool Children's Environmental Problem- Solving, Watmuangcharoenphon
School, Suphanburi Province.
ภาวิณี ศรีเมือง
Pawinee Srimuang ๑๘๐

- ❖ การพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย โดยการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐาน
ประกอบการเล่านิทาน ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนชุมชนอุนนุรอยน์ (บึงขวาง)
กรุงเทพมหานคร
Development of Basic Mathematical Skills in Preschool Children Though
Game-Based Learning Activities by Storytelling at Unnuroy Community Child
Development Centre (Bungkwang), Bangkok
นิสรีน หมัดนุรักษ์
Nisreen Mudnurak ๑๙๐

- ❖ การพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเผยแพร่พุทธศิลป์ ของวัดพระอารามหลวง
ในเขตกรุงเทพมหานคร
The Development of Buddhist Communication Innovation to Temples
that Communicate The Buddhist Arts of Royal Temples in Bangkok
Methropolis
สุนทร จันทรนิเวศน์
Soontorn Channiwes
บุญเลิศ โอฐสุ
Boonlert Otsu
กนกวรรณ กรุณาฤทธิโยธิน
Kanokwan Karunattittiyotin ๒๐๓

- ❖ ผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานที่มีต่อการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย
โรงเรียนบ้านเกาะแลหนัง จังหวัดสงขลา
Effect of Literature-based Learning Management on Preschool Children's
Executive Functions, Ban Koh Lae Nang School, Songkhla Province
สุพัฒน์ชยา ชูแก้ว
Suphatchaya Chukaeo ๒๑๘

- ❖ การวิเคราะห์การเสียชีวิตอันมีสาเหตุมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕
ผ่านคำสอนเรื่องกรรมและปาณาติบาต

An Analysis of Deaths Caused by PM2.5 air pollution through
the Teachings on Kamma and Pāṇātipāta

พระมหาวัชรธรรม ศรีชัย

Pramaha Warantorn Srikhuy

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม

Maechee Kraitsana Raksachom

อรชร ไกรจักร์

Orachon Kraichakr

๒๓๓

- ❖ พุทธจิตวิทยากับการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์

Buddhist Psychology for the Development of Human Quality of Life

พระมหาสุริยันต์ บุญยอด

Phramaha Suriyan Boonyod

๒๔๖

- ❖ “พุทธธรรมกับการเยียวยาสังคมไทย” การประยุกต์หลักพุทธธรรม
เพื่อการแก้ไขปัญหาสังคมร่วมสมัย

“Buddhist Principles and the Healing of Thai Society” Application of
Buddhist Principles in Solving Contemporary Social Problems

พระมหาสันติ อธิภักโธ

Phramaha Santi Dhirabhaddho

พระอุทิศ สุขแสง

PhraUthit Suksang

๒๖๒

ศึกษาวิเคราะห์สังขวิธีในการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

An Analytical Study of the Sangha Method in the Meditation Teaching
of Venerable Ajahn Mun Bhuridatta

ภักดีกาญจน์ วุฒิประสิทธิ์
Phaksitkan Wuthiprasit^๑

Received: September 4, 2025 Revised: October 15, 2025

Accepted: January 7, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องศึกษาวิเคราะห์สังขวิธีในการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาประวัติและปฏิปทาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ๒) เพื่อศึกษากรรมฐานและหลักธรรมคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต และ ๓) เพื่อวิเคราะห์สังขวิธีในการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต งานวิจัยเป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ร่วมกับ พระภิกษุและฆราวาส จำนวน ๑๕ รูป/คน ซึ่งแบ่งเป็น พระสงฆ์ ๕ รูป และผู้ปฏิบัติธรรมแนวทางพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ๑๐ คน โดยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ ซึ่งจะนำข้อมูลมาวิเคราะห์เป็นเชิงพรรณนา

ผลการศึกษา พบว่า พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต พระเถระสายวิปัสสนากรรมฐานของฝ่ายธรรมยุติกายและเป็นที่รู้จักในระดับสากล คือ บวรอาจารย์พระกรรมฐานสายวัดพระป่า พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นพระวิปัสสนาผู้มีปฏิปทาที่เคร่งครัดในวัตรปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเฉพาะธุดงค์วัตร ๑๓ รูปแบบและหลักธรรมที่ใช้ในการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ใช้หลักสติปัฏฐาน เป็นชัยภูมิแห่งฝึกจิต เพื่อการฝึกฝนกรรมฐาน ๒ อย่างคือ สมถกัมมัฏฐาน และ วิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยมีสติปัฏฐานเป็นชัยภูมิ คือเป็น สนามฝึกฝนของบรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้ยึดถือในการฝึกฝน

สังขวิธีในการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต คืออุบายแห่งวิปัสสนาเครื่องถ่วงถ่วงอนกิเลสมูลการของสังสารวัฏ ผู้วิจัยวิเคราะห์ไว้ ๗ วิธี (๑) ยึดมั่นพระธรรมวินัยและข้อวัตรปฏิบัติธุดงค์วัตร ๑๓ (๒) หลักธรรมคำสอน เจริญมรรคมีองค์ ๘ แสดงธรรมเพื่อการดับทุกข์ (๓) การเจริญกรรมฐานมุ่งเน้นหลักมัชฌิมาปฏิปทา (๔) พระเถระต้นแบบพระธรรมวินัยเคร่งครัด (๕) สังขวิธีสร้างสิ่งแวดล้อมที่สงบ (๖) หลักการถ่ายทอดใช้แบบศิษย์มีครูสะสมประสบการณ์ตรง (๗) อุบายแห่งวิปัสสนาอันเป็นเครื่องถ่วงถ่วงอนกิเลส สังขวิธีในการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เกื้อกูลส่งเสริม

^๑ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Master of Buddhism Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Email: phaksitkan@gmail.com, เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๑

บทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาครบ ๖ ด้าน และสร้างคุณูปการคณะลูกศิษย์ทั้งหลาย อย่างเป็นระบบและรูปธรรมถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : สังฆวิธี, การเผยแผ่, การสอนกรรมฐาน, พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

Abstract

This research entitled ‘An Analytical Study of the Sangha Method in the Meditation Teachings of Venerable Ajahn Mun Bhuridatta’ aimed: 1) to study Ajahn Mun’s biography and modes of practice (*paṭipadā*), 2) to study his approach to meditation and core doctrinal teachings, and 3) to analyze the Sangha methods employed in his meditation instruction. Using a qualitative research design, data were collected through in-depth interviews with 15 monks and laypeople, divided into 5 monks and 10 people who practice the teachings of Phra Ajahn Man Phurithatto.

The research findings showed that Ajahn Mun, a prominent meditation master in the Thai Dhammayuttika tradition and a founder of the Thai Forest Tradition, was renowned for his strict adherence to the *Vinaya*, especially the thirteen *Dhutanga* practices and fourteen monastic disciplines. His meditation teaching emphasized the *Samatha* (tranquility) and *Vipassanā* (insight) methods, grounded in *Satipaṭṭhāna* (Four Foundations of Mindfulness) as the central training framework.

The Sangha methods he employed encompassed seven key approaches: strict observance of the *Dhamma-Vinaya*; teaching based on the Noble Eightfold Path toward the cessation of suffering; emphasis on the Middle Way (*Majjhimā Paṭipadā*); exemplifying discipline as a model elder monk; fostering a supportive meditative environment; utilizing direct teacher-disciple transmission for experiential learning; and applying skillful means in *Vipassanā* to eradicate defilements. These methods significantly contributed to the propagation of Buddhism across six major dimensions and create benefits for the entire group of disciples systematically and concretely up to the present day.

Keywords: Sangha Method, propagation, meditation teaching, Venerable Ajahn Mun Bhuridatta

๑. บทนำ

ความสำคัญในคำสอนของพุทธศาสนา อันมีพระโอวาทปาติโมกข์ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสแสดงไว้ ถือเป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญ หรือ เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ดังปรากฏพระไตรปิฎกข้อความนี้ว่า “ความอดทนคือความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม ผู้ร้ายผู้อื่น ไม่เชื่อว่าเป็นบรรพชิต... การไม่ทำบาปทั้งปวง...การทำกุศลให้ถึงพร้อมและการทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว”^๒ พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ใน

^๒ ดุราละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

ประเทศไทยและหยั่งรากลึกเป็นส่วนสำคัญในวิถีชีวิตของคนไทย หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาจึงเป็นรากฐานสำคัญในการอบรมจิตใจให้คนไทยเป็นผู้มีคุณธรรม โดยเน้นการเคารพนับถือคุณแห่งพระรัตนตรัย อันประกอบด้วย พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ อย่างสูงสุด นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังส่งเสริมค่านิยมด้านความกตัญญูกตเวที และความเคารพอย่างลึกซึ้งต่อผู้มีพระคุณ ได้แก่ บิดามารดา และครูบาอาจารย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนไทยยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน และ ในบรรดาพระสงฆ์ผู้เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่ธรรมนั้น พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นพระอรหันต์แบบและเป็นพระอาจารย์ใหญ่สายวิปัสสนากรรมฐานที่คนไทยเคารพนับถืออย่างสูง ปฏิปทาของท่านเป็นวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ โดยเน้นการบำเพ็ญความเพียรอย่างอุกฤษฏ์ตามแนวทางของพระพุทธเจ้า

กรรมฐานคือหลักธรรมสำคัญเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาปรากฏหลักฐานตั้งแต่สมัยพุทธกาล ได้สืบทอดกันมาเมืองคัมภีร์ประกอบสำคัญ คือ การเผยแผ่ในการปฏิบัติทางกายนั้นคือการประพฤติปฏิบัติเคร่งครัดในพระธรรมวินัย และการเผยแผ่ด้วยคำสอน พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มีปฏิปทาของพระอริยสงฆ์ธรรมฐาน ความรอบรู้ด้านวิปัสสนากรรมฐาน เป็นที่เคารพยกย่องจากพระภิกษุสามเณร เพราะพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ซึ่งเป็นศิษย์รุ่นที่ ๓ ที่สืบเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่ มีความรอบรู้เชี่ยวชาญในวิปัสสนากรรมฐานทั้งเชิงปริยัติและเชิงปฏิบัติ ได้รับความเคารพยกย่องจากพระภิกษุสามเณรผู้เป็นศิษย์ว่า “พระอาจารย์ใหญ่” มีศิษยานุศิษย์ทั้งในคณะธรรมยุตและในคณะมหานิกาย ซึ่งศิษย์ทั้ง ๒ คณะต่างปฏิบัติยึดมั่นตามแนวคำสอนและปฏิปทาของพระอาจารย์มั่น คือเคร่งครัดในพระวินัยสมาทานธุดงค์วัตรและปฏิบัติกรรมฐานอย่างจริงจังและปฏิบัติสมณวัตรต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอโดยไม่แตกต่างกัน^๓

หลักคิดและหลักปฏิบัติที่สำคัญของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต คือการเน้นความขยันหมั่นเพียรในการเจริญกรรมฐาน 4 และการที่ท่านถือปฏิบัติใน ธุดงค์วัตร ๑๓ อย่างเคร่งครัดเป็นอาจินตลอดชีวิตสมณเพศ โดยเฉพาะธุดงค์วัตร ๔ ข้อหลัก เช่น การนุ่งห่มผ้าบังสุกุล (ปัสสุกุลิกังคธุดงค์) และการฉันวันละครั้งเดียว (เอกาสนิกังคธุดงค์) ท่านได้ปลีกวิเวกออก ธุดงค์ไปรูปเดียว เพื่อแสวงหาความวิเวกและบำเพ็ญสมณธรรมในที่สงบ ตามป่าและภูเขา (อรัญญิกังคธุดงค์) ท่านสอนให้เห็นถึงความลำบากและความขาดแคลนในปัจจุบัน ให้เป็นเครื่องประกอบในการปฏิบัติเพื่อขัดเกลาจิตใจ นอกจากนี้ ยังมีอุบายกล่อมเกลาจิตของผู้ฟังให้มีสมาธิเป็นฐานในการปฏิบัติเพิ่มพูนสติปัญญา และสอนให้พระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ต่าง ๆ วางตนให้เป็นผู้มีสติสัมปชัญญะประกอบขณะทำหน้าที่ทุกกรณี

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตได้รับการยกย่องดังกล่าวเป็นปรากฏการณ์สำคัญในสังคมโลก และได้มีการจัดกิจกรรมเฉลิมฉลองครบ ๑๕๐ ปีชาตกาล ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต อย่างเป็นทางการในวันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ และต่อเนื่องตลอดวาระปีที่ยูเนสโก (UNESCO) ได้ประกาศยกย่อง ด้วยเหตุแห่งคุณูปการอันใหญ่หลวงของท่านต่อพระพุทธศาสนาและสังคมโลก องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) จึงได้มีมติยกย่องให้ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตเป็น “บุคคลสำคัญของโลก” สาขาสันติภาพ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๓ ถึง ๒๕๖๔^๔

^๓ ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สำนักวิปัสสนาสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.cubs.chula.ac.th/old/images/research/56_6/VipassanaMeditaitonCentre_full.pdf [๑ ตุลาคม ๒๕๖๔].

^๔ ThaiPost, น้อมรำลึก 153 ปีชาตกาล 'หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต', [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thaipost.net/news-update/310781/> [๑ ตุลาคม ๒๕๖๔].

ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษา ประวัติความเป็นมาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มีความเป็นอย่างไร นำหลักธรรมใดแสดงธรรมให้บรรพชิต และ คฤหัสถ์ผู้สนใจปฏิบัติธรรม รวมถึงปฏิบัติในการเผยแผ่ธรรมะของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เป็นอย่างไร นั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเพื่อค้นหาวิเคราะห์ตามลำดับ

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์สังฆวิธีในการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต” เป็นช่องว่างของงานวิจัย เช่น งานวิจัยก่อนหน้านี้ศึกษาเพียงด้านประวัติ แต่ยังไม่เจาะลึก “สังฆวิธี” เป็นต้น มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ ดังนี้

- ๑) เพื่อศึกษาประวัติและปฏิบัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต
- ๒) เพื่อศึกษาคำสอนรูปแบบการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต
- ๓) เพื่อวิเคราะห์สังฆวิธีในการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์สังฆวิธีในการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การศึกษาวิจัยข้อมูลเชิงเอกสาร ศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทำการทบทวนแนวคิดการอุดมคติ ๑๓ และวัตร ๑๔ แนวคิดปฏิบัติในพระพุทธศาสนา รูปแบบการสอน สังฆวิธีของพระสงฆ์ และ ประวัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พร้อมศึกษาข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณคดีภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วรรณคดีภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย งานวิจัย วิทยานิพนธ์รวมถึงเอกสารทางวิชาการ วารสาร และ บทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ ๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept-Interview) โดยมีผู้ให้ข้อมูล ๑๕ รูป/คน แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม พระสงฆ์ ๕ รูป ผู้ปฏิบัติธรรมแนวทางพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ๑๐ คน เพื่อวิเคราะห์สังฆวิธีในการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

ขั้นตอนที่ ๒ พื้นที่การวิจัย เป็นพื้นที่เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติและปฏิบัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสายวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อศึกษาผลของการปฏิบัติที่อิงกับอุดมคติและหลักธรรมคำสอนที่ท่านวางรากฐานไว้ พื้นที่วิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สถานที่ปฏิบัติธรรมในสายวัดป่า หรือ สถานที่วิเวก ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ที่คณะอุบาสก อุบาสิกา ซึ่งเป็นครูสมาธิและจิตอาสา ใช้ในการฝึกฝนปฏิบัติธรรม โดยอาจารย์รวมถึงสถานที่ที่ได้รับการสืบทอดปฏิบัติจากพระเถระชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นศิษย์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตโดยตรง เพื่อให้งานวิจัยสื่อถึงปฏิบัติของบูรพาจารย์แห่งกองทัพธรรมอย่างแท้จริง

ขั้นตอนที่ ๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ตามลำดับดังนี้

๑. ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดเรื่องการอุดมคติ ๑๓ รูปแบบการสอน ประวัติ ปฏิบัติ และสังฆวิธีของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เพื่อนำไปสร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย
๒. นำเสนอร่างแบบสัมภาษณ์ต่อผู้ทรงคุณวุฒิ ๓ ท่าน เพื่อขอรับข้อเสนอแนะและความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาแบบสัมภาษณ์ให้มีความสมบูรณ์และตรงตามวัตถุประสงค์การศึกษา

๓. ปรับปรุงและแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะที่ได้รับจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้แบบสัมภาษณ์มีความเหมาะสมและพร้อมสำหรับการเก็บข้อมูล

๔. จัดเตรียมแบบสัมภาษณ์เพื่อใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) โดยแบบสัมภาษณ์มีสาระสำคัญดังนี้

ขั้นตอนที่ ๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยนี้ดำเนินการตามลำดับดังนี้

๑. เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการแนวคิดเรื่องการธุดงค์ ๑๓ และ รวมถึงแนวคิดปฏิบัติ รูปแบบการสอน สังฆวิธีของพระสงฆ์ ประวัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

๒. เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับให้สัมภาษณ์เชิงลึก (Indept-Interview) โดยมีผู้ให้ข้อมูล ๑๕ รูป/คน แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม พระสงฆ์ ๕ รูป ผู้ปฏิบัติธรรมแนวทางพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ๑๐ คน เพื่อวิเคราะห์สังฆวิธีในการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

๓. วิเคราะห์ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล ๑๕ รูป/คน แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม พระสงฆ์ ๕ รูป ผู้ปฏิบัติธรรมแนวทางพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ๑๐ คน เพื่อวิเคราะห์สังฆวิธีในการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

ขั้นตอนที่ ๕ การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้เริ่มต้นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยศึกษาจากเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ซึ่งได้ทำการถอดเสียงบทสัมภาษณ์และบทสนทนาออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างละเอียดในระดับคำต่อคำ (word by word) จากนั้นได้อ่านบทสนทนาข้อมูลซ้ำหลายครั้งอย่างรอบคอบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งในเนื้อหา แล้วจึงดำเนินการจัดระเบียบข้อมูล โดยจำแนกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นหลักที่ปรากฏ จากนั้นจึงนำข้อมูลที่จัดหมวดหมู่ไว้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อสรุปสาระสำคัญ ก่อนจะจัดเรียบเรียงผลการวิจัยในรูปแบบการนำเสนอเชิงพรรณนา (Descriptive Presentation) เพื่อให้สามารถสะท้อนสาระสำคัญของข้อมูลได้อย่างมีระบบ ครบถ้วน และชัดเจนสิ่งที่ค้นพบถึงผลการศึกษาประวัติและปฏิบัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต และ หลักธรรมคำสอนและกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตลอดจนถึง ผลการศึกษาสังฆวิธีในการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต รวมถึง องค์ความรู้จากการวิจัย

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ผลการศึกษาประวัติและปฏิบัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พบว่าประวัติพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นพระเถระสายวิปัสสนากรรมฐานของฝ่ายธรรมยุติกนิกาย และเป็นที่รู้จักในระดับสากลในฐานะ บวรพจารย์พระกรรมฐานสายวัดพระป่า ท่านเกิดเมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๓ ณ บ้านคำบง จังหวัดอุบลราชธานี และได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุเมื่ออายุ ๒๒ ปี โดยได้มอบตัวเป็นศิษย์ของพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล ท่านได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโกให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก สาขาสันติภาพ ในวาระครบรอบ ๑๕๐ ปีชาตกาล พ.ศ. ๒๕๖๓ ถึง ๒๕๖๔.

ปฏิบัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ยึดมั่นในการรักษาพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ท่านถือคติว่า “เมื่อมีวัตรก็เชื่อว่ามีศีล ศีลเป็นเบื้องต้นของการปฏิบัติ เมื่อต้นดี ปลายก็ดี”^๕ ท่านถือปฏิบัติใน ธุดงค์วัตร ๑๓ อย่างเคร่งครัดเป็นอาจินตตลอดชีวิตสมณเพศ โดยเฉพาะธุดงค์วัตร ๔ ข้อหลัก เช่น การนุ่งห่มผ้า

^๕ ชัยมงคล จินดาสมุทร, ปณณกะ พรรณพราหมณ์พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มหาปรารักษ์แห่งพระป่า, (สกลนคร: โรงพิมพ์สกลนครการพิมพ์, ๒๕๖๔), หน้า ๓๔.

บังสุกุล (บังสุกุลีกังคุดงค์) และการฉันทวันละครั้งเดียว (เอภาสนิกังคุดงค์). ท่านได้ปลีกวิเวกออก ชุติงค์ไปรูปเดียว เพื่อแสวงหาความวิเวกและบำเพ็ญสมณธรรมในที่สงบ ตามป่าและภูเขา (อรัญญีกังคุดงค์).

ปฏิปทาของท่านเน้นการ เป็นพระเถระต้นแบบ ในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน เพื่อให้คณะศิษย์เห็นและเกิดแรงบันดาลใจในการปฏิบัติตาม. ท่านเน้นย้ำถึงหลักธรรม “ความไม่ประมาท” และการ เคารพยำเกรงในครู อาจารย์และได้สอนกรรมฐาน ๒ อย่าง คือ (๑)สมถกัมมัฏฐาน เพื่อความสงบ ท่านสอนการบริกรรม “พุท-โธ” เพื่อให้จิตใจมีอารมณ์เป็นหนึ่งและเกิดความสงบจากกิเลส. และ (๒) วิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อความเห็นแจ้ง ท่านสอนให้พิจารณา กายคตาสติ (เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง) และ ธาตุกรรมฐาน (แยกกายออกเป็น ดิน น้ำ ลม ไฟ) เพื่อให้เห็นว่าร่างกายนี้ ไม่มีตัวตน ไม่มีสัตว์ บุคคล เรา เขา โดยมี สติปัญญา เป็นชัยภูมิสนามฝึกฝน ตามหลัก

การเทศนาสั่งสอนคณะลูกศิษย์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ตามวาระโอกาสตามสถานที่ต่าง ๆ ในการเดินทางจาริกชุติงค์ เมื่อท่านจำพรรษาอยู่ในสถานที่นั้น ก็ได้พบหลักฐานบันทึกไว้ในหนังสือที่คณะศิษย์เขียนระบุถึง พระอาจารย์ ที่เหล่าลูกศิษย์ได้ใกล้ชิดน้อมปฏิบัติตามหลักคำสอนและปฏิบัติตามจริยาวัตรของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ผู้วิจิตรนาเขียนสรุปไว้พอสังเขป ดังตารางต่อไปนี้ คือ

ชื่อ /ฉายา	วัด	จังหวัด	ฝ่าย
๑.พระเทพสิทธิอาจารย์ (จันทร์ เขมิโย)	ศรีเทพประดิษฐาราม	นครพนม	ธรรมยุติกนิกาย
๒.พระธรรมเจดีย์ (จุม พนฺธุโล)	โพธิสมภรณ์	อุดรธานี	ธรรมยุติกนิกาย
๓.สมเด็จพระมหาวิริวงศ์ (พิมพ์ ธรรมธโร)	พระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร	กรุงเทพฯ	ธรรมยุติกนิกาย
๔. พระราชนิโรธรังสี (เทสก์ เทสรังสี)	หินหมากเป้ง	หนองคาย	ธรรมยุติกนิกาย
๕. หลวงปู่หลุย จันทสาโร (วรบุตร)	ถ้ำผาบึง	เลย	ธรรมยุติกนิกาย
๖. พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร	ป่าอุดมสมพร	สกลนคร	ธรรมยุติกนิกาย
๗. พระโพธิญาณเถร (หลวงพ่ocha สุภทฺโท)	หนองป่าพง	อุบลราชธานี	มหานิกาย
๘.สมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยงค์ สิริธโร)	ธรรมมงคลญาณอุญาณนันทวิหาร	กรุงเทพฯ	ธรรมยุติกนิกาย

พระมหาเถระ ๘ รูป ที่อยู่ปฏิบัติรับใช้ใกล้ชิดน้อมปฏิบัติตามหลักคำสอนและประพฤติตนให้มีปฏิปทาตาม จริยาวัตรของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ใช้แนวทางการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ที่เป็นต้นแบบการดำรงชีวิต สมณเพศที่เคร่งครัดมีก้น้อยสันโดษตามแบบอย่างพระอรหันต์ในสมัยพุทธกาล โดยมีวัตถุประสงค์เทศนาธรรม สั่งสอน บรรพชิตให้ปฏิบัติตามแนวทางชีวิตสมณเพศของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต โดยช่วงเวลาผ่านมา ๑๕๐ ปี องค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และ วัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติยูเนสโก (UNESCO) ได้มีมติรับรองประกาศยกย่องให้ พระ

อาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นบุคคลสำคัญของโลก สาขาสันติภาพ ประจำปี ๒๕๖๓^๖ และบรรจุให้มีการเฉลิมฉลอง ๑๕๐ ปีชาตกาล ซึ่งเป็นพระอริยสงฆ์รูปที่ ๓ ของประเทศไทย นับตั้งแต่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโรรส บุคคลดีเด่นด้านวัฒนธรรมระดับโลก ส่วนรูปที่ ๒ ของประเทศ คือ พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญฺโญ) หรือที่ชาวพุทธนิยมกล่าวถึงท่านว่า “ท่านพุทธทาสภิกขุ” รับรางวัลบุคคลสำคัญของโลกด้านส่งเสริม ขันติธรรม สันติธรรม วัฒนธรรม ความสัมพันธ์อันดีของมวลมนุษยชาติประจำปี ๒๕๕๘

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ธรรมเนียมและหลักธรรมคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พบว่า พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต สอนกรรมฐาน ๒ อย่าง คือ (๑)สมถกัมมัฏฐาน (เพื่อความสงบ) โดยใช้หลักธรรมคำสอนของ พระพุทธเจ้า ท่านสอนให้บริกรรม “พุท-โธ” ซึ่งเป็นหนึ่งใน ๔๐ วิธีของสมถกรรมฐาน จุดประสงค์คือเพื่อให้จิตใจมี อารมณ์เป็นหนึ่ง ทำให้จิตสงบจากอารมณ์ต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบ และเกิด พลังจิต ท่านถือว่าคำบริกรรมเป็นสิ่งที่ สำคัญมากในการทำสมาธิ (๒)วิปัสสนากัมมัฏฐาน (เพื่อความเห็นแจ้ง) ท่านใช้ สติปัฏฐาน เป็นชัยภูมิ (สนามฝึกฝน) ของผู้ปฏิบัติ โดยเน้นการพิจารณา กายานุปัสสนา ๒ ประการ คือ (๑)การพิจารณากาย: ท่านสอนให้พิจารณา อากาโร ๓๒ โดยเน้น เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ (ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง) ด้วยวิธี อนุโลมปฏิโลม (ถอยหน้าถอยหลังเข้าไปซ้ำ มา) เพื่อให้เห็นว่าเป็นสิ่งปฏิภูลและไม่น่ารังเกียจ (๒)ธาตุกรรมฐาน: สอนให้แยกพิจารณาร่างกายออกเป็น ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เพื่อให้เห็นความแตกดับทำลายหายสูญไป และบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือเห็นแจ้งว่าร่างกายนี้ ไม่มีตัวตน ไม่มีสัตว์ บุคคล เรา เขา

ท่านสอนหลัก อริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นหนทางอันประเสริฐสู่ความดับทุกข์ และรวมเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่พอดี ไม่ตึงหรือหย่อนเกินไป. นอกจากนี้ ท่านเน้น ความไม่ ประมาท (อัปมาทะ) คือการมีสติระลึกรู้และไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความดีงาม และสอนว่า ใจ เป็นมหาฐาน ใหญ่ ที่ทุกสิ่งสำเร็จได้ด้วยใจ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “มโนปุพพคมมา ธมมา มโนเสฏฐา มโนมยา, ธรรมทั้งหลาย มีใจ เป็นหัวหน้ามีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ”^๗ และแนวทางคำสอน ซึ่งเป็นต้นแบบเอกลักษณ์ในการประพฤติตนเคร่งครัด พระธรรมวินัย สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าแท้ ความรู้ความเข้าใจ ตามหลักการปฏิบัติธรรมที่ปรากฏคำสอนใน พระไตรปิฎกว่า “อริยสาวกประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระ ภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อัน วิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน”^๘ ฉะนั้น การที่มีคณะศิษย์ได้ฝากตัวเป็นศิษย์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นจำนวนมาก ในช่วงท่านยังมีชีวิตอยู่ เกื้อกูลให้คำสอนท่านขยายผลสู่ภาคปฏิบัติผ่านคณะลูกศิษย์ที่เป็นบรรพชิต ผ่านการบันทึกเป็น หนังสือ ผ่านการบันทึกเทปและขยายผลถึงการจัดทำมูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เพื่อรวบรวมผลงานไว้จำนวนมาก เป็นต้นแบบภิกษุที่บวชเรียนแล้วรักษาพระวินัย เคารพพระวินัยไว้อย่างดีเลิศด้วยแนวทางที่เป็นสังฆวิธีในการสอน ธรรมเนียมของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ผลการศึกษาพบว่า ตรงกับหนังสือมุตโตทัยที่เขียนโดย พระญาณวิริยาจารย์ (วิริยัง สิริธโร) ได้อธิบายถึงประวัติ และหลักการ คำสอนของพระอาจารย์ มั่น ภูริทัตโต

^๖ ThaiPost, น้อมรำลึก 153 ปีชาตกาล ‘หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต’, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thaipost.net/news-update/310781/> [๑ ตุลาคม ๒๕๖๔].

^๗ พุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑/๑๗, พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๒.

^๘ ตูรายละเอียดยใน อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๕๒/๘๖.

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ สังขวิธีในการสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต พบว่า พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้สอนกรรมฐาน และ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าด้านการปฏิบัติกรรมฐาน ๒ อย่างคือ สมถกัมมัฏฐาน และ วิปัสสนากัมมัฏฐาน ท่านสอนหลัก อริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นหนทางอันประเสริฐสู่ความดับทุกข์ และรวมเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่พอดี ไม่ตึงหรือหย่อนเกินไป. และถ่ายทอดหลัก คำสอนให้บรรดาศิษยานุศิษย์ได้นำไปเรียนรู้ เพื่อฝึกอบรมปัญญาให้เกิดมูลเหตุแห่งสิ่งทั้งหลายในสากลโลกธาตุ มูล การของสังสารวัฏ โดยมีสติปัญญาเป็นชัยภูมิ (สนามฝึกฝน) หลักการแรกสอนพระกรรมฐานที่เป็นคำสอนในคัมภีร์ พระพุทธศาสนา เริ่มต้นด้วยการเจริญสมถกัมมัฏฐาน วัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดสมาธิ แนบแน่นอยู่กับอารมณ์อย่างใด อย่างหนึ่ง เมื่อจิตเป็นสมาธิแล้ว จึงให้ดำเนินการตามลำดับ (๑) ชำระศีลของตนให้บริสุทธิ์ในเบื้องต้น (๒) ตัดปิลิโพธิ หมายถึง ให้ผู้ปฏิบัติตัดความห่วงใยกังวลกับภารกิจต่าง ๆ ให้หมดไป เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้กังวล ไม่สามารถที่จะตั้งมั่น อยู่ในอารมณ์กรรมฐานนั้น ๆ ได้ (๓) เข้าหากัลยาณมิตร ในที่หมายถึง การพบอาจารย์ผู้ให้กรรมฐาน ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในการวิธีการอบรมสั่งสอน ผู้มีอุบายชี้แนะหลักการปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักการ ที่สำคัญอาจารย์ผู้นั้นต้องมีคุณธรรมปรารถนาดีต่อบุคคลอื่นและต่อศิษย์ (๔) เมื่อผ่าน ๓ ลำดับ ให้ผู้ปฏิบัติต้อนรับเอาอารมณ์ของกรรมฐาน ๔๐ อย่าง ให้เลือกอย่างใดอย่างหนึ่งที่เหมาะสมกับจริตของผู้ที่ปฏิบัติ อันเป็นอุบายแห่งวิปัสสนาเครื่องถ่ายถอนกิเลส มูลการของสังสารวัฏ ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์สรุปเป็น ๗ วิธีหลัก คือ (๑) ยึดมั่นพระธรรมวินัยและข้อวัตรปฏิบัติ ในธุดงค์วัตร ๑๓ (๒) สอนหลักธรรม อริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อการดับทุกข์ (๓) การเจริญกรรมฐานมุ่งเน้นหลัก มัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง (๔) เป็น พระเถระต้นแบบพระธรรมวินัยเคร่งครัด (๕) สังขวิธี สร้างสิ่งแวดล้อมที่ สงบ เช่น การนำศิษย์ไปปฏิบัติธรรมในป่า (๖) หลักการถ่ายทอดใช้แบบ ศิษย์มีครูสะสมประสบการณ์ตรง (๗) อุบาย แห่งวิปัสสนา อันเป็นเครื่องถ่ายถอนกิเลส เน้นการเจริญสติอยู่กับปัจจุบัน องค์ความรู้จากการวิจัยยังได้สังเคราะห์ แนวทางปฏิบัติของท่านเป็นมรดกที่สำคัญของพระอาจารย์มั่นคือการสร้าง คณะลูกศิษย์มากมาย อย่างเป็นระบบและ รูปธรรม ซึ่งได้สืบทอดและขยายแนวทางปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสายวัดป่าไปทั่วโลก

ฉะนั้น สังขวิธีในการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตผู้วิจัยสรุปไว้ ๗ วิธี (๑) ยึดมั่นในพระธรรม วินัยและข้อวัตรปฏิบัติธุดงค์วัตร ๑๓ (๒) หลักธรรมคำสอน สอนหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ แสดงธรรมอันเป็นหนทางอัน ประเสริฐให้ผู้ปฏิบัติสู่ความดับทุกข์ของภิกษุระดับโลกุตระ (๓) กรรมฐานมุ่งเน้นหลักมัชฌิมาปฏิปทา (๔) เป็นต้นแบบ รักษาพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ปฏิบัติที่ถูกต้องและเกิดแรงบันดาลใจในการปฏิบัติตาม แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่น ในการปฏิบัติเคร่งครัดสม่ำเสมอ (๕) สังขวิธีสร้างสิ่งแวดล้อมให้สงบซึ่งเป็นสถานที่สงบและห่างไกลจากความวุ่นวายจากสิ่งทั้ง ปวง (๖) หลักการถ่ายทอดความรู้แบบศิษย์มีครูพร้อมสะสมประสบการณ์ตรง (๗) สังขวิธีของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต หลัก ความสำคัญคือการเจริญสติและการอยู่กับปัจจุบันการเน้นการพัฒนาสติและความรู้สึกตัว รู้ตัวทุกอิริยาบถ อย่างมีสติส่งผล ของปฏิบัติกรรมฐานในหลักธรรมอริยมรรคมีองค์ ๘ สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องการวิเคราะห์หลักคำสอนวิธีการปฏิบัติ กรรมฐานของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโตในแนวทางสาระสำคัญและหลักการ วิธีการเดียวกัน

๕. อภิปรายผล

กรรมฐานและหลักธรรมคำสอน ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ใช้หลักการสมถะ กัมมัฏฐาน และ วิปัสสนากัมมัฏฐานในคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท การปฏิบัติพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นการปฏิบัติ

กรรมฐาน แนว พุท-โธ เป็นพุทธานุสสติ^๙ (การระลึกถึงพระพุทเจ้า) คือ หนึ่งในกรรมฐาน ๔๐ ที่ตั้งแห่งการทำงาน ของจิต, สิ่งที่ใช้เป็นอารมณ์ในการเจริญภาวนา, อุปกรณ์ในการฝึกอบรมจิต คือ อนุสสติ ๑๐ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อรูปฌาน ๔ อาหारेปฏิกุสสัญญา ๑ จตุธาตวัตถถาน ๑^๑ ส่วนการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน แนวทาง ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พิจารณาอารมณ์ตามรู้ตามความเป็นจริงโดยพิจารณากรรมฐานอันได้แก่ ชั้น ๕ อายุตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ รวมถึงพิจารณาปฏิจาสมุปบาท ๑๒^๑ โดยพิจารณา รูปนาม ไตร ลักษณะ และ อริยมรรคมีองค์ ๘^๑ ซึ่งในคำสอนพระกรรมฐานนี้ พระญาณวิริยาจารย์ (วิริยัง สิริธโร) ซึ่งได้สืบทอด แนวทางหลักการคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต สอนในหลักของสมถวิปัสสนา มุ่งเน้นการเจริญพระพุทธานุสสติ เป็นส่วนใหญ่ เมื่อเจริญพระพุทธานุสสติเกิดความชำนาญ มีทักษะในการพิจารณากายคตาสติ พระอาจารย์มั่น จะทำการ สอนให้พระภิกษุและคฤหัสถ์ผู้ฝึกปฏิบัติได้ทำการพิจารณากายคตาสติ ต่อจากนั้นก็สอนให้พิจารณาอสุภกรรมฐาน จนคล่องในการพิจารณา พระอาจารย์ก็จะทำการสอนพิจารณาธาตุกรรมฐาน โดยให้พิจารณากาย ก็สอนให้พิจารณา ธาตุกรรมฐาน ให้พิจารณากาย แยกออกเป็นธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ ต่อจากนั้น สอนให้พิจารณาร่างกายนี้ไม่มีตัวตน ไม่มีอะไร มีแต่ธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ ประชุมกันอยู่เท่านั้น หาสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา ไม่มี ซึ่งช่วงเวลาต่อมา พระญาณวิริยาจารย์ (วิริยัง สิริธโร) ได้รวมคำสอนไว้ในหนังสือ “มุตโตทัย” โดยมีความเป็นมาของคณะลูกศิษย์ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ๓ รูป ได้ต่างบันทึกคำสอนไว้ คือ พระมหาทองคำ สุจิตโต สมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยงค์ สิริธโร) พระอุดมสังวรวิสุทธิเถร (วัน อุตตโม) และ พระอริยคุณธาร (เส็ง ปุสโส) นำมารวมกันพิมพ์เป็นรูปเล่มชื่อ หนังสือมุตโตทัย ผู้เขียนนำคำสอนและธรรมเทศนาเพื่อบอกแนวทางปฏิบัติให้บังเกิดความหลุดพ้นจากกิเลส อาสวะ ส่วนภาษามุตโตทัย เป็นคำพูดของท่านเจ้าคุณอุบาลี หนังสือเล่มนี้ ผ่านการตรวจทานจากพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ส่วนผลงานหนังสือพระ อาจารย์มั่น ภูริทัตโต มี จำนวน ๔ เล่ม (๑) มุตโตทัย บันทึกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ (๒) ชันธวิมุตติ สัมมัตติธรรมะ (๓) หนังสือปักขณาสำเร็จ (๔) พระอภิธรรมปรมัตถสังคหะ บรรพชิตผู้ปฏิบัติตามแนวทางคำสอน พระอาจารย์มั่น ได้กล่าวให้ความเห็นว่าเป็นทางสายเอกมีเริ่มจากการฝึกสงบจากอารมณ์ในเบื้องต้น

สรุปการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ร่วมกับ พระภิกษุและฆราวาส จำนวน ๑๕ รูป/คน ซึ่ง แบ่งเป็น พระสงฆ์ ๕ รูป และผู้ปฏิบัติธรรมแนวทางพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ๑๐ คน โดยมีการยกตัวอย่างคำ สัมภาษณ์ของฆราวาส ๓ คน โดยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ ซึ่งจะนำข้อมูลมาวิเคราะห์เป็นเชิง พรรณนา ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล จากคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลแต่ละบุคคลและกลุ่มดังต่อไปนี้

พระพรหมวชิราภรณ์ กล่าวสัมภาษณ์ว่า “แนวทางคำสอนของหลวงปู่มั่น ภูริทัตโตท่านเน้นเรื่องการ พัฒนาจิตใจ การปฏิบัติสามารถทำได้ในอิริยาบถต่างๆ โดยการนึก “พุท-โธ” เพื่อกองอารมณ์ หรือทำให้จิตใจสงบ จากอารมณ์ เพื่อให้จิตใจมีอารมณ์เป็นหนึ่ง เมื่อจิตเป็นหนึ่งก็ทำให้จิตสงบ หมายถึงสงบจากอารมณ์ต่างๆที่เข้ามา

^๙ ดูรายละเอียดใน อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๕๖-๒๕๗/๓๗.

^๑ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๙), หน้า ๒๗๗.

^๑ ดูรายละเอียดใน ขุ.จริยา.อ. (ไทย) ๑//๔๔๔.

^๑ พระราชญาณวิสุทธิโสภณ, **ปฏิปทาของพระอริยสงฆ์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๘.

กระทบใจ โดยปกติมนุษย์เราจะมีอารมณ์ที่เข้ามาاناประการ แต่ถ้าเรานึกค่าบริการขึ้นมา ก็ทำให้อารมณ์เป็นหนึ่ง ทำให้จิตสงบ เมื่อจิตสงบก็เกิดพลังเรียกว่าพลังจิตเกิดขึ้น ดังนั้นค่าบริการถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมากในการทำสมาธิ เพราะว่าเป็นเบื้องต้นแห่งการทำสมาธิที่จะทำให้จิตสงบและจิตเป็นหนึ่ง เมื่อจิตสงบจิตเป็นหนึ่งก็สามารถที่จะพัฒนาจิตใจได้ตามลำดับ ดังนั้นหลวงปู่่มั่นท่านจึงสอนให้ลูกศิษย์เห็นความสำคัญในการพัฒนาจิตใจคือการการทำสมาธิภาวนา เพราะว่าเมื่อสมาธิเกิดความสงบก็เกิด การกำจัดกิเลสก็เกิดขึ้นในใจของผู้คนนั้น ๆ ได้ดี”^๙

พระสุธีวินยานุวัตร กล่าวสัมภาษณ์ว่า “ความศรัทธาในปฏิบัติที่เห็นธรรมประจักษ์ของพระอาจารย์มั่น โดยเฉพาะความงดงามแห่งพระวินัย และอาจารย์วัตร ที่เป็นแบบอย่าง ท่านปฏิบัติโดยน้อมนำคำสอนเรื่องความสงบ การเจริญสมาธิ เติบงกรรม พร้อมกับสมาทานธุดงค์วัตร ทำเป็นอาจิณ ซึ่งธุดงค์วัตร ๔ ประการนี้ประกอบด้วย ปังสุกุลิ กังครุดงค์ (นุ่งห่มผ้าบังสุกุล), ปินชปาติกังครุดงค์ (เที่ยวบิณฑบาตเป็นนิตย), เอกปัตติกังครุดงค์ (ฉันในบาตรใบเดียว), และเอกาสนิกังครุดงค์ (ฉันมือเดียว)^{๑๐}

พระครูภาวนาวราลังการ วิ. โสรโท กล่าวสัมภาษณ์ว่า ท่านกล่าวถึงหลักความสันโดษ ว่าเป็นสังฆวิธี หนึ่งในการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น และสามารถอยู่ร่วมกับโลกปัจจุบันที่เป็นสังคมบริโภคนิยมได้ หากความพอใจนั้นเป็น กุศล ที่ประกอบด้วยสติปัญญา ท่านเสนอให้ใช้คำว่า “ฉันทะ” (ความอยากในเรื่องกุศล) แทนความอยากที่เป็นอกุศล ท่านเน้นว่าบรรพชิตควรรักษาพระธรรมวินัยและมีชีวิตสันโดษในการปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของสังฆวิธีของพระอาจารย์มั่น และการตรวจสอบตนเองด้วยศีล สมาธิ ปัญญาอย่างสม่ำเสมอจะช่วยให้ชาวพุทธมีความศรัทธาต่อคณะสงฆ์^{๑๑}

พระมหานุกูล อภิปยุณ กล่าวสัมภาษณ์ว่า “ท่านได้ปฏิบัติตามแนวทางพระอาจารย์มั่นมาตลอด ๒๕ พรรษา โดยเริ่มต้นจากการภาวนา “พุท-โธ” และฝึกสติมหาสติปัฏฐาน ท่านเข้าใจคำว่า อุบายแห่งวิปัสสนา อันเป็นเครื่องถ่ายถอนกิเลส ท่านได้นำคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เรื่องพระวินัยมาถือปฏิบัติและแสดงธรรม โดยเน้นย้ำเรื่องเสขิยวัตร ๗๕ ข้อ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของศีล ๒๒๗ ข้อ เพื่อให้พระภิกษุสำรวมกาย วาจา ใจ การปฏิบัติที่เรียบง่ายทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ท่านยังกล่าวถึงหลักปฏิบัติกรรมฐานตามแนวทางหลวงปู่่มั่นที่สืบทอดโดยหลวงพ่อวิริยงค์ (สมเด็จพระญาณวชิโรดม) โดยเน้นการเจริญพุทธคุณและกำหนดค่าบริการ “พุท-โธ” ให้กลมกลืน จนชำนาญ ก่อนพัฒนาสู่การเจริญวิปัสสนา^{๑๒}

^๙ สัมภาษณ์ พระวชิรวรคุณ (เสริมพร ธมมวโร) เจ้าคณะอำเภอจังหวัดสมุทรปราการ (ธ) เจ้าอาวาสวัดศรีรัตนธรรมาราม, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๗.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระสุธีวินยานุวัตร (บุญทิม คุตตปัญโญ) เปรียญธรรม ๙ ประโยค. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพุทธบูชา, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวราลังการ วิ. โสรโท, เจ้าอาวาสวัดภักทันทะอาสาาราม, ๗ เมษายน ๒๕๖๘.

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระมหานุกูล อภิปยุณ. พระวิปัสสนาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เจ้าอาวาสวัดทองโน, ๒๓ มกราคม ๒๕๖๘.

พระมหาวัชรธรรม ญาณกิตติ กล่าวสัมภาษณ์ว่า “ท่านมีความสนใจในชีวิตประวัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต และเห็นว่าสังฆวิธีในการสอนกรรมฐานของท่านเป็นแนวทางที่ดีงาม โดยเน้นการรักษาพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ความเข้าใจส่วนตัวของท่านใช้คำว่า กรรมฐานคือฐานที่ตั้งแห่งใจ การรักษาพระวินัยของภิกษุเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง”^๑

นางสาวณภัทร หนูอุดม กล่าวสัมภาษณ์ว่า “ในช่วงแรกไม่รู้จักกรรมฐาน แต่ประทับใจความสงบเมื่อเห็นภาพหลวงปู่มั่นในวิหาร จึงตัดสินใจสมัครเรียนที่สถาบันพลังจิตตานุภาพ สอนโดยหลวงพ่อวิริยงค์ และฝึกทำสมาธิตามแนวทางของหลวงปู่มั่น หลังจากปฏิบัติต่อเนื่อง ๖ เดือน ๒๐๐ ชั่วโมง ได้รู้ผลลัพท์ว่าชีวิตดีขึ้น ไม่โกรธง่ายขึ้น และเข้าใจความเป็นจริงของชีวิตที่ทุกคนมีความแตกต่างกัน”^๒

นางสุวรรณา พันธุ์พลอย กล่าวสัมภาษณ์ว่า “เริ่มฝึกกรรมฐานตามแนวทางพระอาจารย์มั่น ประทับใจเมื่อหลวงพ่อวิริยงค์อธิบายถึงคติพจน์ของพระอาจารย์มั่นบ่อย ๆ เพื่อใช้เป็นหลักวินิจฉัยในใจ เช่น (๑) ดีใดไม่มีโทษ ดีนั้นชื่อว่าดีเลิศ และ (๒) ได้สมบัติทั้งปวงไม่ประเสริฐเท่าได้ตน”^๓

นายถกล อำมฤตโชติ กล่าวสัมภาษณ์ว่า “ได้รับการสอนผ่านการปฏิบัติจริงและการเห็นแบบอย่าง จากหลวงพ่อวิริยงค์ ซึ่งเป็นศิษย์ของพระอาจารย์มั่น การรักษาพระธรรมวินัยที่เคร่งครัดของบูรพาจารย์ช่วยให้ผู้ปฏิบัติธรรมได้ฝึกสติให้ตามรู้การเปลี่ยนแปลงของอารมณ์ตนเองให้อยู่กับปัจจุบัน การปฏิบัติธรรมในป่าหรือสถานที่สงบ เป็นภาพทรงจำที่สร้างคุณค่าและแรงบันดาลใจให้คนในเมืองสามารถปฏิบัติตามได้”^๔

^๑ สัมภาษณ์ พระมหาวัชรธรรม ญาณกิตติ นาคหลวง ป.ธ.๙, นักศึกษาปริญญาเอก วัดสร้อยทอง, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔.

^๒ สัมภาษณ์ นางสาวณภัทร หนูอุดม, ผู้ปฏิบัติธรรมวัดธรรมมงคล, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^๓ สัมภาษณ์ นางสาวสุวรรณา พันธุ์พลอย, ผู้ปฏิบัติธรรมวัดธรรมมงคล, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๓.

^๔ สัมภาษณ์ นายถกล อำมฤตโชติ, จิตอาสาครูช่วยสอน หลักสูตรครูสมาธิ สถาบันจิตตานุภาพ ๒ สาขาวัดพุทธบูชา, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๓.

๖. องค์ความรู้ใหม่ (New knowledge)

สังฆวิธีในการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตผ่านการวิเคราะห์ ๗ วิธี นำมาสร้างองค์ความรู้ใหม่ ภาพ MUNSAGE Model ต่อไปนี้

จากภาพนี้ ผู้วิจัยอธิบายองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งสำคัญในสังฆวิธีของพระอาจารย์มั่นให้มีความสำคัญคำสอนของพระพุทธเจ้า โอวาทปาฏิโมกข์ ซึ่งเป็นหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา ดังนี้

M = Middle Path. หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติที่สมดุล ไม่เอนเอียงไปสุดโต่งทั้งสองด้าน เช่น ไม่เคร่งครัดเกินไปหรือปล่อยปละเกินไป แต่เลือกทางที่พอดีและเกื้อกูลต่อการพัฒนา

U = Upholding Vinaya หมายถึง การยึดมั่นและรักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัด ปฏิบัติตามข้อวัตรและศีลธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ของกาย วาจา ใจ และเป็นหลักประกันความน่าเชื่อถือในฐานะผู้ปฏิบัติธรรม

N = Noble Eightfold Path หมายถึง หลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ เช่น สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ เป็นเส้นทางนำไปสู่การดับทุกข์และการพ้นจากวัฏฏะ

S = Setting Example หมายถึง การทำให้ผู้อื่นเห็นตัวอย่างการปฏิบัติที่ดีด้วยตนเอง แสดงออกทั้งในการกระทำและท่าที เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและความศรัทธาแก่ผู้พบเห็น

A = Atmosphere Creation หมายถึง การสร้างสภาพแวดล้อมทางกายและใจที่เอื้อต่อการทำความดี การปฏิบัติธรรม และการสะสมบุญ เช่น สถานที่สงบ บรรยากาศเป็นมิตร และวงสนทนาธรรม

G = Guided Mentorship หมายถึง การให้คำแนะนำที่ถูกต้องและลึกซึ้งจากครูหรือผู้รู้ โดยมีเจตนาช่วยผู้เรียนหรือผู้ปฏิบัติให้เข้าใจและพัฒนาในเส้นทางธรรมอย่างเหมาะสม

E = Establishes Mindfulness หมายถึง การฝึกสติให้ตั้งมั่นอยู่กับปัจจุบัน รู้เท่าทันทั้งสุขและทุกข์โดยไม่หลงไปกับอารมณ์ ทำให้เกิดความเข้าใจและปัญญาในการดำเนินชีวิต

๗. สรุป

สังฆวิธีในการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตผ่านการวิเคราะห์ ๗ วิธี นำมาสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อให้เข้าใจหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการเริ่มที่สัมมาทิฐิในการดำเนินชีวิตในระดับโลกียะ ชีวิตที่มีความสุขความสงบสามารถสร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกันแบบกัลยาณมิตรส่งเสริมความสุขร่วมกันในระดับครอบครัว และ องค์กร ส่วนผู้ปฏิบัติระดับมูลการของสังสารวัฏฏ์คือระดับโลกุตระเพื่อเป็นเส้นทางนำไปสู่การดับทุกข์และการพ้นจากวัฏฏะ

๘. ข้อเสนอแนะ

๑. สำนักพุทธศาสนาแห่งชาติภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ควรจัดโครงการการสอนกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เพื่อดำรงแนวทางและปฏิบัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตของเป็นรูปธรรม วัดนธรรมจังหวัดควรให้การส่งเสริมกิจกรรมตามรอยพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

๒. วัดและสำนักปฏิบัติธรรมสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ควรนำวิทยานิพนธ์สังฆวิธีการสอนกรรมฐานของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตไปประยุกต์ในการสอนกรรมฐานสายพุท-โธ พระบวชใหม่ควรนำไปปฏิบัติตามแนวกรรมฐานสายวัดป่า

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- _____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.
- _____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- ชัยมงคล จินดาสมุทร. ปณิณกะ พรรณพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มหาปรารถนาแห่งพระป่า. สกลนคร: โรงพิมพ์สกลนครการพิมพ์, ๒๕๖๔.
- พระราชญาณวิสุทธิโสภณ. ปฏิปทาของพระอริยสงฆ์ธรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๘.
- พระราชญาณวิสุทธิโสภณ. ปฏิปทาของพระอริยสงฆ์ธรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๙, หน้า ๘.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๙.
- ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สำนักวิปัสสนาสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.cubs.chula.ac.th/old/images/research/56_6/VipassanaMeditationCentre_full.pdf [๑ ตุลาคม ๒๕๖๘].
- ThaiPost. น้อมรำลึก 153 ปีชาตกาล 'หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต'. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.thaipost.net/news-update/310781/> [๑ ตุลาคม ๒๕๖๘].
- สัมภาษณ์ นางสาวณภัทร หนูอุดม. ผู้ปฏิบัติธรรมวัดธรรมมงคล. ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๗.
- สัมภาษณ์ นางสาวธรรณา พันธุ์พลอย. ผู้ปฏิบัติธรรมวัดธรรมมงคล. ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๗.
- สัมภาษณ์ นายถกล อามฤตโชติ. จิตอาสาครูช่วยสอน หลักสูตรครูสมาธิ สถาบันจิตตานุภาพ ๒ สาขาวัดพุทธบูชา. ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๗
- สัมภาษณ์ พระครูภาวนาวราลังการ วิ. โสโร. เจ้าอาวาสวัดภักทันทะอาราม, ๗ เมษายน ๒๕๖๘.
- สัมภาษณ์ พระมหานุกูล อภิภูณโณ. พระวิปัสสนาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เจ้าอาวาสวัดทองใน. ๒๓ มกราคม ๒๕๖๘.
- สัมภาษณ์ พระมหาวิริยธรรม ญาณกิตติ นาคหลวง ป.ธ.๙. นักศึกษาปริญญาเอก วัดสร้อยทอง. ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘.

สั้มภาษณั พระวชิรวรคฤณ (เสริมพร ฅมมวโร). เจ้าฅณะอำเภอจั้งหวัดสมุทรปรากการ (ธ) เจ้าอวาสวັตศรัรีตณธรรมา
ราม. ๒๕ ๓ันวามคม ๒๕๖๗.

สั้มภาษณั พระสุธีวินยานุวัตร (บุญทั้ม ฅุดตปญโญ) เปรี๊ยญธรรม ๙ ประโยค. ผู้ชั้วเจ้าอวาสวັตพุทธานุชา, ๘
กัุมภาพันธ ๒๕๖๘.

การวิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ
หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร

an analysis of the four Iddhipāda (paths of accomplishment) in the
development of desirable personnel at the willpower institute
of luangphor viriyang sirintharo

พระวีรวิชัย วิษุธร (ธนัทพิพัฒน์กุล)

Phra Veeravit Vijjatharo (Tanutpipatkul)^{*}

Received: September 6, 2025

Revised: October 2, 2025

Accepted: January 7, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร ๒) เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาท ๔ ที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร และ ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลในด้านเนื้อหาเอกสารและสัมภาษณ์ กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงลึก โดยการเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๒๐ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เรียบเรียงเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า หลักการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ มุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากรให้มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ตามแนวทางที่หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร ด้วยการฝึกสมาธิปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมส่งเสริมคุณลักษณะของบุคลากรที่มีศีลธรรม เมตตาธรรม และเสียสละ ส่วนหลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ คือ หลักอิทธิบาท ๔ ที่ถือเป็นแนวทางการพัฒนาจิตใจที่ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ คือ ฉันทะ ที่เน้นการปลูกฝังแรงจูงใจในภารกิจเพื่อส่วนรวม วิริยะ ที่ส่งเสริมความเพียรในการฝึกสมาธิและงานเผยแผ่ จิตตะ ที่เน้นสมาธิ ความตั้งใจมั่น และ วิมังสา ที่เน้นการประเมินผลตนเองและการพัฒนาต่อเนื่อง ซึ่งปัจจัยที่ส่งเสริมประสิทธิภาพของการใช้หลักอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ภาวะผู้นำของผู้บริหาร ความเข้าใจในหลักธรรมของบุคลากร ระบบการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง และบรรยากาศองค์กรที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม หลักอิทธิบาท ๔ จึงเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์และเป็นปัจจัยที่ทำให้สถาบันพลังจิตตานุภาพขับเคลื่อนและพัฒนาไปได้อย่างมีความมั่นคงและมีประสิทธิภาพ สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ในการปฏิบัติสมาธิตามแนวทางหลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร พร้อมควบคู่กับหลักธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง มีทัศนคติที่เปิดรับการ

^{*} นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย E-Mail : veeravit310599@gmail.com

พัฒนาพร้อมเรียนรู้สิ่งใหม่ มีความพร้อมในการรับคำแนะนำ เปิดใจฟังข้อเสนอแนะตระหนักถึงบทบาทองค์กร และการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับสังคม ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของสถาบันพลังจิตตานุภาพ

คำสำคัญ: หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร, สถาบันพลังจิตตานุภาพ, การพัฒนาบุคลากร, บุคลากรพึงประสงค์, หลักอิทธิบาท ๔

Abstract

This research aimed to: (1) study the theoretical concepts related to the principles for developing desirable personnel at the Willpower Institute founded by Luangpor Viriyang Sirintharo; (2) examine the application of the Four *Iddhipāda* (Paths of Accomplishment) in the development of desirable personnel at the Institute; and (3) analyze the role of the Four *Iddhipāda* in developing such personnel. This was a qualitative study, involving content analysis of documents and in-depth interviews with 20 key informants (monks and laypersons). The main research instrument was a set of in-depth interview questions, and the collected data were analyzed and presented descriptively.

The research findings revealed that the personnel development principles of the Willpower Institute emphasize the holistic development of both body and mind, following the guidance of Luangpor Viriyang Sirintharo. This involves the practice of meditation, instilling moral values and ethics, and promoting qualities such as morality, compassion, and selflessness. The key Dhamma principle applied in developing desirable personnel is the Four *Iddhipāda* which serves as a guideline for mental development, resulting in tangible outcomes: Chanda (aspiration) emphasizes cultivating motivation toward serving the common good ; Viriya (effort) promotes diligence in meditation practice and dissemination of teachings ; Citta (concentration) focuses on mindfulness and unwavering intention ; *Vīmaṃsā* (investigation) involves self-assessment and continuous improvement.

Factors that enhance the effectiveness of applying the Four *Iddhipāda* include the leadership of administrators, the personnel's understanding of Dhamma principles, a system of continuous training, and an organizational atmosphere conducive to Dhamma practice. The Four *Iddhipāda* thus plays a crucial role in developing desirable personnel and is a key factor in enabling the Willpower Institute to grow and operate with stability and effectiveness.

To transmit the knowledge of meditation practice according to the teachings of Luangpor Viriyang Sirintharo, in conjunction with the principles of Buddhism. The goal is to cultivate an open-minded and adaptable attitude, a readiness to learn new things, a receptiveness

to guidance and suggestions, an awareness of the organization's role, and the responsibility to be a positive role model for society. This is the primary objective of the Willpower Institute.

Keywords: Luangpor Viriyang Sirintharo, Willpower Institute, Personnel Development, Desirable Personnel, The Four *Iddhipāda*

๑.บทนำ

ในโลกยุคปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความท้าทายและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเทคโนโลยี สังคม และเศรษฐกิจ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กลายเป็นหัวใจสำคัญขององค์กรในทุกภาคส่วน ปัจจุบันองค์กรมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจและคุณธรรม องค์กรเหล่านี้ไม่เพียงแต่ต้องการบุคลากรที่มีทักษะเชิงวิชาชีพ แต่ยังต้องการบุคลากรที่มีคุณธรรม และจริยธรรมเป็นพื้นฐาน เพื่อช่วยขับเคลื่อนองค์กรให้ก้าวไปสู่ความสำเร็จและความยั่งยืนโดยสถาบันพลังจิตตานุภาพ ก่อตั้งโดย สมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) ซึ่งเป็นพระภิกษุที่ได้รับการยกย่องในฐานะ ผู้บุกเบิกแนวทางการฝึกสมาธิและการพัฒนาจิตใจในประเทศไทย ท่านเล็งเห็นว่าการพัฒนาจิตใจ ของมนุษย์ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสังคมที่สงบสุขและส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีในระดับบุคคล และสังคมโดยรวม สถาบันพลังจิตตานุภาพเป็นองค์กรที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจของมนุษย์ผ่านการฝึกสมาธิและการใช้หลักพุทธธรรม ท่านเล็งเห็นว่าการพัฒนาจิตใจของบุคคลถือเป็นหัวใจสำคัญของการ สร้างบุคลากรที่มีคุณลักษณะพึงประสงค์ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความสำเร็จทั้งในระดับบุคคล และองค์กร สถาบันพลังจิตตานุภาพได้พัฒนาหลักสูตรการฝึกสมาธิที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ในชีวิตประจำวัน เพื่อสร้างบุคลากรที่มีความเข้มแข็งทั้งด้านจิตใจและจริยธรรม ซึ่งเป็นบทบาทของสถาบันพลังจิตตานุภาพ ในการส่งเสริมจริยธรรมและคุณธรรม

การฝึกสมาธิเป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตใจ สถาบันพลังจิตตานุภาพเน้นการฝึกสมาธิ เพื่อสร้างความสงบและความเข้มแข็งทางจิตใจ หลักสูตรสมาธิที่พัฒนาขึ้นโดยหลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร มุ่งเน้นให้ผู้ฝึกสามารถนำสมาธิไปใช้ในการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันและสร้างความสุขจาก ภายในสถาบันพลังจิตตานุภาพใช้สมาธิเป็นเครื่องมือหลักในการเสริมสร้างจริยธรรมและคุณธรรมในบุคคล สมาธิช่วยให้ผู้ฝึกมีจิตใจที่สงบ มั่นคง และมีสติปัญญาในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล ผู้ฝึกสมาธิ ที่ได้รับการพัฒนาจิตใจสามารถควบคุมอารมณ์และมีความเมตตาต่อผู้อื่นได้มากขึ้น^๒

ในแง่ของการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม หลักธรรมสำคัญ เช่น อิทธิบาท ๔ (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาบุคลากรและสร้างความสมดุลในชีวิต มุ่งเน้นการสร้างวัฒนธรรม การเรียนรู้ที่ยั่งยืน โดยเปิดโอกาสให้คนทุกเพศทุกวัยเข้าถึงการฝึกสมาธิและการพัฒนาจิตใจ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร เชื่อมั่นว่าบุคลากรที่มีจิตใจเข้มแข็งและมีคุณธรรมสามารถเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคม ท่านจึงริเริ่มโครงการและหลักสูตรต่าง ๆ เพื่อสร้างบุคลากรที่เหมาะสมต่อการเป็นผู้นำทั้งในระดับองค์กรและระดับชุมชน บุคลากรในสถาบันพลังจิตตานุภาพมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมและการฝึกสมาธิแก่สังคม การพัฒนาบุคลากรที่มีคุณธรรม

^๒ Phra Yanawachirodom Viriyang, Willpower and Meditation: Building Stronger Minds for a Better Society (Bangkok: Willpower Institute, 1997).

และจริยธรรมจึงเป็นหัวใจสำคัญในการรักษาความยั่งยืนของสถาบัน โดยความสำคัญของการพัฒนาบุคลากรในบริบทนี้ ได้แก่ ส่งเสริมจิตใจที่เข้มแข็งและมั่นคง หมายถึงบุคลากรที่ผ่านการฝึกสมาธิจะมีความมั่นคงทางจิตใจ สามารถจัดการกับความเครียดและปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างสังคมที่สงบสุข หมายถึงการมีบุคลากรที่มีคุณธรรมจะช่วยเป็นต้นแบบที่ดีแก่สังคม และส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมที่ยั่งยืน พัฒนาบุคลากรให้พร้อมรับมือกับความท้าทายใหม่ ๆ ในโลกยุคปัจจุบัน หมายถึงบุคลากรที่มีจิตใจเข้มแข็งและมีความสามารถในการปรับตัวจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสถาบันและสังคม

ในขณะเดียวกัน บุคลากรของสถาบันพลังจิตตานุภาพมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้และหลักธรรมไปยังผู้เรียน การขาดแคลนแนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาบุคลากรที่มีคุณภาพ เช่น ความเชี่ยวชาญในหลักธรรม การมีจิตใจที่มั่นคง และทักษะการถ่ายทอดองค์ความรู้ อาจส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานและการบรรลุเป้าหมายของสถาบัน ดังนั้นการพัฒนาบุคลากรในแนวทางพุทธธรรมจึงมีความสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะในบริบทของสถาบันพลังจิตตานุภาพ ซึ่งมีเป้าหมายในการเผยแผ่หลักธรรมและการฝึกสมาธิเพื่อพัฒนาจิตใจของบุคคลและสังคม การเสริมสร้างบุคลากรที่มีคุณลักษณะพึงประสงค์ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน แต่ยังสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมในวงกว้าง การวิจัยในเรื่องนี้จึงมีความสำคัญในการกำหนดแนวทางที่เหมาะสมและยั่งยืนในการพัฒนาบุคลากรที่ตอบสนองต่อความต้องการของยุคปัจจุบันและอนาคต^๓

แม้ว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคปัจจุบันจะได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง แต่จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ยังขาดงานวิจัยเชิงลึกที่เชื่อมโยงหลักอริยบท ๔ กับการพัฒนาบุคลากรในสถาบันที่มุ่งเน้นการฝึกสมาธิและพัฒนาจิตใจ เช่น สถาบันพลังจิตตานุภาพของหลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร โดยส่วนใหญ่ งานวิจัยที่ผ่านมาเน้นไปที่ แนวคิดการพัฒนาทักษะวิชาชีพ หรือการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในเชิงองค์กรทั่วไป เช่น งานวิจัยของ วชิราวัลย์ มหรรักษ์สร้อย ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตผ่านหลักสูตรครูสมาธิของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์) เชิงพุทธบูรณาการ” พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตผ่านหลักสูตรครูสมาธิของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์) แนวคิดการสร้างหลักสูตรครูสมาธิ เกิดจากศรัทธาอันแรงกล้าที่จะเผยแผ่งาน สมาธิที่ได้จากประสบการณ์ธรรมอันเป็นความสุขพิเศษ ให้ผู้อื่นได้รับความสุขเช่นนี้บ้าง อุทิศการที่ยิ่งใหญ่นี้ ผั่งอยู่ในจิตของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์) มาตั้งแต่ได้สมาธิลึกตอนอายุ ๑๓ ปี จึงเก็บสะสมความรู้จากการปฏิบัติสมาธิ เขียนเป็นหลักสูตรครูสมาธิ ที่ทุกคนสามารถเรียนรู้และ เข้าถึงสมาธิได้ง่าย ผู้เรียนจะเข้าใจตรงกันว่า ทำสมาธิตามแนวทางพระอาจารย์หลวงพ่จะได้พลังจิตที่เป็นกำลังใจในการดำเนินชีวิต การพัฒนาคุณภาพชีวิตผ่านหลักสูตรครูสมาธิ ของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์) เชิงพุทธบูรณาการ เป็นมรดกธรรมของโลก เป็นสิ่งที่มีคุณค่าควรรักษาไว้ เป็นสิ่งที่ถูกต้องและแม่นยำในการบูรณาการหลักธรรมที่ทำให้เกิดสติและสัมปชัญญะตั้งมั่นในการดำรงสมาธิ ที่เป็นนามธรรม ให้จิตผู้ที่ได้รับการฝึกมาดีแล้ว และควรแก่การทำงานได้สัมผัสได้ ได้รับความสุขจากสมาธิได้ ท่านให้เคล็ดลับในการเดินจิตที่สามารถสัมผัส ตามจับตัว ผู้รู้ได้ คุณวิเศษแห่งสมาธิที่พระอาจารย์หลวงพ่ ได้ใช้ชีวิตทั้ง

^๓ สิริวดี ชูเชิด. “การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ”. วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์). ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๕): ๒๒๓-๒๓๘

ชีวิตของความเป็นพรหมจรรย์ เขียนออกมาสู่ชาวโลก เป็นสิ่งที่ควรนำออกสู่ชาวโลกให้กว้างไกล^๔ แต่ยังขาดการศึกษาในมิติที่บูรณาการ หลักพุทธธรรม เข้ากับการสร้างบุคลากรที่มีคุณลักษณะพึงประสงค์ในเชิงจิตใจและคุณธรรม นอกจากนี้ ปัญหาสำคัญที่พบคือ ยังไม่มีนิยามและเกณฑ์ประเมินที่ชัดเจน ว่าบุคลากรพึงประสงค์ในบริบทของสถาบันพลังจิตตานุภาพควรมีลักษณะอย่างไร ทำให้การออกแบบหลักสูตร การพัฒนาทักษะ และการเสริมสร้างคุณธรรมขาดทิศทางที่เป็นระบบ อีกทั้งยังไม่มีผลการประเมินผลลัพธ์เชิงจริยธรรมและสมรรถนะภายใน ที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมและจิตใจอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงมีช่องว่างที่ต้องเติมเต็ม โดยเน้นการ วิเคราะห์และออกแบบแนวทางการพัฒนาบุคลากรผ่านหลักอริยาบท ๔ เพื่อสร้างบุคลากรที่มีคุณธรรม จริยธรรม สมาธิ และแรงจูงใจภายในให้สอดคล้องกับพันธกิจของสถาบันพลังจิตตานุภาพ และตอบสนองต่อความท้าทายในสังคมยุคปัจจุบัน

จากการกล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องการวิเคราะห์หลักอริยาบท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร เพื่อเป็นการกำหนดแนวทางและกลยุทธ์ที่ชัดเจนในการส่งเสริมประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรจึงเป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญ เพื่อให้บุคลากรสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพและสนับสนุนการขับเคลื่อนองค์กรไปสู่เป้าหมายที่ยั่งยืนการพัฒนาบุคลากรยังช่วยสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นคุณธรรมและจริยธรรม สร้างแรงจูงใจให้บุคลากรปฏิบัติงานด้วยความรักในงานและความภูมิใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง เมื่อบุคลากรมีความพร้อมในทุกด้าน ไม่เพียงแต่จะช่วยให้องค์กรดำเนินงานได้อย่างราบรื่น แต่ยังสามารถส่งผลเชิงบวกต่อสังคมในวงกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันที่ความต้องการบุคลากรที่มีจิตใจเข้มแข็งและคุณธรรมสูงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาหลักอริยาบท ๔ ที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร

๑.๓.๓ เพื่อวิเคราะห์หลักอริยาบท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์หลักอริยาบท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร” ได้กำหนดรูปแบบการวิจัย และออกแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ภาคนาม โดยกำหนดลำดับการศึกษา ดังนี้

^๔ วชิราวัลย์ มหพรภัสร์, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตผ่านหลักสูตรครูสมาธิของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์) เชิงพุทธบูรณาการ”, *ดัชนีนิพนธ์พุทธศาสตร์ดัชนีนิพนธ์ สาขาพระพุทธศาสนา*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๖).

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลในด้านเนื้อหาเอกสารและสัมภาษณ์ (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงลึก (Key Informants) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางการใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มเป้าหมายสำคัญ จากนั้นนำข้อมูลผลการวิจัยมาวิเคราะห์เพื่อนำเสนอต่อไป

๑) การวิเคราะห์เชิงเอกสาร (Documentary Analysis)

ผู้วิจัยวิเคราะห์เอกสารเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาและแนวทางในการส่งเสริมบุคลากรที่มีคุณลักษณะพึงประสงค์ ตามหลักพุทธธรรม โดยมีจุดมุ่งหมายในการศึกษา หลักการทางพุทธศาสนา ที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาบุคลากรของสถาบันพลังจิตตานุภาพให้สามารถทำหน้าที่เผยแผ่และถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับสมาธิและพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยเอกสารเป็นหลัก ด้วยวิธีการศึกษาสืบค้นข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา บทความ วารสาร และเอกสารต่าง ๆ ข้อความที่เกี่ยวข้องเนื่องอื่น ๆ ในงานวิจัยนี้ใช้งานที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการดังนี้

๑) การสัมภาษณ์พระภิกษุ ผู้ทรงคุณวุฒิ และบุคลากรของสถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขา ๑๔๓ วัดศรีรัตนธรรมาราม ทั้งหมดจำนวน ๒๐ รูป/คน

๒) ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ หลักอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร

๓.๒ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

๑) พื้นที่ในการวิจัย

สถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขา ๑๔๓ วัดศรีรัตนธรรมาราม สมุทรปราการ

๒) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาและเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เกี่ยวกับการใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร

ซึ่งได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ของผู้ทำวิจัย และผู้ทรงคุณวุฒิ ตามความเหมาะสม อย่างละเอียดลึกซึ้ง เพื่อให้ได้ภาพที่เป็นองค์รวม ทั้งนี้ การเลือกกลุ่มตัวอย่างที่กล่าวมาในข้างต้นจะช่วยให้ข้อมูลตามประเด็นของวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยได้กำหนดมาข้างต้น จำนวน ๒๐ รูป/คน ด้วยการเลือกเจาะจง (Purposive Selection) ดังนี้

- ๑) ผู้เชี่ยวชาญด้านสถาบันพลังจิตตานุภาพ จำนวน ๓ รูป/คน
- ๒) ผู้ดูแลสถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขา ๑๔๓ วัดศรีรัตนธรรมาราม จำนวน ๑ คน
- ๓) อาจารย์สาสถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขา ๑๔๓ วัดศรีรัตนธรรมาราม
จำนวน ๖ คน
- ๔) พี่เลี้ยงนักศึกษาครูสมาธิ สถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขา ๑๔๓ วัดศรีรัตนธรรมาราม จำนวน ๕ คน
- ๕) นักศึกษาครูสมาธิ ๕ รูป/คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีบทบาทอย่างมากในได้ข้อมูลเพื่อการวิจัย ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างมีโครงสร้าง (Structured In-depth interview) โดยเป็นการสอบถามในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และประเด็นอื่น ๆ เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์งานวิจัย เพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ ความคิดเห็น ปัญหา ข้อเสนอแนะ

๓.๓.๑ วิธีการสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร จากนั้นกำหนดเป็นกรอบแนวคิดที่ครอบคลุมเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา

๒. สร้างแบบสัมภาษณ์ตามกรอบแนวคิดกำหนดเพื่อจะนำไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จากนั้นนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาพร้อมทั้งรับข้อเสนอแนะ ๓. ปรับปรุงเครื่องมือในการวิจัยและให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

๔. นำเครื่องมือที่ผ่านการแนะนำและผ่านผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ โดยปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้ง

๕. นำแบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ แล้วนำผลที่ได้มาเรียบเรียงและปรับปรุงแก้ไขและนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อนำข้อมูลไปใช้ต่อไป

๖. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ สรุปผลการวิจัย

๓.๓.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร” ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. ทำหนังสือจากหลักสูตร ถึงสถานที่ ๆ จะไปเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ ๆ กำหนดไว้ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การศึกษาวิจัย และขออนุญาตเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัย

๒. รวบรวมข้อมูลประกอบการศึกษาวิจัยให้มีความเที่ยงตรง จึงกำหนดใช้วิธีการที่หลากหลายจากข้อมูลการศึกษา เอกสาร ตำรา วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓. ผู้วิจัยดำเนินการนัดหมายกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ตามวันเวลาที่ได้นัดหมายไว้ล่วงหน้า และดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิและบุคลากรของสถาบันพลังจิตตานุภาพ ดังนี้

๓.๑ วัน เวลา การสัมภาษณ์

๓.๒ สถานที่สัมภาษณ์

๓.๓ ระยะเวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์

๓.๔ วิธีการสัมภาษณ์ (การถาม, การตอบ, การจดบันทึกคำตอบ)

๔. วิเคราะห์ รวบรวมข้อมูล และสรุปผลรายงานการวิจัยที่ดำเนินการตามประเด็น จากนั้นจัดพิมพ์ตามรูปแบบของทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

๑. ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยนำคำสัมภาษณ์จากผู้ถูกสัมภาษณ์มาเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของแต่ละบุคคล และจัดลำดับความสำคัญและคุณลักษณะของข้อมูล

๒. นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่จัดลำดับความสำคัญแล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลทางเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะทราบถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันของข้อมูล

๓. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากการศึกษาต่าง ๆ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน แสดงความสำคัญของข้อมูลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์และเขียนรายงานข้อมูลที่ได้จากการวิจัย

๔. ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร” โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร ๒) เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาท ๔ ที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร โดยวิเคราะห์จากข้อมูลการให้สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิและบุคลากรในสถาบันพลังจิตตานุภาพ ที่เกี่ยวข้อง สรุปรายละเอียดตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

๔.๑ ประเด็นที่ ๑ เกี่ยวกับ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร จากการศึกษาเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท ๔ ที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร สามารถสรุปได้ว่า บุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ “บุคลากร” หมายถึง ฝ่ายบริหาร คณะทำงาน พี่เลี้ยง และเจ้าหน้าที่ทุกระดับในหน่วยงานองค์กรของสถาบันพลังจิตตานุภาพ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนพันธกิจขององค์กรตามแนวทางของหลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร บุคลากรที่พึงประสงค์ควรมีคุณลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้ มีความรู้ในองค์ความรู้หลักของสถาบันโดยเฉพาะเรื่องของสมาธิและศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นหัวใจหลักของการดำเนินงานและการถ่ายทอดความรู้ของสถาบันพลังจิตตานุภาพมีความสามารถและทักษะในการปฏิบัติหน้าที่สามารถทำงานในบทบาทของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เข้าใจหน้าที่ และสามารถนำความรู้มาใช้ในการเกิดประโยชน์สูงสุดมีทัศนคติที่เปิดรับการพัฒนารวมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ มีจิตใจใฝ่รู้ ไม่ยึดติดกับความเชื่อเดิมหากมีแนวทางที่ดีกว่า และสามารถปรับตัวเพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องมีความพร้อมในการรับคำแนะนำไม่ยึดมั่นถือมั่นจนเกินไป เปิดใจรับฟังข้อเสนอแนะ และนำมาปรับใช้เพื่อการพัฒนาตนเองและองค์กรตระหนักในบทบาทขององค์กรด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้เข้าใจว่าสถาบันไม่ใช่เพียงสถานที่ฝึกปฏิบัติสมาธิ แต่เป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ที่ลึกซึ้งและเฉพาะทาง ซึ่งทุกคนในองค์กรควรมีส่วนร่วมในการรักษาและส่งต่ออย่างมีคุณภาพอย่างไรก็ตามบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ ควรที่จะมีความศรัทธาในตนเองศรัทธาในการทำความดีมุ่งมั่นในสิ่งที่กำลังทำ เชื่อมั่นในตนเองว่าสิ่งที่เรากำลังทำอยู่เป็นสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ต่อตนเององค์กรและเพื่อนมนุษย์สามารถนำพาตนเองและผู้อื่นไปในทิศทางที่ดีโดยใช้หลักสูตรครูสมาธิเป็นเครื่องมือในการพัฒนาบุคลากรของสถาบัน และนักศึกษาครูสมาธิให้เกิดประโยชน์สูงสุดสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ การอยู่ร่วมกันในสังคม มีจิตใจเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ หนักนิตเบาหน้อยก็ให้อภัยซึ่งกันและกัน การที่เราจะขัดเกลาผู้อื่นได้นั้นเราต้องขัดเกลาตัวเราเองเสียก่อนถ้าตัวเราดีแล้วเราก็จะสามารถไปช่วยพัฒนาผู้อื่นได้ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาตนเองจากภายใน โดยมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา ร่วมกับแนวคิดด้านจิตวิทยา การศึกษา และการพัฒนามนุษย์ โดยเฉพาะ หลักธรรมอิทธิบาท ๔ ซึ่งหลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร นำมาเป็นแนวทางสำคัญในการสร้าง “บุคลากรที่พึงประสงค์” ให้แก่สังคม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development - HRD) ในบริบทพุทธศาสนา ซึ่งรวมถึง ทฤษฎีการพัฒนาบุคลากรสมัยใหม่ และแนวคิดการบริหารบุคลากรตามหลักพุทธศาสนา ทฤษฎีการเรียนรู้ของ Knowles (Andragogy - Adult Learning Theory) ทฤษฎี Andragogy หรือ ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ถูกพัฒนาโดย Malcolm Knowles (1980) ซึ่งเป็นหนึ่งในแนวคิดที่สำคัญเกี่ยวกับ วิธีที่ผู้ใหญ่เรียนรู้ แตกต่างจากเด็กอย่างไร โดย Andragogy มุ่งเน้นให้ ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ (Learner-Centered Approach)

และถือว่าผู้ใหญ่สามารถมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางการเรียนรู้ของตนเอง Knowles เชื่อว่าการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ต้องเป็น กระบวนการที่กระตุ้นให้เกิดการคิด วิเคราะห์ และสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้ ซึ่งตรงข้ามกับ Pedagogy หรือ การเรียนรู้ของเด็ก ที่มักเน้นการถ่ายทอดความรู้จากครูไปยังนักเรียนแบบตรงไปตรงมา หลักการสำคัญของ Andragogy ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับตัวเอง (Self-Concept)^๕ ผู้ใหญ่ต้องการความเป็นอิสระในการเรียนรู้ และต้องการกำกับดูแลตนเองในการเรียนรู้ ครูหรือผู้สอนต้องทำหน้าที่เป็น ที่ปรึกษาและผู้กระตุ้น แทนที่จะเป็นเพียง ผู้ให้ความรู้ ประสบการณ์เป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญ (Experience) ผู้ใหญ่เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของตนเอง จึงควรมี การแลกเปลี่ยนและสะท้อนประสบการณ์ในกระบวนการเรียนรู้การใช้ Case Study, Role Play หรือการอภิปราย กลุ่ม เป็นเครื่องมือที่เหมาะสมความพร้อมในการเรียนรู้ (Readiness to Learn) ผู้ใหญ่จะสนใจเรียนรู้สิ่งที่เกี่ยวข้อง กับชีวิตและหน้าที่การงานของตนเองการเรียนรู้ควรถูกออกแบบให้เชื่อมโยงกับปัญหาหรือภาระหน้าที่ในชีวิตจริง

๔.๒ ประเด็นที่ ๒ เกี่ยวกับหลักอิทธิบาท ๔ ที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร จากการศึกษาเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท ๔ ที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร สามารถสรุปได้ว่า หลัก "อิทธิบาท ๔" ที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของ สถาบันพลังจิตตานุภาพ สามารถนำเสนอได้โดยพิจารณาจากผลเชิงพฤติกรรม ความคิด และการพัฒนาศักยภาพบุคลากร ดังนี้ ฉันทะ (ความพอใจ ความรักในงานที่ทำ) บุคลากรที่ได้รับการพัฒนา โดยเน้น "ฉันทะ" มีแรงจูงใจภายในที่ชัดเจน รักในงานที่ตนเองทำ มีความสมัครใจในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การทำงานมีประสิทธิภาพ และมีความสุขในการปฏิบัติงาน หลักของฉันทะช่วยสร้างเจตคติที่ดีต่อหน้าที่ ไม่ต้องคอยบังคับหรือกำกับมากนัก เพราะบุคลากรมีใจรักในสิ่งที่ทำ พลังจิตและพลังใจจึงพัฒนาอย่าง สอดคล้องกัน เป็นรากฐานที่มั่นคงของความสำเร็จในการฝึกอบรมและดำเนินกิจกรรมของสถาบันพลังจิตตานุภาพ วิริยะ (ความเพียร ความพยายามอย่างต่อเนื่อง) บุคลากรแสดงให้เห็นถึงความขยัน อดทน และพยายามฝ่าฟัน อุปสรรคต่าง ๆ โดยไม่ย่อท้อ แม้งานจะมีความยากลำบาก ก็ยังสามารถดำเนินงานต่อเนื่องได้อย่างมีประสิทธิภาพ การปลูกฝังวิริยะ ช่วยส่งเสริมวินัยในตนเอง ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของสถาบันพลังจิตตานุภาพ ที่เน้นการฝึกสมาธิและการพัฒนาจิตอย่างยั่งยืน เมื่อบุคลากรมีความเพียร จิตใจก็แข็งแกร่งขึ้น การพัฒนาเชิงจิตวิญญาณจึงเกิดผลอย่างเป็น รูปธรรม จิตตะ (ความตั้งใจมั่น มีสมาธิ) บุคลากรมีความสามารถในการจดจ่อกับงาน ไม่วอกแวก และสามารถควบคุม อารมณ์ของตนเองได้ดี นำไปสู่การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพในระยะยาว "จิตตะ" เชื่อมโยงโดยตรงกับ หลักสมาธิของสถาบันพลังจิตตานุภาพ บุคลากรที่ฝึกฝนสมาธิอย่างสม่ำเสมอจะมีพลังจิตที่มั่นคง จัดการกับ ความเครียดและแรงกดดันได้ดี ทำให้เกิดบุคลากรที่มีภาวะผู้นำภายในสูง พร้อมจะเป็นผู้นำทางด้านจิตใจให้แก่ผู้อื่น วิมังสา (การใคร่ครวญ พิจารณาไตร่ตรอง) บุคลากรมีการคิดวิเคราะห์ มีความรอบคอบในการตัดสินใจ มีความสามารถในการประเมินผลการทำงานและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ "วิมังสา" ช่วยให้บุคลากรไม่เพียงแต่ทำตาม คำสั่ง แต่ยังสามารถคิดริเริ่ม วิเคราะห์ และพัฒนากระบวนการทำงานให้ดียิ่งขึ้น ส่งผลให้สถาบันพลังจิตตานุภาพ มี บุคลากรที่มีความคิดสร้างสรรค์และเป็นผู้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องโดยการนำหลัก อิทธิบาท ๔ มาประยุกต์ใช้ในการ พัฒนาบุคลากรของสถาบันพลังจิตตานุภาพ

^๕ Knowles, Malcolm S, *The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1980).

๔.๓ ประเด็นที่ ๓ เกี่ยวกับการวิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร จากการศึกษาเกี่ยวกับหลักอิทธิบาท ๔ ที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร สามารถสรุปได้ว่า การนำหลัก อิทธิบาท ๔ มาใช้ในการพัฒนาบุคลากรของ สถาบันพลังจิตตานุภาพ โดยเชื่อมโยงเข้ากับหลักการของสถาบันพลังจิตตานุภาพที่เน้น “การทำสมาธิ” เป็นหัวใจสำคัญ พร้อมทั้งแสดงให้เห็นว่าเมื่อบุคลากรฝึกสมาธิจนเกิด พลังจิต ก็เกิดคุณธรรมอื่นๆ ตามมา เช่น ความเมตตา ความรับผิดชอบ และเหตุผล ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ อิทธิบาท ๔ เกิดขึ้นได้จริงในตัวบุคลากร การพัฒนาบุคลากรของสถาบันพลังจิตตานุภาพให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพในการทำงาน จำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมที่เป็นแนวทางในการส่งเสริมจิตใจและพฤติกรรมที่เหมาะสม หนึ่งในหลักธรรมสำคัญที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรมคือ หลักอิทธิบาท ๔ ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจรักในงานที่ทำ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความเอาใจใส่) และ วิมังสา (การใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ) สถาบันพลังจิตตานุภาพ ส่งเสริมให้บุคลากรฝึกฝนตนเองทั้งทางด้านความรู้และการปฏิบัติ โดยเฉพาะการฝึกสมาธิ ซึ่งเป็นหัวใจของหลักสูตร เมื่อบุคลากรฝึกสมาธิจนเกิด พลังจิต สิ่งที่มาตามคือความเมตตา ความมีเหตุผล ความรับผิดชอบ และความเสียสละ ซึ่งล้วนเป็นพื้นฐานของคุณธรรมและพฤติกรรมที่สนับสนุนให้เกิดอิทธิบาท ๔ อย่างแท้จริง การจัดกิจกรรมอบรมต่าง ๆ เช่น การอบรมอาจารย์สา หรือการอบรมพัฒนาอาจารย์ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ช่วยปลูกฝังอิทธิบาท ๔ ให้กับบุคลากร ทั้งในเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติจริง เช่น การตอบคำถามนักศึกษา การมีจิตอาสาเสียสละตนเองเพื่อส่วนรวม ตลอดจนการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงการมีฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา อย่างชัดเจน ดังนั้น การนำหลักอิทธิบาท ๔ มาใช้ในการพัฒนาบุคลากร ไม่เพียงแต่ช่วยให้อุคลากรมีความสามารถในการทำงานที่ดีขึ้นเท่านั้น แต่ยังช่วยเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกในการเป็นผู้ให้และผู้เสียสละ ซึ่งจะนำไปสู่การขับเคลื่อนสถาบันพลังจิตตานุภาพ ไปข้างหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืน

ตาราง ๔.๓.๑ วิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร

หลักอิทธิบาท ๔	การวิเคราะห์เชิงลึก	ผลที่เกิดขึ้นต่อบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ
ฉันทะ	บุคลากรต้องมีศรัทธาและความพอใจในงานด้านสมาธิและการถ่ายทอดองค์ความรู้ เพราะความรักและความเต็มใจเป็นแรงผลักดันภายใน	ทำงานด้วยความสุขและเสียสละ มีความศรัทธามั่นคงในเป้าหมายขององค์กร มีแรงบันดาลใจ มีความสุขที่ได้ทำสิ่งนั้น ๆ
วิริยะ	ความพยายามอย่างต่อเนื่องทำให้บุคลากรสามารถก้าวผ่านอุปสรรคและพัฒนาศักยภาพของตนเอง รวมถึงสร้างพลังให้กับทีมงาน	มีความอดทนและไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่าง ๆ มีความอดทนที่จะทำสิ่งนั้นให้สำเร็จ พัฒนาความสามารถได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน
จิตตะ	การมีสมาธิและความตั้งใจจริงทำให้การทำงานมีคุณภาพ ใส่ใจรายละเอียด และรับผิดชอบ	บุคลากรมีสมาธิและความรับผิดชอบสูง มีสมาธิจดจ่ออยู่กับงานที่ทำ ไม่วอกแวก มีใจจด

หลักอภิธิบาท ๔	การวิเคราะห์เชิงลึก	ผลที่เกิดขึ้นต่อบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ
	หน้าที่	จ่ออยู่กับปัจจุบัน เกิดความเป็นมืออาชีพและสร้างความน่าเชื่อถือ ช่วยให้เรามุ่งไปสู่เป้าหมาย
วิม้งสา	การคิดวิเคราะห์และไตร่ตรองช่วยให้อุทิศตนพัฒนาตนเองได้ต่อเนื่อง รู้จักปรับตัวและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์	เปิดรับสิ่งใหม่ สามารถประเมินผลงานที่ทำไปแล้วว่าดีหรือไม่ มีข้อผิดพลาดตรงไหน และหาทาง ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น เป็นผู้นำทางความคิดและพัฒนาผู้อื่นได้

๕.การอภิปรายผล

การวิจัยเกี่ยวกับ “การวิเคราะห์หลักอภิธิบาท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร” ผู้วิจัยได้นำหลักอภิธิบาท ๔ มาใช้ในการพัฒนาบุคลากรในยุคปัจจุบันนี้ได้มุ่งเน้นเพียงการสร้างความรู้หรือทักษะเชิงวิชาชีพเท่านั้น หากแต่จำเป็นต้องคำนึงถึงการพัฒนาจิตใจ คุณธรรม และการรู้เท่าทันตนเองควบคู่กันไป เพื่อให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตและทำงานได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ในบริบทนี้ แนวทางการพัฒนาจิตและสมาธิตามแนวทางของ สถาบันพลังจิตตานุภาพ ซึ่งก่อตั้งโดย หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร ได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวทางที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการพัฒนาศักยภาพภายในของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง หนึ่งในหลักธรรมสำคัญที่หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร ได้นำมาใช้ในการสร้างกระบวนการฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากร คือหลักอภิธิบาท ๔ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิม้งสา ซึ่งเป็นหลักธรรมว่าด้วย “แนวทางการสร้างความสำเร็จ” ทั้งในทางโลกและทางธรรม หลักธรรมนี้ไม่เพียงแต่สอนให้บุคคลมุ่งมั่นและใฝ่รู้เท่านั้น แต่ยังปลูกฝังให้เกิดพลังภายใน ความเพียร และปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีจิตสำนึก การวิเคราะห์หลักอภิธิบาท ๔ ในบริบทของการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ตามแนวทางของสถาบันพลังจิตตานุภาพ จึงเป็นการเปิดมุมมองใหม่ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ยึดแก่นแท้ของพุทธธรรมเป็นรากฐาน และเน้นการฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง มีสมาธิ และสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างยั่งยืน อันจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเอง องค์กร และสังคม โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นบุคลากรที่พึงประสงค์ในสังคมไทยนั้น มิได้เน้นเพียงด้านวิชาการหรือทักษะอาชีพเท่านั้น แต่จะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนา “จิตใจ” ให้มีพลัง รู้เท่าทันอารมณ์ และสามารถควบคุมตนเองได้ พบว่า แนวคิดของหลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร ผู้ก่อตั้ง สถาบันพลังจิตตานุภาพ จึงมุ่งเน้นการฝึกสมาธิเป็นเครื่องมือในการพัฒนา “ภายใน” ของบุคลากรให้สมบูรณ์ควบคู่กับภายนอกแนวคิดหลักที่สำคัญ คือ “จิตที่เข้มแข็ง ย่อมนำไปสู่สังคมที่มั่นคง” โดยหลวงพ่อเชื่อว่า การพัฒนาจิตด้วยสมาธิจะช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมความคิดและอารมณ์ มีสติรู้ตัว สามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้องและมีเมตตา ซึ่งเป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคมองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาบุคลากรตามแนวทางนี้ มีดังนี้ การฝึกสมาธิ (Editation Training) เป็นหัวใจหลักของการพัฒนา โดยเริ่มจากการฝึก “สมณะ” เพื่อให้จิตสงบ และพัฒนาต่อไปสู่ “วิปัสสนา” เพื่อให้เกิด

ปัญญา ความเข้าใจในสถานะของตนเองและผู้อื่น **ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากว่า** การสร้างพลังจิต (Mental Power) พลังจิตที่ได้รับจากสมาธิจะทำให้บุคคลมีจิตที่มั่นคง ไม่หวั่นไหวกับปัญหา มีความคิดสร้างสรรค์ และสามารถเผชิญกับความเครียดได้อย่างมีประสิทธิภาพการพัฒนาจริยธรรมและคุณธรรม (Ethical Development) บุคลากรที่ดีต้องมีคุณธรรมเป็นพื้นฐาน การฝึกสมาธิอย่างต่อเนื่องจะช่วยปลูกฝังความเมตตา กรุณา และลดความเห็นแก่ตัวการเรียนรู้ตลอดชีวิต หลวงพ่อวชิรวิทย์ สิริโนโร ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมอย่างสมดุล **ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ** Edward L. Deci และ Richard M. Ryan ได้วิจัยเรื่อง "ทฤษฎีแรงจูงใจภายใน เป็นทฤษฎีทางจิตวิทยา"ซึ่งอธิบายว่ามนุษย์มีแรงจูงใจจากภายในที่ผลักดันให้กระทำการต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจและพึงพอใจส่วนตัว แรงจูงใจภายใน โดยมีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ ได้แก่ ความเป็นอิสระในการตัดสินใจ (autonomy) ซึ่งหมายถึงความรู้สึกว่าสามารถควบคุมชีวิตตนเองได้ ความสามารถ (competence) ซึ่งหมายถึงการรู้สึกว่าคุณมีความรู้และความรู้เพียงพอที่จะทำงานได้สำเร็จ และความเชื่อมโยงทางสังคม (relatedness) ซึ่งหมายถึงความรู้สึกผูกพันกับผู้อื่นในสังคม องค์ประกอบทั้งสามนี้สอดคล้องกับหลัก “ฉันทะ” ในอิทธิบาท ๔ ที่เน้นการกระทำด้วยความพึงพอใจ ความรักในสิ่งที่ทำ และความเต็มใจโดยไม่ถูกบังคับ ซึ่งเป็นพลังภายในที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างแท้จริง^๖

๕.๒. หลักอิทธิบาท ๔ ที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวชิรวิทย์ สิริโนโร การศึกษาถึงหลักอิทธิบาท ๔ ที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากรของสถาบันพลังจิตตานุภาพเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรเป็นองค์กรที่ใช้จิตอาสา **พบว่า** บุคลากรทั้งหมดของสถาบันพลังจิตตานุภาพถ้าเรามองจากระดับสูงที่เป็นฝ่ายบริหารจนถึงพี่เลี้ยงหรือใครก็แล้วแต่ที่มาช่วยแล้วแต่จะเป็นจิตอาสาทั้งนั้น การที่มาเป็นจิตอาสาเข้ามาช่วยงานเข้ามาเป็นบุคลากรของสถาบันพลังจิตตานุภาพก็ควรอยู่ในหลักอิทธิบาท ๔ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ถ้าเกิดไม่มีความพอใจ ไม่มีความวิริยะ ไม่มีความตั้งใจที่จะมาช่วยหรือมีจิตที่พิจารณาไตร่ตรองหรือเป็นจิตที่เป็นจิตอาสา ก็ไม่สามารถที่จะมาช่วยงานอาสาของสถาบันพลังจิตตานุภาพได้ ดังนั้นหลักอิทธิบาท ๔ เป็นการส่งเสริมให้บุคลากรของสถาบันพลังจิตตานุภาพที่เข้ามาช่วยงานหรือมาทำงาน ดำรงความช่วยงานหรือมีความพึงพอใจ มีความวิริยะ มีความพากเพียร ในการทำงานให้สถาบันพลังจิตตานุภาพมากยิ่งขึ้น ตัวนี้เป็นหัวใจสำคัญที่จะดำเนินการช่วยงานในองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรหรือว่าการทำประโยชน์ร่วมกันกับสถาบันพลังจิตตานุภาพให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นด้วยการดำเนินด้วยหลักอิทธิบาท ๔ เหล่านี้ **ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากว่า** การนำหลักอิทธิบาท ๔ กับการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพโดยยึดแนวคิดของหลวงพ่อวชิรวิทย์ สิริโนโร ในกระบวนการพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพอย่างแท้จริงนั้น จำเป็นต้องอาศัยแนวทางหรือหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมทั้งด้านจิตใจ ความคิด และพฤติกรรม หลวงพ่อวชิรวิทย์ สิริโนโร แห่งสถาบันพลังจิตตานุภาพ ได้นำ “หลักอิทธิบาท ๔” มาใช้เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาบุคลากรให้เป็นผู้มีความสามารถ มีความตั้งใจ มีวินัย และมีจิตใจที่มั่นคง พร้อมจะรับผิดชอบต่อหน้าที่และสังคม อิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ซึ่งแต่ละข้อล้วนมีบทบาทในการขัดเกลาจิตใจและส่งเสริมการปฏิบัติอย่างยั่งยืน **ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ** พระมหาอัสกรณัฏ์ แดงดี ได้วิจัยเรื่อง "หลักพรหมวิหาร 4 กับคุณค่าของคนในสังคมไทย" เพื่อศึกษาหลักพรหมวิหารกับคุณค่าของคนในสังคมไทยผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า หลักพรหมวิหาร มีคุณค่าต่อคนในสังคมไทยหลายอย่าง เช่น ครอบครัว การศึกษา การทำงานของ

^๖ Deci, Edward L., and Richard M. Ryan. *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. New York: Plenum, 1985.

บุคคลในสังคมไทย คือ เป็นหลักธรรมที่สมาชิกของครอบครัวในสังคมไทยใช้เป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่ต่อกันด้วยความรัก ความเมตตาต่อกันซึ่งทำให้ปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ถูกต้องตามหลักจริยธรรมและกฎหมายบ้านเมือง และพรหมวิหารยังมีคุณค่ากับการศึกษาในสังคมไทยอย่างมาก คือ ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันได้อย่างราบรื่นมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้การถ่ายทอดความรู้มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ พรหมวิหารยังเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับการทำงานของคนในสังคมไทยเป็นอย่างมาก คือ ทำงานด้วยหลักเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาทำให้การทำงานต่าง ๆ ราบรื่นและผู้ทำงานต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน^๖

๕.๓ หลักอริยบท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร หลักอริยบท ๔ เป็นการวิเคราะห์ว่าการนำหลักอริยบท ๔ มาใช้ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพนั้น พบว่า แนวทางการพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมที่ทรงพลังอย่างยิ่ง เมื่อประยุกต์ใช้ในกระบวนการพัฒนาบุคลากรของสถาบันพลังจิตตานุภาพ ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์ดังนี้ ฉันทะ คือ ความพอใจ ความรักในสิ่งที่ทำ บุคลากรของสถาบันพลังจิตตานุภาพ ที่ได้รับการปลูกฝังให้มีฉันทะ ย่อมมีแรงจูงใจภายใน (intrinsic motivation) ที่ชัดเจน รักและภาคภูมิใจในบทบาทหน้าที่ของตน มีจิตวิญญาณของการเป็น “ผู้ให้” และ “ผู้ฝึกฝน” อย่างแท้จริง วิริยะ ความพากเพียร ความตั้งใจ การมีวิริยะทำให้บุคลากรมีความมุ่งมั่น ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค **ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากว่า** กระบวนการฝึกสมาธิและการเผยแพร่ธรรมะ ซึ่งต้องใช้ความสม่ำเสมอและความอดทนสูง การฝึกฝนด้วยวิริยะส่งผลให้บุคลากรมีวินัยในตนเองและมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จิตตะ ความเอาใจใส่ การจดจ่อ การฝึกสมาธิของสถาบันพลังจิตตานุภาพ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างจิตที่มั่นคงและมีสมาธิ วิมังสา การใคร่ครวญ การใช้ปัญญา บุคลากรที่ได้รับการฝึกฝนตามแนวทางของหลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร จะไม่เพียงแต่ทำตามคำสอนเท่านั้น แต่ยังรู้จักพิจารณา คิดวิเคราะห์ และประเมินผลด้วยปัญญา มีการปรับปรุงตนเองอย่างต่อเนื่อง และแสวงหาวิธีที่ดีที่สุดในการถ่ายทอดธรรมะและฝึกฝนตนเอง **ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ** กุลนิษฐ์ ขาตินักรบ ได้วิจัยเรื่อง “การส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามแนวทางหลักสูตรครูสมาธิ ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ วัดสิริธรรเพรัตนาราม อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม” การทำงานในปัจจุบัน บุคคลมีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น เนื่องจากความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคลมีจำกัด ประกอบกับเราไม่สามารถอยู่คนเดียวได้ ในการทำงานก็เช่นกัน เราอาจมีความรู้ความชำนาญในบางเรื่องและไม่รู้ในบางเรื่อง ด้วยเหตุนี้ การทำงานเป็นทีมจึงมีความสำคัญและกลายมาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเพิ่มประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการทำงาน ถ้าในทีมงานขาดความสามัคคีอาจมีปัญหา มีความแตกแยก และวุ่นวาย ซึ่งอาจเกิดจากขาดความรัก ความเมตตา อิจฉาริษยากัน นินทาว่าร้ายกัน เบียดเบียนและรังแกกัน เห็นแก่ตัว ถืออภิสัทธา อ้างอำนาจบาตรใหญ่ และมีความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน ต่างคนต่างก็ถือความคิดของตนเป็นใหญ่อยู่ตลอดเวลา ซึ่งการจะทำให้องค์กรอยู่ร่วมกัน ทำงานได้อย่างมีความสุข มีความเจริญก้าวหน้า มีความอบอุ่นและน่าอยู่มากขึ้น พนักงานในองค์กรทุกคนต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกันช่วยเหลือกัน ให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และรู้จักการให้อภัย

^๖ พระมหาอัสภรณ์ แดงดี, “หลักพรหมวิหาร ๔ กับคุณค่าของคนในสังคมไทย”, วารสาร มจร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๕): ๑๔๒-๑๕๒.

กันอยู่ตลอดเวลา ร่วมมือกันพัฒนาองค์กรให้มีความอบอุ่นและน่าอยู่ โดยการเสริมสร้างความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันให้เกิดขึ้น โดยการนำหลักธรรมเข้าไปประยุกต์เสริมสร้าง และพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน

๖. สรุป/องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่อง“การวิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินุรโร” เพื่อเป็นการวิเคราะห์หลักอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาบุคลากรที่พึงประสงค์ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินุรโร การน้อมนำ หลักอิทธิบาท ๔ มาใช้ในการพัฒนาบุคลากรภายใต้แนวทางของ หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินุรโร ไม่ใช่เพียงเพื่อ “ความสำเร็จภายนอก” เท่านั้น แต่เน้น การบ่มเพาะภายใน เพื่อสร้างบุคลากรที่มี “จิตใจเป็นธรรม เครื่องมือคือสมาธิ และแนวคิดคือปัญญา” ซึ่งสอดคล้องกับพันธกิจของสถาบันพลังจิตตานุภาพอย่างแท้จริงสามารถสรุปองค์ความรู้ได้ดังนี้

ภาพที่ ๖.๑ องค์ความรู้จากการวิจัย

ศุภนิชฐ์ ขาตินิกรบ. “การส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามแนวทางหลักสูตรครูสมาธิ ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ วัดสิรินธรเทพรัตนาราม อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”. บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

ขันติพลและศิษย์, **ธรรมสองโลก**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประชาชน จำกัด, ๒๕๕๕) หน้า ๓๘

พระมหาปรณ กิตติธโร. ๒๕๖๕. บรรณานุกรมงานออกมธุระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระญาณวชิโรดม (วิริยงค์ สิรินธโร) วัดธรรมมงคล เกาบุญนทวิหาร กรุงเทพมหานคร ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร วันอาทิตย์ที่ ๑๙ เดือนมิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๖๕. หน้า ๙๔-๑๑๖.

พระมหาสุพล ขนติพล, **ทางสู่ความสำเร็จ, พิมพ์ครั้งที่ ๕**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชาชน จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙-๒๐

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (๒๕๖๒). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระธรรมมงคลญาณ (วิริยงค์ สิรินธโร), **คุณค่าของชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : หจก. พิมพ์การพิมพ์, ม.ป.พ.), หน้า ๑๑๔.

พระเทพเจติยาจารย์ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร), **หลักสูตรครูสมาธิ เล่ม ๓ พิมพ์ครั้งที่ ๖**, (กรุงเทพมหานคร: หจก. พิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า คำนำ.

สถาบันพลังจิตตานุภาพ. ๒๕๖๗. **เกี่ยวกับสถาบันพลังจิตตานุภาพ**. เข้าถึงวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๘.

(๒) คุชฌ์นิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

กุลนิษฐ์ ชาดินกรบ. “การส่งเสริมความเป็นพลเมืองตามแนวทางหลักสูตรครูสมาธิ ของสถาบันพลังจิตตานุภาพ วัดสิรินธรเทพรัตนาราม อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๗.

วชิราวัลย์ มหรรักษ์สร. “การพัฒนาคุณภาพชีวิตผ่านหลักสูตรครูสมาธิของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์) เชิงพุทธบูรณาการ”. คุชฌ์นิพนธ์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๖.

วรรณพร ฮอฟมันน์. “ศึกษาผลสัมฤทธิ์วิธีการสอนครูสมาธิ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของ”. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒.

(๓) บทความ:

สิริวดี ชูเชิด. “การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ”. วารสารวไลยอลงกรณ์
ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์). ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๕):
๒๒๓-๒๓๘

ผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานที่มีต่อความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย โรงเรียนชลประทานบ้านกอโจด จังหวัดนครราชสีมา
Effects of Phenomenon-Based Learning on Preschool Children's Rational Thinking Abilities, Chonprathanbankorjod School, Nakhon Ratchasima Province

พิมพ์พิชญา เตียเจริญวรรณ
Pimpichaya Tiacharoenwat^๑

Received: October 15, 2025

Revised: November 17, 2025

Accepted: January 7, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาความสัมพันธ์ของความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน และ ๒) เปรียบเทียบความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน ประชากร ได้แก่ เด็กปฐมวัยชาย - หญิง อายุระหว่าง ๕ - ๖ ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ ๓ จำนวน ๒๐ คน ในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ แบบกึ่งทดลองกลุ่มเดียวทดสอบก่อนและหลังการทดลอง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน จำนวน ๓๒ แผน และแบบทดสอบความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย จำนวน ๒๐ ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ยประชากร ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ประชากร ค่าความแตกต่าง และ ค่าสถิติไค-สแควร์

ผลการวิจัยพบว่า ๑) ความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานมีความสัมพันธ์กัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ ๒) เด็กปฐมวัยหลังจากที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน มีความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลสูงกว่าก่อนได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน ทั้งโดยภาพรวมและจำแนกรายด้าน ด้านการสังเกต เท่ากับ ๑.๓๕ ($D = ๑.๓๕$) ด้านการคาดคะเน เท่ากับ ๑.๒๕ ($D = ๑.๒๕$) ด้านการเชื่อมโยง เท่ากับ ๑.๖๐ ($D = ๑.๖๐$) และด้านการสรุปความ เท่ากับ ๑.๘๕ ($D = ๑.๘๕$)

คำสำคัญ : ปรากฏการณ์เป็นฐาน, การคิดเชิงเหตุผล, เด็กปฐมวัย

^๑ สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร Master of Education (Early Childhood Education) Phranakhon Rajabhat University. Email: pimpichaya๖๘@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๘-๐๑๓-๐๗๒๙

Abstract

This study aimed to 1) examine the correlation of preschool children's rational thinking abilities before and after implementing phenomenon-based learning, and 2) compare preschool children's rational thinking abilities before and after implementing phenomenon-based learning. The population included ๒๐ preschool children, boys and girls, aged 5 – 6 years, studied in Kindergarten 3 in the second semester of the 2024 academic year. The study was a quasi-experimental research with a one-group pretest-posttest design. The Instruments used in this research included 32 phenomenon-based learning lesson plans and a 20-item test on preschool children's rational thinking abilities. Data were analyzed using population mean, population standard deviation, the significance of differences and the chi-square statistic.

The findings revealed that 1) preschool children's rational thinking abilities before and after implementing phenomenon-based learning were correlated at the statistically significant level of .05 , and 2) preschool children's rational thinking abilities after implementing phenomenon-based learning were higher than before the experiment, in both overall and each aspect : observation 1.35 (D =1.35), prediction 1.25 (D = 1.25), connection 1.60 (D = 1.60), and conclusion 1.85 (D = 1.85).

Keywords: Phenomenon-Based Learning, Rational Thinking Abilities, Preschool Children

๑. บทนำ

เนื่องจากปัจจุบันสังคมโลกเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอย่างรวดเร็ว ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยี การสื่อสาร ทำให้ทุกประเทศต้องเร่งพัฒนาประชากรของตนให้มีคุณภาพสูงขึ้นซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐) การพัฒนาทุนมนุษย์ในทุกช่วงวัยยังคงต้องมีการปรับปรุงและยกระดับอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กตั้งแต่ในครรภ์จนถึงวัยปฐมวัย ซึ่งมีแนวโน้มในการพัฒนาที่ดีขึ้น แต่ยังคงจำเป็นต้องเสริมสร้างทักษะในด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของสมอง รวมถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีมาตรฐานที่สูงขึ้น^๒ ซึ่งสอดคล้องกับแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๘๐) (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) มุ่งเน้นการพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีพัฒนาการที่เหมาะสม สมรรถนะ และคุณลักษณะที่ดีในทุกด้าน โดยการปรับปรุงกลไกการสอนและสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่เน้นการพัฒนาทักษะสำคัญในด้านต่าง ๆ เช่น ทักษะทางสมอง ทักษะด้านความคิดและความจำ ทักษะการควบคุมอารมณ์ ทักษะการวางแผนและการจัดระบบ

^๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐) (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานฯ, ๒๕๖๕), หน้า ๑๒๑.

รวมถึงทักษะการประเมินตนเอง นอกจากนี้ยังมีการยกระดับบุคลากรในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีความพร้อมในด้านทักษะ ความรู้ จริยธรรม และความเป็นมืออาชีพ พร้อมทั้งผลักดันให้มีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยเพื่อให้ครอบคลุมการพัฒนาทักษะ การเรียนรู้ที่เน้นการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ระบบการศึกษา และการพัฒนาสุขภาพอนามัยเพื่อให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมและเตรียมความพร้อมในการใช้ชีวิตในสังคมอย่างรอบด้าน^๓ การปูพื้นฐานและส่งเสริมความสามารถทางการคิดให้แก่เด็กเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง นับตั้งแต่ระดับปฐมวัยไปจนถึงระดับสูง การได้รับการพัฒนาการคิดตั้งแต่เยาว์วัยจะช่วยพัฒนาความคิดให้ก้าวหน้า ส่งผลให้สติปัญญาเฉียบแหลม เป็นคนรอบคอบ ตัดสินใจได้ถูกต้องสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตได้ดี การจัดการศึกษาระดับปฐมวัย มีความสำคัญในการเตรียมความพร้อมให้นักเรียนเติบโตเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถใฝ่รู้ มีความสามารถทางการคิด การแก้ปัญหาและการตัดสินใจด้วยตนเอง^๔

การพัฒนาความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยสามารถเริ่มได้ตั้งแต่ปฐมวัยเนื่องจากช่วงอายุของเด็กปฐมวัยนั้นเป็นช่วงที่สำคัญเป็นพิเศษเนื่องจากช่วงวัยนี้สมองมีการเจริญเติบโตและมีการพัฒนาโครงสร้างอย่างรวดเร็ว เพราะธรรมชาติของเด็กนั้นมีความอยากรู้อยากเห็นอยู่แล้ว ถ้าเด็กได้รับการส่งเสริมตั้งแต่เด็กก็จะช่วยพัฒนาศักยภาพของเด็กได้อย่างเต็มที่ ทำให้เด็กก้าวได้ถึงขีดสูงสุดของพัฒนาการ การคิดเชิงเหตุผลเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ และช่วยให้เด็กได้เกิดองค์ความรู้ใหม่ โดยอาศัยการเชื่อมโยงความรู้เดิมที่มีอยู่ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาความคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง^๕ การคิดเชิงเหตุผลมีความสำคัญอย่างมาก เพราะการคิดเป็นพื้นฐานที่สำคัญอย่างยิ่งในการที่จะเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นเรื่องส่งผลต่อการแสดงออกในสิ่งที่ตั้งถามและสร้างสรรค์ ดังนั้นเราจึงควรปลูกฝังเด็กปฐมวัยในเรื่องการคิดเชิงเหตุผล และฝึกทักษะการคิดให้เด็กตั้งแต่เยาว์วัยให้เด็กได้รู้จักสังเกต ค้นหาความรู้ด้วยตนเอง รู้จักคิดแก้ไขปัญหา และเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมในการดำรงชีวิต^๖

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้ตระหนักถึงความสำคัญความสามารถในการคิดเชิงเหตุผล จึงกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อมุ่งพัฒนาให้เหมาะสมกับวัย ได้กล่าวไว้ในพัฒนาการด้านสติปัญญา มาตรฐานที่ ๑๐ มีความสามารถในการคิดที่เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ ตัวบ่งชี้ที่ ๑๐.๒ มีความสามารถในการคิดเชิงเหตุผล สภาพที่พึงประสงค์ อายุ ๕-๖ ปี ๑๐.๒.๑ อธิบายเชื่อมโยงสาเหตุและผลที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์หรือการกระทำด้วยตนเอง ๑๐.๒.๒ คาดคะเนสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้น และมีส่วนร่วมในการลงความเห็นจากข้อมูลอย่างมีเหตุผล ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกที่จะพัฒนาให้เด็กปฐมวัยมีความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลเพราะเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมที่สุดและ

^๓ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๖ - ๒๕๘๐) (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานฯ, ๒๕๖๖), หน้า ๑๑-๘.

^๔ ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ, การพัฒนาการคิด (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ๙๑๑๙ เทคนิคพรินติ้ง, ๒๕๕๖), หน้า ๔-๕.

^๕ สยมพู สัตย์เชื้อ, “การพัฒนาการคิดเชิงเหตุผลโดยใช้กิจกรรมการเล่านิทานประกอบคำถามปลายเปิดสำหรับเด็กปฐมวัยศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์,” (ปริญญาณิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๖๐), หน้า ๓๒.

^๖ สุกกาญจน์ เสียงดี, “ผลการใช้แผนการจัดประสบการณ์แบบปฏิบัติการทดลอง เพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดเชิงเหตุผล สำหรับนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ ๓,” (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๖๓), หน้า ๒๘.

ส่งผลต่อการพัฒนาการทุกด้านรวมถึงความสามารถในการคิดการพัฒนาเด็กในช่วงวัยนี้จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาทักษะความสามารถในระดับที่สูงขึ้น^๗ ซึ่งสอดคล้องกับ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙ ที่ได้วางเป้าหมายด้านผู้เรียน โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้มีคุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ (๓Rs๘Cs) ได้แก่ ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving)^๘

จากผลการประเมินตนเองของสถานศึกษา ๒๕๖๖ พบว่า เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และสังคม อยู่ในระดับดี เป็นไปตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด แต่ด้านสติปัญญามีค่าเฉลี่ยร้อยละ ๘๑ ต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้คือร้อยละ ๘๙ จึงควรได้รับการส่งเสริมและพัฒนาเพิ่มเติม เพื่อยกระดับพัฒนาการด้านสติปัญญาให้เป็นไปตามเป้าหมายของสถานศึกษา เนื่องจากเด็กไม่สามารถสื่อความหมายและอธิบายถึงคำตอบที่เขาทำได้ และ เด็กไม่สามารถอธิบายเชื่อมโยงสาเหตุและผลที่เกิดขึ้นได้ จึงควรพัฒนาและส่งเสริมความสามารถในการคิดเชิงเหตุผล เพราะการคิดเชิงเหตุผลเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการเรียนรู้และประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังเป็นฐานในการพัฒนาความคิดเพื่อส่งเสริมการคิดในระดับที่สูงขึ้นต่อไป^๙

การจัดการเรียนรู้การเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน ซึ่งการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานเป็นแนวทางที่เหมาะสมสำหรับเด็กปฐมวัย เนื่องจากเด็กในวัยนี้มักมีความสนใจในสิ่งรอบตัวและชอบตั้งคำถามเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมหรือสถานการณ์ที่พบเจอ กิจกรรมที่ทำหาคำตอบและการแก้ปัญหาจะช่วยให้เด็กมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมกับผู้อื่น การจัดการเรียนรู้ที่ใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานจึงเป็นวิธีการที่ส่งเสริมให้เด็กพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ทักษะการทำงาน และทักษะชีวิต โดยเฉพาะทักษะการคิดและการแก้ปัญหาซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ ช่วยเตรียมเด็กปฐมวัยให้สามารถนำประสบการณ์ไปใช้ในชีวิตจริงและเผชิญกับสถานการณ์ที่ท้าทายในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๐}

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจทำวิจัย เรื่อง ผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานที่มีต่อความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย โรงเรียนชลประทานบ้านกอโจด จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งประกอบด้วยความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการสังเกต ด้านการคาดคะเน ด้านการเชื่อมโยง และด้านการสรุปความ ผลการดำเนินงานที่นำไปสู่ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ของส่วนประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญคือศูนย์กลางการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยเด็กมีส่วนร่วมในการสังเกต คาดคะเน เชื่อมโยง และสรุปความจากสถานการณ์จริงไปจนถึงสรุปความองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้เป็นองค์การให้

^๗ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ (สำหรับเด็กปฐมวัยอายุ ๓-๖ ปี) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๖๐)

^๘ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙ (กรุงเทพมหานคร: พรักหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๖๐).

^๙ โรงเรียนชลประทานบ้านกอโจด, รายงานประเมินตนเองของสถานศึกษาปีการศึกษา ๒๕๖๖ โรงเรียนชลประทานบ้านกอโจด (นครราชสีมา: โรงเรียนชลประทานบ้านกอโจด, ๒๕๖๖), หน้า ๒๕.

^{๑๐} ชลาธิป สมชาติโต, “การจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานสำหรับเด็กปฐมวัย,” วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ๓๙, ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒): ๑๑๓-๑๒๙.

ครูปฐมวัยออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) การบูรณาการบริบทท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทยจากสถานการณ์จริงและการพัฒนาระบบการเรียนรู้ร่วมกันของครูปฐมวัยเพื่อยกระดับคุณภาพ

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานที่มีต่อความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย โรงเรียนชลประทานบ้านกอโจด จังหวัดนครราชสีมา” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๒ ข้อ คือ

๑) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน

๒) เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานที่มีต่อความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย โรงเรียนชลประทานบ้านกอโจด จังหวัดนครราชสีมา” นี้ การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองโดยใช้การทดลองกลุ่มเดียวแบบทดสอบก่อนและหลังการทดลองตามแบบ (One Group Pretest-Posttest Design)

ขอบเขตการวิจัย มีดังนี้

ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เด็กปฐมวัยชายและหญิง อายุระหว่าง ๕ - ๖ ปี ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นอนุบาล ๓ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนชลประทานบ้านกอโจด ตำบลท่าเยี่ยม อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา จำนวน ๒๐ คน

การดำเนินการทดลองครั้งนี้ ดำเนินการทดลองในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ ผู้วิจัยดำเนินการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

๑) สังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูลความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย โดยใช้แบบทดสอบความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นในขณะจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์เพื่อเป็นข้อมูลก่อนการทดลอง (Pre-test) เป็นเวลา ๑ สัปดาห์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นกับประชากร จำนวน ๒๐ คน แบบทดสอบทั้งหมด ๕ ชุด ๒๐ ข้อ ใช้เวลาในการทดสอบ ๑ สัปดาห์

๒) ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานที่มีต่อความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยกับประชากร จำนวน ๒๐ คน โดยใช้ดำเนินการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานที่มีต่อความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย ซึ่งทำการทดลองเป็นเวลา ๘ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๔ วัน ได้แก่ วันอังคารถึงวันศุกร์ วันละ ๓๐ นาที รวมทั้งสิ้น ๓๒ ครั้ง

๓) เมื่อดำเนินการทดลองครบ ๘ สัปดาห์ ผู้วิจัยทำการทดสอบหลังการทดลอง (Posttest) กับประชากรที่ใช้ในการทดลอง โดยใช้แบบทดสอบชุดเดิม ใช้เวลาในการทดลอง ๑ สัปดาห์

๔) นำข้อมูลที่ได้จากการทดลองไปทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ดังนี้

๑) ความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานมีความสัมพันธ์กัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

เมื่อทำการทดสอบความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย พบว่า คะแนนที่ได้จากการคำนวณ มีค่า ๕.๐๔ ซึ่งน้อยกว่าค่าวิกฤติที่ตั้งไว้ คือ ๓๐.๑๔ อยู่ในบริเวณยอมรับได้ จึงสรุปได้ว่า การเพิ่มขึ้นของคะแนนความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย หลังจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน เมื่อเทียบกับคะแนนความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย ก่อนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน ของเด็กแต่ละคนมีความสัมพันธ์กัน โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๒) เด็กปฐมวัยหลังจากที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน มีความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลสูงกว่าก่อนได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน ทั้งโดยภาพรวมและจำแนกรายด้าน

๒.๑) ด้านการสังเกต เด็กปฐมวัยได้คะแนนการทดสอบความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลก่อนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ยประชากร เท่ากับ ๓.๐๐ ($\mu = 3.00$) หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ยประชากร เท่ากับ ๔.๓๕ ($\mu = 4.35$) โดยมีค่าความแตกต่างระหว่างคะแนนก่อนและหลังการทำแบบทดสอบ ๑.๓๕ คะแนน

๒.๒) ด้านการคาดคะเน เด็กปฐมวัยได้คะแนนการทดสอบความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลก่อนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ยประชากร เท่ากับ ๓.๐๐ ($\mu = 3.00$) หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ยประชากร เท่ากับ ๔.๒๕ ($\mu = 4.25$) โดยมีค่าความแตกต่างระหว่างคะแนนก่อนและหลังการทำแบบทดสอบ ๑.๒๕ คะแนน

๒.๓) ด้านการเชื่อมโยง เด็กปฐมวัยได้คะแนนการทดสอบความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลก่อนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ยประชากร เท่ากับ ๒.๒๐ ($\mu = 2.20$) หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ยประชากร เท่ากับ ๓.๘๐ ($\mu = 3.80$) โดยมีค่าความแตกต่างระหว่างคะแนนก่อนและหลังการทำแบบทดสอบ ๑.๖๐ คะแนน

๒.๔) ด้านการสรุปความ เด็กปฐมวัยได้คะแนนการทดสอบความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลก่อนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ยประชากร เท่ากับ ๑.๖๐ ($\mu = 1.60$) หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ยประชากร เท่ากับ ๓.๔๕ ($\mu = 3.45$) โดยมีค่าความแตกต่างระหว่างคะแนนก่อนและหลังการทำแบบทดสอบ ๑.๘๕ คะแนน

จากการวิเคราะห์การเปรียบเทียบความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย ระหว่างก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน พบว่าหลังการจัดประสบการณ์สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้โดยใช้

ปรากฏการณ์เป็นฐาน มีค่าความแตกต่างระหว่างคะแนนก่อนและหลังการจัดประสบการณ์ โดยจำแนกรายด้าน ด้านการสังเกต เท่ากับ ๑.๓๕ ($D = ๑.๓๕$) ด้านการคาดคะเน เท่ากับ ๑.๒๕ ($D = ๑.๒๕$) ด้านการเชื่อมโยง เท่ากับ ๑.๖๐ ($D = ๑.๖๐$) และด้านการสรุปความ เท่ากับ ๑.๘๕ ($D = ๑.๘๕$) คะแนนของการทดสอบความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย ทุกด้านเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ แสดงว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานส่งผลต่อความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย โรงเรียนชลประทานบ้านกอไฉด เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจน ผู้วิจัยจึงนำเสนอผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ยประชากรรายด้านของความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน

๕. อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และเปรียบเทียบความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน ผลการวิจัย พบว่า ๑) ความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานมีความสัมพันธ์กัน ๒) เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานสูงกว่าก่อนได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานทั้งโดยภาพรวมและจำแนกรายด้าน แสดงว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน ส่งผลต่อความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย โรงเรียนชลประทานบ้านกอไฉด ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

๑) ความสัมพันธ์ของคะแนนความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานมีความสัมพันธ์กัน เมื่อพิจารณาคะแนนก่อนและหลังการทดสอบวัดความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย จากการทดสอบแต่ละชุด พบว่า มีค่าคะแนนหลังการทดลองของเด็กปฐมวัยเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความสามารถทางการคิดเชิงเหตุผล จากการได้คิดวางแผน ลงมือกระทำ สิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยอาศัยข้อมูลจากประสบการณ์เดิมที่มีอยู่มาเป็นฐานเชื่อมโยงกับประสบการณ์ใหม่ ในการหาข้อสรุปหรือหาคำตอบที่เป็นเหตุเป็นผล โดยครูใช้คำถามกระตุ้นการคิดเชิงเหตุผล รวมทั้งมีการนำเสนอผลงานในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกิดจากองค์ความรู้ โดยครูมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ สอดคล้องกับ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ เชื่อว่ามนุษย์จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของแต่ละคน เพียเจต์ได้เน้นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะเรียนรู้ด้วยตนเองมากที่สุด สอดคล้องกับ วันวิสา ม่วงทอง (๒๕๖๖: ๖๒) กล่าวว่า การคิดเชิงเหตุผลสำหรับเด็กปฐมวัยมีความสำคัญต่อการพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นควรปลูกฝัง พัฒนา ส่งเสริมเด็กให้รู้จักการใช้เหตุผลและใช้กระบวนการของเหตุผลให้มากขึ้นตั้งแต่ปฐมวัย เพราะเป็นลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของการคิดที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ทุกแขนงเป็นหนึ่งในองค์ประกอบที่มีความสำคัญของการขับเคลื่อนการสอนให้คิดและเป็นพื้นฐานของการคิดขั้นสูงที่มีความสลับซับซ้อนในการเรียนรู้เนื้อหาวิชาต่าง ๆ ทำให้มีความจำเป็นต้องใช้อยู่เสมอในการดำรงชีวิตประจำวัน

โดยอาศัยหลักการหรือข้อเท็จจริงที่ถูกต้องมาสนับสนุน ทำให้การคิดมีโอกาสผิดพลาดเล็กน้อย เด็กจะสามารถใช้เหตุผลแก้ไขปัญหาและตัดสินใจเลือกสิ่งที่ดีที่สุดในอนาคตได้ จึงถือเป็นทักษะอย่างหนึ่งที่สามารถพัฒนาให้สูงขึ้นได้^๑

๒) ความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน สูงกว่าก่อนได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน ที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน เป็นการจัดประสบการณ์ที่เน้นตัวเด็กเป็นสำคัญ โดยเปิดโอกาสให้เลือกปรากฏการณ์ที่สนใจ การออกแบบกิจกรรมร่วมกันนำเสนอข้อมูลที่ตนเองได้เรียนรู้ สรุปผลและร่วมกันสะท้อนคิดได้ในขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งเป็นองค์ประกอบของการสร้างเสริมการสังเกต การคาดคะเน การเชื่อมโยงและการสรุปความของเด็กปฐมวัย และเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ ทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ เชื่อว่าการเรียนรู้หรือการสร้างความรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียน โดยผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความรู้ผ่านการเชื่อมโยงประสบการณ์ และสิ่งที่พบเห็นในสิ่งแวดล้อมกับข้อมูลใหม่ที่ได้รับ เพื่อสร้างความเข้าใจที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง สอดคล้องกับ ชลาธิป สมานิติ (๒๕๖๒: ๑๒๗) กล่าวว่า ประสบการณ์การเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน (Phenomenon-Based Learning) สำหรับเด็กปฐมวัย เป็นการนำปรากฏการณ์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นจริงที่เด็กปฐมวัยสนใจมา让孩子เรียนรู้ โดยเชื่อมโยง กับสาระต่าง ๆ แล้วกระตุ้นให้เด็ก ๆ เกิดข้อคำถามที่เด็กสงสัยอยากรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์นั้น ๆ กระตุ้นให้เด็กร่วมกันอภิปรายร่วมกันแสวงหาความรู้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ร่วมกันวางแผนเพื่อหาคำตอบหรือแก้ไขปัญหา โดยมีครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก กระตุ้นให้เด็กมีประสบการณ์ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง ให้ข้อเสนอแนะ จัดเตรียมสื่ออุปกรณ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และให้ความรู้ที่จำเป็นเพิ่มเติม วิธีการจัดประสบการณ์สามารถจัดได้ หลายวิธี เช่น การสำรวจ การทดลอง การทำโครงงาน เป็นต้น ข้อดีที่เด็กปฐมวัยจะได้รับจากการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานคือ การที่เด็กได้เรียนรู้ในสิ่งที่เด็กสนใจ ได้ลงมือปฏิบัติและทำงานร่วมกับผู้อื่น สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมทำให้เด็กมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้เพราะเรียนรู้ด้วยความสุข^๒ สอดคล้องกับทฤษฎีของเพียเจต์ (Piaget, ๑๙๘๓, อ้างถึงใน ทิศนา ขัมมณี, ๒๕๖๔: ๖๔) กล่าวว่า การเรียนรู้ของเด็กเป็นไปตามพัฒนาการทางสติปัญญา ซึ่งจะมีพัฒนาการไปตามวัยต่าง ๆ เป็นลำดับขั้น พัฒนาการเป็นสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางสติปัญญาในการรับประสบการณ์ เรื่องราว และข้อมูลต่าง ๆ เข้ามาสะสมเก็บไว้เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป โดยเด็กเกิดการร่วมมือ วางแผน ออกแบบและทำกิจกรรมและได้ปฏิบัติกิจกรรมทุกขั้นตอนด้วยตนเอง ผ่านการลงมือทำในการทำกิจกรรม^๓

เมื่อพิจารณาคะแนนความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานในด้านสังเกต ด้านการคาดคะเน ด้านการเชื่อมโยง และด้านการสรุปความ พบว่า มีค่าสูงขึ้น

^๑ วันวิสา ม่วงทอง, การพัฒนารูปแบบการจัดประสบการณ์ตามแนวทักษะการคิดเพื่อชีวิตที่สำเร็จเพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลสำหรับเด็กปฐมวัย (ปริญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๖๖), หน้า ๖๒.

^๒ ชลาธิป สมานิติ, “การจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานสำหรับเด็กปฐมวัย,” วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ๓๙, ฉบับที่ ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒): ๑๒๗.

^๓ ทิศนา ขัมมณี, ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๒๕ (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๔), หน้า ๖๔.

ตามลำดับ จากคะแนนที่เพิ่มขึ้นมานั้นเป็นผลมาจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานตลอดระยะเวลา ๘ สัปดาห์ ซึ่งทำให้ความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยมีความคิดที่ลึกซึ้งมากขึ้นและเกิดพัฒนาการที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ผู้วิจัยพบว่า ความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยในแต่ละด้านสูงขึ้นกว่าก่อนการจัดประสบการณ์โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน โดยความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยด้านการสังเกต อยู่อันดับแรก โดยมีค่าเฉลี่ยหลังการจัดกิจกรรม ๔.๓๕ คะแนน รองลงมา คือ ด้านการคาดคะเน โดยมีค่าเฉลี่ยหลังการจัดกิจกรรม ๔.๒๕ คะแนน ด้านการเชื่อมโยง โดยมีค่าเฉลี่ยหลังการจัดกิจกรรม ๓.๘๐ คะแนน และด้านสรุปความมีค่าเฉลี่ยหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน ๓.๔๕ คะแนน ตามลำดับ สามารถอภิปรายตามรายด้านดังนี้

๒.๑) ด้านการสังเกต การที่เด็กปฐมวัยมีความสามารถในการคิดเชิงเหตุผล ด้านการสังเกตคะแนนเป็นอันดับสูงสุด เนื่องจากการที่เด็ก ๆ สังเกต จดจำรายละเอียดของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวอยู่เป็นประจำ สอดคล้องกับ ตะวัน และกุลธิดา นกุลธรรม (๒๕๖๔: ๒๕๖) ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน เป็นการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยอาศัยปรากฏการณ์ต่าง ๆ การสังเกตปรากฏการณ์ด้วยมุมมองที่หลากหลาย ทำให้ผู้เรียนร่วมกันสังเกตปรากฏการณ์ สิ่งที่เกิดขึ้นในโลกแห่งความจริง โดยใช้ความรู้ที่มีอยู่เดิมและการบูรณาการความรู้จากหลายสาขาอย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งจะนำไปสู่การอภิปรายในกลุ่ม สร้างประเด็นที่น่าสนใจ ปัญหา และตั้งคำถามที่เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้ในบริบทของปรากฏการณ์ที่ถูกสังเกตนั่น ทั้งหมดจะมีผู้สอนเป็นผู้แนะประเด็นให้มีความสอดคล้องกับเนื้อหาทฤษฎีของบทเรียนเพื่อให้การเรียนรู้ดำเนินไปอย่างถูกต้องเหมาะสมกับช่วงวัยของผู้เรียน^๔

๒.๒) ด้านการคาดคะเน เป็นความสามารถของเด็กในการบอกเหตุของการเกิดปรากฏการณ์ เด็กปฐมวัยได้คะแนนเป็นลำดับรองลงมา เนื่องจากปรากฏการณ์ที่เด็กปฐมวัยได้เรียนรู้เป็นปรากฏการณ์ที่ไม่ไกลตัวเด็ก หรือเป็นปรากฏการณ์ที่เด็กเคยประสบพบเจอมาก่อนในชีวิตประจำวัน ทำให้เด็ก ๆ คาดเดาเหตุของการเกิดปรากฏการณ์ได้ สอดคล้องกับ สยมพู สัตย์เชื้อ (๒๕๖๐: ๓๒) การพัฒนาความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยสามารถเริ่มได้ตั้งแต่ปฐมวัย เนื่องจากช่วงอายุของเด็กปฐมวัยนั้นเป็นช่วงที่สำคัญเป็นพิเศษเนื่องจากช่วงวัยนี้สมองมีการเจริญเติบโตและมีการพัฒนาโครงสร้างอย่างรวดเร็ว เพราะวาทธรรมชาติของเด็กนั้นมีความอยากรู้อยากเห็นอยู่แล้ว ถ้าเด็กได้รับการส่งเสริมตั้งแต่เด็กก็จะช่วยพัฒนาศักยภาพของเด็กได้อย่างเต็มที่ ทำให้เด็กได้เกิดองค์ความรู้ใหม่ โดยอาศัยการเชื่อมโยงการความรู้เดิมที่มีอยู่ จะเห็นได้ว่าการพัฒนาความคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง^๕

๒.๓) ด้านการเชื่อมโยง เป็นความสามารถของเด็กในการอธิบายผลของการเกิดปรากฏการณ์ และเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับประสบการณ์เดิมที่มีอยู่ เด็กปฐมวัยได้คะแนนเป็นลำดับรองลงมา เนื่องจากสามารถมองเห็น

^๔ ตะวัน ไชยวรรณ และกุลธิดา นกุลธรรม, “การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมความรู้ของผู้เรียนในโลกแห่งความจริง,” วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ๑๕, ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๔): ๒๕๖-๒๕๗.

^๕ สยมพู สัตย์เชื้อ, การพัฒนาการคิดเชิงเหตุผลโดยใช้กิจกรรมการเล่านิทานประกอบคำถามปลายเปิดสำหรับเด็กปฐมวัยศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ (ปริญญาณิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๖๐), หน้า ๓๒.

ความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผลลัพธ์ของเหตุการณ์ที่ได้เรียนรู้ เช่น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนเองหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว การเรียนรู้ผ่านปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรมช่วยให้เด็กเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลได้ลึกซึ้งขึ้น และสามารถอธิบายเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้กับสถานการณ์อื่น ๆ ได้อย่างมีเหตุผล สอดคล้องกับ ตะวันและกุลธิดา นกุลธรรม (๒๕๖๔: ๒๕๖) ผู้เรียนได้รับความรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงกับความเป็นจริงผ่านการเรียนรู้ที่ใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้หรือแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ใหม่ภายใต้บริบทเดิมได้ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการคิดและกระบวนการทางปัญญาของผู้เรียนที่สามารถเลือกใช้ข้อมูลหรือทักษะได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนมีการปฏิบัติงานอย่างแท้จริง สามารถถ่ายโอนและนำเสนอข้อมูลได้อย่างถูกต้องและเข้าใจง่าย การประเมินผลจากการสำรวจ ทดลอง และอภิปรายสรุปผล ทำให้เกิดหลักฐานในการประเมินเชิงประจักษ์ มีการพัฒนาความรู้และทักษะอย่างต่อเนื่อง^๖

๒.๔) ด้านการสรุปความ เด็กปฐมวัยมีความสามารถด้านการสรุปความ ต่ำกว่าด้านอื่น ๆ ผลการวิจัยพบว่าจะเน้นความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยด้านการสรุปความ หลังจากการจัดประสบการณ์ได้คะแนนเฉลี่ย ๓.๔๕ ซึ่งเป็นคะแนนที่ต่ำกว่าด้านอื่น ๆ แต่ค่าเฉลี่ยความสามารถด้านการสรุปความมีการเปลี่ยนแปลงสูงขึ้นเนื่องจากความสามารถด้านการสรุปความ เด็กปฐมวัยต้องสามารถบอกเหตุและผลของปรากฏการณ์ได้อย่างหลากหลาย ซึ่งเด็กปฐมวัยนั้นบอกเหตุและผลของปรากฏการณ์ไม่หลากหลาย ซึ่งบางปรากฏการณ์เด็กปฐมวัยไม่ได้รับประสบการณ์ตรงจากตนเอง โดยครูต้องคอยกระตุ้น จัดหาสื่อ อุปกรณ์ ที่มีความหลากหลาย เพื่อให้เด็กได้มีประสบการณ์จากปรากฏการณ์ต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น ซึ่งเด็กปฐมวัยควรต้องได้รับประสบการณ์ตรงในการบอกเหตุและผลเพิ่มมากขึ้น จึงจะทำให้ความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยด้านการสรุปความเพิ่มได้ สอดคล้องกับ ทิสซิงตัน (Tissington, ๒๐๑๙, อ้างถึงใน ออมวจิ พิบูลย์ และกิตติชัย สุธาสีโนบาล, ๒๕๖๔: ๔๑๘ - ๔๑๙) ได้อธิบายไว้ว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน มีลักษณะของการวิจัยและการค้นพบ ผู้เรียนได้ลงมือค้นคว้าหาคำตอบด้วยตนเองเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุป^๗

^๖ ตะวัน ไชยวริณ และกุลธิดา นกุลธรรม, “การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อส่งเสริมความรู้ของผู้เรียนในโลกแห่งความจริง,” วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ๑๕, ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๔): ๒๕๖-๒๕๗.

^๗ ออมวจิ พิบูลย์ และกิตติชัย สุธาสีโนบาล, “การเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานเพื่อพัฒนาสมรรถนะข้ามพิสัย: กรณีศึกษาประเทศฟินแลนด์,” วารสารศิลปศาสตรารวมงคลสุวรรณภูมิ ๓, ฉบับที่ ๓ (๒๕๖๔): ๔๑๔-๔๒๘.

๖. องค์ความรู้ใหม่

๑) การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน การจัดการเรียนรู้ลักษณะนี้เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านปรากฏการณ์จริงรอบตัว ซึ่งเป็นเรื่องใกล้ชิดและเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของเด็ก เด็กมีส่วนร่วมในการสังเกต คาดคะเน เชื่อมโยง และสรุปความจากสถานการณ์จริง ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย พัฒนาความสามารถในการคิดเชิงเหตุผล อย่างเป็นระบบ และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ได้

๒) การบูรณาการบริบทท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทย การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์ในท้องถิ่น เช่น อาชีพพื้นบ้าน ดอกไม้ประจำถิ่น หรือประเพณีของชุมชน เป็นเนื้อหาในการเรียนรู้ ช่วยให้เด็กได้เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมจริง เข้าใจความสัมพันธ์ของเหตุและผลในบริบทชีวิตตนเอง อีกทั้งยังส่งเสริมให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นและมีทัศนคติที่ดีต่อชุมชนของตน

๓) การพัฒนาระบบการเรียนรู้ร่วมกันของครูปฐมวัยเพื่อยกระดับคุณภาพ ครูปฐมวัยควรได้รับการส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับแนวคิดและขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน สามารถออกแบบกิจกรรมที่กระตุ้นให้เด็กคิด วิเคราะห์ และเชื่อมโยงเหตุผลได้อย่างเหมาะสม รวมถึงปรับกิจกรรมให้ตอบสนองต่อความสนใจและความแตกต่างของเด็กแต่ละคน การพัฒนาครูผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ และการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) จะช่วยยกระดับคุณภาพการจัดประสบการณ์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในระดับปฐมวัย

แนวทางการนำไปใช้

๑) ให้เด็กเลือกหัวข้อที่สนใจ เช่น ฝนตก น้ำท่วม หรือการดูแลสัตว์เลี้ยง มาจัดกิจกรรมเรียนรู้ให้เด็กได้สังเกต ตั้งคำถาม และหาคำตอบด้วยตนเอง ใช้คำถามปลายเปิดกระตุ้นให้เด็กคิดเชิงเหตุผล และเชื่อมโยงความรู้กับประสบการณ์เดิม

๒) เลือกหัวข้อที่เชื่อมโยงกับชุมชน เช่น อาหารท้องถิ่น หรือประเพณีสำคัญของท้องถิ่น มาสร้างเป็นปรากฏการณ์ในการเรียนรู้เชิญผู้รู้ในชุมชนหรือผู้ปกครองมามีส่วนร่วม ถ่ายทอดความรู้ เพื่อให้เด็กเข้าใจคุณค่าของท้องถิ่นและมีทักษะการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

๓) จัดอบรมหรือชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อให้ครูได้แลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติและออกแบบกิจกรรมร่วมกัน

๗. สรุป

จากการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน สามารถส่งเสริมความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยได้ทั้งภาพรวมและจำแนกรายด้าน คือด้านการสังเกต ด้านการคาดคะเน ด้านการเชื่อมโยง และด้านสรุปความ ซึ่งหลังจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน เด็กปฐมวัยมีความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลสูงขึ้นกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ได้กำหนดไว้ เนื่องจากเด็กได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง ซึ่งส่งผลให้เด็กสามารถคิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหาได้อย่างมีเหตุผลมากขึ้น เป็นรากฐานสำคัญของการเรียนรู้ในระดับต่อไป

๘. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากงานวิจัย

๑) ในการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานที่มีต่อความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย ครูผู้สอนควรศึกษาคู่มือการใช้แผนในการจัดกิจกรรมการสอน ให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน และพร้อมในการทำกิจกรรมกับครูสอนได้

๒) ในการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานที่มีต่อความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย ครูผู้สอนควรศึกษาและทำความเข้าใจในปรากฏการณ์แต่ละปรากฏการณ์ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ในกิจกรรมนั้นๆ เพื่อที่จะถ่ายทอดความรู้ละประสบการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

๓) ขณะที่ครูผู้สอนจัดประสบการณ์ ครูผู้สอนควรใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้เด็กมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็น เพื่อให้เด็กปฐมวัยได้บอกเล่าประสบการณ์ของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อให้เด็กปฐมวัยได้กระตุ้นการคิดให้มากขึ้นได้

๔) ขณะที่เด็กทำกิจกรรมตามขั้นตอนต่าง ๆ ครูควรให้แรงเสริมกับเด็ก เช่น การกล่าว คำชม การปรบมือ การยกนิ้วโป้งชมเชยว่าเยี่ยมมาก เพื่อให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นและมั่นใจ กล้าที่จะแสดงความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลมากยิ่งขึ้น

๕) ระยะเวลาในการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน ควรมีความยืดหยุ่นตามความเหมาะสม ให้เด็กปฐมวัยได้มีการดำเนินตามกิจกรรมจนสิ้นสุดในแต่ละขั้นตอน

ข้อเสนอแนะเพื่องานวิจัยครั้งต่อไป

๑) จากควรรศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน สามารถพัฒนาด้านการคิดเชิงเหตุผลได้ ดังนั้นควรนำการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน ไปพัฒนาในด้านความสามารถในการคิดแก้ปัญหา ความสามารถในการคิดแสวงหาความรู้ เป็นต้น

๒) ผู้วิจัยได้ทำการทดลอง ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ ๓ อายุ ๕ - ๖ ปี ดังนั้นครั้งต่อไปควรทำการศึกษาผลของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานในระดับชั้นอนุบาลปีที่ ๒ อายุ ๔ - ๕ ปีที่มีต่อความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๖๐). **หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐** (สำหรับเด็กปฐมวัย อายุ ๓ - ๖ ปี). กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ประภาณีช เพียรไพฑูรย์. (๒๕๕๓). **ความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยที่เล่นเกม การศึกษาอนุกรมมิติ**. ปรินญานิพนธ์ สาขาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ตะวัน ไชยวรรณ, และกุลธิดา นกุลธรรม. (๒๕๖๔). **การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานการเรียนรู้แบบบูรณาการ เพื่อส่งเสริมความรู้ของผู้เรียนในโลกแห่งความจริง**. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์. ๑๕(๒): ๒๕๖-๒๕๗.
- ต้นตระกูล รุ่งใหม่. (๒๕๖๖). **การศึกษาลักษณะพฤติกรรมการเรียน หน่วยการเรียนรู้ ปรากฏการณ์จริงกับสิ่งที่เรียกว่าแรง ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะปฏิบัติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานร่วมกับสถานการณ์จำลอง**. หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- ชลธิป สมานิติ. (๒๕๖๒, มกราคม – กุมภาพันธ์). **การจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานสำหรับเด็กปฐมวัย**. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร. ๓๙(๑), ๑๒๗.
- ทิตนา แหมมณี. (๒๕๖๔). **ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ** (พิมพ์ครั้งที่ ๒๕). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประภาณีช เพียรไพฑูรย์. (๒๕๕๓). **ความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของเด็กปฐมวัยที่เล่นเกม การศึกษาอนุกรมมิติ**. ปรินญานิพนธ์ สาขาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- โรงเรียนชลประทานบ้านกอโจด. (๒๕๖๖). **รายงานประเมินตนเองของสถานศึกษาปีการศึกษา ๒๕๖๖ โรงเรียนชลประทานบ้านกอโจด**. นครราชสีมา : โรงเรียนชลประทานบ้านกอโจด.
- สยามพู สัตย์เชื้อ. (๒๕๖๐). **การพัฒนาการคิดเชิงเหตุผลโดยใช้กิจกรรมการเล่นประกอบคำถามปลายเปิดสำหรับเด็กประถมวัยศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์**. ปรินญาครุศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาสารคาม:มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- สุมาลี เทพพร. (๒๕๖๑). **การพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวคิดไฮสโคปเพื่อส่งเสริมการคิดเชิงเหตุผลและทักษะทางภาษาสำหรับเด็กปฐมวัย**. ปรินญาการศึกษามหาบัณฑิตสาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ออมวจิ พิบูลย์และกิตติชัย สุรัสวดีโนบาล. (๒๕๖๔). **การเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานเพื่อพัฒนาสมรรถนะข้ามพิสัย: กรณีศึกษาประเทศฟินแลนด์**. วารสารศิลปศาสตร์ราชชมงคลสุวรรณภูมิ, ๓(๓), ๔๑๔-๔๒๘.

แนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

Guidelines for Quality Management of Student Affairs in Schools under the
Phra Nakhon Si Ayutthaya Secondary Educational Service Area Office

นภัทรชนก กุลเจริญ

Naphatchanok Khooncharoen^๑

พรเทพ รุ่งแผน

Pornthep Ruphan^๒

Received : January 7, 2526 Revised: February 25, 2526

Accepted: February 27, 2526

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องแนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยามีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) สร้างแนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียน และ ๒) ประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางดังกล่าว การวิจัยเป็นแบบผสมผสาน ดำเนินการ ๒ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาเอกสารและสร้างแนวทาง พร้อมตรวจสอบความถูกต้องโดยผู้เชี่ยวชาญ ๗ คน และ ขั้นตอนที่ ๒ ประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารและครู กิจการนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๙๒ คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าที่ ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการบริหารคุณภาพงาน กิจการนักเรียน ประกอบด้วย ๗ ด้าน รวม ๕๓ รายการปฏิบัติ ได้แก่ (๑) ด้านการนำองค์กร (๒) กลยุทธ์ (๓) นักเรียน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (๔) การวัดและจัดการความรู้ (๕) บุคลากร (๖) การปฏิบัติการ และ (๗) ผลลัพธ์ และพบว่า แนวทางที่สร้างขึ้นมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด และมีความเป็นไปได้ในระดับมาก

คำสำคัญ: การบริหารคุณภาพ, กิจการนักเรียน, โรงเรียนมัธยมศึกษา

Abstract

^๑ นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา E-mail: npchanok@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๙๐๙๓๓๘๔๔๘ A student in the Master of Education Program in Educational Administration, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University.

^๒ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา Thesis Advisor in the Master of Education Program in Educational Administration, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University.

The objectives of this research were: 1) to develop quality management guidelines for student affairs in schools under the Phra Nakhon Si Ayutthaya Secondary Educational Service Area Office, and 2) to assess the appropriateness and feasibility of the developed guidelines. The study employed a mixed-methods design and was conducted in two phases. Phase 1 involved a document analysis to develop the guidelines, which were subsequently validated by seven experts. Phase 2 assessed the appropriateness and feasibility of the guidelines using quantitative research methods. The sample consisted of 92 school administrators and teachers responsible for student affairs in schools under the Phra Nakhon Si Ayutthaya Secondary Educational Service Area Office. Data were analyzed using mean, standard deviation, and t-test. The findings revealed that the quality management guidelines for student affairs comprised seven components with a total of 53 practices: (1) leadership, (2) strategy, (3) students and stakeholders, (4) measurement, analysis, and knowledge management, (5) personnel, (6) operations, and (7) results. The developed guidelines were found to be highly appropriate and highly feasible.

Keywords: Quality Management, Student Affairs, Secondary Schools

๑. บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๔๕ และ (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๕๕๓ (ฉบับที่ ๔) พุทธศักราช ๒๕๖๒ ได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียนต้องจัดการระบบงานและกิจกรรมในการแนะแนวให้คำปรึกษาและฝึกอบรมแก่นักเรียน นักศึกษา และผู้ปกครอง เพื่อส่งเสริมความประพฤติที่เหมาะสม ความรับผิดชอบต่อสังคมและความปลอดภัยแก่นักเรียนและนักศึกษาตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง ซึ่งเป็นหน้าที่ของงานกิจการนักเรียนที่มักอยู่ในส่วนการบริหารทั่วไป^๓ งานกิจการนักเรียนเป็นอีกหนึ่งภาระงานที่สำคัญ โรงเรียนมีบทบาทหน้าที่จัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างชัดเจนและมีประสิทธิภาพ รู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล มีข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับผู้เรียนที่ครบถ้วนและเป็นปัจจุบันเพื่อช่วยให้ครูเข้าใจเข้าใจถึงและพัฒนาผู้เรียน โดยผ่านกระบวนการวางแผนและการบริหารจัดการอย่างมีคุณภาพเพื่อสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนให้สอดคล้องกับสถานะเศรษฐกิจสังคม การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย ภาคภูมิใจ ในความเป็นชาติไทย เกิดการเรียนรู้ระบอบประชาธิปไตยผ่านกระบวนการทำงานและกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เทิดทูนและจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ มีจิตสาธารณะ ใช้

^๓ ภัทศุณ พันธ์ระ, แนวทางการบริหารงานกิจการนักเรียนของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา จังหวัดอุดรธานี (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๖๔), หน้า ๑

ชีวิตอย่างพอเพียงปรับตัวมีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันสามารถเลือกดำเนินชีวิตอย่างผู้มีภูมิรู้มีภูมิธรรมและสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับภาวะการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของสังคมโลก^๔

แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานกิจการนักเรียนในสถานศึกษาหลายแห่งยังประสบปัญหา เนื่องจากขาดการวางแผนบริหารงานกิจการนักเรียนอย่างครอบคลุมหรือได้รับการปรับปรุงพัฒนาอย่างเต็มที่และต่อเนื่อง ทำให้เกิดปัญหาการบริหารงานกิจการนักเรียนในสถานศึกษาด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ด้านการดำเนินการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน ส่งผลให้เด็กหรือเยาวชนที่ศึกษาในระดับมัธยมศึกษา มีความแตกต่างเฉพาะบุคคลทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ เช่น ปัญหายาเสพติดในสถานศึกษา ปัญหาการขาดเรียน ปัญหาด้านสุขภาพทั้งด้านร่างกายและจิตใจ การทะเลาะวิวาท การขาดระเบียบวินัย ไม่เคารพกฎระเบียบของสถานศึกษา และการไม่รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ของนักเรียน ซึ่งในอนาคตอาจก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมได้ อีกทั้งในสถานศึกษางานกิจการนักเรียนยังได้รับความสำคัญรองลงมาจากงานด้านอื่น ๆ ซึ่งแท้จริงแล้ว งานทุกด้านมีความสำคัญไม่แตกต่างกัน การบริหารกิจการนักเรียนถือเป็นหน้าที่สำคัญของผู้บริหารโรงเรียนและครูที่ต้องหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้หมดไปที่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น รู้จักคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ปัญหา อย่างสร้างสรรค์ รู้จักการจัดการกับอารมณ์และความเครียด และมีทักษะการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น มีแนวความคิดและทัศนคติเชิงบวก มีความมั่นใจ นับถือตนเอง มีการปรับเปลี่ยนนิสัย และพฤติกรรมที่ดีขึ้น สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข^๕ ประเด็นเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า โรงเรียนยังพบปัญหาด้านการวางแผนงานกิจการนักเรียน การจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติที่รับฟังความคิดเห็นของนักเรียนไม่เพียงพอ การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมที่ยังไม่ทั่วถึง รวมทั้งการนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานที่ยังไม่เป็นระบบ ปัญหาเหล่านี้สะท้อนถึงความจำเป็นที่สถานศึกษาต้องพัฒนาคุณภาพการบริหารกิจการนักเรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยเน้นทั้งด้านระเบียบวินัย คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ควบคู่กับความรู้ทางวิชาการ เพื่อเสริมสร้างพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน^๖

ดังนั้น การพัฒนาคุณภาพการบริหารกิจการนักเรียนจึงจำเป็นต้องมีกรอบหรือแนวทางที่ชัดเจนและเป็นระบบ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผน การกำกับติดตาม และการประเมินผลได้อย่างรอบด้าน โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้เกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (OBECQA) ซึ่งเป็นกรอบมาตรฐานด้านการบริหารจัดการที่ครอบคลุมทุกมิติของการพัฒนาองค์กร และสามารถสนับสนุนให้โรงเรียนยกระดับคุณภาพงานกิจการนักเรียนได้อย่างเป็นระบบและยั่งยืนได้ โดยเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สามารถปรับใช้ได้ ตามความจำเป็นของทุกโรงเรียน เกณฑ์ไม่ได้กำหนดว่าโรงเรียนควรจัดโครงสร้างหรือการปฏิบัติการอย่างไร ในโครงสร้างองค์กร โรงเรียนจะอธิบายว่าอะไรเป็นสิ่งสำคัญต่อโรงเรียน

^๔ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, มาตรฐานการปฏิบัติงานโรงเรียนมัธยมศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๐ (ฉบับปรับปรุง ๒๕๖๒) (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๖๒), หน้า ๓๓.

^๕ รัฐพล มุงคุณ, การศึกษาปัญหาการบริหารงานกิจการนักเรียนในสถานศึกษาจังหวัดสระบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสระบุรี (การค้นคว้าอิสระ ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๖๔). หน้า ๓.

^๖ ยุทธนา เลิศคลัง, การบริหารกิจการนักเรียนของโรงเรียนคุรุราษฎร์รังสฤษดิ์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสระบุรี (การศึกษาค้นคว้าอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๕), หน้า ๓-๔.

(สภาพแวดล้อม การปฏิบัติการความสัมพันธ์ที่สำคัญ สภาพแวดล้อมเชิงแข่งขัน และบริบทเชิงกลยุทธ์) เกณฑ์สนับสนุนให้โรงเรียนใช้แนวทางที่สร้างสรรค์ ปรับเปลี่ยนได้และยืดหยุ่น ซึ่งจะเอื้อให้เกิดการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง และก้าวกระโดดด้วยนวัตกรรม^๗ อย่างไรก็ตาม แม้เกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (OBECQA) จะเป็นกรอบที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาคุณภาพโรงเรียน แต่โรงเรียนจำนวนมากยังขาดแนวทางที่ชัดเจนในการนำมาตรฐานดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับงานกิจการนักเรียนโดยเฉพาะ ทำให้การบริหารงานกิจการนักเรียนยังไม่สอดคล้องกับระบบคุณภาพของทั้งโรงเรียนอย่างเต็มที่

จากความสำคัญและปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาแนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีความหลากหลายด้านสภาพโรงเรียน ขนาดสถานศึกษา ทรัพยากรบุคคล และปัจจัยความเสี่ยงของผู้เรียน ตลอดจนแนวทางและนโยบายการสนับสนุนงานกิจการนักเรียนที่ยังต้องการแนวทางที่เหมาะสมกับบริบทเฉพาะของพื้นที่ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่สถานศึกษาในพื้นที่นี้จะต้องพัฒนาแนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียนที่สอดคล้องกับบริบทจริงและสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑) เพื่อสร้างแนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

๒) เพื่อประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “แนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) ลักษณะเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยดำเนินการวิจัย ๒ ขั้นตอน ได้แก่ (๑) การพัฒนาแนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา และ (๒) การประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางที่พัฒนาขึ้น โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ผลการประเมินจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานกิจการนักเรียนในสถานศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๑ การพัฒนาแนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียน

ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารคุณภาพ แนวคิดเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และงานบริหารกิจการนักเรียน จากนั้นสังเคราะห์สารสนเทศเพื่อจัดทำร่างแนวทาง แล้วเสนอผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา จำนวน ๗ คน ตรวจสอบความตรง

^๗ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, เกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี ๒๕๖๕-๒๕๖๘ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๖๕), หน้า ๖.

เชิงเนื้อหา โดยใช้แบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า ๓ ระดับ และวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค (IOC) กำหนดเกณฑ์ยอมรับไม่ต่ำกว่า ๐.๕๐

ขั้นตอนที่ ๒ การประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทาง

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียนฝ่ายกิจการนักเรียน ครูหัวหน้าฝ่ายกิจการนักเรียน และครูผู้ปฏิบัติงานกิจการนักเรียน ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๙๒ คน ได้มาโดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ตามตารางของ Krejcie และ Morgan ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ ๙๕

เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ ครอบคลุม ๗ ด้าน ได้แก่ การนำองค์กร กลยุทธ์ นักเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การวัด-วิเคราะห์และการจัดการความรู้ บุคลากร การปฏิบัติการ และผลลัพธ์ ตรวจสอบความเชื่อมั่นด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ซึ่งมีค่ามากกว่า ๐.๘๐

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่า t-test แบบ One-sample เพื่อพิจารณาระดับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ โดยกำหนดเกณฑ์ค่าเฉลี่ยมากกว่า ๓.๕๐ ถือว่าอยู่ในระดับมากขึ้นไป

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาและพัฒนาแนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา โดยกำหนดกรอบเนื้อหาตามแนวคิดการบริหารคุณภาพตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ครอบคลุม ๗ ด้าน ได้แก่ การนำองค์กร กลยุทธ์ นักเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การวัด การวิเคราะห์และการจัดการความรู้ บุคลากร การปฏิบัติการ และผลลัพธ์ รวม ๕๓ รายการปฏิบัติ

ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารและครูผู้รับผิดชอบงานกิจการนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๑๖ คน โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่าง ๙๒ คนจาก ๒๓ โรงเรียน ด้วยการสุ่มอย่างง่าย นอกจากนี้ ผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๗ คนถูกคัดเลือกแบบเจาะจงเพื่อใช้ในการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของแนวทาง

การวิจัยดำเนินการภายในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนสิงหาคม-ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๗

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ดังนี้

๑) ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ ผลการสร้างแนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียนพบว่าแนวทางที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยกรอบแนวคิดด้านการบริหารคุณภาพตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยแบ่งออกเป็น ๗ ด้าน รวมทั้งสิ้น ๕๓ รายการปฏิบัติ ได้แก่

๑.๑ ด้านการนำองค์กร จำนวน ๑๑ รายการปฏิบัติ มุ่งเน้นบทบาทภาวะผู้นำในการกำหนดวิสัยทัศน์ ค่านิยม เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ การสื่อสารกับบุคลากร และการขับเคลื่อนวัฒนธรรมองค์กรด้านคุณภาพ

๑.๒ ด้านกลยุทธ์ จำนวน ๑๒ รายการปฏิบัติ เน้นการจัดทำแผนปฏิบัติการด้านกิจการนักเรียน การเชื่อมโยงแผนสู่การปฏิบัติ และการติดตามผลเชิงประเมินค่า

๑.๓ ด้านนักเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน ๕ รายการปฏิบัติ ให้ความสำคัญกับความต้องการ ความพึงพอใจ และการมีส่วนร่วมของนักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และภาคีเครือข่าย

๑.๔ ด้านการวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ จำนวน ๘ รายการปฏิบัติ มุ่งให้มีการจัดเก็บ วิเคราะห์ และใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ในการตัดสินใจบริหารงานกิจการนักเรียน

๑.๕ ด้านบุคลากร จำนวน ๖ รายการปฏิบัติ เน้นการส่งเสริมศักยภาพครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับ งานกิจการนักเรียนผ่านการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

๑.๖ ด้านการปฏิบัติการ จำนวน ๖ รายการปฏิบัติ มุ่งให้การดำเนินงานกิจการนักเรียนเป็นระบบ มี มาตรฐาน และสอดคล้องกับนโยบายองค์กร

๑.๗ ด้านผลลัพธ์ จำนวน ๕ รายการปฏิบัติ มุ่งเน้นประสิทธิผลของการดูแลช่วยเหลือนักเรียน พฤติกรรมเชิงบวก ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ และภาพลักษณ์องค์กร

ภาพรวมของแนวทางแสดงให้เห็นว่า แนวทางที่พัฒนาขึ้นครอบคลุมทั้งกระบวนการวางแผน การ ดำเนินงาน การติดตาม และการสะท้อนผลลัพธ์ด้านนักเรียนในระดับองค์กรรวม ทำให้แนวทางดังกล่าวไม่เพียงตอบ โจทย์การจัดการเชิงปฏิบัติ แต่ยังสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ

๒) ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ ผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการ บริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียน ซึ่งเก็บข้อมูลจากผู้บริหารและครูผู้รับผิดชอบงานกิจการนักเรียนจำนวน ๙๒ คน พบว่า แนวทางที่พัฒนาขึ้น มีความเหมาะสมในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยค่าเฉลี่ยสูงกว่าเกณฑ์ ๓.๕๐ อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ แสดงให้เห็นว่าแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับสภาพจริงของการดำเนินงานกิจการ นักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษา และได้รับการยอมรับในเชิงวิชาการและวิชาชีพ ทั้งในด้านความสมบูรณ์ของเนื้อหา โครงสร้าง และความเชื่อมโยงกับมาตรฐานการศึกษา

สำหรับความเป็นไปได้ในการนำแนวทางไปใช้ พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และสูงกว่าเกณฑ์ ๓.๕๐ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ เช่นกัน หมายความว่า แนวทางดังกล่าวสามารถประยุกต์ใช้ได้จริงใน สถานศึกษา โดยมีปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญ ได้แก่ ความพร้อมของระบบบริหารงานโรงเรียน ความร่วมมือของบุคลากร และการสนับสนุนจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวช่วยให้สถานศึกษามีทิศทางในการจัดระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมี มาตรฐาน มีการใช้ข้อมูลหลักฐานเชิงประจักษ์ในการตัดสินใจ และตอบสนองต่อความต้องการของนักเรียนและผู้มี ส่วนได้ส่วนเสียอย่างเหมาะสม ส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตนักเรียนและเสริมสร้างคุณภาพการศึกษาใน ภาพรวม

กล่าวโดยสรุป แนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียนที่พัฒนาขึ้นจากงานวิจัยนี้เป็นแนวทางที่มี ความครบถ้วน เหมาะสม และสามารถนำไปใช้ได้จริงในโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งยังสามารถขยายผลเป็นกรอบแนวทางสำหรับสถานศึกษาอื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้

๕. อภิปรายผล

๑. อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ เพื่อสร้างแนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียน จากผล การวิเคราะห์ที่พบว่า แนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียนประกอบด้วย ๗ ด้าน รวม ๕๓ รายการปฏิบัติ ได้แก่ การนำองค์กร กลยุทธ์ นักเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การวัด การวิเคราะห์และการจัดการความรู้ บุคลากร

การปฏิบัติการ และผลลัพธ์ ซึ่งสะท้อนว่าแนวทางที่สร้างขึ้นครอบคลุมกระบวนการบริหารงานกิจการนักเรียนอย่างเป็นระบบ ในด้านการนำองค์กร พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนควรกำหนดวิสัยทัศน์ ค่านิยม และทิศทางการดำเนินงาน กิจการนักเรียนอย่างชัดเจน พร้อมถ่ายทอดให้บุคลากรเข้าใจตรงกัน อาจเนื่องมาจาก งานกิจการนักเรียนเป็นภารกิจที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากครูทุกฝ่าย การมีทิศทางร่วมกันจึงช่วยสร้างเอกภาพในการทำงานและลดความสับสนของบทบาทหน้าที่ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน^๔ ที่ระบุว่า ผู้นำองค์กรต้องกำหนดวิสัยทัศน์และค่านิยมที่ชัดเจนและถ่ายทอดให้บุคลากรทุกฝ่าย ส่วนด้านกลยุทธ์ พบว่าโรงเรียนควรวางแผนเชิงกลยุทธ์โดยใช้ข้อมูลผู้เรียนและบริบทโรงเรียนเป็นฐาน อาจเนื่องมาจาก การใช้ข้อมูลจริงช่วยให้การวางแผนตอบสนองปัญหาและความต้องการผู้เรียนได้ตรงจุด และเอื้อต่อการช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีทิศทาง สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิติกรณัณ ฉันทวงศ์ชนะ^๕ ที่พบว่าการจัดทำกลยุทธ์ตามเกณฑ์ OBECQA ต้องอาศัยข้อมูลสารสนเทศเป็นฐานสำคัญ ด้านนักเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พบว่าโรงเรียนควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความไว้วางใจกับนักเรียนผ่านกิจกรรมระบบครูที่ปรึกษา ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน และกิจกรรมคุณธรรม อาจเนื่องมาจาก ความไว้วางใจช่วยให้ผู้เรียนเปิดใจและสื่อสารปัญหาได้ง่ายขึ้น นำไปสู่การช่วยเหลือที่ตรงประเด็น สอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน^๔ ที่ระบุว่า การสร้างความสัมพันธ์และความผูกพันระหว่างครูกับนักเรียน รวมทั้งการดูแลช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวกและการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน ด้านการวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ พบว่าโรงเรียนควรเก็บรวบรวมข้อมูลผู้เรียนอย่างเป็นระบบ เช่น การมาเรียน การคัดกรอง และผลพัฒนาผู้เรียน อาจเนื่องมาจาก ข้อมูลที่ถูกต้องช่วยให้ผู้บริหารตัดสินใจและวางแผนพัฒนาได้เหมาะสม รวมทั้งสามารถติดตามผลได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณรงค์ศักดิ์ สอนสุภาพ^๖ ที่พบว่า การบริหารจัดการตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพ OBECQA จำเป็นต้องมีระบบการวัด การเก็บรวบรวม และการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อใช้เป็นสารสนเทศประกอบการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ และช่วยยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้านบุคลากร พบว่า โรงเรียนควรจัดสภาพแวดล้อมและเครื่องมือสนับสนุนการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เช่น ห้องปรึกษา และเครื่องมือคัดกรอง อาจเนื่องมาจาก สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมช่วยสร้างความไว้วางใจและทำให้ครูเข้าถึงนักเรียนได้ง่ายขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ กัมปนาท อาทิตยตั้ง^๗ ที่พบว่า การบริหารงานกิจการนักเรียนให้มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องจัดให้มีสภาพแวดล้อม เครื่องมือ และระบบสนับสนุนการทำงานที่เหมาะสมสำหรับครูและบุคลากร ซึ่งจะ

^๔ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, เกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปี ๒๕๖๕-๒๕๖๘ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๖๕), หน้า ๑๒.

^๕ นิติกรณัณ ฉันทวงศ์ชนะ, แนวทางการบริหารจัดการโรงเรียนมาตรฐานสากลตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพ (OBECQA) แห่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนสงวนหญิง จังหวัดสุพรรณบุรี (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๖๓), หน้า ๕๕.

^๖ ณรงค์ศักดิ์ สอนสุภาพ, แนวทางสู่ความเป็นเลิศในการบริหารจัดการด้วยระบบคุณภาพ ตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเลยหนองบัวลำภู (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๖๖), หน้า ๑๑๓.

^๗ กัมปนาท อาทิตยตั้ง, แนวทางการบริหารงานกิจการนักเรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๖๕), หน้า ๙๙.

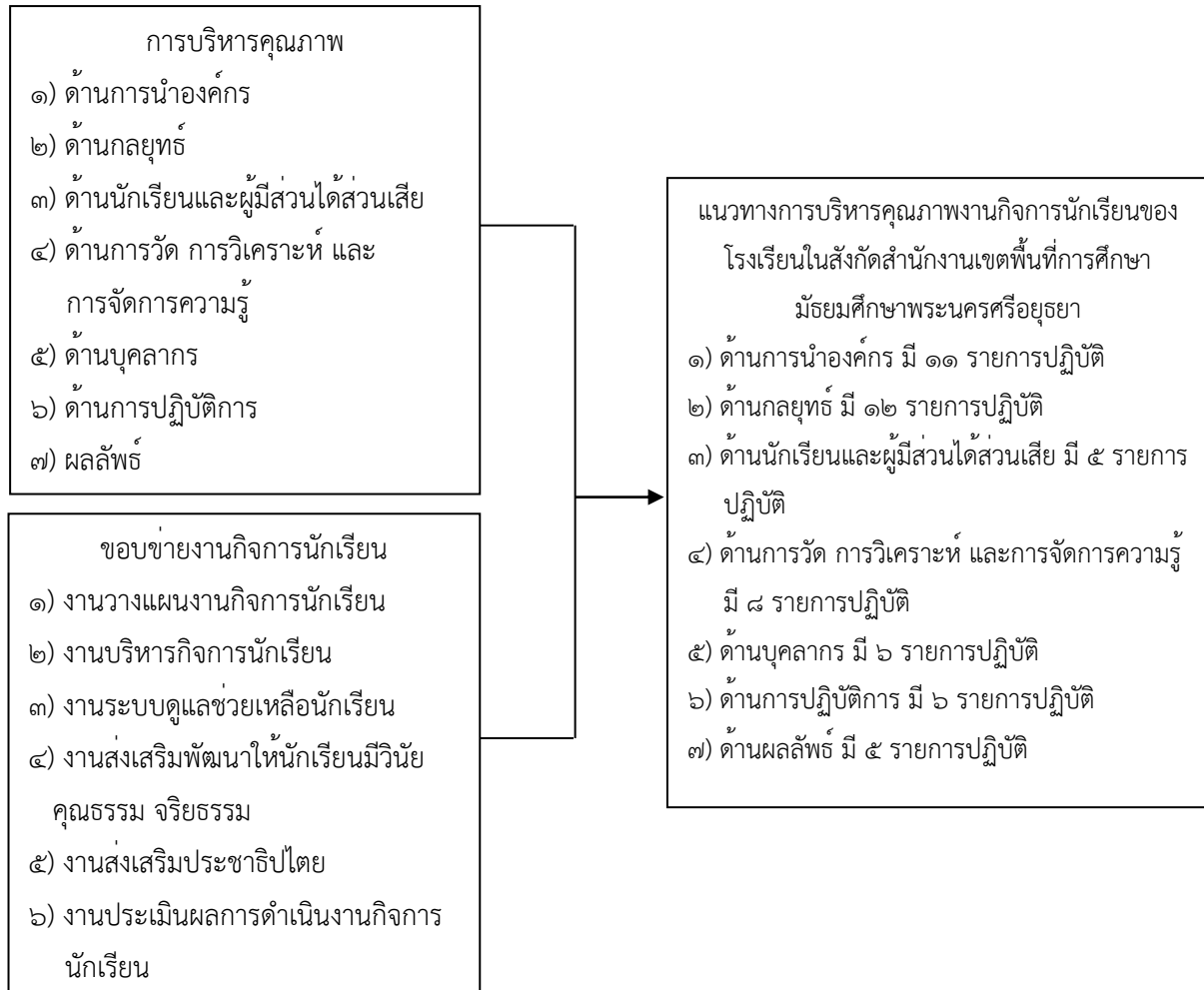
ช่วยให้การดูแลช่วยเหลือนักเรียนดำเนินไปอย่างมีคุณภาพและตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น ด้านการปฏิบัติการ พบว่า โรงเรียนควรมีกระบวนการดำเนินงานด้านกิจการนักเรียนที่ชัดเจน เช่น การดูแลรายบุคคล การคัดกรอง และการส่งเสริมพฤติกรรมดี อาจเนื่องมาจาก งานกิจการนักเรียนเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยและการพัฒนาพฤติกรรมผู้เรียน จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการที่เป็นระบบและตรวจสอบได้ ซึ่งสอดคล้องกับ มาตรฐานที่ ๑๐ ที่พบว่า การดำเนินงานตามเกณฑ์ OBECQA ต้องมีการกำหนดกระบวนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน เป็นระบบ และตรวจสอบได้ โดยเฉพาะกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน เพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งองค์กร และสามารถติดตามประเมินผลได้อย่างเป็นรูปธรรม และด้านผลลัพธ์ พบว่าโรงเรียนควรติดตามผลด้านพฤติกรรม คุณธรรม และทักษะชีวิตของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง อาจเนื่องมาจาก การติดตามผลช่วยสะท้อนความสำเร็จของการดำเนินงานและช่วยให้โรงเรียนปรับปรุงพัฒนางานได้ตรงจุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิติกรณันท์วงศ์ชนะ^๑ ที่พบว่า การประเมินผลลัพธ์ของผู้เรียนในมิติด้านคุณลักษณะ พฤติกรรม และทักษะชีวิต เป็นองค์ประกอบสำคัญของการบริหารคุณภาพตามเกณฑ์ OBECQA เพราะช่วยให้สถานศึกษาทราบถึงประสิทธิผลของการดำเนินงาน และสามารถนำข้อมูลไปปรับปรุงพัฒนาระบบบริหารจัดการให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

๒. อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทาง จากผลการวิเคราะห์ที่พบว่า แนวทางโดยรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะด้านกลยุทธ์ที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด อาจเนื่องมาจาก โรงเรียนในพื้นที่ที่มีความหลากหลายด้านผู้เรียนและมีฐานข้อมูลกิจการนักเรียนที่ชัดเจนอยู่แล้ว จึงสามารถนำข้อมูลมาวางแผนพัฒนางานอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วริยา สายสว่าง^๒ ที่พบว่า แนวทางการบริหารกิจการนักเรียนตามวงจร PDCA มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุดเช่นกัน ขณะที่ด้านผลลัพธ์มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด อาจเนื่องมาจาก การวัดผลลัพธ์ด้านพฤติกรรม คุณธรรม และทักษะชีวิตเป็นเรื่องซับซ้อน ต้องใช้ข้อมูลหลายมิติและระบบติดตามที่ต่อเนื่อง ซึ่งหลายโรงเรียนยังขาดความพร้อมและยังไม่มีมาตรฐานกลางในการรายงานผล ส่วนด้านความเป็นไปได้ พบว่า แนวทางที่สร้างขึ้นมีความเป็นไปได้ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการนำองค์กรที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด อาจเนื่องมาจาก ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบาย กำกับ ดูแล และตัดสินใจ ซึ่งสามารถดำเนินงานได้จริงภายในโรงเรียน และสอดคล้องกับโครงสร้างงานที่มีอยู่แล้ว สอดคล้องกับงานวิจัยของ กัมปนาท อาทิตยตั้ง^๓ ที่พบว่าแนวทางการบริหารกิจการนักเรียนมีความเป็นไปได้ในระดับมาก ส่วนด้านบุคลากรมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด อาจเนื่องมาจาก การดำเนินงานด้านนี้ต้องอาศัยความพร้อม ทักษะ และความร่วมมือของครูจำนวนมาก ขณะที่ครูมีภาระงานหลายด้าน จึงเป็นข้อจำกัดสำคัญในการดำเนินงานเต็มรูปแบบ

^๑ วริยา สายสว่าง, การพัฒนาแนวทางการบริหารกิจการนักเรียนตามวงจรคุณภาพเดมมิง (PDCA) สู่วิธีปฏิบัติของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาคเหนือ (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๖๖), หน้า ๑๔๕.

๖. องค์ความรู้ใหม่

ภาพประกอบ ๑ องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัยครั้งนี้ได้ “แนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา” โดยประยุกต์กรอบการบริหารคุณภาพของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (OBECQA) มาจัดโครงสร้างเป็นแนวทางเฉพาะด้านกิจการนักเรียน จำนวน ๗ ด้าน รวม ๕๓ รายการปฏิบัติ ซึ่งถือเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ทำให้การดำเนินงานกิจการนักเรียนมีระบบ ชัดเจน และตรวจสอบได้มากยิ่งขึ้น แนวทางดังกล่าวยังเชื่อมโยงกระบวนการบริหารงานกับผลลัพธ์ที่คาดหวังต่อผู้เรียนในด้านพฤติกรรม คุณธรรม และทักษะชีวิต โดยผ่านการประเมินจากผู้บริหารและครูผู้ปฏิบัติงานกิจการนักเรียน พบว่า มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด และมีความเป็นไปได้ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าแนวทางนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

๗. สรุป

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียน และประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางดังกล่าว โดยใช้การวิจัยแบบผสมผสาน แบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน คือ การสร้างแนวทางจากการศึกษาเอกสารและตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ และการประเมินแนวทางโดยผู้บริหารและครูกิจการนักเรียนจำนวน ๙๒ คน ผลวิจัยพบว่า แนวทางที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย ๗ ด้าน รวม ๕๓ รายการปฏิบัติ และได้รับการประเมินว่ามีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด และมีความเป็นไปได้ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าแนวทางดังกล่าวสามารถนำไปใช้พัฒนาระบบการบริหารงานกิจการนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๘. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

โรงเรียนควรบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียน ดังนี้

- ๑) ผู้บริหารควรกำหนดวิสัยทัศน์ ค่านิยม และนโยบายด้านกิจการนักเรียนอย่างชัดเจน ถ่ายทอดให้บุคลากรเข้าใจตรงกัน และกำกับติดตามให้การดำเนินงานเป็นระบบ โปร่งใส และมุ่งผลลัพธ์ต่อผู้เรียน
- ๒) โรงเรียนควรวางแผนกลยุทธ์ด้านกิจการนักเรียนโดยใช้ข้อมูลสารสนเทศเป็นฐาน กำหนดเป้าหมายชัดเจน จัดสรรทรัพยากรเหมาะสม และติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง
- ๓) โรงเรียนควรสร้างความสัมพันธ์กับนักเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย พัฒนาช่องทางสื่อสาร และนำความคิดเห็นของนักเรียนไปใช้ปรับปรุงงานกิจการนักเรียน
- ๔) โรงเรียนควรจัดระบบข้อมูลด้านกิจการนักเรียนให้ครบถ้วน ถูกต้อง และนำไปใช้วิเคราะห์ วางแผน และพัฒนานวัตกรรมเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน
- ๕) โรงเรียนควรส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพบุคลากร รวมถึงสร้างสภาพแวดล้อมและระบบสนับสนุนที่เหมาะสมต่อการดำเนินงานกิจการนักเรียน
- ๖) โรงเรียนควรกำหนดกระบวนการทำงานที่ชัดเจน ใช้เทคโนโลยีสนับสนุน และประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดูแลและพัฒนาผู้เรียน
- ๗) โรงเรียนควรติดตามและรายงานผลลัพธ์ด้านพฤติกรรม คุณธรรม และทักษะชีวิตของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำผลไปปรับปรุงการดำเนินงาน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ควรมีการศึกษาผลการนำแนวทางการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียนไปใช้ในเชิงปฏิบัติ
- ๒) ควรมีการศึกษารูปแบบทางการพัฒนาการบริหารคุณภาพงานกิจการนักเรียนของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพระนครศรีอยุธยา

บรรณานุกรม

- กัมปนาท อาทิตยตั้ง, “แนวทางการบริหารงานกิจการนักเรียนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษานครสวรรค์,” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๖๕,
หน้า ๙๙.
- ณรงค์ศักดิ์ สอนสุภาพ, “แนวทางการสู่ความเป็นเลิศในการบริหารจัดการด้วยระบบคุณภาพ ตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่ง
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษาเลย หนองบัวลำภู,” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๖๖,
หน้า ๑๑๓.
- ณัทคุณ พันธูระ, “แนวทางการบริหารงานกิจการนักเรียนของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษา จังหวัดอุดรธานี,” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๖๔,
หน้า ๑.
- นิติกรณ ฉันทวงศ์ชนะ, แนวทางการบริหารจัดการโรงเรียนมาตรฐานสากลตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพ (OBECQA) แห่ง
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนสวณหญิง จังหวัดสุพรรณบุรี (กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๖๓), หน้า ๕๕.
- รัฐพล มุ่งคุณ, “การศึกษาปัญหาการบริหารงานกิจการนักเรียนในสถานศึกษาจังหวัดสระบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษามัธยมศึกษาสระบุรี,” การค้นคว้าอิสระ ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์,
๒๕๖๔, หน้า ๓.
- วริยา สายสว่าง, “การพัฒนาแนวทางการบริหารกิจการนักเรียนตามวงจรคุณภาพเดมมิ่ง (PDCA) สู่ความเป็นเลิศของ
โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กาฬสินธุ์,” วิทยานิพนธ์การศึกษา
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๖๖, หน้า ๑๔๕.
- ยุทธนา เลิศคลัง, “การบริหารกิจการนักเรียนของโรงเรียนครุราษฎร์รังสฤษดิ์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
มัธยมศึกษาราชบุรี,” การศึกษาค้นคว้าอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๕,
หน้า ๓-๔.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, เกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
ปี ๒๕๖๕-๒๕๖๘ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๖๕), หน้า ๖.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, เกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
ปี ๒๕๖๕-๒๕๖๘ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๖๕), หน้า ๑๒.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, มาตรฐานการปฏิบัติงานโรงเรียนมัธยมศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๐ (ฉบับ
ปรับปรุง ๒๕๖๒) (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๖๒), หน้า ๓๓.

กระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้ลี้ภัยด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร
The Process of Rehabilitating Children and Youth Who Have Made Mistakes
Using Buddhist Communication Innovations

ชัชวาลย์ แก้วกระจาย
Chatchawan Kaewkrajai^๑
บุญเลิศ โอฐสุ
Boonlert Otsu^๒
กนกวรรณ กรุณาฤทธิ์โยธิน
Kanokwan Karunatittiyotin^๓

Received: January 9, 2026

Revised: March 1, 2026

Accepted: March 1, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพกระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้ลี้ภัย ๒) เพื่อพัฒนากระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้ลี้ภัยด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร และ ๓) เพื่อนำเสนอกระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้ลี้ภัยด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์ และเอกสารที่เกี่ยวข้องหลักการ แนวคิด ทฤษฎี จากเอกสาร วารสาร สื่อสิ่งพิมพ์ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตกับกลุ่มเป้าหมายเชิงคุณภาพ จำนวน ๓๕ รูป/คน ส่วนเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์และนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาประมวลเพื่อกำหนดนิยามให้สอดคล้องกับประเด็นปัญหาที่ตอบวัตถุประสงค์โดยการเขียนเป็นเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้ลี้ภัยในปัจจุบันมุ่งพัฒนาทั้งพฤติกรรมและจิตใจ การประยุกต์ใช้ พุทธนวัตกรรมการสื่อสาร ช่วยเสริมกระบวนการฟื้นฟูให้เกิดสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ การสะท้อนตน และการฝึกสติ ส่งผลให้เยาวชนเข้าใจตนเอง เห็นคุณค่าของการปรับปรุงพฤติกรรม และสามารถควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น มีความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัวและผู้ปฏิบัติงาน พร้อมเกิดแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงตนเองในทางบวกรูปแบบกระบวนการฟื้นฟูที่พัฒนาขึ้นช่วยให้หน่วยงานสามารถนำไปปรับใช้ในบริบทต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนากับกระบวนการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาเยาวชนทั้งด้านพฤติกรรม

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๒ สาขาวิชาพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University,

^๓ สาขาวิชาพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University,

และจิตใจให้กลับคืนสู่สังคมอย่างมั่นคง ภายใต้ A-L-S-R โมเดล ได้แก่ A = การสร้างความเข้าใจและเชื่อมโยงใจ L = การเรียนรู้หลักธรรมและการฝึกปฏิบัติ S = การสนับสนุนจากครอบครัวและชุมชน R = การสะท้อนตนเองและประเมินผล

คำสำคัญ: กระบวนการฟื้นฟู, ผู้ลี้ภัย, พุทธนวัตกรรมการสื่อสาร

Abstract

This research aimed to: (1) study the current state of the rehabilitation process for delinquent children and youth; (2) develop a rehabilitation process for delinquent children and youth through Buddhist communication innovation; and (3) propose a rehabilitation process for delinquent children and youth based on Buddhist communication innovation. This study employed a qualitative research methodology, collecting data through observation, interviews, and related documents, including theories, concepts, academic journals, printed materials, and online sources. The qualitative target group consisted of 35 participants. Research instruments included interview forms, and the obtained data were analyzed and synthesized to define key concepts in accordance with the research objectives and presented descriptively.

The research findings revealed that the current rehabilitation process for delinquent youth focuses on developing both behavior and mental well-being. The application of Buddhist communication innovation enhanced the rehabilitation process by creating a learning environment that fosters self-reflection and mindfulness practice. Consequently, youth participants developed greater self-understanding, recognized the value of behavioral improvement, demonstrated better emotional regulation, improved relationships with family members and practitioners, and became more motivated to change positively.

The developed rehabilitation model can be applied and adapted by relevant organizations to suit different contexts. It integrates Buddhist principles with creative communication processes to cultivate both behavioral and mental transformation, enabling youth to reintegrate into society sustainably. The process is structured under the **A-L-S-R Model**, which consists of: **A** = Awareness and Emotional Connection **L** = Learning Buddhist Principles and Practice **S** = Support and Reinforcement from Family and Community **R** = Reflection and Evaluation

Keywords: rehabilitation process, delinquent youth, Buddhist communication innovation

๑.บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่และเจริญยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากพุทธบริษัททั้งสิ้น แต่ในอดีต พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีบทบาทลดลง ความห่างเหินจากหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนิกชน

ปรากฏชัดในรูปแบบ “พุทธพาณิชย์” ซึ่งสะท้อนแนวโน้มการกลายเป็นโลกฆราวาส (Secularization) คล้ายสังคมตะวันตกในอดีตสังคมเปรียบเสมือนกงล้อที่สถาบันต่าง ๆ ขับเคลื่อนร่วมกัน โดยมีสถาบันศาสนาเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงและกำกับทิศทางของสถาบันอื่น ๆ แต่เมื่อโลกเปลี่ยนไป สถาบันศาสนาถูกลดบทบาท ขณะที่สถาบันเศรษฐกิจและการเมืองเข้ามาแทนที่ เทคโนโลยีการสื่อสารไร้พรมแดนยังได้สร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอาศัยสื่อเป็นเครื่องมือสำคัญ สถาบันสื่อจึงกลายเป็นพื้นที่ที่สนับสนุนการสื่อสารและช่วยให้พระพุทธศาสนาสามารถเข้าถึงพุทธศาสนิกชนได้อย่างทั่วถึง

ในขณะเดียวกัน เด็กและเยาวชนไทยกำลังเผชิญความเสี่ยงจากสังคม สิ่งแวดล้อม และสื่อสังคมออนไลน์ พฤติกรรมเสี่ยง เช่น ความรุนแรง การเสพยาเสพติด การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร และการมั่วสุม กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตร่วมสมัย ปัญหาที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวไทยจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว ทำให้เยาวชนขาดการดูแลและการกำกับที่ใกล้ชิดปรากฏการณ์ดังกล่าวปรากฏเป็นเหตุการณ์ความรุนแรงในสังคมไทยหลายกรณี ทั้งการล่องละเมิดทางเพศ การยิงกราด และการก่ออาชญากรรมโดยเยาวชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางของสังคมและความจำเป็นในการสร้างกลไกป้องกันและฟื้นฟู

ปัญหาหลักของเยาวชนที่ต้องแก้ไขเร่งด่วน ได้แก่ การเสพยาเสพติด พฤติกรรมฟุ้งเฟ้อ ขาดวินัย การขาดการศึกษา การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ปัญหาคุณธรรมจริยธรรม การใช้เวลาว่างในทางเสื่อมเสีย การก่ออาชญากรรม ครอบครัวที่เปราะบาง และการค้ามนุษย์ ซึ่งส่งผลให้เยาวชนจำนวนมากเข้าสู่สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนในบริบทนี้^๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเยาวชนถือเป็นสิ่งจำเป็น เพราะการพัฒนาเด็กและเยาวชนไม่เพียงแต่ช่วยแก้ไขพฤติกรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นการเสริมสร้างจิตใจที่เข้มแข็ง มีสติและความรับผิดชอบต่อสังคม การสื่อสารและการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเยาวชนให้สามารถปรับตัวและกลับคืนสู่สังคมอย่างมีคุณภาพ

ผู้วิจัยได้เล็งเห็นการถ่ายทอดทักษะและความรู้ เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับเด็กและเยาวชนสามารถยืนอยู่ได้เมื่อมีการปล่อยตัวเข้าสู่สังคม โดยเห็นว่าการป้องกันบำบัดแก้ไขฟื้นฟูเด็กและเยาวชนนั้นควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาส่งเสริมพุทธธรรมให้เกิดความรู้ ในด้านศีล สมาธิ และปัญญา โดยยึดหลักการครองใจอันประเสริฐตามหลักพรหมวิหาร ๔ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา^๕ บนท่ามกลางสังคมดิจิทัลในการแก้ไขฟื้นฟูเด็กเยาวชนผู้พลั้งผิดและสร้างความมั่นคงของสถาบันครอบครัว ให้กับเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจจนเกิดปัญญา สามารถนำพุทธธรรมไปปฏิบัติในการดำรงชีวิตประจำวันให้เกิดประสิทธิภาพ ชีวิตมีความสุข ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ตลอดจนเกิดสถาบันครอบครัวที่อบอุ่น ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต และไม่ก่อให้เกิดปัญหาการกระทำผิดซ้ำ ให้กับสังคมและประเทศชาติ ถือว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงหวังว่าจะสามารถถอดบทเรียนในการดำเนินงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น จนเกิดเป็นพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ตามพุทธธรรมพรหมวิหาร ๔ ในการแก้ไขฟื้นฟูเด็กเยาวชนผู้พลั้งผิด เพื่อให้เกิดความรักความสามัคคีและก่อให้เกิดความสงบสุขให้กับสังคมและประเทศชาติสืบต่อไป การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงหวังว่าจะสามารถ

^๔ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, *Statistical Yearbook Thailand 2025*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๖๗), หน้า ๓๔.

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๕๓๓.

ดำเนินงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น จนเกิดเป็นกระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้พลั้งผิดด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสารให้เกิดความสงบสุขให้กับสังคมและประเทศชาติสืบต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาสภาพกระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้พลั้งผิด
- ๒) เพื่อพัฒนากระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้พลั้งผิดด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร
- ๓) เพื่อนำเสนอกระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้พลั้งผิดด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเรื่องกระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้พลั้งผิดด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลในด้านเนื้อหาเอกสารและสัมภาษณ์ (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงลึก (Key Informants) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการใช้สื่อออนไลน์ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) เกี่ยวกับพุทธธรรมที่จะส่งเสริมการสื่อสารและการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มเป้าหมายสำคัญจากนั้นนำผลการวิจัยมาวิเคราะห์เพื่อนำเสนอต่อไป

๓.๑ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนโดยการรับรู้ถึงคุณค่าของการปฏิบัติงานและการเผยแพร่ธรรมะสู่ชุมชน ซึ่งได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) สำคัญมาแบบเจาะจง เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ของผู้ทำวิจัย และผู้ทรงคุณวุฒิ ตามความเหมาะสม อย่างละเอียดถี่ถ้วน เพื่อให้ได้ภาพที่เป็นองค์รวมเนื่องจากประสบการณ์และความชำนาญในการรักษา ทั้งนี้การเลือกกลุ่มตัวอย่างที่กล่าวมาในข้างต้นจะช่วยให้ข้อมูลตามประเด็นของวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยได้กำหนดมาข้างต้น จำนวน ๓๕ รูป/คน ดังนี้

๓.๑ เด็กและเยาวชนที่อยู่ระหว่างการสอบสวนหรือการพิจารณาคดี ณ ศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชน เขต ๑๑ จังหวัดลพบุรี จำนวน ๒๕ คน

๓.๒ กรรมการสงเคราะห์เด็กและเยาวชน สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดลพบุรี จำนวน ๕ คน

๓.๓ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาและพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร จำนวน ๕ รูป/คน

รวมกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด จำนวน ๓๕ รูป/คน

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้พลั้งผิดด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร” เป็นการศึกษาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ตำรา หนังสือ เอกสารสำคัญ บทความวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

๑.ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา จากนั้นกำหนดเป็นกรอบปัจจัยที่ครอบคลุมเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา

๒. สร้างแบบสัมภาษณ์ตามกรอบปัจจัยที่กำหนดเพื่อนำไปสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จากนั้นนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาพร้อมทั้งรับข้อเสนอแนะ

๓. ปรับปรุงเครื่องมือในการวิจัยและให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

๔. นำเครื่องมือที่ผ่านการแนะนำและผ่านผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ โดยปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้ง

๕. นำแบบสัมภาษณ์ไปสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ แล้วนำผลที่ได้มาเรียบเรียงและปรับปรุงแก้ไข และนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อนำข้อมูลไปใช้ต่อไป

๖. แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ สรุปผลการวิจัย

๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษา โดยการเก็บข้อมูลทุติยภูมิ จากหนังสือ วิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย บทความ และผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง และการเก็บข้อมูลขั้นปฐมภูมิ หรือขั้นต้น จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เปิดกว้างและยืดหยุ่น โดยหลังจากที่ได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญและนัดหมายการสัมภาษณ์แล้ว เพื่อสร้างความสนิทสนม ความคุ้นเคยและความสัมพันธ์อันดี โดยทำการสรุป จดบันทึกรายละเอียด เกี่ยวกับเนื้อหาและข้อสังเกตที่เป็นสาระและประโยชน์ต่อข้อมูลการวิจัย การสัมภาษณ์แต่ละครั้งผู้ศึกษาจะใช้เวลาประมาณ ๑ ชั่วโมง อาจมากหรือน้อยกว่านั้นตามความเหมาะสม โดยขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลมีดังนี้

๑. ทำหนังสือจากหลักสูตร ถึงสถานที่ที่จะไปเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ที่กำหนดไว้ เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การศึกษาวิจัย และขออนุญาตเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัย

๒. รวบรวมข้อมูลประกอบการศึกษาวิจัยให้มีความเที่ยงตรง สามารถตรวจสอบและวัดได้ จึงกำหนดใช้วิธีการที่หลากหลายจากข้อมูลการศึกษา เอกสาร ตำรา วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓. ผู้วิจัยดำเนินการนัดหมายกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ตามวันเวลาที่ได้นัดหมายไว้ล่วงหน้า และดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสงฆ์และผู้เชี่ยวชาญด้านการพระพุทธศาสนา นวัตกรรม การฟื้นฟู ด้านการพัฒนาทักษะชีวิต และตัวแทนกลุ่มเยาวชน ดังนี้

๓.๑. วัน เวลา การสัมภาษณ์

๓.๒. สถานที่สัมภาษณ์

๓.๓. ระยะเวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์

๓.๔. วิธีการสัมภาษณ์ (การถาม, การตอบ, การจดบันทึกคำตอบ)

๔. ศึกษาพฤติกรรมโดยการสังเกต หรือการพูดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคย เป็นกันเอง และผ่อนคลาย ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้เก็บข้อมูลการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยตนเอง

๕. หลังจากการสัมภาษณ์เสร็จสิ้น ผู้วิจัยกล่าวขอบคุณและทำการนัดหมายการสัมภาษณ์ต่อเนื่อง ในกรณีผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่สะดวกในการสัมภาษณ์มากกว่า ๑ ครั้ง ผู้วิจัยจะขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการโทรศัพท์ติดต่อสอบถามเพิ่มเติมหากข้อมูลที่ได้ยังไม่ชัดเจน

๖. วิเคราะห์ รวบรวมข้อมูล และสรุปผลรายงานการวิจัยที่ดำเนินการตามประเด็น จากนั้นจัดพิมพ์ตามรูปแบบฉบับรายงานวิจัยของทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗. ดำเนินการไปตามลำดับขั้นของการรายงานความคืบหน้างานวิจัยและขอรับคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิของทางสถาบัน เพื่อปรับปรุงแก้ไขก่อนเป็นรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ หรือข้อมูลขั้นต้น โดยการสัมภาษณ์ และนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ประกอบกับข้อมูลเอกสารที่ได้รับจากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ โดยการศึกษาเอกสาร คัมภีร์ในพระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย และบทความวิชาการ รวมถึงแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลจากรายละเอียดของแบบสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ว่ามีความเห็นอย่างไรกับ เด็กและเยาวชนผู้ลี้ภัย และด้วยพรหมวิหาร ๔ และรวมทั้งศึกษาทัศนคติ และพฤติกรรม การให้บริการของบุคลากรของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดลพบุรี การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพยังมีเป้าหมายเพื่อจัดระบบ และกลุ่มก้อนของข้อมูล การแสดงความสัมพันธ์ความเชื่อมโยงของข้อมูล การตีความและหาข้อสรุป เป็นการอธิบายปรากฏการณ์ ที่ศึกษาอย่างลึกซึ้งในมุมมองของคนที่สามารถตรวจสอบได้ และมีความน่าเชื่อถือสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย โดยนำมาสังเคราะห์และเรียบเรียงเพื่อเสนอข้อคิดเห็น และสรุปผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษา ตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการแปลข้อมูลพร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วง หรือยอมรับข้อมูลที่นำเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีนี้ โดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์วิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาเรียบเรียงให้เป็นระบบระเบียบพร้อมนำไปวิเคราะห์ เช่น การจดบันทึกใหม่ และการพิมพ์ข้อมูลลงในเครื่องคอมพิวเตอร์

๒. ให้ความหมายกับข้อมูล การตีความจากข้อมูลเบื้องต้นให้เป็นข้อความที่สื่อความหมายของผู้ให้ข้อมูล สำคัญ

๓. จัดหมวดหมู่ความหมายของข้อมูล การนำเอาความหมายข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่ ตีความ และสร้างสรุปแบบอุปนัย

๔. วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมายให้ได้ความรู้ตามวัตถุประสงค์ และจุดมุ่งหมายของการวิจัย โดยนำข้อสรุปต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นโครงสร้างที่สามารถตอบปัญหาการวิจัย ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะที่มุ่งเน้นให้เกิดกรอบแนวคิดเพื่อการพัฒนาต่อไป

๔. ผลการวิจัย

การฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้ลี้ภัยเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างโอกาสครั้งใหม่ให้กับผู้ที่ก้าวพลาดในชีวิต มิใช่เพียงการแก้ไขพฤติกรรมที่ผิด แต่ยังเป็นการเยียวยาจิตใจและคืนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้กลับคืน แนวทางการฟื้นฟูในปัจจุบันจึงมุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงจากภายใน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “พุทธนวัตกรรมการสื่อสาร” ซึ่งเป็นการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับกระบวนการสื่อสารเพื่อบำบัดและเสริมสร้างพลังชีวิตแก่เยาวชนพุทธนวัตกรรมการสื่อสารมีรากฐานอยู่บนแนวคิดเรื่องเมตตา กรุณา สติ และการรู้เท่าทันตนเอง ผ่านกระบวนการสื่อสารที่เปิดโอกาสให้ผู้ลี้ภัยได้สะท้อนความคิดและความรู้สึกอย่างอิสระ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมซึ่งอาจส่งผลต่อการยอมรับแนวทางดังกล่าว โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ ศึกษาสภาพกระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้ลี้ภัย

กระบวนการฟื้นฟูในปัจจุบันประกอบด้วยหลายขั้นตอน ได้แก่ การประเมินพื้นฐานของเด็กและเยาวชน เพื่อทำความเข้าใจสาเหตุแห่งการกระทำผิด การให้คำปรึกษาเชิงจิตวิทยา และการอบรมทักษะชีวิต และการสร้างความสัมพันธ์กับครอบครัวและชุมชน เพื่อเตรียมความพร้อมในการกลับคืนสู่สังคม กระบวนการเหล่านี้มุ่งพัฒนาเด็กและเยาวชนอย่างองค์รวม ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และอารมณ์ โดยอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน เช่น เจ้าหน้าที่รัฐ ครอบครัว ครู อาสาสมัคร และชุมชน เพื่อสร้างเครือข่ายการดูแลอย่างต่อเนื่อง ผลการวิจัยชี้ว่า การฟื้นฟูที่ประสบความสำเร็จมักเกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีการสื่อสารอย่างเปิดใจ ไม่ตัดสิน และให้โอกาสแก่เยาวชน^๖ ทำให้ผู้เคยพลั้งผิดเกิดความรู้สึกได้รับการยอมรับและมีกำลังใจในการเปลี่ยนแปลงตนเอง อย่างไรก็ตาม ยังพบอุปสรรคสำคัญ ได้แก่ ข้อจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ ระยะเวลาการดูแลที่สั้น และการขาดความต่อเนื่องระหว่างช่วงฟื้นฟูกับช่วงหลังพ้นกระบวนการ นอกจากนี้บางพื้นที่ยังขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน ทำให้การติดตามผลไม่เป็นระบบ ซึ่งการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้พลั้งผิดมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างสังคมที่เป็นธรรมและยั่งยืน กระบวนการดังกล่าวไม่ควรถูกมองเพียงเป็นการลงโทษหรือปรับพฤติกรรมเท่านั้น แต่ควรเป็นการเยียวยาและสร้างคุณค่าในชีวิต ด้วยการเสริมสร้างทักษะชีวิต การพัฒนาสติ และการสื่อสารอย่างเข้าใจ การให้โอกาสแก่เยาวชนจึงไม่เพียงช่วยเหลือปัจเจกบุคคล แต่ยังเป็นการลงทุนทางสังคมที่ช่วยลดปัญหาอาชญากรรม สร้างคนดีคืนสู่สังคม และส่งเสริมให้สังคมไทยก้าวสู่ความสงบสุขและมั่นคง

๔.๒ พัฒนาระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้พลั้งผิดด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร

การพัฒนาเด็กและเยาวชนผู้พลั้งผิดให้สามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีคุณภาพ ถือเป็นภารกิจสำคัญของสังคมไทย เนื่องจากเยาวชนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าและเป็นกำลังหลักในการพัฒนาประเทศ กระบวนการฟื้นฟูจึงไม่ควรมุ่งเพียงการแก้ไขพฤติกรรมที่ผิด แต่ต้องเน้นการปลูกฝังคุณธรรม การเยียวยาจิตใจ และการสร้างสำนึกแห่งความรับผิดชอบในตนเอง ส่วนแนวทางหนึ่งที่มีความสนใจมากขึ้นในปัจจุบัน คือ “พุทธนวัตกรรมการสื่อสาร”^๗ ซึ่งเป็นการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับกระบวนการสื่อสาร เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจของผู้พลั้งผิด แนวทางนี้เน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง โดยใช้ การสื่อสารเชิงเมตตา การฟังอย่างลึกซึ้ง และ การสนทนาเชิงสติ เป็นเครื่องมือสำคัญ กระบวนการดังกล่าวช่วยให้เยาวชนเปิดใจพูดคุยถึงความคิด ความรู้สึก และสาเหตุแห่งการกระทำของตนเองอย่างไม่ถูกตัดสิน พร้อมทั้งเรียนรู้ที่จะเข้าใจผลของการกระทำในมุมมองของผู้อื่น ซึ่งนำไปสู่การตระหนักรู้และการเปลี่ยนแปลงภายในอย่างแท้จริง ผลจากการดำเนินกระบวนการฟื้นฟูด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร พบว่า เยาวชนมีพฤติกรรมเสี่ยงลดลง สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น และมีความเข้าใจตนเองเพิ่มมากขึ้น การฝึกสติและการสื่อสารด้วยเมตตาช่วยให้เยาวชนรู้เท่าทันความคิดและอารมณ์ สามารถยับยั้งพฤติกรรมที่อาจก่อให้เกิดปัญหา อีกทั้งยังส่งผลให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวดีขึ้น ครอบครัวมีทัศนคติที่เปิดใจและพร้อมให้โอกาสในการเริ่มต้นใหม่ ส่งผลให้เกิดบรรยากาศแห่งความเข้าใจและความอบอุ่นในชุมชนโดยรอบ นอกจากนี้ กระบวนการดังกล่าวยังช่วยปรับทัศนคติของเจ้าหน้าที่และผู้ปฏิบัติงานให้มองเห็นคุณค่าของการสื่อสารอย่างมีเมตตา มากกว่าการลงโทษทางวินัยเพียงอย่างเดียว เจ้าหน้าที่สามารถทำหน้าที่ในฐานะ “ผู้เยียวยา” มากกว่า “ผู้ควบคุม” ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการแก้ไขจากภายในจิตใจ

^๖ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, *แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาเด็กและเยาวชนผู้กระทำผิด*, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๖๔), หน้า ๑๕-๒๐.

^๗ อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๖๓/๑๐๙.

ไม่ใช้การบังคับจากภายนอกอย่างไรก็ตาม การดำเนินงานฟื้นฟูด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสารจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคศาสนา ชุมชน และครอบครัว เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน ควรมีการพัฒนาองค์ความรู้ การฝึกอบรมบุคลากร และการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ เพื่อให้แนวทางดังกล่าวสามารถขยายผลและปรับใช้ได้อย่างเหมาะสมในบริบทของสังคมไทย

๔.๓ นำเสนอกระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้ลี้ภัยด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร

การฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้ลี้ภัยเป็นภารกิจสำคัญของสังคมไทยที่ต้องอาศัยความเข้าใจ ความเมตตา และกระบวนการพัฒนาจิตใจควบคู่กับการปรับพฤติกรรม ในปัจจุบันมีการนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการฟื้นฟูผ่านแนวทางที่เรียกว่า “พุทธนวัตกรรมการสื่อสาร” ซึ่งมุ่งใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือแห่งการเยียวยาและการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจของเยาวชนผู้เคยลี้ภัยกระบวนการฟื้นฟูด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเริ่มจากการสร้างความไว้วางใจระหว่างผู้ปฏิบัติงานกับเยาวชน โดยใช้หลักเมตตา กรุณา และการฟังอย่างเข้าใจเป็นพื้นฐาน การเปิดพื้นที่ให้เยาวชนได้สะท้อนความคิดและความรู้สึกอย่างไม่ถูกตัดสิน ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการปลดปล่อยความรู้สึกด้านลบและการยอมรับตนเอง จากนั้นจึงเข้าสู่ขั้นตอนการฝึกสติ เพื่อให้เยาวชนรู้เท่าทันอารมณ์และพฤติกรรมของตนเอง พร้อมกับการสนทนาเชิงพุทธที่ช่วยให้ตระหนักรู้ผลแห่งการกระทำและพัฒนาความรับผิดชอบในตนเอง ในกระบวนการดังกล่าว การสื่อสารมิใช่เพียงการพูดคุย แต่เป็นการ “เชื่อมโยง” ระหว่างผู้ให้การฟื้นฟูกับผู้ถูกฟื้นฟู โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นกรอบแนวคิดเสริมสร้างกำลังใจและสติ นอกจากนี้ยังมีการบูรณาการกิจกรรมเสริม เช่น การทำสมาธิสั้น ๆ การเขียนบันทึกสะท้อนตนเอง การสื่อสารผ่านศิลปะ และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิต เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนเข้าใจตนเองและผู้อื่นอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น ส่งผลให้การฟื้นฟูมีประสิทธิภาพมากกว่าการใช้การลงโทษเพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้พุทธนวัตกรรมการสื่อสารจำเป็นต้องอาศัยการฝึกอบรมบุคลากรให้มีความเข้าใจทั้งด้านหลักธรรมและทักษะการสื่อสารอย่างลึกซึ้ง รวมทั้งต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้กระบวนการดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวสามารถขยายผลสู่พื้นที่อื่น ๆ ได้การให้โอกาสแก่เยาวชนด้วยความเข้าใจและการสื่อสารเชิงพุทธ จึงเป็นหนทางสำคัญในการสร้างสังคมแห่งการให้อภัย ความสงบสุข และความยั่งยืนตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

๕. การอภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษากระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้ลี้ภัยด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร ซึ่งเป็นแนวทางที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับกระบวนการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาและเยียวยาจิตใจของเยาวชนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายในการอภิปรายผลในบทนี้จะนำเสนอข้อค้นพบสำคัญที่ได้จากการวิจัย โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑ ศึกษาสภาพกระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้ลี้ภัย

สภาพกระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้ลี้ภัยในปัจจุบันมีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบมากขึ้น โดยเน้นกระบวนการให้คำปรึกษา การฝึกอบรมทักษะชีวิต และการปรับพฤติกรรมผ่านกิจกรรมที่สร้างสรรค์ เยาวชนส่วนใหญ่มีพัฒนาการในทางที่ดีขึ้น ทั้งในด้านการควบคุมอารมณ์ การรู้จักแยกแยะสิ่งถูกผิด และการปรับตัวเข้ากับสังคม ผลการวิจัยสะท้อนว่า การฟื้นฟูที่มีประสิทธิภาพมักเกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ ครอบครัว และชุมชน ที่ให้ความร่วมมืออย่างต่อเนื่องและจริงใจ **ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า** กระบวนการฟื้นฟูในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนแนวคิด

จากการลงโทษเป็นการเยียวยา โดยมุ่งเน้นการพัฒนา “จิตใจ” ของเยาวชนให้เกิดการตระหนักรู้และเข้าใจตนเองมากขึ้น การให้โอกาสในการแสดงออกและสะท้อนความคิดอย่างเปิดใจ ทำให้เยาวชนรู้สึกว่าได้รับการยอมรับและเห็นคุณค่าของตนเอง เมื่อเยาวชนเกิดความรู้สึกไว้วางใจและได้รับความเข้าใจจากผู้ดูแล จึงเกิดแรงจูงใจภายในที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองไปในทิศทางที่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นายวศิน ประดิษฐ์ศิลป ได้ทำวิจัยเรื่อง นวัตกรรมทางวิธีคิดเพื่อการสื่อสารศาสนาของพระไพศาล วิสาโล ผลการวิจัยพบว่า พระไพศาล วิสาโล ใช้ “นวัตกรรมสื่อ” ได้แก่ ๑) สื่อดั้งเดิม “ธรรมยาตรา” ๒) สื่อสมัยใหม่ ได้แก่ สื่อโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อกิจกรรม สื่อใหม่ และ ๓) สื่ออื่นๆ ได้แก่ เครือข่ายการสื่อสารและผลงานวิชาการ โดยสื่อสารผ่าน “นวัตกรรมสาร” ประกอบด้วย การเล่าเรื่อง การผสมผสานเรื่องทางโลกและทางธรรม การอ้างอิงข้อมูลทางวิชาการ อารมณ์ขัน การ ดึงอารมณ์ การ รื้อถอนความหมาย ความใกล้ชิด ภาษาที่สะท้อนความถ่อมตัว และการใช้สาร ภาษาอังกฤษ ทำให้เกิดนวัตกรรมการสื่อสารศาสนาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ มีความเหมาะสมกับ กลุ่มผู้มีการศึกษาและบริบทสังคมไทยปัจจุบัน ประกอบกับ ผลการศึกษาในส่วนที่ ๒ พบว่า พระ ไพศาล วิสาโล ประยุกต์ใช้องค์ความรู้ต่างๆ เช่น วิทยาศาสตร์ รัฐศาสตร์ ศาสนา และจิตวิญญาณ ฯลฯ เข้ากับระบบความคิดทางโลก (การคิดแบบวิพากษ์และแบบสร้างสรรค์) และทางธรรม โดยใช้ “การคิดสร้างสรรค์” ในการพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารศาสนารูปแบบต่างๆ และใช้ “ระบบคิดทาง ธรรม” และ “การคิดวิพากษ์” ในการพิจารณาเลือกใช้นวัตกรรมตามความเหมาะสมของบริบทและ สถานการณ์ที่แตกต่างกัน เช่น สืบสานพระพุทธศาสนา อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการแก้ไข ปัญหาเชิงสันติวิธี และแนวทางเรื่องความตายอย่าง สงบ ซึ่งสามารถสรุปน้ำหนักของระบบความคิดที่ใช้ในการพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารศาสนาได้ว่า พระไพศาล วิสาโล ใช้การคิดแบบ วิพากษ์มากกว่าการคิดแบบสร้างสรรค์^๔ เพราะงานวิจัยเรื่องนี้มุ่งเน้นการศึกษานวัตกรรมทาง ความคิดและการสื่อสารธรรมะของพระไพศาล วิสาโล เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคม ร่วมสมัย ในขณะที่งานวิจัยนี้มุ่งเน้นการศึกษากระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้ลี้ภัย โดยให้ความสำคัญกับการ พัฒนาจิตใจ การสร้างความตระหนักรู้ในตนเอง และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากภายใน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าหลัก พุทธธรรมมิได้เป็นเพียงเครื่องมือในการสื่อสารเท่านั้น แต่ยังสามารถเป็นกลไกสำคัญในการฟื้นฟูและพัฒนามนุษย์ อย่างลึกซึ้งและยั่งยืน อันเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ขยายขอบเขตการประยุกต์ใช้พระพุทธศาสนาจากมิติการเผยแผ่ไปสู่มิติ การเยียวยาและพัฒนาชีวิตมนุษย์โดยตรง

๕.๒ พัฒนาระบบการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้ลี้ภัยด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร

กระบวนการที่สามารถส่งผลเชิงบวกต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติของเยาวชนได้อย่างมี นัยสำคัญ เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการมีการเปลี่ยนแปลงในด้านจิตใจและอารมณ์ไปในทิศทางที่ดีขึ้น สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น มีความเข้าใจตนเองและผู้อื่นมากขึ้น รวมทั้งมีเจตคติที่ดีต่อการใช้ชีวิตในสังคม นอกจากนี้ เยาวชนยังมีพฤติกรรมเสี่ยงลดลง และแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองอย่างชัดเจน **ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า**กระบวนการฟื้นฟูด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเน้นการพัฒนา “ภายในจิตใจ” ควบคู่ไปกับการปรับพฤติกรรมภายนอก โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น เมตตา กรุณา สติ และอิทธิบาท ๔ เป็นกรอบ

^๔ นายวศิน ประดิษฐ์ศิลป, นวัตกรรมทางวิธีคิดเพื่อการสื่อสารศาสนาของพระไพศาล วิสาโล, ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต (นิเทศศาสตร์และนวัตกรรม), คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ๒๕๕๖, หน้า บทคัดย่อ.

แนวคิดสำคัญ การฝึกสติและการสื่อสารเชิงเมตตาช่วยให้เยาวชนได้รู้เท่าทันความคิดและอารมณ์ของตนเอง ขณะเดียวกัน การเปิดโอกาสให้เยาวชนได้สะท้อนความรู้สึกและความผิดพลาดของตนเองอย่างไม่ถูกตัดสิน ทำให้เกิดการยอมรับตนเองและความตั้งใจที่จะปรับปรุงตนให้ดีขึ้น นอกจากนี้ ผลที่ดีของกระบวนการยังมาจากการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชนในขั้นตอนการฟื้นฟู ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมพลังใจและสร้างเครือข่ายการสนับสนุน หลังการฟื้นฟู เยาวชนที่ได้รับการยอมรับจากครอบครัวและสังคมมีแนวโน้มที่จะกลับไปดำเนินชีวิตอย่างรับผิดชอบ และไม่กระทำความผิดซ้ำ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมในพุทธศาสนาที่เน้น “ความเข้าใจและการให้อภัย” เป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของโยตะ ชัยวรมันกุล ได้เขียนบทความเรื่อง พุทธนวัตกรรมในการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิเคราะห์เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบพุทธนวัตกรรมในการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ในสังคมไทย พบว่า ส่วนใหญ่นักเรียนในภาพรวมมีผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดได้ให้คะแนนในระดับสูง ๕๕.๗ รองลงมา คือ ระดับปานกลาง ๔๐.๘ และระดับต่ำ ๓.๕ และสามารถอธิบายการพัฒนารูปแบบพุทธนวัตกรรมทั้ง ๔ ด้านได้เป็นอย่างดี “พัฒนากระบวนการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ” พบว่า กระบวนการการเรียนรู้แบบบูรณาการของตะวันตกก่อกำเนิดมา จากการทดลองในระบบการศึกษาเฉพาะทางที่เริ่มมาจากผู้สอนกับผู้เรียนเป็นจุดศูนย์กลาง และเจาะจงลงไปที่ ความชำนาญพิเศษ ซึ่งขยายไปตามสภาพปัญหาอย่างเป็นระบบและจำกัดฐานข้อมูลที่ซับซ้อน ปฏิบัติการอย่างนี้มีผลออกมาเป็นการบูรณาการกันระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม สำหรับกระบวนการศึกษาตามแนว พระพุทธศาสนาจากพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งเกิดมาจากการสั่งสมบารมี ๑๐ ทิยาวรรณ การสั่ง สมบารมีที่ยาวนานเช่นนั้นเป็นส่วนสำคัญของประสบการณ์การเรียนรู้ที่ยาวนานและการทดลองที่ยาวโดยใช้ ชีวิตเป็นเดิมพัน หลังจากนั้นทั้งหมดนั้นจึงมีผลออกมาเป็นการรู้แจ้งที่สมบูรณ์ในทุกข์และความดับทุกข์ซึ่งเป็น ความจริงของชีวิต การเรียนรู้แบบนี้สัมพันธ์อย่างสมบูรณ์แบบอยู่กับปริยัติ (การศึกษา) ปฏิบัติและปฏิเวธ (การ รู้แจ้ง) ซึ่งพุ่งลงไปที่ความจริง เป็นการศึกษาทดลองที่เป็นธรรมชาติและเป็นวิถีชีวิตซึ่งแสดงตัวออกมาเป็น รูปธรรมผ่านความสะอาดความสงบและความรอบรู้ อีกประการหนึ่ง นี้แหละคือ มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสาย กลาง ซึ่งทำลายความเห็นผิดและความคิดผิดและขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดความเห็นถูกและความคิดถูก^๙ จึงอาจกล่าวได้ว่า กระบวนการฟื้นฟูด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสารในงานวิจัยนี้ มีความสอดคล้องกับแนวคิดพุทธนวัตกรรมในการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนตามแนวคิดของโยตะ ชัยวรมันกุล โดยทั้งสองแนวทางต่างมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาพฤติกรรมและศักยภาพของมนุษย์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าหลักพุทธธรรมสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการเรียนรู้ การพัฒนาจิตใจ และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างยั่งยืน

๕.๓ นำเสนอกระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้พลั้งผิดด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร

กระบวนการที่นำเสนอมีความเหมาะสมและสามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทของการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนที่เคยกระทำความผิด โดยกระบวนการดังกล่าวมีจุดเด่นอยู่ที่การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับแนวทางการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ ทำให้เกิดการฟื้นฟูที่เน้น “การเยียวยาจิตใจ” ควบคู่กับ “การพัฒนาพฤติกรรม” ส่งผลให้เยาวชนเกิดความตระหนักรู้ในตนเอง มีสติรู้เท่าทันอารมณ์ และมีเจตคติที่ดีต่อการดำเนินชีวิต ทั้งนี้อาจเป็น

^๙ โยตะ ชัยวรมันกุล, พุทธนวัตกรรมในการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน, วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน – มิถุนายน ๒๕๖๕) หน้า ๙๐-๙๘.

เพราะว่า พุทธนวัตกรรมการสื่อสารเป็นแนวทางที่ให้ความสำคัญกับ “ความเข้าใจและความเมตตา” มากกว่าการ ตักเตือนหรือการลงโทษ การสื่อสารที่มีลักษณะเมตตาและฟังอย่างลึกซึ้ง ทำให้เยาวชนรู้สึกได้รับการยอมรับและ ไว้วางใจผู้ให้การฟื้นฟู เมื่อจิตใจเปิดกว้าง เยาวชนจึงพร้อมที่จะสะท้อนความคิดและเรียนรู้จากประสบการณ์ของ ตนเอง นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างค่อยเป็นค่อยไปและยั่งยืนและอีกประการหนึ่งช่วยให้เยาวชนได้พัฒนา ความสามารถในการรู้จัก รู้ใจ และรู้พฤติกรรมของตนเอง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการปรับตัวและการอยู่ร่วมใน สังคมอย่างสันติ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูวิจิตรสาธิต ได้ทำวิจัยเรื่อง การใช้หลักพรหมวิหารธรรมใน การบริหารงานของผู้บริหาร สถานศึกษาตามทัศนะของครูกลุ่มโรงเรียนการกุศล จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า ๑. ครูกลุ่มโรงเรียนการกุศล จังหวัดสงขลา มีความคิดเห็นต่อการใช้หลักพรหมวิหาร ธรรม ในการบริหารงานของ ผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นราย ด้าน พบว่า ด้านเมตตา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านเมตตา ส่วนด้านอุเบกขา มีค่าเฉลี่ย ต่ำสุด ๒. ผลการเปรียบเทียบการใช้หลักพรหมวิหารธรรมในการ บริหารงานของผู้บริหาร สถาน ศึกษา ตามทัศนะของครูกลุ่มโรงเรียนการกุศล จังหวัดสงขลา พบว่า ครูกลุ่มโรงเรียน การ กุศล ที่มีประสบการณ์ในการสอนต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้ต่อเดือน ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ๓. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางส่งเสริม การใช้หลักพรหมวิหารธรรมในการ บริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทัศนะของครูกลุ่มโรงเรียนการกุศล จังหวัดสงขลา พบว่า ผู้บริหารมีใจเป็นกลางต่อครูผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาทุกคน มีความเสมอภาค ไม่มีอคติ^๑ ทั้งนี้ ผลการวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องกับงานวิจัยนี้ในประเด็นที่ว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลัก พรหมวิหารธรรม สามารถนำมาใช้เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาจิตใจและส่งเสริมพฤติกรรมเชิงบวกของบุคคล เนื่องจากหลักธรรมดังกล่าวช่วยสร้างความรู้สึกรับรู้กันทางจิตใจ ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมความเข้าใจระหว่างบุคคล ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคม

๕. สรุป/องค์ความรู้ใหม่

กระบวนการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้ลี้ภัยด้วยพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร โดยมี “หลักพุทธธรรม” เป็น รากฐานสำคัญของการพัฒนา และ “การสื่อสารเชิงเมตตา” เป็นเครื่องมือในการเข้าถึงเยาวชนอย่างสร้างสรรค์ การ ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เนื้อหาที่ใกล้เคียงกับประสบการณ์ชีวิตของวัยรุ่น รวมถึงการใช้ภาพ เสียง และเรื่องเล่าที่กระตุ้น ให้เกิดความคิดใคร่ครวญ ล้วนเป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้การฟื้นฟูเกิดผลสัมฤทธิ์มากขึ้น ซึ่งสรุปเป็นโมเดล คือ A- L- S- R ดังนี้

๑) A = การสร้างความเข้าใจและเชื่อมโยงใจ (Awareness & Engagement) คือการใช้สื่อสมัยใหม่ เช่น วิดีโอสั้น แอนิเมชัน เกมการเรียนรู้ หรือบทความออนไลน์เน้นการ สื่อสารเชิงเมตตา เพื่อสร้างความไว้วางใจและ ความสัมพันธ์ที่ดีให้เยาวชนได้ ระบุปัญหาและสะท้อนตนเอง ว่าการกระทำใดที่ทำให้ลี้ภัยเป้าหมายเยาวชนเข้าใจ ผลของการกระทำและเกิดแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลง

^๑ พระครูวิจิตรสาธิต ได้ทำวิจัยเรื่อง การใช้หลักพรหมวิหารธรรมในการบริหารงานของผู้บริหาร สถานศึกษา ตามทัศนะของครูกลุ่มโรงเรียนการกุศล จังหวัดสงขลา,วารสาร มหาจุฬานาครทรรค์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐), หน้า ๑-๙.

๒) L = การเรียนรู้หลักธรรมและการฝึกปฏิบัติ (Learning & Practice) คือนำหลักธรรม เช่น สติ อิทธิบาท ๔ และพรหมวิหาร ๔ มาอธิบายด้วยรูปแบบเข้าใจง่ายฝึกปฏิบัติ เช่น การฝึกสติสมาธิ กิจกรรมกลุ่ม สะท้อนใจ การสนทนาธรรมที่ส่งเสริมการ พัฒนาจิตใจด้านบวก เช่น การเอาใจใส่ผู้อื่น การยับยั้งอารมณ์ และการตระหนักรู้ตนเองที่มีเป้าหมายให้เยาวชนสามารถปรับพฤติกรรมและมุมมองต่อชีวิตได้อย่างมีสติ

๓) S= การสนับสนุนและเสริมแรงจากครอบครัวและชุมชน (Support & Reinforcement) ครอบครัวมีส่วนร่วมในการเรียนรู้หลักธรรมร่วมกับเยาวชนชุมชนและสถาบันทางศาสนา มีบทบาท สร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการฟื้นฟูส่งเสริมความต่อเนื่องของพฤติกรรมที่ดีผ่าน กิจกรรมกลุ่ม งานอาสา และบทบาทในชุมชนที่มีเป้าหมายให้เยาวชนรู้สึกได้รับการสนับสนุนและเห็นคุณค่าในตัวเอง

๔) R= การสะท้อนตนเองและประเมินผล (Reflection & Evaluation) คือ เยาวชนสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของตนเองผ่าน การเขียนบันทึกสะท้อนใจ การสนทนากลุ่ม และกิจกรรมปฏิบัติธรรมผู้ฟื้นฟูติดตาม และให้ข้อเสนอแนะอย่าง อูเบกขา ให้เวลาเยาวชนเรียนรู้จากประสบการณ์ประเมินความเปลี่ยนแปลงทั้งด้าน พฤติกรรม ความคิด และคุณธรรมที่มีเป้าหมายในการสร้างความเข้าใจลึกซึ้งในตัวเองและรักษาการเปลี่ยนแปลงได้ เป็นอย่างดี

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้พลั้งผิด เช่น กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ควรกำหนดนโยบายในการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักเมตตา กรุณา สติ และ อิทธิบาท ๔ ร่วมกับกระบวนการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางในการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการพัฒนาจิตใจควบคู่กับการปรับพฤติกรรม

๒) ควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และชุมชน ในการพัฒนา “พุทธนวัตกรรมสื่อสาร” เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการฟื้นฟูเด็กและเยาวชนผู้พลั้งผิด โดยกำหนดเป็นนโยบายระดับองค์กรหรือระดับประเทศ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

๒. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑) สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนควรนำกระบวนการพุทธนวัตกรรมการสื่อสารไปประยุกต์ใช้ในการฟื้นฟูเด็กและเยาวชน โดยจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาด้าน การสื่อสารเชิงเมตตา และการสะท้อนตนเอง เพื่อช่วยให้เยาวชนเกิดความเข้าใจตนเองและสามารถควบคุมพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม

๒) ผู้ปฏิบัติงาน เช่น นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ และเจ้าหน้าที่ ควรพัฒนาทักษะด้านการสื่อสารเชิงเมตตา การฟังอย่างลึกซึ้ง และการให้คำปรึกษาเชิงพุทธจิตวิทยา เพื่อสร้างความไว้วางใจและช่วยให้เยาวชนเปิดใจในการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง

๓. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาและทดสอบรูปแบบพุทธนวัตกรรมการสื่อสารในเชิงทดลอง เพื่อประเมินประสิทธิผลของกระบวนการดังกล่าวต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม จิตใจ และคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนผู้พลั้งผิดอย่างเป็นรูปธรรม

๒) ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบระหว่างกระบวนการฟื้นฟูแบบทั่วไปกับกระบวนการฟื้นฟูที่ใช้พุทธนวัตกรรมการสื่อสาร เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างในด้านประสิทธิภาพ ความยั่งยืน และการลดอัตราการกระทำผิดซ้ำ

๓) ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านพุทธจิตวิทยาและพุทธนวัตกรรมการสื่อสารในบริบทอื่น ๆ เช่น สถานศึกษา ชุมชน หรือองค์กรทางสังคม เพื่อขยายองค์ความรู้และเพิ่มแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, **แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาเด็กและเยาวชนผู้กระทำผิด**, กรุงเทพมหานคร: กระทรวงยุติธรรม, ๒๕๖๔.
- พระครูวิจิตรสาธุรส ได้ทำวิจัยเรื่อง การใช้หลักพรหมวิหารธรรมในการบริหารงานของผู้บริหาร สถานศึกษาตามทัศนะของครูกลุ่มโรงเรียนการกุศล จังหวัดสงขลา, **วารสาร มหาคุฬานาครทรรศน์** ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐), หน้า ๑-๙.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.**
- โยตะ ชัยวรรณกุล, **พุทธนวัตกรรมการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน, วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์** ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน – มิถุนายน ๒๕๖๕) หน้า ๙๐-๙๘.
- วศิน ประดิษฐ์ศิลป์, **นวัตกรรมทางวิธีคิดเพื่อการสื่อสารศาสนาของพระไพศาล วิสาโล, ศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต (นิเทศศาสตร์และนวัตกรรม), คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ๒๕๕๖, หน้า บทคัดย่อ.**
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ, **Statistical Yearbook Thailand 2025**, กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๖๗).

การพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย โดยการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ
ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา โรงเรียนเซนต์โยเซฟนครสวรรค์
Development of Preschool Children 's Social Behavior through Project
Approach on the STEM Education of Saint Joseph
Nakhon Sawan School.

จกมล แก้วมณี

Jongkon Kaewmanee^๑

ดาร์รัตน์ อุทัยพยัคฆ์

Dararat UthaiPAYUCK^๒

ศุภวรรณ เล็กวิไล

Supawan Lekvilai^๓

Received: October 15, 2025 Revised: November 9, 2025

Accepted: March 2, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ เด็กปฐมวัยชาย - หญิง ที่มีอายุระหว่าง ๕-๖ ปี จำนวน ๒๖ คน ที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ ๓ ห้อง ๖ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนเซนต์โยเซฟนครสวรรค์ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ได้มาจากการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม ๑ ห้องเรียน จาก ๖ ห้องเรียนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา จำนวน ๓๒ แผน ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้องที่ ๑.๐๐ และแบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ทั้งหมด ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ด้านการมีส่วนร่วมสร้างข้อตกลงและปฏิบัติตามข้อตกลง และด้านการปฏิบัติตนเป็นผู้นำและผู้ตาม ซึ่งมีค่า

^๑ สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร Master of Education (Early Childhood Education) Phranakhon Rajabhat University. Email: jongkon.gbai@pnru.ac.th. เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๓-๔๔๓๕๕๙๗

^๒ วิทยาลัยการฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร College of Teacher Education, Phranakhon Rajabhat University Email: dararat926u@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๕-๔๒๙๑๙๒๖

^๓ วิทยาลัยการฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร College of Teacher Education, Phranakhon Rajabhat University Email: supawan2@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๑-๖๔๕๒๖๗๒

ดัชนีความสอดคล้องที่ ๑.๐๐ ระยะเวลาในการทดลอง ๘ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๔ วัน วันละ ๔๐ นาที ในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า t-test

ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญที่ .๐๕ ทั้งภาพรวมและจำแนกรายด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น พบว่า ก่อนการทดลองมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ = ๓.๑๕) และหลังการได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ = ๕.๑๕) ๒) ด้านการมีส่วนร่วมกำหนดข้อตกลงและปฏิบัติตามข้อตกลง พบว่า ก่อนการทดลองมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ = ๓.๒๗) และหลังการได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ = ๕.๐๐) และ ๓) ด้านการปฏิบัติตนเป็นผู้นำผู้ตามด้วยตนเอง พบว่า ก่อนการทดลอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ = ๓.๒๓) และหลังการได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ = ๕.๐๔)

คำสำคัญ : การจัดการเรียนรู้แบบโครงการ สะเต็มศึกษา การพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมเด็กปฐมวัย

Abstract

This research aimed to compare preschool children's social behavior before and after implementation of Project Approach on the STEM Education. The samples preschool children boys and girls, aged between 5-6 years old, were 26 preschool children from preschool level 3 room 6 in the second semester of the academic year 2024 at Saint Joseph Nakhon Sawan School, Mueang Nakhon Sawan District, Nakhon Sawan Province. They were selected by using cluster random sampling. This study was quasi-experimental research with one group pretest-posttest design. The research instruments included 32 lesson plans for Project Approach on the STEM Education with the IOC of 1.00 and an observation form for preschool children's social behavior, covering 3 aspects: positive interactions with others, participation in setting and following group agreements, and appropriate leadership and followership behavior with the IOC of 1.00 The experiment lasted for 8 weeks, 4 days a week, with 40 minutes per day, during the experience promotion activities. The statistics used for data analysis were mean, standard deviation, and t-test.

The research finding revealed that preschool children's social behavior before and after the implementation of Project Approach on the STEM Education was higher than before the experiment in each aspect and behavior.

Keywords: Project Approach, STEM Education, Social Behaviors

๑. บทนำ

พระราชบัญญัติการพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ.๒๕๖๒^๔ กำหนดแนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยว่าเป็นการจัดการศึกษาที่ต้องเป็นไปเพื่อให้เด็กปฐมวัยมีการพัฒนาที่รอบด้าน ทั้งร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้เหมาะสมกับวัย เพื่อให้เด็กเกิดทักษะพื้นฐานในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สามารถเรียนรู้ได้อย่างสอดคล้องกับหลักการพัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคลและความต้องการจำเป็นพิเศษ มีจิตวิญญาณของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเสมอภาคและมีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนั้นการศึกษาปฐมวัยจึงเป็นรากฐานที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนาบุคคลและตลอดจนการพัฒนาประเทศ เพราะเป็นการปูพื้นฐานชีวิตทั้งมวลให้แก่เด็กทั้งทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เพื่อที่จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพและเป็นที่ต้องการของสังคม^๕ กระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ โดยกำหนดปรัชญาของการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยว่า “การศึกษาปฐมวัย เป็นการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิด ถึง ๖ ปีบริบูรณ์ อย่างเป็นองค์รวม บนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดูและการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติ และพัฒนาการตามวัยของเด็กแต่ละคนให้เต็มศักยภาพ ภายใต้บริบทสังคมและวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร และความเข้าใจของทุกคน เพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เกิดคุณค่าต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ^๖

เด็กปฐมวัยเมื่อเริ่มเข้าสู่รั้วโรงเรียนจะต้องรู้จักการปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่น การปฏิบัติตามตามกฎระเบียบข้อตกลงต่าง ๆ เป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมในอนาคตต่อไปในวัยที่โตขึ้น ในการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้นจะต้องเริ่มพัฒนา และให้ความสำคัญตั้งแต่ปฐมวัยซึ่งเป็นรากฐานของชีวิต เพราะแต่ละสังคมจะต้องมีกฎระเบียบการปฏิบัติตามข้อตกลงของสังคม ดังที่ เฮิร์ลล็อก^๗ ได้กล่าวถึง ลักษณะของพฤติกรรมทางสังคมของเด็กที่เป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน ได้แก่ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความต้องการเป็นที่ยอมรับ ของสังคม การพึ่งพาอาศัยกัน การไม่เห็นแก่ตัว การยอมรับผู้อื่น การปฏิบัติตามข้อตกลง ซึ่งจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคม การเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย เกิดขึ้นได้หลายทาง การเลียนแบบก็เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้เด็กได้เกิดการพัฒนาในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพัฒนาการทางด้านสังคม ซึ่งการเรียนรู้ของมนุษย์เกิดจากพฤติกรรมของบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องระหว่างบุคคลและสิ่งแวดล้อม

โรงเรียนเซนต์โยเซฟนครสวรรค์ เป็นโรงเรียนเอกชนที่มีนักเรียนตั้งแต่ชั้นเตรียมอนุบาล จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ มีนักเรียนมากกว่า ๓,๐๐๐ คนในทุกปีการศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นจำนวนที่มาก เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ของโรงเรียนที่มีข้อจำกัด จึงส่งผลให้เด็กจะต้องเรียนรู้ในห้องเรียนของตนเองเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากพื้นที่ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ไม่เพียงพอ เด็กไม่ได้ออกมาพบเจอเพื่อนต่างห้อง หรือพี่ ๆ น้อง ๆ ในระดับชั้นอื่นตามความเหมาะสม เด็กปฐมวัยโรงเรียนเซนต์โยเซฟนครสวรรค์ จึงมีพฤติกรรมทางสังคมที่ควรได้รับการแก้ไขและส่งเสริมใน

^๔ พระราชบัญญัติการพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. ๒๕๖๒, มาตรา ๕, ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๑๓๖ ตอนที่ ๕๖ ก (๓๐ เมษายน ๒๕๖๒), หน้า ๖

^๕ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙, (กรุงเทพมหานคร : พรินทวนกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๑๐

^๖ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๖๐), หน้า ๒

^๗ Hurlock, E.B. ,Child Development, 5th ed, (New York: McGraw – Hill, 1964), p 274-275

ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น การมีส่วนร่วมสร้างข้อตกลงและปฏิบัติตามข้อตกลง และการปฏิบัติตนเป็นผู้นำผู้ตามด้วยตนเอง เด็กยังขาดพัฒนาการความพร้อมในด้านเหล่านี้ อาจเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมพื้นที่ภายในโรงเรียน ปัญหาเหล่านี้อาจส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้และการอยู่ร่วมกันในสังคมของเด็กต่อไปในอนาคต ได้ และสอดคล้องกับรายงานการประเมินนักเรียนของชั้นอนุบาล 3 ซึ่งที่มีพัฒนาการด้านสังคม การช่วยเหลือตนเอง และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมร้อยละ ๘๙.๙๐ ซึ่งน้อยกว่าด้านอื่น ๆ ดังนั้น จึงควรส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคมให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการด้านสังคมเหมาะสมกับวัย ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ พัฒนาการด้านสังคม มาตรฐานที่ ๘ อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ซึ่งแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมให้กับเด็กปฐมวัยนั้นมีหลากหลาย กิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กรู้จักการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น การมีส่วนร่วมปฏิบัติตามข้อตกลง ยอมรับความเห็นต่างจากผู้อื่น รวมถึงการเป็นผู้นำผู้ตามในสถานการณ์ต่าง ๆ จะต้องเป็นกิจกรรมที่เน้นให้เด็กได้ทำงานร่วมกัน การจัดการเรียนการสอนแบบโครงการเป็นกระบวนหนึ่งที่เป็นการสืบค้นเชิงลึกเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยมีนักเรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติและมีครูผู้สอนคอยแนะนำ ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า นักเรียนย่อมเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อพวกเขารู้สึกสนใจและมีส่วนร่วมในหัวข้อที่พวกเขา กำลังเรียนอยู่ นักเรียนในห้องจะได้ทำกิจกรรมร่วมกันโดยการเลือกหัวข้อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ตั้งคำถาม หรือหาวิธีแก้ปัญหาที่อาจต้องใช้เวลานานเป็นสัปดาห์หรือเป็นเดือน การมีส่วนร่วมนี้จะช่วยให้เด็ก ๆ พัฒนาทักษะการคิดแบบเป็นเหตุเป็นผล ทักษะการติดต่อสื่อสาร และทักษะทางสังคม ซึ่งจะทำให้เด็กได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยกันตัดสินใจ แก้ไขปัญหา ช่วยเหลือซึ่งกันและกันขณะทำกิจกรรม^๔

ในระดับปฐมวัยการเรียนรู้ในช่วงต้นของชีวิตเป็นสิ่งสำคัญมาก การศึกษาในสาขาวิชาต่าง ๆ หากเริ่มต้นปลูกฝังให้เด็กเรียนรู้ตั้งแต่วัยนี้ ก็จะเป็นพื้นฐานที่ดีต่อไปให้เด็กได้นำไปใช้ในระดับชั้นที่สูงต่อไปในอนาคตได้ การจัดการศึกษาตามแนวคิดสะเต็มศึกษา จึงควรเริ่มตั้งแต่ระดับปฐมวัย เนื่องจากเป็นช่วงวัยที่เป็นรากฐานสำหรับการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เทคโนโลยี และวิศวกรรมศาสตร์ในอนาคต เป็นวัยที่กำลังมีการพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม สติปัญญา และทักษะต่าง ๆ เด็กทุกวัยมีความสามารถในการสังเกต สำรวจ และค้นพบ โลกรอบตัว^๕ สอดคล้องกับจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์ คือการสังเกต ซึ่งนำไปสู่การคิด การทดลอง การสืบค้น การซักถาม หรือการตั้งคำถาม โดยเฉพาะในช่วงแรกของชีวิต ความสามารถพื้นฐานสำหรับการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นสิ่งที่เด็กเล็กสามารถทำได้และควรได้รับการส่งเสริมและสนับสนุน การจัดการศึกษาระดับปฐมวัยตามแบบสะเต็มศึกษาเป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ยากและสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีนักการศึกษาและงานวิจัยมากมายที่สนับสนุนแนวคิดที่ว่าเด็กเล็ก ๆ มีความสามารถในการเรียนรู้ เกี่ยวกับแนวคิดและการปฏิบัติตามแนวทางของสะเต็มศึกษาได้ และควรให้เด็กเล็กได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้สะเต็ม นอกจากนี้ ยังยอมรับอีกว่า เด็กเล็ก ๆ มีความสามารถ

^๔ โรงเรียนนานาชาติบางนา D-PREP, (๒๕๖๖), “การเรียนแบบ Project Approach มีประโยชน์กับเด็กอย่างไร”, โรงเรียนนานาชาติบางนา D-PREP, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.dprep.ac.th/th/project-approach/> [๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๖].

^๕ National Research Council (NRC). , **A framework for K-1 2 science education: Practices, crosscutting concepts, and core ideas**, (Washington, DC: National Academic Press, 2012), p 25

ในการเรียนรู้เพิ่มเติมเป็นอย่างดีได้มากกว่าที่คาดคิดไว้^๑ เนื่องจากเด็กปฐมวัยเป็นวัยเรียนรู้เกี่ยวกับโลกรอบตัวผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบข้างในชีวิตจริง วิธีการเรียนรู้ที่สำคัญของเด็กในวัยนี้ คือการเปิดโอกาสให้เด็กเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง ได้ลงมือทำการใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้ารวมถึงให้เด็กได้ทดลอง สำรวจ สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านการเล่นที่มีความหมาย การจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยต้องมีความหลากหลาย เหมาะสมกับพัฒนาการและลักษณะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาแบบสะเต็มศึกษาและการบูรณาการทั้ง 4 วิชา สามารถแทรกเข้าไปในทุกกลุ่มสาระวิชาได้อย่างมีคุณภาพและตรงตามวัตถุประสงค์ สำหรับวิธีการจัดกิจกรรมเพื่อดึงดูดใจของเด็กเพื่อให้มีความรู้สึกรักสนุกในการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อให้คุณครูและผู้เรียนได้เห็นคุณค่าของการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เทคโนโลยีและวิศวกรรมศาสตร์ โดยบทบาทของครูจะต้องเน้นการบูรณาการที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีความเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาวิชาที่เรียนกับที่ได้เรียนไปแล้วให้เกิดการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ ที่ท้าทายความคิดของผู้เรียน และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นและทำความเข้าใจที่สอดคล้องกับเนื้อหาที่เรียน โดยการบูรณาการกิจกรรมต่าง ๆ^๒

จากความเป็นมาและปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญและมีความสนใจที่จะนำการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา มาจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัย โรงเรียนเซนต์โยเซฟนครสวรรค์ เพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางสังคม ให้เด็กรู้จักมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น มีส่วนร่วมกำหนดข้อตกลงและปฏิบัติตามข้อตกลง รวมถึงปฏิบัติตนเป็นผู้นำและผู้ตามด้วยตนเอง เพื่อนำผลวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสม และนำผลการศึกษาครั้งนี้ไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย โดยการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา โรงเรียนเซนต์โยเซฟนครสวรรค์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนต่อไปนี้

๑. แบบของการวิจัย
๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
๔. การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

^๑ McClure, E. R., Guernsey, L., Clements, D. H., Bales, S. N., Nichols, J., Kendall-Taylor, N., & Levine, M. H., **STEM starts early: Grounding science, technology, engineering, and math education in early childhood**, (New York: The Joan Ganz Cooney Center at Sesame Workshop, 2017), p 4

^๒ Turner, K., **Northeast Tennessee educators' perception of STEM education implementation**, (Electronic Theses and Dissertations, 2013), p 10

๕. การเก็บรวบรวมข้อมูล

๖. การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. แบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi-experimental research) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลอง โดยการวิจัยกลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดียว มีการสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการทดลองด้วยแบบสังเกต ดังตารางที่ ๓.๑

ตารางที่ ๓.๑ แบบแผนการทดลอง

ก่อนทดลอง	ทดลอง	หลังทดลอง
O ₁	X	O ₂

ความหมายของสัญลักษณ์

เมื่อ O₁ แทน การสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยก่อนการทดลอง

X แทน การจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา

O₂ แทน การสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยหลังการทดลอง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi-experimental research) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลอง โดยการวิจัยกลุ่มตัวอย่างกลุ่มเดียว การดำเนินการทดลองในครั้งนี้ ดำเนินการทดลองในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ มีขั้นตอนดังนี้

๑. ผู้วิจัยทำการสังเกตก่อนการทดลอง ระยะเวลา ๑ สัปดาห์ โดยใช้แบบสังเกตการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย

๒. ผู้วิจัยดำเนินการทดลองด้วยตนเองกับกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้เวลาในการจัดกิจกรรม ๘ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๔ วัน วันละ ๔๐ นาที โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา เพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย

๓. เมื่อดำเนินการจัดกิจกรรมครบ ๘ สัปดาห์ผู้วิจัยทำการสังเกตหลังการทดลองกับกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสังเกตชุดเดิม และใช้ระยะเวลาในการสังเกต ๑ สัปดาห์

๔. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้รับหลังจากการทดลองไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๒.๑ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ เด็กปฐมวัยชาย-หญิง ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ ๓ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ ของโรงเรียนเซนต์โยเซฟนครสวรรค์ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ จำนวนเด็กทั้งหมด ๑๕๕ คน ทุกห้องเรียนมีลักษณะคล้ายคลึงกัน

๒.๒ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ เด็กปฐมวัยชาย - หญิง ที่มีอายุระหว่าง ๕-๖ ปี จำนวน ๒๖ คนที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ ๓ ห้อง ๖ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ จำนวน ๑ ห้องเรียนจาก ๖ ห้องเรียน ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster random sampling)

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๑ แผนการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา

๓.๒ แบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย

๔. การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือตามขั้นตอนดังนี้

๑. การสร้างแผนการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา ผู้วิจัยดำเนินการสร้างตามขั้นตอนดังนี้

๑.๑ ศึกษาคู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ แนวคิดทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ

๑.๒ นำข้อมูลที่ได้มาสร้างแผนการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา โดยเน้นให้เด็กได้ฝึกการลงมือปฏิบัติจริงตามขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษาด้วยตนเองทุกขั้นตอน ตั้งแต่การเลือกหัวเรื่องรวมถึงการดำเนินการทุกขั้นตอนการเรียนรู้ จากกิจกรรมดังกล่าวผู้วิจัยจึงนำมาจัดทำเป็นแผนจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา โดยจัดกิจกรรมวันละ ๔๐ นาที สัปดาห์ละ ๔ วัน จำนวน ๘ สัปดาห์ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้สร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษาที่ประมวลจากการวิเคราะห์วิธีการจัดการเรียนรู้ ซึ่งมีการดำเนินกิจกรรมเป็น ๓ ระยะ คือ

ระยะที่ ๑ ระยะเริ่มต้นโครงการ

ระยะที่ ๒ ระยะพัฒนาโครงการ

ระยะที่ ๓ ระยะสรุปโครงการ

๑.๓ นำแผนการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา ไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความเหมาะสม

๑.๔ นำแผนการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษาที่สร้างเสร็จแล้วเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ ท่าน เพื่อหาค่าความสอดคล้องขององค์ประกอบต่าง ๆ ของแผนการจัดการเรียนรู้ ด้วยวิธีการค่าดัชนีความสอดคล้อง หรือค่า IOC (Index of Item Objective Congruence) ซึ่งได้ค่า IOC ของแผนการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา ผลการวิเคราะห์ความสอดคล้องฯ ในครั้งนี้มีค่า IOC ที่ระดับ ๑.๐๐

๑.๕ นำแผนการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษาไปทดลองใช้ (Try-out) กับประชากรซึ่งเป็นเด็กปฐมวัยชาย - หญิง ที่มีอายุระหว่าง ๕-๖ ปี จำนวน ๒๖ คนที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ ๓ ห้อง ๑ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนเซนต์โยเซฟนครสวรรค์

๑.๖ นำแผนการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษาที่ทดลองใช้แล้วมาปรับปรุงแก้ไขอีกครั้งให้สมบูรณ์

๑.๗ นำแผนการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษาฉบับแก้ไขแล้วไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นเด็กปฐมวัยชาย - หญิง ที่มีอายุระหว่าง ๕-๖ ปี จำนวน ๒๖ คนที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ ๓ ห้อง ๖ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนเซนต์โยเซฟนครสวรรค์

๒. การสร้างและหาคุณภาพของแบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยดำเนินการสร้างตามขั้นตอนดังนี้

๒.๑ ศึกษาหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย

๒.๒ วางแผนการสร้างแบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ซึ่งเป็นแบบสังเกตพฤติกรรมแบบจัดอันดับ แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ โดยรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น การมีส่วนร่วมกำหนดข้อตกลงและปฏิบัติตามข้อตกลง และการปฏิบัติตนเป็นผู้นำผู้ตามด้วยตนเอง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย

๒.๓ นำข้อมูลที่ได้มาสร้างแบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย โดยครอบคลุมเนื้อหาและจุดประสงค์รวม ๓ ด้าน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๒.๓.๑ มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น

๒.๓.๑.๑ ทำงานร่วมกับผู้อื่น

๒.๓.๑.๒ ยิ้มหรือทักทายหรือพูดคุยกับเพื่อน

๒.๓.๒ มีส่วนร่วมกำหนดข้อตกลงและปฏิบัติตามข้อตกลง

๒.๓.๒.๑ มีส่วนร่วมกำหนดข้อตกลง

๒.๓.๒.๒ ปฏิบัติตามข้อตกลง

๒.๓.๓ ปฏิบัติตนเป็นผู้นำและผู้ตาม

๒.๓.๓.๑ ปฏิบัติตนเป็นผู้นำ

๒.๓.๓.๒ ปฏิบัติตนเป็นผู้ตาม

๒.๔ นำแบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความถูกต้อง

๒.๕ เสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพโดยนำแบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ที่สร้างแล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อคำถาม จุดประสงค์ ผู้เชี่ยวชาญ ๓ ท่าน พิจารณาถึงความเห็นและให้คะแนน หาค่าความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งในการหาค่าคุณภาพครั้งนี้ได้ค่าความสอดคล้องที่ระดับ ๑.๐๐

๒.๖ นำแบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ไปทดลองใช้ (Try-out) กับประชากรซึ่งเป็นเด็กปฐมวัยชาย - หญิง ที่มีอายุระหว่าง ๔-๖ ปี จำนวน ๒๖ คน ที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ ๓ ห้อง ๑ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนเซนต์โยเซฟนครสวรรค์

๒.๗ นำแบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยฉบับแก้ไขแล้วไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นเด็กปฐมวัยชาย - หญิง ที่มีอายุระหว่าง ๔-๖ ปี จำนวน ๒๖ คน ที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ ๓ ห้อง ๖ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนเซนต์โยเซฟนครสวรรค์

๕. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกต ดังนี้

๑. สังเกตพฤติกรรมก่อนการทดลองกับกลุ่มตัวอย่างด้วยการใช้แบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อเป็นข้อมูลก่อนการทดลอง เป็นเวลา ๑ สัปดาห์ ในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์

๒. จัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษาตามแผนการกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษากับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๖ คน ซึ่งทำการทดลองเป็นเวลา ๘ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๔ วัน วันละ ๔๐ นาที รวมทั้งสิ้น ๓๒ ครั้ง

๓. เมื่อดำเนินการจัดกิจกรรมครบ ๘ สัปดาห์ผู้วิจัยทำการสังเกตหลังการทดลองกับกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสังเกตชุดเดิม และใช้ระยะเวลาในการสังเกต ๑ สัปดาห์

๔. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ไปทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

๖. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการทดลองมาวิเคราะห์ข้อมูล เสนอตามลำดับขั้นดังนี้

๑. หาค่าสถิติพื้นฐานของคะแนนแบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการทดลอง

๑.๑ ค่าเฉลี่ย (Mean)

๑.๒ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๒. สถิติที่ใช้วิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือ

๒.๑ แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา

๒.๑.๑ ค่าความสอดคล้องของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา (Index Of Objective Congruence หรือ IOC)

๒.๒ แบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย

๒.๒.๑ ค่าความสอดคล้องของแบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย (Index Of Item Objective Congruence หรือ IOC)

๓. สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน

๓.๑ ค่าที่แบบกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นอิสระต่อกัน (t-test for Dependent Samples)

๔. ผลการวิจัย

ตอนที่ ๑ ผลการเปรียบเทียบการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา โดยภาพรวมดังแสดงในตารางที่ ๔.๑ และภาพที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ การเปรียบเทียบพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา โดยภาพรวม

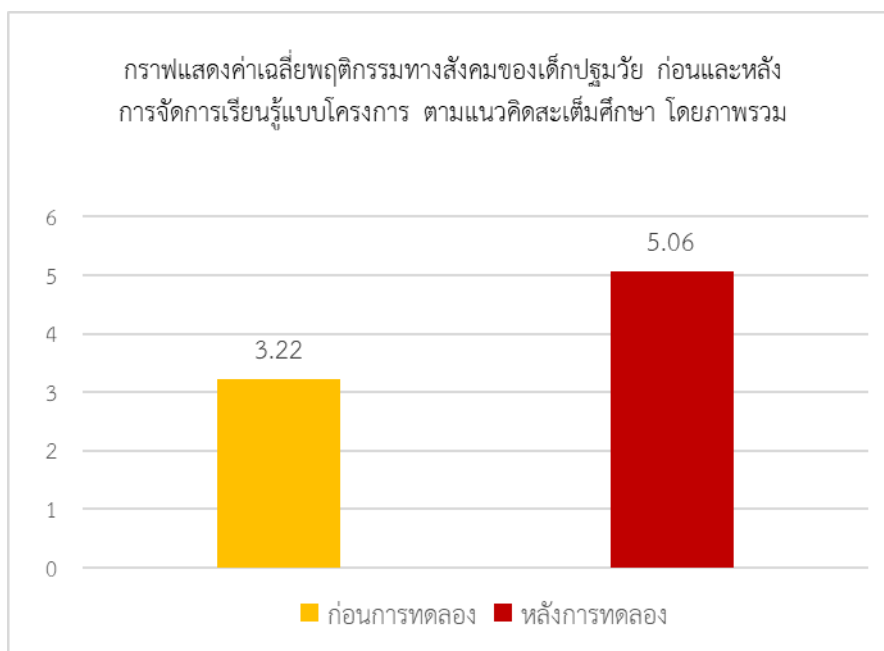
รายการ	n	ก่อนการทดลอง		หลังการทดลอง		ผลต่าง	t	Sig.
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	D		
พฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย	๒๖	๓.๒๒	๐.๗๖	๕.๐๖	๐.๘๓	๑.๘๔	๑๙.๗๙๔	๐.๐๐๐*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า เด็กปฐมวัยมีค่าเฉลี่ยพฤติกรรมทางสังคมสูงขึ้นหลังจากได้ทำการทดลองจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา โดยก่อนการทดลอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ = ๓.๒๒) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D. = ๐.๗๖) และหลังการได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ = ๕.๐๖) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D. = ๐.๘๓) โดยมีผลต่างค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๑.๘๔)

จากผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา โดยภาพรวม แสดงว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา มีพฤติกรรมทางสังคมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญที่ ๐.๕ ซึ่งไปเป็นตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

เพื่อให้เห็นภาพได้อย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงนำผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา โดยภาพรวม มานำเสนอเป็นแผนภูมิแท่ง ดังแสดงในภาพที่ ๔.๑

ภาพที่ ๔.๑ ผลการเปรียบเทียบพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา โดยภาพรวม

ตอนที่ ๒ ผลการเปรียบเทียบการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา โดยจำแนกรายด้านดังแสดงในตารางที่ ๔.๒ และภาพที่ ๔.๒

ตารางที่ ๔.๒ การเปรียบเทียบพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา โดยจำแนกรายด้าน

พฤติกรรม	n	ก่อนการ	หลังการ	ผลต่าง	t	Sig.
----------	---	---------	---------	--------	---	------

		ทดลอง		ทดลอง		$\bar{X}$		
		$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.			
1. ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น	๒๖	๓.๑๕	๐.๗๘	๕.๑๕	๐.๘๘	๒.๐๐	๒๕.๕๐	๐.๐๐๐*
2. ด้านการมีส่วนร่วมกำหนดข้อตกลงและปฏิบัติตามข้อตกลง	๒๖	๓.๒๗	๐.๗๘	๕.๐๐	๐.๘๐	๑.๗๓	๑๙.๕๑	๐.๐๐๐*
3. ด้านการปฏิบัติตนเป็นผู้นำผู้ตามด้วยตนเอง	๒๖	๓.๒๓	๐.๗๑	๕.๐๔	๐.๘๒	๑.๘๑	๒๒.๙๒	๐.๐๐๐*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

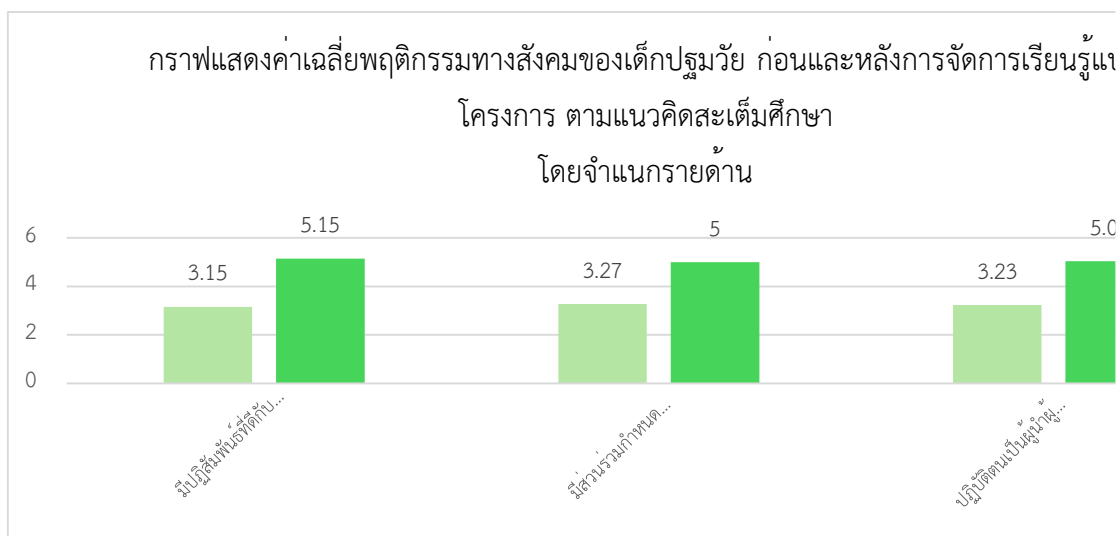
จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า เมื่อพิจารณาผลการเปรียบเทียบพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา โดยจำแนกรายด้าน

๑. ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น พบว่า ก่อนการทดลองมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ = ๓.๑๕) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D. = ๐.๗๘) และหลังการได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ = ๕.๑๕) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D. = ๐.๘๘) โดยมีผลต่างค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๒.๐๐) แสดงว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ในขณะทำกิจกรรมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๒. ด้านการมีส่วนร่วมกำหนดข้อตกลงและปฏิบัติตามข้อตกลง พบว่า ก่อนการทดลอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ = ๓.๒๗) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D. = ๐.๗๘) และหลังการได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ = ๕.๐๐) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D. = ๐.๘๐) โดยมีผลต่างค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๑.๗๓) แสดงว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา มีพฤติกรรมในการมีส่วนร่วมกำหนดข้อตกลงและปฏิบัติตามข้อตกลง ขณะร่วมกิจกรรมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓. ด้านการปฏิบัติตนเป็นผู้นำผู้ตามด้วยตนเอง พบว่า ก่อนการทดลอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ = ๓.๒๓) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D. = ๐.๗๑) และหลังการได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ($\bar{X}$ = ๕.๐๔) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D. = ๐.๘๒) โดยมีผลต่างค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๑.๘๑) แสดงว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา มีพฤติกรรมในการปฏิบัติตนเป็นผู้นำผู้ตามด้วยตนเอง ขณะร่วมกิจกรรมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนผู้วิจัยจึงนำผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา โดยจำแนกรายด้าน มานำเสนอเป็นแผนภูมิแท่ง ดังแสดงในภาพที่ ๔.๒

ภาพที่ ๔.๒ ผลการเปรียบเทียบพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบ
โครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา โดยจำแนกรายด้าน

๕. อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา และผลการวิจัย พบว่า พฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย หลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา สูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรม แสดงว่า การจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา ส่งผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย โรงเรียนเซนต์โยเซฟ นครสวรรค์ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

๑. พฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย พบว่า หลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา สูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรม แสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา ช่วยให้เด็กปฐมวัย มีพฤติกรรมทางสังคมสูงขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า การจัดการเรียนรู้แบบโครงการโดยบูรณาการแนวคิดสะเต็มศึกษา มีกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หัวเรื่องของโครงการมาจากความสนใจและความต้องการของเด็ก เด็กมีส่วนร่วมในการคิด เสนอวิธีการ ค้นหาคำตอบ ในการจัดการเรียนรู้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันกับเพื่อน เนื่องจากต้องทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เด็กได้สนทนาซักถามแสดงความคิดเห็นร่วมกันเกี่ยวกับประสบการณ์เดิมของตนเองในเรื่องที่เรียนรู้ ผลัดกันเป็นผู้นำผู้ตามในการออกแบบผลงาน การประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ สามารถสร้างข้อตกลงในการทำกิจกรรมร่วมกันได้ และปฏิบัติตามข้อตกลงได้เป็นอย่างดีในการทำกิจกรรม สอดคล้องกับ คอลลิ่ง (Colling, 1923, อ้างถึงใน สุทธิธนา ชันอาสา, ๒๕๕๐)^๑ ได้ศึกษาการจัดประสบการณ์แบบโครงการ ประชากรกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เด็กชั้นอนุบาลปีที่ ๓ จำนวน ๓๒ คน ได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบทดสอบความพร้อมทางสติปัญญา แบบสังเกตพฤติกรรม ในระยะแรกของการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดประสบการณ์แบบ

^๑ Colling. อ้างถึงใน สุทธิธนา ชันอาสา, ความสามารถทางพุทธิปัญญาของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๘๖

โครงการขึ้นพบว่า เด็กในกลุ่มทดลองที่ใช้การจัดประสบการณ์แบบโครงการ สามารถทำคะแนนสอบด้วยแบบทดสอบมาตรฐานที่เน้นการเขียนการอ่านและคณิตศาสตร์ได้สูงกว่าเด็กในกลุ่มควบคุมที่มาจากการสอนที่เน้นการอ่านเขียนโดยตรง และมีทักษะทางสังคม มีทัศนคติที่ดี และมีพฤติกรรมเอื้อเพื่อสังคม ช่วยเหลือซึ่งกันและกันมากกว่ากลุ่มควบคุม ซึ่งผลการศึกษาวิจัยครั้งนั้นนำไปสู่การปฏิรูปการศึกษา โดยเน้นการยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางด้านสติปัญญาเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ .๐๕ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนอม แสงอรุณ^๑ ได้ศึกษาความสามารถทางภาษา และพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบโครงการ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาความสามารถทางภาษาของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดประสบการณ์แบบโครงการ ๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการจัดประสบการณ์แบบโครงการ ผลการศึกษา พบว่าความสามารถทางภาษาของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ ๒ หลังการจัดประสบการณ์แบบโครงการ มีความก้าวหน้าสูงกว่าก่อนการจัดประสบการณ์แบบโครงการ โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ย ๓.๕๗ คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๐๓ ความสามารถทางภาษาของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ ๒ หลังการจัดประสบการณ์แบบโครงการ สูงกว่าก่อนการจัดประสบการณ์แบบโครงการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ พฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ ๒ หลังการจัดประสบการณ์แบบโครงการ มีความก้าวหน้าสูงกว่าก่อนการจัดประสบการณ์แบบโครงการ โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๒ คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๘๕ พฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ ๒ หลังการจัดประสบการณ์แบบโครงการสูงกว่าก่อนการจัดประสบการณ์แบบโครงการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๒. เมื่อพิจารณาคะแนนพฤติกรรมทางสังคมก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา ในด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ด้านการมีส่วนร่วมกำหนดข้อตกลงและปฏิบัติตามข้อตกลง และด้านการปฏิบัติตนเป็นผู้นำผู้ตาม พบว่า มีค่าสูงขึ้นตามลำดับ แสดงว่าคะแนนที่เพิ่มขึ้นมานั้นเป็นผลมาจากการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า พฤติกรรมทางสังคมก่อนในแต่ละด้านมีความก้าวหน้าเพิ่มขึ้น โดยด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นอยู่ลำดับแรก โดยมีค่าเฉลี่ยหลังการจัดกิจกรรม ๕.๑๕ รองลงมาคือ ด้านการปฏิบัติตนเป็นผู้นำผู้ตามด้วยตนเอง มีค่าเฉลี่ยหลังการจัดกิจกรรม ๕.๐๔ และด้านการมีส่วนร่วมกำหนดข้อตกลงและปฏิบัติตามข้อตกลง มีค่าเฉลี่ยหลังการจัดกิจกรรม ๕.๐๐ ตามลำดับ สามารถอภิปรายตามรายด้าน ดังนี้

๒.๑ ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น เด็กทำงานร่วมกับเพื่อน มีการวางแผนร่วมกันและช่วยเหลือกันในการทำผลงาน พร้อมทั้งพูดคุยและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานของตนเองและเพื่อนในกลุ่มอย่างมีเป้าหมาย มีความคุ้นเคยและสามารถชักชวนเพื่อนเข้าร่วมกลุ่มได้ สามารถสนทนาและทำงานร่วมกับเพื่อนทั้งเพศเดียวกันและต่างเพศได้อย่างเหมาะสม รวมถึงการต้อนรับเพื่อนใหม่เข้ากลุ่มด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเสาวลักษณ์ สิตะบุษย์^๑ ที่ได้ศึกษาการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ตามแนวคิด

^๑ ธนอม แสงอรุณ, ผลของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบโครงการที่มีต่อความสามารถทางภาษาและพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๗), หน้า ๖๘

^๑ เสาวลักษณ์ สิตะบุษย์, การพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ตามแนวคิดไฮสโคปสำหรับชั้นเรียนคละอายุ โรงเรียนวัดท่า จังหวัดชัยนาท, วิทยานิพนธ์หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษาปฐมวัย (มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๖๖), หน้า ๙๕

ไฮสโคปสำหรับชั้นเรียนศิลปะอายุ ผลการวิจัยพบว่า ๑) พฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ตามแนวคิดไฮสโคปสำหรับชั้นเรียนศิลปะอายุมีความสัมพันธ์กันทั้งโดยภาพรวมและจำแนกรายด้านและ ๒) พฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยหลังการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ตามแนวคิดไฮสโคปสำหรับชั้นเรียนศิลปะอายุสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรม เนื่องจากการทำกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ตามแนวคิดไฮสโคป เด็ก ๆ ได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง เริ่มตั้งแต่ขั้นวางแผน ได้กำหนดข้อตกลงร่วมกัน เมื่อเด็ก ๆ ได้ทำข้อตกลงร่วมกันแล้ว เด็ก ๆ ก็สามารถปฏิบัติตามข้อตกลงได้เป็นอย่างดี ได้ร่วมมือและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในการทำกิจกรรม เมื่อถึงขั้นตอนสุดท้ายคือขั้นทบทวนเด็ก ๆ ก็ได้นำเสนอผลงานของตนเอง ได้พูดคุยเกี่ยวกับผลงานของตนเอง และพูดคุยเกี่ยวกับผลงานของผู้อื่น

๒.๒ ด้านการมีส่วนร่วมกำหนดข้อตกลงและปฏิบัติตามข้อตกลง เด็กมีส่วนร่วมในการสร้างข้อตกลง ขณะทำกิจกรรม ครูทบทวนข้อตกลงและให้เด็กเสนอข้อตกลงเพิ่มเติมเพื่อให้ทุกคนปฏิบัติตามได้อย่างมีระเบียบ เด็กบางคนสามารถเสนอข้อตกลงใหม่ที่เป็นข้อปฏิบัติร่วมกันได้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบในการทำกิจกรรมร่วมกัน มีทักษะในการปฏิบัติตามข้อตกลงที่กำหนดไว้ โดยสามารถปฏิบัติตามข้อตกลงได้ดีขึ้นเมื่อมีประสบการณ์จากการทำกิจกรรมในหลายสัปดาห์ ครูไม่จำเป็นต้องสร้างข้อตกลงให้เด็กปฏิบัติตาม เนื่องจากเด็กสามารถสร้างและปฏิบัติตามข้อตกลงที่เคยทำร่วมกันมาได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเฮอร์ล็อก^๑ ที่กล่าวว่า เด็กเรียนรู้พฤติกรรมสังคมจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เด็กที่มีพัฒนาการทางสังคมดี จะสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้โดยไม่ขัดแย้ง ปรับตัวเข้ากับกฎ กติกาของกลุ่มได้ เด็กจะค่อย ๆ เรียนรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ตั้งแต่ความสัมพันธ์กับครอบครัวไปจนถึงเพื่อนและสังคมวงกว้าง และมีพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาทางสังคม

๒.๓ ด้านการปฏิบัติตนเป็นผู้นำผู้ตาม เด็กมีความมั่นใจในตนเองมากขึ้นและกล้าแสดงออกเมื่อทำกิจกรรมร่วมกัน เมื่อครูให้ทำกิจกรรมรวมกลุ่ม เด็กหลายคนสามารถเป็นผู้นำในการออกแบบผลงานและเสนอความคิดเห็นให้เพื่อนในกลุ่มรับฟังได้ ซึ่งช่วยให้ผลงานเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ในขณะเดียวกันเด็กก็ยังสามารถปฏิบัติตนเป็นผู้ตามได้ดีขึ้น รู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและปฏิบัติตามคำแนะนำได้เป็นอย่างดี การมีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกับเพื่อนช่วยเสริมสร้างทักษะการเป็นผู้ตามที่ดี ทำให้เด็ก ๆ สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างราบรื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของอีริคสัน^๑ ที่กล่าวว่า ถ้าเด็กได้รับการตอบสนองที่ดีเต็มที่ ก็จะมีบุคลิกภาพและพร้อมที่จะพัฒนาการในขั้นต่อไป การเป็นผู้นำริเริ่ม ในวัยนี้เด็กจะมีความคิดสร้างสรรค์ เนื่องจากสภาพแวดล้อมท้าทายให้เด็กพยายามทำงานเฉพาะอย่างให้สำเร็จด้วยตนเอง ซึ่งเด็กพยายามที่จะแสดงความสามารถใหม่ ๆ ออกมา และแสดงออกมากที่สุดในวัยนี้ และถึงแม้จะทำไม่สำเร็จ ก็จะล้มเหลวอย่างรวดเร็วและตั้งต้นใหม่ ถ้าเด็กได้รับการส่งเสริมที่ถูกต้อง

จึงสรุปได้ว่า พฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย หลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ ด้านการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ด้านการมีส่วนร่วมกำหนดข้อตกลงและปฏิบัติตามข้อตกลง และด้านการปฏิบัติตนเป็นผู้นำผู้ตามด้วยตนเอง จะเห็นได้ว่าการทดลองในช่วงระยะเวลา ๘

^๑ Hurlock, E.B., *Perilaku Anak*, (Jakarta: Erlangga, 1978), p 7

^๑ พรพนทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, *ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓) หน้า ๘๙-๙๓

สัปดาห์ เด็กได้รับการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา ส่งผลให้เด็กปฐมวัยมีพฤติกรรมทางสังคมที่เพิ่มสูงขึ้น

๗. สรุป

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ คือ พฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยหลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญที่ .๐๕ ทั้งภาพรวมและจำแนกรายด้าน

๘. ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่อาจจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย และการวิจัยครั้งต่อไป

๘.๑ ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

๘.๑.๑ การจัดกิจกรรมให้กับเด็ก ควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็ก ควรเป็นกิจกรรมที่ยากง่ายคละกัน เพราะจะทำให้เด็กไม่เบื่อ และได้ใช้ความสามารถของตนเองในการทำกิจกรรมได้ตามศักยภาพ

๘.๑.๒ ผู้สอนต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทในการช่วยกระตุ้นความสนใจ อำนวยความสะดวก ช่วยเหลือเด็กในการเรียนรู้ โดยการจัดหาสื่อ วัสดุ อุปกรณ์และแหล่งเรียนรู้ ผู้สอนต้องมีความรู้ความเข้าใจขั้นตอนในการสอนที่ชัดเจน และจะต้องมีความกระตือรือร้นในการจัดเตรียมสื่อการสอนที่หลากหลายเพื่อกระตุ้นให้เด็กเกิดความสนใจมากขึ้น

๘.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๘.๒.๑ จากผลการวิจัยด้านพัฒนาการด้านสังคมสามารถนำการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษาไปพัฒนาด้านสติปัญญาของเด็กปฐมวัยได้

๘.๒.๒ จากที่ผู้วิจัยทำการศึกษาการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยโดยจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา พบว่าพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่มีอายุ ๕-๖ ปี หลังการจัดการเรียนรู้แบบโครงการตามแนวคิดสะเต็มศึกษา สูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรม ซึ่งสามารถนำการจัดการเรียนรู้ไปพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่มีอายุน้อยกว่า ๕-๖ ปีได้เช่นกัน

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐**. กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๖๐.
- ถนนม แสงอรุณ. “ผลของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบโครงงานที่มีต่อความสามารถทางภาษาและพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย” **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา**, ๒๕๕๗.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. **ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ (พิมพ์ครั้งที่ ๓)**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓
- พระราชบัญญัติการพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. ๒๕๖๒. (๓๐ เมษายน ๒๕๖๒). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม ๑๓๖ ตอนที่ ๕๖ ก, หน้า ๕-๑๖.
- โรงเรียนนานาชาติบางนา D-PREP, (๒๕๖๖), การเรียนแบบ Project Approach มีประโยชน์กับเด็กอย่างไร, โรงเรียนนานาชาติบางนา D-PREP, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.dprep.ac.th/th/project-approach/> [๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๖].
- สุทธิธนา ชันอาสา. **ความสามารถทางพหุปัญญาของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบโครงการ**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙**. กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๖๐.
- เสาวลักษณ์ สีตะบุชัย. “การพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย ที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ตามแนวคิดไฮสโคปสำหรับชั้นเรียนคละอายุ โรงเรียนวัดท่า จังหวัดชัยนาท ” **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร**, ๒๕๖๖.
- Hurlock, E.B. **Child Development**. 5th ed. (New York: McGraw – Hill, 1964).
- Hurlock, E.B. **Perilaku Anak**. (Jakarta: Erlangga, 1978).
- McClure, E. R., Guernsey, L., Clements, D. H., Bales, S. N., Nichols, J., Kendall-Taylor, N., & Levine, M. H. **STEM starts early: Grounding science, technology, engineering, and math education in early childhood**. (New York: The Joan Ganz Cooney Center at Sesame Workshop, 2017).
- National Research Council (NRC). **A framework for K-12 science education: Practices, crosscutting concepts, and core ideas**. (Washington, DC: National Academic Press, 2012).
- Turner, K. **Northeast Tennessee educators' perception of STEM education implementation**. (Electronic Theses and Dissertations, 2013).

การพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิด
ไฮสโคป โรงเรียนวัดท่าโบสถ์ อำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท

The Development of democratic behavior of Preschool children who
received The Organizing Free Play or Creative Play based on the High/Scope
Approach , Wat Tha Bot School, Hankha District, Chai Nat Province.

ศราวุฒิ บัวพุก

Sarawaut Busphok^๑

Received: October 13, 2025

Revised: December 8, 2025

Accepted: March 2, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังที่ได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป และ ๒) เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังที่ได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้คือ เด็กปฐมวัย ชาย-หญิง อายุระหว่าง ๕-๖ ปี ศึกษาอยู่ในระดับชั้นอนุบาล ๓ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ ที่โรงเรียนวัดท่าโบสถ์ จังหวัดชัยนาท มี ๑ ห้องเรียน จำนวน ๑๔ คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ แผนการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป จำนวน ๒๔ แผน ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้องที่ ๑.๐๐ และแบบสังเกตพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ใช้ระยะเวลาในการทดลอง ๘ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๓ วัน วันละ ๔๕ นาที ในช่วงกิจกรรมเสรี สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือค่าเฉลี่ยประชากร ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประชากร และการทดสอบสถิติไค-สแควร์

ผลการวิจัยพบว่า ๑) พฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังที่ได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคปมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ ๒) พฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยหลังจากที่ได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป สูงกว่าก่อนที่ได้รับการจัดกิจกรรมทั้งโดยภาพรวมและจำแนกรายด้าน

คำสำคัญ : กิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป, พฤติกรรมประชาธิปไตย, เด็กปฐมวัย

^๑สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร Master of Education (Early Childhood Education) Phranakhon Rajabhat University. Email: sarawaut3251@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ 064-6397785

Abstract

This research aimed to 1) study the relationship between preschool children's democratic behavior before and after implementing free choice activities based on the High/Scope approach, and 2) compare preschool children's democratic behavior before and after implementing free choice activities based on the High/Scope approach. The population consisted of 1 classroom with 15 preschool children, boys and girls, aged 5-6 years, studied in Kindergarten 3 in the second semester of the academic year 2024 at Wat Tha Bot School, Chai Nat Province. The research instruments included 24 free choice activities based on the High/Scope approach lesson plans, with an IOC of 1.00, and a preschool children's democratic behavior observation form. The experiment lasted 8 weeks, 3 days a week, 50 minutes a day during free choice activities period. The statistics used for data analysis were population mean, population standard deviation, and the Chi-square test.

The research findings revealed that 1) there was a relationship in preschool children's democratic behavior before and after implementing free choice activities based on the High/Scope approach with statistical significance at the .05 level; and 2) preschool children's democratic behavior after implementing free choice activities based on the High/Scope approach was higher than before the experiment in both overall and each aspect.

Keywords: Free Choice Activities Based on the High/Scope Approach, Democratic, Behavior, Preschool Children

๑. บทนำ

กระทรวงศึกษาธิการเห็นถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาปฐมวัย ได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ สำหรับเด็กอายุ ๓ - ๖ ปี โดยกำหนดจุดมุ่งหมายเพื่อมุ่งให้เด็กมีพัฒนาการตามวัยเต็มตามศักยภาพและมีความพร้อมในการเรียนรู้ ซึ่งถือเป็นมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กปฐมวัย ในหลักสูตรยังได้กล่าวถึงความสำคัญของการจัดการสภาพแวดล้อมด้านสังคม เพราะจะส่งผลให้เด็กอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สนับสนุนให้ปฏิบัติตนในลักษณะที่สังคมยอมรับและเกิดทักษะทางสังคม มีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น สนับสนุนให้เกิดการแบ่งปันกัน ทั้งในด้านความคิดความรู้สึก พื้นที่ และอุปกรณ์ต่าง ๆ ต้องจัดให้มีบรรยากาศแบบประชาธิปไตย เด็กได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่าง ๆ เช่น การกำหนดข้อตกลง การแบ่งหน้าที่ การฝึกการมีวินัยในตนเอง^๒

การสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตย จึงต้องเตรียมตั้งแต่เด็กปฐมวัยอย่างต่อเนื่องไปจนเป็นผู้ใหญ่ การออกแบบการจัดการศึกษา จึงต้องคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายแต่ละช่วงอายุ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ฝึกความคุ้นชินและส่งเสริมความคิด พฤติกรรม ที่สอดคล้องกับระบอบประชาธิปไตย จากเรื่องง่าย ๆ ใกล้ ๆ ตัว ในครอบครัวโรงเรียน

^๒กระทรวงศึกษาธิการ,คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2560,(กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว ,๒๕๖๐)

ชุมชน การเตรียมการดังกล่าวอยู่ภายใต้เงื่อนไขสำคัญร่วมกันจนเกิดเป็นทักษะที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม โดยการปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคม และมีทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในพหุสังคม ซึ่งการจัดการศึกษาลักษณะนี้จึงมุ่งให้อิสระในการใช้ความคิด การมีเหตุผล อดทน อดกลั้นต่อความคิดที่แตกต่าง โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตนเป็นสำคัญ^๓

แนวการสอนแบบไฮสโคป เป็นการสอนที่เน้นการเรียนรู้แบบลงมือทำผ่านมุมเล่นที่หลากหลาย มีพื้นฐานแนวคิดมาจากเพียเจต์ (Piaget Theory) ว่าด้วยการพัฒนาทางสติปัญญาที่เน้นการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ สามารถสร้างความรู้ได้เองโดยใช้กระบวนการสร้างสรรค์การเรียนรู้ การสอนแบบไฮสโคปสามารถนำไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ได้เพราะกระบวนการและวิธีการสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กเปิดกว้าง มีการคิดวางแผน การปฏิบัติและการทบทวนเมื่อทำกิจกรรมแล้วเด็กสามารถคิดกิจกรรมอื่นต่อเองได้ตามความสนใจ จุดสำคัญอยู่ที่ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เด็กควรได้รับระหว่างกิจกรรม ซึ่งครูต้องมีปฏิสัมพันธ์และกระตุ้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากกิจกรรมให้มากที่สุด หลักปฏิบัติมี ๓ ประการ ได้แก่ ๑) การวางแผน (Plan) เป็นขั้นให้เด็กคิดว่าทำอย่างไรจึงจะทำได้ ให้เด็กวางแผนด้วยการวาดภาพแสดงหรือทำสัญลักษณ์และครูจดบันทึกไว้ด้วยภาพหรือสัญลักษณ์ประจำตัวเด็ก ๒) การลงมือปฏิบัติ (Do) เป็นการดำเนินตามแผนที่วางไว้ ครูคอยสังเกตและสนับสนุนให้เด็กดำเนินกิจกรรมตามแผนด้วยตนเองหรือกลุ่มอย่างอิสระตามกำหนดเวลา ถ้ามีปัญหาระหว่างปฏิบัติเด็กอาจปรับแผนได้ และเมื่อทำงานเสร็จแล้วให้เด็กทำความสะอาดเก็บอุปกรณ์เข้าที่ให้เรียบร้อย ๓) การทบทวน (Review) เป็นการให้เด็กนำเสนอผลงานของตนเองและอภิปรายร่วมกับครู มีการทำกิจกรรมตามแผนหรือไม่ มีปัญหาอะไร แก้ไขได้อย่างไร ทั้งนี้เพื่อเป็นการสะท้อนประสบการณ์ของเด็กจากกิจกรรมตามแผน ครูต้องให้โอกาสเด็กในการพูดอธิบายสิ่งที่เด็กทำปัญหาและแนวทางการแก้ไขของเด็กก่อนจบกิจกรรมทุกครั้ง^๔

จากความสำเร็จและเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป ซึ่งจะพัฒนาให้เด็กเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตยและสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การวิจัยเรื่องการพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๒ ข้อ) คือ

๑) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของพฤติกรรมประชาธิปไตย ก่อนและหลังได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป

^๓ ธนพร แก้วโสมและอังสุมาลิน ติตตระกูลชัย,การสร้างความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยสำหรับเด็กปฐมวัยเพื่อเป็นรากฐานสู่สังคมอนาคตด้วยกิจกรรมเสริมประสบการณ์โดยการเล่านิทาน,การประชุมวิชาการระดับชาติและระดับนานาชาติ เบญจมัตริวิชาการครั้งที่ ๑๐ วันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๓ มหาวิทยาลัยนอร์ท เชียงใหม่:๑-๑๘.

^๔ ภาวณี คงพรมและสรวงพร กุศลส่ง,"การจัดกิจกรรมการเล่นเสรีในมหาวิทยาลัยตามแนวคิดไฮสโคปเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงเหตุผลสำหรับเด็กปฐมวัย",วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต,(เดือน ๒๕๖๕):๓๑-๔๙.

๒) เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การวิจัยเรื่องการพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi – Experimental Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองตามแบบแผนการวิจัยใช้การทดลองกลุ่มเดียว การสังเกตพฤติกรรมก่อนและหลังการทดลอง

ขอบเขตของการวิจัย การวิจัยเรื่องการพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคปปฐมวัย ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้

๑) ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เด็กปฐมวัยเป็นชาย-หญิง อายุระหว่าง ๕-๖ ปี ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นอนุบาล ๓ ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนวัดท่าโบสถ์ จังหวัดชัยนาท ๑ ห้องเรียน จำนวน ๑๕ คน

๒) ขอบเขตด้านตัวแปร

๒.๑) ตัวแปรอิสระ ได้แก่ กิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป

๒.๒) ตัวแปรตาม ได้แก่ พฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย

๓) ขอบเขตด้านพื้นที่หรือสถานที่ในการวิจัย

โรงเรียนวัดท่าโบสถ์ฯ จังหวัดชัยนาท

๔) ขอบเขตด้านระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าทำการทดลองในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ เป็นเวลา ๘ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๓ วัน วันละ ๔๕ นาที รวมทั้งสิ้น ๒๔ ครั้ง

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า ๑) พฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป มีความสัมพันธ์กัน ทั้งโดยภาพรวมและจำแนกรายด้าน ๒) พฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย หลังการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป สูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรม แสดงว่า การจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป ส่งผลต่อพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดท่าโบสถ์ จังหวัดชัยนาท ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัย

๕. อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของพฤติกรรมประชาธิปไตย ก่อนและหลังการได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป ๒) เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

๑. ความสัมพันธ์ของคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป ได้แก่ ด้านการยอมรับ ด้านสามัคคีธรรม และด้านปัญญาธรรม มีความสัมพันธ์กัน เมื่อพิจารณา

คะแนนก่อนและหลังการสังเกตพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย พบว่า มีค่าคะแนนของเด็กปฐมวัยไม่แตกต่างกัน แสดงว่าคะแนนที่เพิ่มขึ้นมานั้น เป็นผลมาจากการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดโฮสโคปอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเด็กได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดโฮสโคป ซึ่งสอดคล้องกับกรรมกรักร สุริยะมาตร^๕ กล่าวว่า กิจกรรมเสรีหรือกิจกรรมเล่นตามมุมที่โรงเรียนจัดให้เด็กเล่นอย่างอิสระเป็นกิจกรรมหลักกิจกรรมหนึ่งตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช ๒๕๔๖ ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด โดยเปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกเล่นอย่างอิสระจากของเล่นตามมุมประสบการณ์หรือศูนย์การเรียนรู้ที่จัดไว้ในห้องเรียน เช่น มุมบล็อก มุมหนังสือ มุมธรรมชาติ มุมบ้าน มุมร้านค้า เป็นต้น นอกจากจะ让孩子เล่นตามมุมแล้วครูอาจจะให้เด็กทำกิจกรรมที่ครูจัด เช่น เกมการศึกษา เครื่องเล่นสัมผัส กิจกรรมสร้างสรรค์ประเภทต่าง ๆ ซึ่งการจัดกิจกรรมเสรีนี้เป็นการให้เด็กได้เล่นอิสระตอบสนองความสนใจของตนเอง เด็กจึงมีโอกาสได้คิดตัดสินใจแก้ปัญหา และพัฒนาความรู้โดยผู้ใหญ่เลือกใช้วิธีการส่งเสริมให้เด็กเล่นด้วยวิธีการที่เหมาะสมและสอดคล้องกับธรรมชาติของเด็ก ให้เด็กได้คิดรูปแบบการเล่นตามความสนใจและความต้องการ ทั้งที่เล่นเป็นรายเดี่ยวและเล่นเป็นรายกลุ่ม จึงเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้การเข้าสังคมของเด็กปฐมวัย ทั้งนี้เพราะการเล่นเป็นกิจกรรมสำคัญในชีวิตเด็กทุกคน เด็กจะรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลิน ได้สังเกต ได้เรียนรู้ ความรู้สึกของผู้อื่น มีโอกาสทำการทดลอง สร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหา และค้นพบด้วยตนเอง ได้ใช้ประสาทสัมผัสการรับรู้ผ่อนคลายอารมณ์และแสดงออกถึงตนเอง ผลจากการเล่นจะทำให้เด็กเกิดพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา ซึ่งจะพัฒนาลักษณะทางสังคมของเด็กปฐมวัยผ่านการเล่น และทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น เช่น การให้ความร่วมมือการเป็นผู้นำผู้ตาม การเห็นอกเห็นใจ การแบ่งปันสิ่งของ การช่วยเหลือตนเอง และการเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ ทั้งนี้เนื่องจากพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยต้องใช้เวลาในการพัฒนาต่อเนื่องและสม่ำเสมอ สังเกตได้จากที่เด็กได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดโฮสโคป ครบ ๘ หน่วยการเรียนรู้ และได้ทำการสังเกตพฤติกรรมประชาธิปไตย เด็กมีพฤติกรรมประชาธิปไตยทั้ง ๓ ด้านดีขึ้น

๒. พฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย หลังการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดโฮสโคป สูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรม ผลการวิจัยพบว่ากิจกรรมเสรีตามแนวคิดโฮสโคป ช่วยให้เด็กปฐมวัยมีพฤติกรรมประชาธิปไตยสูงขึ้น สอดคล้องตามทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำ (Learning by Doing) โดย จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) เด็กเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น หรือ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หรือ การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ได้ลงมือทำและมีปฏิสัมพันธ์กับคน เหตุการณ์ต่าง ๆ ใช้วัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งการได้ใช้ความคิดทำในสิ่งต่าง ๆ โดยที่เด็กเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ หรือ การเน้นเด็กเป็นสำคัญ (Child-centered) เนื่องจากกิจกรรมเสรีตามแนวคิดโฮสโคปครูผู้สอนมีการศึกษาจุดประสงค์และสาระการเรียนรู้ ตลอดจนเข้าใจเนื้อหา มีการเตรียมการสอนล่วงหน้า พร้อมทั้งจัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ในการทำกิจกรรมให้พร้อม ส่งเสริมให้เด็กปฏิบัติกิจกรรม คอยชี้แนะและให้คำแนะนำเมื่อเด็ก ๆ เกิดปัญหาหรือข้อสงสัย โดยเด็ก ๆ จะทำกิจกรรมผ่านกระบวนการจัดกิจกรรม ๓ ขั้น ดังนี้ ขั้นวางแผน ขั้นปฏิบัติ และขั้นทบทวน เพื่อให้เด็กได้ช่วยเหลือกัน ร่วมมือกันทำงาน และรู้จักการแบ่งปันวัสดุอุปกรณ์ให้แกกัน ทั้งนี้เนื่องจาก การจัด

^๕ กรรมกรักร สุริยะมาตร, "การพัฒนากิจกรรมเสรีตามแนวคิดของโฮสโคปในการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย" วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการเรียนการสอน, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๖๐)

กิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป สามารถพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมทั้ง ๓ พฤติกรรมประกอบด้วย ๑) พฤติกรรมการร่วมมือ ๒) พฤติกรรมการช่วยเหลือ ๓) พฤติกรรมความไม่เห็นแก่ตัว ของเด็กปฐมวัย เพราะในขณะที่เด็กปฐมวัยได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดของไฮสโคปโดยใช้หลักปฏิบัติ ๓ ประการ คือ Plan (การวางแผน) Do (การปฏิบัติ) Review (การทบทวน) เป็นการส่งเสริมให้เด็กได้ลงมือทำงานหรือกิจกรรมด้วยความสนใจ จะทำให้เด็กสนุกกับการทำงาน เมื่อพิจารณาคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยก่อนและหลังการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป ในด้านการวธรรม ด้านสามัคคีธรรม และด้านปัญญาธรรมพบว่ามีค่าสูงขึ้นตามลำดับ แสดงว่าคะแนนที่เพิ่มขึ้นมานั้นเป็นผลมาจากการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า พฤติกรรมประชาธิปไตยก่อนในแต่ละด้านมีความก้าวหน้าเพิ่มขึ้น โดยด้านการวธรรมอยู่ลำดับแรก โดยมีค่าเฉลี่ยหลังการจัดกิจกรรม ๕.๗๓ รองลงมาคือ ด้านสามัคคีธรรม และด้านปัญญาธรรมที่มีค่าเฉลี่ยหลังการจัดกิจกรรมเท่ากัน ๕.๔๗ สามารถอภิปรายตามรายด้าน ดังนี้

๒.๑ ด้านการวธรรม พฤติกรรมประชาธิปไตยด้านการวธรรม หลังได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคปสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป เด็กปฐมวัยมีพฤติกรรมด้านนี้สูงกว่าด้านอื่น ๆ เนื่องจาก เด็ก ๆ ได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป เด็ก ๆ มีพฤติกรรมที่ เข้าใจในกฎระเบียบข้อตกลงแล้วปฏิบัติตามได้ ตั้งใจฟังและรับฟังบุคคลอื่น แสดงออกพฤติกรรมได้เองโดยที่ผู้วิจัยไม่ต้องกระตุ้นและชี้แนะ ผลจากการเล่นจะทำให้เด็กเกิดพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา ซึ่งจะพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย ผ่านการเล่นและทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น เช่น เด็กสามารถการทำงานร่วมกัน เด็กรู้จักเคารพซึ่งกันและกัน เด็กรู้จักการใช้เหตุผลในการตัดสินใจและแก้ปัญหา สามารถเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้

๒.๒ ด้านสามัคคีธรรม พฤติกรรมประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรม หลังได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคปสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป เนื่องจากเด็ก ๆ ได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป โดยทำกิจกรรมผ่านกระบวนการจัดกิจกรรม ๓ ขั้น ดังนี้ ขั้นวางแผน ขั้นปฏิบัติ และขั้นทบทวน ทำให้เด็กมีพฤติกรรมประชาธิปไตย เด็กรู้จักตนเอง รู้จักบุคคลรอบด้าน รู้จักเพื่อนที่เล่นด้วย ขณะเล่นเด็กได้มีโอกาสรู้จักบทบาทของตนเองและผู้อื่น รู้จักการผ่อนปรนและรอคอย อดทนต่อความไม่สมหวัง รู้จักการแบ่งปัน รู้จักการร่วมมือกับคนอื่น เป็นต้น

๒.๓ ด้านปัญญาธรรม พฤติกรรมประชาธิปไตยด้านปัญญาธรรม หลังได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคปสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป เนื่องจาก เด็ก ๆ ได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป เด็กรู้จักที่จะแก้ไขปัญหาโดยการประนีประนอมไม่ใช้ความรุนแรง และรู้จักเล่นหรือทำกิจกรรมร่วมกับเด็กที่แตกต่างจากตนเองโดยที่ผู้วิจัยไม่ต้องคอยชี้แนะหรือกระตุ้น ทำให้เด็กมีทักษะการคิดพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและยังทำให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์ การคิดแก้ปัญหา การเข้าใจตนเองและผู้อื่น

จึงสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ของคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป ได้แก่ ด้านการวธรรม ด้านสามัคคีธรรม และด้านปัญญาธรรม มีความสัมพันธ์กันและพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยสูงขึ้นหลังจากได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป โรงเรียนวัดท่าโบสถ์ฯ จังหวัดชัยนาท เมื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป จะเห็นได้ว่าการทดลองในช่วงระยะเวลา ๘ สัปดาห์ เด็กได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป ส่งผลให้เด็กปฐมวัยมีพฤติกรรมประชาธิปไตยที่เพิ่มสูงขึ้น

๖. องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยในครั้งนี้สร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคปเป็นการสอนที่เน้นการเรียนรู้แบบลงมือกระทำผ่านมุม เล่นที่หลากหลาย ด้วยสื่อและกิจกรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก และการแก้ปัญหาอย่าง กระตือรือร้น โดยการให้โอกาสเด็กเป็นผู้ริเริ่มการเล่นหรือกิจกรรมต่าง ๆ อย่างอิสระ ซึ่งตรงตาม ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ในการสร้างองค์ความรู้ของผู้เรียน จะเน้นการเรียนรู้แบบ ลงมือกระทำ เพราะเด็กจะได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงทำให้เกิดความคิด ความรู้ความเข้าใจ และ รู้จัก ลงมือแก้ปัญหาด้วยตนเอง การทดลองในช่วงระยะเวลา ๘ สัปดาห์ เด็กได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป ส่งผลให้เด็กปฐมวัยมีพฤติกรรมประชาธิปไตยที่เพิ่มสูงขึ้น

๗. สรุป

จากการวิจัยครั้งนี้พบว่าการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป สามารถส่งเสริมความสัมพันธ์ของคะแนน พฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป ได้แก่ ด้านการว ธรณ ด้านสามัคคีธรรม และด้านปัญญาธรรม มีความสัมพันธ์กันและพฤติกรรมประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัยสูงขึ้น หลังจากได้รับการจัดกิจกรรมเสรีตามแนวคิดไฮสโคป

๘. ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะทั่วไป

๑.๑ ควรเพิ่มมุมบล็อกเพื่อให้เด็กได้มีตัวเลือกเพิ่มขึ้น และผู้วิจัยจะได้มีมุมประสบการณ์เพิ่มขึ้น สังเกตพฤติกรรมของเด็กได้หลากหลายขึ้น

๑.๒ ในขั้นทบทวน (Review) ครูควรเป็นคนเลือกเด็กเองเพื่อให้เด็กทุกคนได้ออกมานำเสนอความ ประทับใจหรือผลงานในการเข้ามุมประสบการณ์ที่ตนเองชื่นชอบครบทุกคนและมีความถี่ในการออกมานำเสนอที่เท่ากัน

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ ควรมีการศึกษาพัฒนาการทางสังคมของเด็กปฐมวัยในด้านอื่น ๆ เช่น มาตรฐานที่ ๗ ปฏิบัติ ตนตามมารยาทไทย มีส่วนร่วมดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวคำขอบคุณ และขอโทษด้วยตนเอง เป็นต้น

๒.๒ ควรมีการศึกษากิจกรรมอื่น ๆ ที่ส่งเสริมพัฒนาการทางประชาธิปไตยของเด็กปฐมวัย เช่น กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ตามแนวคิดไฮสโคป กิจกรรมกลางแจ้งตามแนวคิดไฮสโคป และกิจกรรมเกม การศึกษาตามแนวคิดไฮสโคป

บรรณานุกรม

กรรณิการ์ สุริยะมาตร."การพัฒนากิจกรรมเสริมตามแนวคิดของไฮสโคปในการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย". วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการเรียนการสอน.บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม,๒๕๖๐.

กระทรวงศึกษาธิการ.คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2560.กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว,๒๕๖๐.

ธนพร แฉวโธสงและอังสุมาลิน ติตตระกุลชัย.การสร้างความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยสำหรับเด็กปฐมวัยเพื่อเป็นรากฐานสู่สังคมอนาคตด้วยกิจกรรมเสริมประสบการณ์โดยการเล่านิทาน.การประชุมวิชาการระดับชาติและระดับนานาชาติ เบญจมิตรวิชาการครั้งที่ ๑๐ วันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๓ มหาวิทยาลัยนอร์ทเชียงใหม่.

ภาวิณี คงพรหมและสรวงพร กุศลสง."การจัดกิจกรรมการเล่นเสรีในมุมวิทยาศาสตร์ตามแนวคิดไฮสโคปเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดเชิงเหตุผลสำหรับเด็กปฐมวัย".วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต.(เดือน ๒๕๖๕): ๓๑-๔๙.

รูปแบบกิจกรรมการส่งเสริมความสุขตามหลักภาวนา ๔ ของผู้สูงอายุที่รับฟังสถานี
วิทยุกระจายเสียงคลื่น FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี

A model of happiness-promotion activities based on the Four Foundations of
Mindfulness for the elderly who listen to FM 100.25 MHz radio station in
Prachinburi Province

พระปริยัติวัชรสุทธิ

PhraPariyattivajiraSuddhi^๑

อำพล บุคตาสาร

Amphon Buddasarn^๒

Received: September 18, 2025 Revised: March 10, 2026

Accepted: March 12, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาความสุขตามหลักภาวนา ๔ ของผู้สูงอายุที่ฟังรายการจากวิทยุของคลื่น FM ๑๐๐.๒๕ MHz ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบกิจกรรมการเสริมสร้างความสุขตามหลักภาวนา ๔ เพื่อลดความเสี่ยงจากพฤติกรรมเนือยนิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุที่ฟังรายการจากสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่น FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี และ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างความสุขตามหลักภาวนา ๔ เพื่อลดความเสี่ยงจากพฤติกรรมเนือยนิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุที่ฟังรายการจากสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่น FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นการวิจัยการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลในด้านเนื้อหาเอกสารและสัมภาษณ์ (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงลึก (Key Informants) กับกลุ่มเป้าหมายโดยใช้เครื่องมือในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยเรียงเรียงเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่าความสุขของผู้สูงวัยมิได้หมายถึงเพียงสุขภาวะทางกายเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการมีจิตใจที่สงบเยือกเย็น มีความพึงพอใจในตนเองและโลกภายนอกโดยไม่ยึดติด ซึ่งความสุขเชิงบูรณาการนี้สามารถส่งเสริมได้ผ่านกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักภาวนา ๔ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้สูงวัยที่มีพฤติกรรมเนือยนิ่งจากการใช้ชีวิตประจำวันแบบซ้ำซากและมีข้อจำกัดในการเคลื่อนไหวทางกายภาพ จากข้อมูลเชิงประจักษ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบและพัฒนา "PAVANA ๔ WELLNESS MODEL" ซึ่งเป็นรูปแบบการส่งเสริมความสุขที่อิงหลักภาวนา ๔ ผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้สูงวัย เริ่มต้นจากการพัฒนาทางด้าน กายานุปัสสนา ที่เน้นการดูแลสุขภาพกายผ่านกิจกรรมเบาๆ ที่เหมาะสม ควบคู่ไปกับ เวทนานุปัสสนา เพื่อปรับสมดุลอารมณ์ด้วยการฝึกสังเกต

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๒ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ความรู้สึทางกายและใจ ให้เกิดการรับรู้ความทุกข์ ความสุข หรือความเฉยเมยอย่างมีสติ นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นด้าน จิตตานุสสติ เพื่อส่งเสริมจิตใจให้สงบ ลดความกังวล ความเศร้า และความเครียดผ่านการฝึกสมาธิและการเจริญเมตตา และท้ายที่สุดคือด้าน ธรรมานุสสติ ซึ่งเป็นการพัฒนาปัญญาผ่านการรับฟังธรรมะ การสนทนาธรรม และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิต เพื่อสร้างความเข้าใจในธรรมชาติของโลกและนำไปสู่ความสุขที่ยั่งยืนในวัยสูงอายุ

คำสำคัญ: รูปแบบกิจกรรม, ความสุข, หลักภavana ๔, สถานีวิทย์

Abstract

The objectives of this research were as follows: 1. To study the happiness based on the Four Foundations of Mindfulness (Satipaṭṭhāna 4) among the elderly who listen to radio programs on FM 100.25 MHz. 2. To develop a model for enhancing happiness according to the Four Foundations of Mindfulness in order to reduce the risk of sedentary behavior among the elderly audience of FM 100.25 MHz in Prachinburi Province. 3. To propose a model for promoting happiness based on the Four Foundations of Mindfulness to reduce sedentary behavior in the elderly who listen to FM 100.25 MHz in Prachinburi Province. This study employed a Mixed Methods Research design. The researcher reviewed relevant documents and conducted in-depth interviews with key informants within the target group. The main research instrument was an in-depth interview guide, and the data were analyzed and presented in descriptive form.

Research findings indicate that happiness in the elderly encompasses more than just physical well-being; it includes a calm, peaceful mind and a sense of contentment with both oneself and the external world without attachment. This integrated happiness can be promoted through activities aligned with the Four Foundations of Mindfulness (Bhāvanā 4), particularly for seniors exhibiting sedentary behaviors due to repetitive daily routines and physical mobility limitations. Based on this empirical evidence, the researcher developed the "PAVANA 4 WELLNESS MODEL," a framework for promoting happiness grounded in the Four Foundations of Mindfulness through creative activities tailored to the elderly lifestyle. The model begins with Kayanupassana (Contemplation of the Body), focusing on physical health through appropriate light activities, complemented by Vedananupassana (Contemplation of Feelings) to balance emotions by mindfully observing physical and mental sensations—whether suffering, happiness, or equanimity. Furthermore, the model emphasizes Cittanupassana (Contemplation of the Mind) to foster mental tranquility and reduce anxiety, sadness, and stress through meditation and loving-kindness practices. Finally, Dhammanupassana (Contemplation of Dhamma) develops wisdom through listening to teachings, engaging in Dhamma discussions, and sharing life experiences to cultivate an understanding of the nature of the world, leading to sustainable happiness in old age.

Keywords: Activity model, Happiness, Four Foundations of Mindfulness, Radio Broadcasting

๑. บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องถูกขับเคลื่อนโดยพุทธบริษัททั้ง ๔ เพื่อความยั่งยืนเป็นการสืบสานพระพุทธศาสนาให้เจริญภายใต้สถานการณ์ของกระแสโลกไร้พรมแดน สืบเนื่องจากเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้เป็นพระอรหันต์แล้วด้วยพระองค์เอง ได้เสด็จไปโปรดพระปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสีพระองค์ใคร่ครวญแล้วว่า ธรรมะที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้วนั้น เป็นสิ่งที่ยากยิ่งที่มนุษย์ปุถุชนจะสามารถเข้าใจได้เป็นเหตุให้พระองค์แสดงธรรมแก่ผู้ที่ฝึกสอนได้มนุษย์นั้นเป็นสัตว์ที่มีความสามารถในการเข้าใจธรรม และพัฒนาตนเองให้สอดคล้องกับธรรม อันเป็นรากฐานของธรรมชาติของตัวตนและสรรพสิ่งได้ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้การปฏิบัตินั้นบรรลุผลได้ก็คือ การยอมรับในศักยภาพของตนเอง กล่าวคือการยอมรับว่า มนุษย์นั้นเป็นสัตว์ที่มีความสามารถในการเข้าใจธรรม และพัฒนาตนเองให้สอดคล้องกับธรรม ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ด้วยพระองค์เอง ทรงสั่งสอนและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนของพระองค์แก่พระสาวกด้วยพระองค์เอง วิธีการถ่ายทอดคำสอนนั้น ได้ใช้วิธีการแสดงธรรมเทศนาบ้าง อบรมสั่งสอนเป็นรายบุคคลบ้างโดยใช้ระบบมุขปาฐะในการถ่ายทอดบ้าง ต่อมาพระมหาสาวก ได้มีการจดจำและนำคำสอนไปเผยแผ่ในหลายรูปแบบ โดยให้สืบต่อกับอาการที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอน อาทิเช่นการปฏิบัติตนให้มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส การสนทนาธรรม การแนะนำ การตอบปัญหาในข้อข้องใจ^๓ การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีทั้งการเผยแผ่เชิงรับ หมายถึง การเผยแผ่ด้วยการเทศน์การสอนเป็นหลัก ส่วนมากจะอยู่ในวัด และรวมถึงสถานที่ที่สะดวกแก่การศึกษาปฏิบัติด้วย ส่วนการเผยแผ่เชิงรุก หมายถึง การไปเผยแผ่นอกสถานที่ รวมทั้งการใช้สื่งเคราะห์และสาธารณสงเคราะห์อีกด้วย ตัวของพระสงฆ์เผยแผ่ต้องเพียบพร้อมทั้งความรู้และความประพฤติอันคุณสมบัติของผู้สอน รอบรู้ในหลักเกี่ยวกับเนื้อหาที่สอน หลักเกี่ยวกับผู้ฟัง ผู้เรียน ผู้ปฏิบัติหลักเกี่ยวกับตัวการสอน ลีลาการสอน และพุทธวิธีการสอน เป็นต้น^๔

ในปัจจุบันยังมีการเผยแผ่ธรรมในรูปแบบของการปาฐกถาการกล่าวสุนทรพจน์การกล่าวสัมโมทนียกถาการกล่าวอนุโมทนาพจน์ การบรรยาย การสอนในห้องเรียน การแต่งหนังสือวิชาการ การแต่งหนังสือวรรณกรรม การจัดทำวิดีโอเทปบันทึกเสียงภาพยนตร์เรื่องสั้นการ์ตูนแอนิเมชัน ละครสื่งพิเศษสารคดี เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นพัฒนาการตามยุคสมัยที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตามในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทยส่วนใหญ่มักรักษาแบบการเผยแผ่ในรูปแบบต่างๆ เอาไว้เพราะการเผยแผ่แบบอนุวัตน์ตามทางโลกพระสงฆ์ไทยยังไม่มีความสะดวกและขาดปัจจัยดำเนินการผลิตเนื้อหาและรูปแบบที่จะทำให้เกิดทันสมัย^๕ เมื่อโลกก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ ๒๑ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้แผ่ขยายกระจายไปทั่วทุกมุมโลก การศึกษาในยุคปัจจุบัน ใช้แท็บเล็ต โน้ตบุ๊ก แม้แต่โทรศัพท์มือถือที่สามารถเชื่อมต่อเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้ทุกที่ทุกเวลา สามารถค้นหาข้อมูลได้จากโปรแกรมค้นหาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาก็มีพระไตรปิฎกฉบับออนไลน์ มีเว็บไซต์ทางศาสนาอธิบายคำสอนทางศาสนาเผยแผ่

^๓ อ. ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๕/๓๓๔.

^๔ พระครูสังฆรักษ์สาธิต บุญเอก, พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในสมัยปัจจุบัน ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑: วารสารนิตยสารเสียงธรรมจากมหายาน ฉบับที่ ๑ เดือน กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๘, หน้า ๑-๒

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) , พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๒.

ทางอินเทอร์เน็ต อินเทอร์เน็ตจึงเป็นสื่อที่ทำให้ผู้คนติดต่อสื่อสารกันได้สะดวกรวดเร็ว อินเทอร์เน็ตจึงได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก แม้จะเต็มไปด้วยคุณประโยชน์แต่อีกด้านหนึ่งก็มีโทษแฝงมากับการข้อมูลข่าวสาร^๖

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านการสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์เป็นการแสดงความคิดเห็น การตอบปัญหา การสื่อสารกับกลุ่มบุคคล และกระบวนการสื่อสารพุทธธรรมอาจเกิดปัญหาต่างๆตามมา อาทิเช่น การอธิบายธรรมที่ผิดไปจากความคัมภีร์ไม่ว่าจะเป็นผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง ผู้รับสาร อาจใช้ข้อมูลที่ไม่เป็นจริงซึ่งจะทำให้การสื่อสารที่ผิดจากหลักการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งโน้มเอียงไปทางบริโภคนิยม จากสภาวะเศรษฐกิจและสังคมได้หยุดนิ่งแต่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและตามแรงกระตุ้นต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ทำให้โครงสร้างและการจัดระเบียบทางสังคมต้องปรับเปลี่ยนไปตามกระแสการพัฒนาระบบสื่อสารที่ทันสมัยส่งผลให้ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ที่ใดสามารถรับรู้ข่าวสารที่เกิดขึ้นได้ทั่วทุกมุมโลกทำให้ผู้คนจากทั่วโลกเข้าถึงกันง่ายและรวดเร็วกว่าเดิม ส่งผลให้การเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีช่องทางในการสื่อสารมากขึ้นและเป็นการพัฒนารูปแบบการส่งข้อมูลข่าวสารของผู้ส่งสาร และทำให้สามารถรับรู้การตอบสนองและแนวคิดสนับสนุนของผู้รับสารได้มากขึ้นเพื่อการพัฒนาในการเผยแผ่ข้อมูลข่าวสารที่เหมาะสม^๗

การเผยแผ่ธรรมะผ่านทางสถานนีวิทยุนี้เป็นที่นิยมของพุทธศาสนิกชนเป็นจำนวนมากในเขตปราจีนบุรี เช่น การบรรยาย/อัฟโหลตวิดีโอ ส่วนใหญ่แล้วทั้งรูปภาพ เป็นการปฏิบัติศาสนกิจ ได้แก่ การบรรยายธรรม การปาฐกถาธรรม กิจกรรมอื่นๆ ฯลฯ ตลอดจนถึงสื่อมัลติมีเดียที่มีความทันสมัย และเนื้อหาและข้อมูลที่มีความทันสมัยเมื่อนำไปเผยแผ่ลงในยูทูป ดังกล่าว ซึ่งถือได้ว่าเป็นสื่อที่มีผู้สนใจมากสามารถดูย้อนหลัง และดาวน์โหลดเก็บไว้ได้ เครื่องมือสื่อสารและอินเทอร์เน็ตเป็นสิ่งที่จำเป็นในการเผยแผ่ธรรมะ จึงทำให้เผยแผ่พระพุทธศาสนาไปได้ทั่วโลก เป็นต้น แต่มองอีกมุมมองหนึ่งจะได้รับผลกระทบตามาการบริการด้านสาระ และข้อมูลด้านธรรมะนับเป็นเป้าหมายที่สำคัญเพื่อเผยแผ่ธรรมะรวมทั้งข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ และ องค์ความรู้ที่หลากหลายเข้าสู่ชุมชนในปัจจุบันการสื่อสารสื่อวิทยุกระจายเสียงมีตัวเลือกมากมาย หากทางสถานนีวิทยุพระพุทธศาสนาดำเนินการจัดรายการในรูปแบบเฉพาะทางธรรมะแต่เพียงด้านเดียวย่อมส่งผลกระทบในด้านการตอบสนองต่อความต้องการในการรับฟังของกลุ่มผู้ฟังซึ่งในจังหวัดปราจีนบุรีมีสถานนีวิทยุกระจายเสียงคลื่นพระพุทธศาสนาที่ทำการสื่อสารออกอากาศหลายสถานี เพื่อเพิ่มศรัทธาและทัศนคติที่ดีแก่ประชาชนในฐานะผู้ฟัง (รับสาร) ให้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนรายการมากยิ่งขึ้น การวางแผนเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบระเบียบ ถูกต้องตามหลักวิชาการเพื่อปรับปรุงแก้ไขรูปแบบ และแนวทางในการเผยแผ่ธรรมะทางวิทยุกระจายเสียงให้มีรูปแบบการเผยแผ่ต้องเป็นกระบวนการการถ่ายทอดในลักษณะ Active Learning ให้ผู้ได้รับการพัฒนาลงมือทำและปฏิบัติควรเป็นการปลูกฝังทางอ้อมมากกว่าการปลูกฝังโดยตรงสอนให้จริยธรรมสอดแทรกในทุกกระบวนการพัฒนา

จึงเห็นได้ว่าการเรียนรู้ทางออนไลน์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อแวดวงของพระพุทธศาสนา เนื่องจากการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่นสูง เข้าถึงง่าย ผู้เรียนสามารถเรียนได้ทุกที่ ทุกเวลา สามารถเลือกเรียนเนื้อหาได้ตามความต้องการและความสนใจ สื่อที่น่าสนใจมักอยู่ในรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งพบว่าปัจจุบันมีเว็บไซต์มากมายที่เผยแพร่นิเวศนาระอันเป็นประโยชน์ในลักษณะของสื่อการเรียนรู้ออนไลน์ที่ผู้สนใจสามารถเลือกเรียนรู้ได้อย่าง

^๖ดาณูภา ไชพรธรรม,การต่อสู้ยังไม่สิ้นสุด, (กรุงเทพมหานคร: กอแก้ว,๒๕๖๐), หน้า ๑๙๒.

^๗ พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต,รูปแบบการสร้างเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๕, หน้า ๔.

กว้างขวางโดยเฉพาะอย่างยิ่งทุกวันนี้ได้มีการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ซึ่งปัจจุบันมีสถานีวิทยุกระจายเสียงหลายๆ สถานี เช่น คลื่น FM ๑๐๐.๒๕ จังหวัดปราจีนบุรี^๔ ซึ่งเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการเผยแพร่ธรรมะให้กับพุทธศาสนิกชนและเป็นอีกองค์กรหนึ่งทางพระพุทธศาสนาที่มีการปรับปรุง และพัฒนาทั้งศักยภาพ ในด้านการบริหาร และพัฒนารูปแบบ แผนนโยบายในการดำเนินการขององค์กรอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ตั้งอยู่บนจุดยืนด้านนโยบายหลักในการเป็นสถานีที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการ และ สร้างคุณประโยชน์ให้กับสังคม โดยได้มีการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงที่มุ่งเน้นให้บริการต่อสาธารณะ มีการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและความรู้ใหม่ๆ ให้แก่ ประชาชนอยู่เสมอ รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และบุคคลในชุมชน ได้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการผลิตรายการ ด้วยความเป็นสถานีวิทยุกระจายเสียงของคณะสงฆ์ในฐานะสื่อซึ่งแตกต่างจากสื่อวิทยุกระจายเสียงทั่วไป การบริการด้านสาระ และข้อมูลด้านธรรมะนับเป็นเป้าหมายที่สำคัญเพื่อเผยแพร่ธรรมะรวมทั้งข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ และ องค์ความรู้ที่หลากหลายเข้าสู่ชุมชนในปัจจุบันการสื่อสารสื่อวิทยุกระจายเสียงมีตัวเลือกมากมาย ซึ่งเป็นผลลัพธ์ของการเรียนรู้ที่ยกระดับสูงขึ้นเรื่อยๆ การเรียนรู้ที่ยกไปสู่ระดับสูงเป็นเครื่องมือของการเข้าสู่พุทธธรรม คุณธรรมจริยธรรม เพราะคุณธรรม จริยธรรมพร้อมจะพัฒนามีความตั้งใจและเห็นความสำคัญของการวิเคราะห์ตนเองเพื่อทำความรู้จักในตัวเอง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษารูปแบบกิจกรรมเสริมสร้างความสุขตามหลักภavana ๔ ของผู้สูงอายุที่ฟังรายการวิทยุกระจายเสียงคลื่น FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งสามารถนำไปเป็นรูปแบบในการใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ถูกต้องและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ตลอดจนนำไปพัฒนาการในการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม และพัฒนามนุษย์ให้เป็นบุคคลที่ประพฤติดี ประพฤติชอบตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิชาการด้านศาสนาต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาความสุขตามหลักภavana ๔ ของผู้สูงอายุที่ฟังรายการจากวิทยุของคลื่น FM ๑๐๐.๒๕ MHz
- ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความสุขตามหลักภavana ๔ เพื่อลดความเสี่ยงจากพฤติกรรมเนือยนิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุที่รับฟังรายการจากสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่น FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี
- ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบกิจกรรมการเสริมสร้างความสุขตามหลักภavana ๔ เพื่อลดความเสี่ยงจากพฤติกรรมเนือยนิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุที่รับฟังรายการจากสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่น FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบกิจกรรมเสริมสร้างความสุขตามหลักภavana ๔ ของผู้สูงอายุที่ฟังรายการวิทยุกระจายเสียงคลื่น FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี” การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และ การวิจัยเชิง

^๔ ลายอง สำเร็จดี, การศึกษาพฤติกรรมการฟังวิทยุพระพุทธศาสนา, วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราชของพระสงฆ์และประชาชนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,[ออนไลน์],แหล่งที่มา: <https://urban.cpe.ku.ac.th> [๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๓].

คุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม หลักการ แนวคิด ทฤษฎี จากเอกสาร วารสาร สื่อสิ่งพิมพ์ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยตลอดถึงกระบวนการกลุ่ม และนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาประมวลเพื่อกำหนดนิยาม ขอบเขตเนื้อหา การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย และเป็นโครงสร้างของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ให้สอดคล้องกับประเด็นปัญหา วัตถุประสงค์เพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัยโดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๑ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการแจกแบบสอบถามถึงการสภาพทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ได้ข้อมูลในภาพรวมโดยมีขั้นตอนการศึกษาคำถามเกี่ยวกับความสุขในพระพุทธศาสนา ความสุขตามหลักภาวนา ๔ และการเสริมสร้างความสุข โดยมีการกำหนดประเด็น ๓ ด้าน เพื่อสำรวจความสุขตามหลักภาวนา ๔ ของผู้สูงอายุ จำนวน ๑๐ ข้อ ที่กำหนดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๓.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการเสริมสร้างความสุขตามหลักภาวนา ๔ และวิธีการสร้างความสุขในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้มีประสบการณ์และนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ผู้นำชุมชน ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเสริมสร้างความสุขตามหลักภาวนา ๔ แก่ผู้สูงอายุที่พึ่งสถานีวิฑูในเขตจังหวัดปราจีนบุรี

๓.๓ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการรับรู้ต่ออุปสรรคการทำงานในองค์กรสื่อวิทยุกระจายเสียง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการบริหารจัดการแนวทางการบริหารงาน โดยการรับรู้ถึงคุณค่าของการปฏิบัติงานและการเผยแพร่ธรรมะสู่ชุมชน ซึ่งได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาแบบเจาะจง (Purposive sampling) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ของผู้ทำวิจัย และผู้ทรงคุณวุฒิ ตามความเหมาะสม อย่างละเอียดถี่ถ้วนซึ่งมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน ๒๕ รูป/คน

กลุ่มที่	เรื่อง	จำนวน
	นักจัดรายการในการเผยแพร่ธรรมะ	๕ รูป/คน
	ผู้เชี่ยวชาญในการผลิตสื่อในการเผยแพร่พุทธธรรม	๕ รูป
	ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา	๕ รูป/คน
	ผู้รับฟังรายการในเขตจังหวัดปราจีนบุรี	๑๐ รูป/คน

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวทางในการสร้างและพัฒนาเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาและงานวิจัยเกี่ยวกับผ่านการสื่อสารสังคมออนไลน์ สร้างขึ้นตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้ทราบถึงทัศนคติเกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยได้กำหนดคำสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๕ ข้อ

๓.๕ การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

๑. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยศึกษาจากงานเขียนของนักวิชาการตลอดจนผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญแนวคิดเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรา หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ และผลงานวิจัย

๒. สร้างเครื่องมือตามวัตถุประสงค์ คำนายามศัพท์ ของการทำวิจัยในการศึกษาที่กำหนด ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ๒. แบบการสัมภาษณ์ (Interview) ๓. แบบสังเกต (Observation)

๓. นำเครื่องมือที่ได้ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๓ ท่าน รวมถึงอาจารย์ที่ปรึกษาได้ตรวจแก้ไขอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบความชัดเจนและความถูกต้อง ตรวจสอบด้านภาษาและความเที่ยงตรง (Validity) โดยปรับข้อคำถามก่อนนำไปใช้ในงานวิจัย

๔. นำเครื่องมือที่ผ่านการแนะนำและผ่านผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ โดยปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้ง

๕. นำแบบสัมภาษณ์ไปสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ แล้วนำผลที่ได้มาเรียบเรียงและปรับปรุงแก้ไขและนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อนำข้อมูลไปใช้ต่อไป

๖. แล้วนำข้อมูลที่ได้อำนาจวิเคราะห์ สังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ สรุปผลการวิจัย

๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้อธิบาย และเข้าพบกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามกำหนด จากนั้นจึงอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา และจุดมุ่งหมายในการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ และเริ่มสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามแบบสัมภาษณ์ที่เตรียมไว้ และเนื่องจากแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบปลายเปิด จึงสามารถที่จะตั้งคำถามที่มีลักษณะเจาะลึกลงไปในเรื่องละเอียดต่าง ๆ ได้อีก ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

๑. กำหนดข้อมูลและตัวชี้วัด เป็นการกำหนดว่าข้อมูลที่ต้องการมีอะไรบ้าง โดยการศึกษาและวิเคราะห์จากวัตถุประสงค์หรือปัญหาของการวิจัยเพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย และจะใช้อะไรเป็นตัวชี้วัดจึงจะได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

๒. กำหนดแหล่งข้อมูล ๔ กลุ่ม ดังนี้

- นักจัดรายการในการเผยแพร่ธรรมะ จำนวน ๕ รูป/คน
- ผู้เชี่ยวชาญในการผลิตสื่อในการเผยแพร่พุทธธรรม มีจำนวน ๕ คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา จำนวน ๕ รูป/คน
- ผู้รับฟังรายการในเขตจังหวัดปราจีนบุรี จำนวน ๑๐ คน

๓. นำเครื่องมือวิจัยไปใช้สัมภาษณ์ (Inter View) โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

๔. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ไปสังเคราะห์ วิเคราะห์เชิงคุณภาพต่อไป

๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพและภาคสนาม คือ ผู้ศึกษาวิจัยได้ดำเนินการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการ

สัมภาษณ์ นำมาจำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นสำคัญ โดยอาศัยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลและจัดบันทึกลงในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาเป็นแนวทางในการจำแนกข้อมูล ต่อจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มารวบรวม สังเคราะห์ วิเคราะห์ สรุปประเด็นสำคัญ และอธิบายความเชื่อมโยงกันโดยการเขียนในเชิงพรรณนาในการจัดทำแฟ้มเพื่อประโยชน์ต่อการค้นหาข้อมูล ประกอบด้วย แฟ้มข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกและการสนทนากลุ่มหรือสัมภาษณ์กลุ่มย่อยหรือสนทนากลุ่มย่อย ประกอบด้วยข้อมูล ๒ ส่วน คือ

- ข้อมูลที่เป็นแบบบันทึกการสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสนทนาประกอบด้วย ชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วันที่ ช่วงเวลา สถานที่สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ครั้งที่ ชื่อผู้สัมภาษณ์ บทสัมภาษณ์
- ข้อมูลที่เป็นแบบวิเคราะห์การสัมภาษณ์เจาะลึก ซึ่งประกอบด้วยชื่อผู้ให้ข้อมูล ชื่อผู้สัมภาษณ์ คำหลัก บรรยาย เหตุการณ์/สถานการณ์ และการตีความเบื้องต้นแล้วจึงทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

๔. ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบกิจกรรมการส่งเสริมความสุขตามหลักภาวนา ๔ ของผู้สูงอายุที่รับฟังสถานีวิทยุกระจายเสียง FM 100.25 MHz จังหวัดปราจีนบุรี” ดำเนินการภายใต้แนวทาง วิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยมีลักษณะสำคัญคือ การนำข้อมูลเชิงปริมาณ (จากแบบสอบถาม ๒๕๐ คน) มาผนวกกับข้อมูลเชิงคุณภาพ (จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ๒๐ คน) และการตีความปรากฏการณ์ตามกรอบแนวคิดภาวนา ๔ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพุทธจิตวิทยาในการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย จิต สังคม และปัญญา ในยุคที่สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้สูงวัยต้องเผชิญกับความท้าทายในการดำเนินชีวิต ทั้งด้านสุขภาพกายและจิตใจ การแสวงหาความสุขที่แท้จริงจึงเป็นสิ่งสำคัญ หลักภาวนา ๔ เป็นแนวทางที่ช่วยให้ผู้สูงวัยสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความหมายสถานีวิทยุ FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี เพื่อสร้างความสุขและความสงบทางจิตใจการเสริมสร้างความสุขตามหลักภาวนา ๔ สำหรับผู้สูงวัยที่รับฟังรายการธรรมะจากสถานีวิทยุ FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี สามารถทำได้โดยการนำหลักภาวนาแต่ละด้านมาปฏิบัติอย่างสมดุลกายภาวนา ส่งเสริมให้ผู้สูงวัยดูแลสุขภาพร่างกายผ่านการออกกำลังกายที่เหมาะสมและการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ศีลภาวนา ช่วยให้ผู้สูงวัยดำเนินชีวิตด้วยความสงบและมีศีลธรรม สร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวและสังคม จิตภาวนา เป็นการฝึกสมาธิและเจริญสติ ซึ่งผู้วิจัยจะได้สรุปผลการวิจัยต่อไปนี้

๔.๑ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของแดนอัศจรรย์แห่งธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎิ์ พระอารามหลวง อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

ความสุขไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของความพึงพอใจจากสิ่งภายนอก หากแต่เป็นการสร้างสมดุลของจิตใจภายใน การภาวนา ๔, สติปัฏฐาน ๔ เป็นแนวทางสำคัญที่สามารถช่วยให้ผู้สูงวัยเข้าถึงความสุขที่แท้จริงผ่านการฝึกสติและสมาธิการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง หลักภาวนา ๔ กับความสุขของผู้สูงวัยที่รับฟังรายการจากคลื่น FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นช่องทางสื่อสารที่มีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้ ส่งเสริมสุขภาวะ และเป็นแหล่งรวมปัญญาสำหรับผู้สูงวัย สามารถส่งผลต่อระดับความสุขของผู้สูงวัยและนำไปสู่แนวทางในการส่งเสริมสุขภาวะทางจิตใจที่ยั่งยืนแก่ผู้รับฟังรายการวิทยุได้อย่างมีความสุขการรักษาศีลก็สามารถช่วยให้ชีวิตที่สงบและปราศจากความกังวล เพิ่มความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจ และเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม เมื่อเราปฏิบัติตามศีลจะพบว่าความสุขนั้นไม่จำเป็นต้องมาจากสิ่งภายนอก แต่เกิดขึ้นจากภายในความสงบจากการฝึกสมาธิหรือการ

ฝึกสติช่วยให้เกิดความสุขซึ่งการสมาธิและสติเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เราพัฒนาจิตใจ ลดความวุ่นวาย และสร้างความสุขที่แท้จริงจากภายในหลักภาวนา ๔ เป็นแนวทางในการพัฒนาจิตใจและสร้างความสุขให้กับผู้สูงวัย โดยเฉพาะผู้ที่รับฟังรายการธรรมะจากสถานีวิทยุ FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นช่องทางสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ในช่วงบั้นปลายของชีวิต ผู้สูงวัยมักแสวงหาความสงบและความสุขที่แท้จริง หลักภาวนา ๔ ซึ่งประกอบด้วย กายภาวนา (การฝึกฝนร่างกายให้มีสุขภาพดี), คีลภาวนา (การรักษาศีลและประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรม), จิตภาวนา (การฝึกจิตให้สงบและมีสมาธิ), และ ปัญญาภาวนา (การพัฒนาปัญญาและความเข้าใจในสังขาร) เป็นแนวทางที่ช่วยให้ผู้สูงวัยสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความหมายและพบกับความสุขที่แท้จริงด้าน กายภาวนา เป็นการดูแลสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง ผ่านการออกกำลังกายที่เหมาะสมกับวัย การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และการพักผ่อนอย่างเพียงพอ ด้านคิลภาวนา เป็นการรักษาศีลและดำเนินชีวิตตามหลักธรรม การมีศีลช่วยให้จิตใจสงบ ลดความขัดแย้ง และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวและสังคม ด้านจิตภาวนา เป็นการฝึกสมาธิและเจริญสติ การทำสมาธิช่วยให้จิตใจสงบ ลดความเครียด และเพิ่มความสามารถในการรับมือกับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต และด้านปัญญาภาวนา เป็นการพัฒนาปัญญาและความเข้าใจในสังขาร การศึกษาธรรมะและการไตร่ตรองในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ช่วยให้ผู้สูงวัยสามารถมองเห็นความจริงของชีวิตและดำเนินชีวิตอย่างมีสติการรับฟังรายการธรรมะจากสถานีวิทยุ FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี เป็นอีกหนึ่งช่องทางที่ช่วยให้ผู้สูงวัยสามารถนำหลักภาวนา ๔ มาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพการปฏิบัติตามหลักภาวนา ๔ สู่ความสงบทางจิตใจและมีความสุขและความสงบในการรับฟังรายการต่อไป

๔.๒ พัฒนารูปแบบกิจกรรมการเสริมสร้างความสุขตามหลักภาวนา ๔ เพื่อลดความเสี่ยงจากพฤติกรรมเนือยนิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุที่รับฟังรายการจากสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่น FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี

การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความสุขตามหลักภาวนา ๔ เป็นแนวทางที่ช่วยลดความเสี่ยงจากพฤติกรรมเนือยนิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุ โดยเน้นการฝึกฝนและพัฒนาทั้งด้านกาย ศีล จิต และปัญญา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างสุขภาวะองค์รวม แนวทางนี้สามารถนำไปปรับใช้กับผู้สูงอายุที่รับฟังรายการจากสถานีวิทยุกระจายเสียง FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการพัฒนาคุณภาพชีวิตซึ่งการพัฒนาแบบการเสริมสร้างความสุขตามหลักภาวนา ๔ เป็นแนวทางที่สามารถช่วยให้ผู้สูงวัยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น หลักการฝึกสติให้รู้เท่าทันกาย เวทนา จิต และธรรม ช่วยลดความทุกข์จากการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและจิตใจ ทำให้ผู้สูงวัยสามารถดำเนินชีวิตด้วยความสงบและพบความสุขจากภายในอย่างแท้จริง และสามารถนำหลักการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความสุขตามหลักภาวนา ๔ เป็นแนวทางที่ช่วยให้ผู้สูงวัยมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การฝึกสติให้รู้เท่าทันกาย เวทนา จิต และธรรม เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างความสุขที่แท้จริง เมื่อผู้สูงวัยสามารถนำหลักการเหล่านี้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ก็จะสามารถพบความสงบและความสุขจากภายในได้ หลักภาวนา ๔ หรือ สติปัฏฐาน ๔ เป็นแนวทางที่ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงความสุขที่แท้จริงผ่านการฝึกสติและสมาธิ โดยเน้นการพัฒนาสุขภาวะทั้งทางร่างกายและจิตใจ การสร้างรูปแบบการเสริมสร้างความสุขตามหลักภาวนา ๔ จึงเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวและมีชีวิตที่สมดุลมากขึ้นและเป็นแนวทางที่ช่วยให้ผู้สูงวัยสามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุขและสมดุลเพื่อลดความเสี่ยงจากพฤติกรรมเนือยนิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุที่รับฟังรายการจากสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่น FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรีเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถฝึกสติและสมาธิเพื่อเพิ่มความสงบภายใน ลด

ความเครียด และสร้างความสุขที่แท้จริง การออกแบบหลักการพัฒนา รูปแบบความสุข หลักการพัฒนาความสุขผ่าน กายานุปัสสนาเสริมสร้างสุขภาพกายส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีการเคลื่อนไหว เช่น การออกกำลังกายเบา ๆ หรือการเดิน สมาธิ เพื่อเพิ่มพลังงานและลดภาวะเหนื่อยง่ายฝึกสติในการรับรู้ร่างกายการสังเกตความเปลี่ยนแปลงของร่างกายและ เรียนรู้ที่จะยอมรับมัน โดยไม่ตัดสินหรือวิตกกังวลหลักการพัฒนาความสุขผ่านเวทนานุปัสสนาสร้างความเข้าใจและ ยอมรับความรู้สึกทางกายและจิตใจเมื่อเกิดอาการเจ็บปวดหรือไม่สบายใจ ให้ฝึกสติในการรับรู้โดยไม่ต่อต้าน แต่ เรียนรู้ที่จะจัดการกับความรู้สึกนั้นอย่างสมดุลใช้เทคนิคการผ่อนคลาย เช่น การฝึกหายใจลึก ๆ หรือการทำสมาธิเพื่อ ปรับสมดุลอารมณ์หลักการพัฒนาความสุขผ่านจิตตานุปัสสนาส่งเสริมการพัฒนาจิตใจและความสงบภายในให้ ผู้สูงอายุฝึกสมาธิเพื่อช่วยลดความวิตกกังวล และสร้างพลังบวกในการดำเนินชีวิตเจริญเมตตาภาวนาฝึกให้เมตตาต่อ ตนเองและผู้อื่น ส่งผลให้เกิดความสุขจากความปรารถนาดีและลดความขัดแย้งทางอารมณ์และหลักการพัฒนา สุขภาพผ่านธรรมานุปัสสนาพัฒนาปัญญาและความเข้าใจชีวิต การศึกษาธรรมะเพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุเข้าใจสัจธรรม ของชีวิตและสามารถปล่อยวางจากความทุกข์ได้ส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา เช่น การฟังธรรมะ การสวดมนต์ หรือ การเข้าร่วมกิจกรรมที่ช่วยให้เกิดความสงบทางจิตใจ ที่จะช่วยให้หลักการพัฒนา รูปแบบความสุขตามภาวนา ๔ สำหรับผู้สูงอายุเป็นแนวทางที่ช่วยให้ผู้สูงวัยสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

๔.๓ รูปแบบการเสริมสร้างความสุขตามหลักภาวนา ๔ เพื่อลดความเสี่ยงจากพฤติกรรมเนือยนิ่งใน กลุ่มผู้สูงอายุที่รับฟังรายการจากสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่น FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราชินบุรี

การเสริมสร้างความสุขตามหลักภาวนา ๔ เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกลุ่มที่รับฟังรายการจากสถานีวิทยุกระจายเสียง FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราชินบุรี ซึ่งอาจมีแนวโน้ม เกิดพฤติกรรมเนือยนิ่ง การนำหลักภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา มาใช้ในการ ออกแบบกิจกรรมช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาสุขภาพของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อเป็น แนวทางการส่งเสริมสุขภาพกายผ่านกิจกรรมที่กระตุ้นการเคลื่อนไหว การพัฒนาจิตใจผ่านการฝึกสมาธิและสติ การ ส่งเสริมคุณธรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม และการให้ความรู้เพื่อเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ องค์รวมรูปแบบการเสริมสร้างความสุขตามหลักภาวนา ๔ เพื่อลดความเสี่ยงจากพฤติกรรมเนือยนิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุใน วัยสูงอายุ ที่ทำให้การมีสุขภาพกายและจิตใจที่ดีถือเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุจำนวนมากเผชิญกับพฤติกรรมเนือยนิ่งซึ่งส่งผลต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิต ทำให้มีความเสี่ยงต่อโรคเรื้อรัง และภาวะซึมเศร้า การนำหลักภาวนา ๔ หรือ สติปัญญา ๔ มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเป็นแนวทางที่สามารถ ช่วยลดความเสี่ยงจากพฤติกรรมเนือยนิ่ง และส่งเสริมให้ผู้สูงวัยมีความสุขจากภายในหลักภาวนา ๔ ประกอบด้วย กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา และธรรมานุปัสสนา ซึ่งสามารถนำมาพัฒนาเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้สูงวัย มีสุขภาพที่ดีขึ้นได้ โดยการฝึก กายานุปัสสนา ช่วยให้ผู้สูงอายุมีการเคลื่อนไหวที่มีสติ เช่น การเดินสมาธิ การออก กำลังกายเบา ๆ หรือกิจกรรมที่ช่วยให้ร่างกายมีความแข็งแรงและคล่องตัว การฝึก เวทนานุปัสสนา ทำให้สามารถรับรู้ ความรู้สึกทางกายและใจโดยไม่ต่อต้าน เช่น การสังเกตอารมณ์และปรับสมดุลความรู้สึกให้เป็นไปอย่างเหมาะสม รูปแบบการเสริมสร้างความสุขตามหลักภาวนา ๔ พบว่าแนวทางนี้ช่วยส่งเสริมสุขภาพในหลายมิติ เช่น สุขภาพทาง กาย สุขภาพทางจิต สุขภาพทางสังคม และสุขภาพทางปัญญา โดยการนำหลักภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา ศีล ภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายการศึกษสุขภาวะยุคไทย แลนด์ ๔.๐ ตามหลักภาวนา ๔ ของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่า นิสิตมีความคิดเห็นเชิงบวก

ต่อสภาวะทั้ง ๔ ด้าน โดยเฉพาะด้านกายภวณาและปัญญาภวณา ซึ่งช่วยให้เกิดการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและมีความสุขเข้าใจที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนานอกจากนี้ การใช้โปรแกรมการฝึกอบรมตามแนวภวณา ๔ ในกลุ่มนักศึกษาพยาบาล พบว่าหลังจากการฝึกอบรม นักศึกษามีสภาวะทางปัญญาที่ดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยสามารถดำเนินชีวิตอย่างรู้ ตื่น และเบิกบานได้มากขึ้น สำหรับการส่งเสริมสภาวะตามหลักภวณา ๔ ในกลุ่มนักสังคมสงเคราะห์ พบว่าการนำหลักภวณา ๔ มาใช้ช่วยให้เกิดวินัยในการดูแลสุขภาพ การพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม และการมีจิตใจที่มั่นคง ซึ่งส่งผลให้เกิดสภาวะที่ดีขึ้นสำหรับผู้สูงอายุ

๕. การอภิปรายผล

รูปแบบการเสริมสร้างความสุขตามหลักภวณา ๔ สำหรับผู้สูงวัยที่รับฟังรายการวิทยุกระจายเสียง FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งอาจมีแนวโน้มเกิดพฤติกรรมเนือยนิ่ง การนำหลักภวณา ๔ ได้แก่ กายภวณา ศีลภวณา จิตภวณา และปัญญาภวณา มาใช้ในการออกแบบกิจกรรมช่วยให้ผู้สูงวัยสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาสภาวะของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพแนวทางนี้เน้นการส่งเสริมสุขภาพผ่านกิจกรรมที่กระตุ้นการเคลื่อนไหว การพัฒนาจิตใจผ่านการฝึกสมาธิและสติ การส่งเสริมคุณธรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม ซึ่งผู้วิจัยได้อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ต่อไปนี้

๕.๑ ความสุขตามหลักภวณา ๔ ของผู้สูงวัยที่ฟังรายการจากวิทยุของคลื่น FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี

ความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนแสวงหาแต่สำหรับผู้สูงวัยที่ผ่านการเรียนรู้และประสบการณ์ชีวิตมาอย่างยาวนาน ความสุขไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของความพึงพอใจจากสิ่งภายนอก หากแต่เป็นการสร้างสมดุลของจิตใจภายใน ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญที่สามารถช่วยให้ผู้สูงวัยเข้าถึงความสุขที่แท้จริงผ่านการฝึกสติและสมาธิการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง หลักภวณา ๔ กับความสุขของผู้สูงวัยที่รับฟังรายการจากคลื่น FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นช่องทางสื่อสารที่มีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้ ส่งเสริมสภาวะ และเป็นแหล่งรวมปัญญาสำหรับผู้สูงวัย โดยการศึกษานี้จะช่วยให้เราเข้าใจว่าการฝึกสติผ่านการภวณา ๔ สามารถส่งผลต่อระดับความสุขของผู้สูงวัยและนำไปสู่แนวทางในการส่งเสริมสภาวะทางจิตที่ยั่งยืนแก่ผู้รับฟังรายการวิทยุได้อย่างมีความสุขการรักษาศีลก็สามารถช่วยให้มีชีวิตที่สงบและปราศจากความกังวล เพิ่มความสุขทั้งทางร่างกายและจิตใจ และเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม เมื่อเราปฏิบัติตามศีลจะพบว่าความสุขนั้นไม่จำเป็นต้องมาจากสิ่งภายนอก แต่เกิดขึ้นจากภายในความสงบจากการฝึกสมาธิหรือการฝึกสติช่วยให้เกิดความสุขซึ่งการสมาธิและสติเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เราพัฒนาจิตใจ ลดความวุ่นวาย และสร้างความสุขที่แท้จริงจากภายใน โดยมีผลต่อความสุขในหลายด้าน เช่น ทำให้จิตใจสงบและลดความเครียด การฝึกสมาธิช่วยให้เราควบคุมความคิดและลดความฟุ้งซ่าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระวิระยุทธ สมมงคล (บุญทา) ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนามนุษย์ตามหลักภวณา ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการวิจัยพบว่า วิวัฒนาการและความเป็นมาของมนุษย์ มนุษย์คือผู้มีเมตตากรุณาต่อ มนุษย์ด้วยกัน วิวัฒนาการของมนุษย์ คือ บิณฑบาตอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู มีสัตว์มาเกิดและมีการ เจริญเติบโตตามล าดับ เมืองค์ประกอบคือ ชนธ ชาติ อายุตนะ และอินทรีย์ ประเภทของมนุษย์ คือ แบ่งประเภทตามระดับสติปัญญา พฤติกรรม ลักษณะนิสัย และหลักศีลธรรม ความสำคัญของมนุษย์ คือ การได้สร้างกุศลผล จุดมุ่งหมายของความเป็นมนุษย์มี ๒ ระดับ คือ จุดมุ่งหมายระดับโลกียธรรม และระดับโลกุตระธรรม หลักภวณา ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๕.๒ การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างความสุขตามหลักภาวนา ๔ เพื่อลดความเสี่ยงจากพฤติกรรมเนือยนิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุที่รับฟังรายการจากสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่น FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีคะแนนสุขภาพจิตสูงที่สุด มักมีพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับหลักภาวนา ๔ อย่างชัดเจน ข้อมูลนี้ได้รับการสนับสนุนจากเชิงคุณภาพที่ระบุว่า ผู้สูงอายุจำนวนมากสามารถจำแนกกิจกรรมที่ตนทำว่า “เข้าข่ายภาวนา” หรือ “เป็นจิตภาวนา” ได้ชัดเจน ซึ่งแสดงถึงระดับของ reflexive awareness ที่เพิ่มขึ้น ภายภาวนา การจัดกิจกรรมเบาๆ เช่น เดินจงกรม ฟังธรรมขณะยืดเหยียด ทำให้ผู้สูงอายุลดพฤติกรรมเนือยนิ่ง ซึ่งส่งผลต่อดัชนีสุขภาพด้านกายที่ดีขึ้น เวทนาภาวนา พบว่าผู้ที่ฝึกสังเกตอารมณ์ตามแนวทางการเจริญสติ มีระดับความพึงพอใจต่อชีวิตและความสามารถในการรับมือกับปัญหาดีกว่ากลุ่มที่ไม่เคยฝึก จิตภาวนา เชิงคุณภาพระบุว่า ผู้สูงอายุที่นั่งสมาธิวันละ ๑๕-๓๐ นาที รู้สึกว่าสามารถควบคุมความเครียดและความกลัวตายได้ดีกว่าผู้อื่น ซึ่งสะท้อนแนวคิดในอังคุตตรนิกายที่ระบุว่า “บุคคลผู้เจริญจิตยอมนพ้นจากความหวั่นไหว” ปัญญาภาวนา ผู้วิจัยพบว่า เมื่อมีการรับฟังธรรมะพร้อมการสะท้อนตนผ่านการสนทนาธรรม ผู้สูงอายุมีทัศนคติเชิงพุทธมากขึ้น เช่น มองทุกอย่างเป็นธรรมดา และยอมรับความเสื่อมของชีวิตได้อย่างมีปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูศรีนันทวัฒน์ (นันทา นนทปญโญ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่นพระพุทธศาสนาในจังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ๑) มีการบริหารตามรูปแบบการบริหารคณะสงฆ์ รูปแบบรายการมีรูปแบบที่หลากหลายมีการสนทนา การสัมภาษณ์ อภิปราย เทศน์ นิทานชาดก และรายการเพลงธรรมสำหรับอุปสรรคปัญหา ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถและงบประมาณในการบริหารจัดการ และด้านการเผยแผ่มีความสอดคล้องกับการเผยแผ่ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ๒) ปัจจัยการบริหารจัดการการเผยแผ่ทางสถานีวิทยุได้แก่การเข้าถึงการมีส่วนร่วม ความหลากหลายความเป็นอิสระ พบว่ามีการดำเนินการโดยรวมอยู่ในระดับมาก๓)แนวทางการบริหารจัดการวิทยุชุมชนที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้แก่การกระจายเสียงเข้าถึงชุมชน สื่อมีความเป็นกลางมีการประกาศข่าวงานบุญและสื่อที่นำเสนอมีความสอดคล้องกับชุมชนมีการกำหนดเป้าหมายในการเผยแผ่การมีส่วนร่วมในการนำเสนอกำหนดนโยบาย มีความหลากหลายในการนำเสนอสื่อเนื้อหาสาระการนำเสนอมีความเป็นท้องถิ่นและมีความเป็นอิสระในการบริหาร

๕.๓ รูปแบบการเสริมสร้างความสุขตามหลักภาวนา ๔ เพื่อลดความเสี่ยงจากพฤติกรรมเนือยนิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุที่รับฟังรายการจากสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่น FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี

การเสริมสร้างสุขตามหลักภาวนา ๔ เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกลุ่มที่รับฟังรายการจากสถานีวิทยุกระจายเสียง FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งอาจมีแนวโน้มเกิดพฤติกรรมเนือยนิ่ง การนำหลักภาวนา ๔ ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา มาใช้ในการออกแบบกิจกรรมช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาสุขภาวะของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งการส่งเสริมสุขภาพผ่านกิจกรรมที่กระตุ้นการเคลื่อนไหว การพัฒนาจิตใจผ่านการฝึกสมาธิและสติ การส่งเสริมคุณธรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม และการให้ความรู้เพื่อเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ การนำหลักภาวนา ๔ มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเป็นแนวทางที่สามารถช่วยลดความเสี่ยงจากพฤติกรรมเนือยนิ่ง และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความสุขจากภายในหลักภาวนา ๔ ประกอบด้วย กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา และธรรมานุปัสสนา ซึ่งสามารถนำมาพัฒนาเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาวะที่ดีขึ้นได้ โดยการฝึก กายานุปัสสนา

นา ช่วยให้ผู้สูงอายุมีการเคลื่อนไหวที่มีสติ เช่น การเดินสมาธิ การออกกำลังกายเบา ๆ หรือกิจกรรมที่ช่วยให้ร่างกายมีความแข็งแรงและคล่องตัว การฝึก เวทนานุปัสสนา ทำให้สามารถรับรู้ความรู้สึกทางกายและใจโดยไม่ต่อต้าน เช่น การสังเกตอารมณ์และปรับสมดุลความรู้สึกให้เป็นไปอย่างเหมาะสม สำหรับการส่งเสริมสุขภาพตามหลักภavana ๔ ในกลุ่มผู้สูงอายุนั้นมีการนำหลักภavana ๔ มาใช้ช่วยให้เกิดวินัยในการดูแลสุขภาพ การพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม และการมีจิตใจที่มั่นคงซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐชยานันท์ ทองสารี ได้ทำวิจัยเรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างสติและการเห็นคุณค่าในตนเองเพื่อความสุขของผู้สูงอายุในสังคมไทย ผลการวิจัยพบว่า ๑. ปัจจัยที่เสริมสร้างความสุขตามหลักพุทธจิตวิทยาสำหรับผู้สูงอายุในสังคมไทยโดยรวมของผู้สูงอายุ ได้แก่ หลักพุทธธรรม คือ สติปัฏฐาน ๔ และภavana ๔ และทฤษฎีจิตวิทยา คือ ทฤษฎีแนวคิดเชิงบวก PERMA Model และทฤษฎีจิตวิทยาการเห็นคุณค่าในตนเองของ Cooper smith ที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับการเสริมสร้างสติและการเห็นคุณค่าในตนเองเพื่อความสุขของผู้สูงอายุในสังคมไทย ใน ๔ ด้านคือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา ๒. รูปแบบการเสริมสร้างสติและการเห็นคุณค่าในตนเองเพื่อความสุขของผู้สูงอายุในสังคมไทยเป็นการสร้างรูปแบบการเสริมสร้างสติและการเห็นคุณค่าในตนเองเพื่อความสุขของผู้สูงอายุในสังคมไทย โดยการบูรณาการ ๓ หลักพุทธธรรม ทฤษฎีจิตวิทยา และแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุในสังคมไทย เรียกว่า รูปแบบ “LOVES Model”

๕. สรุป/องค์ความรู้ใหม่

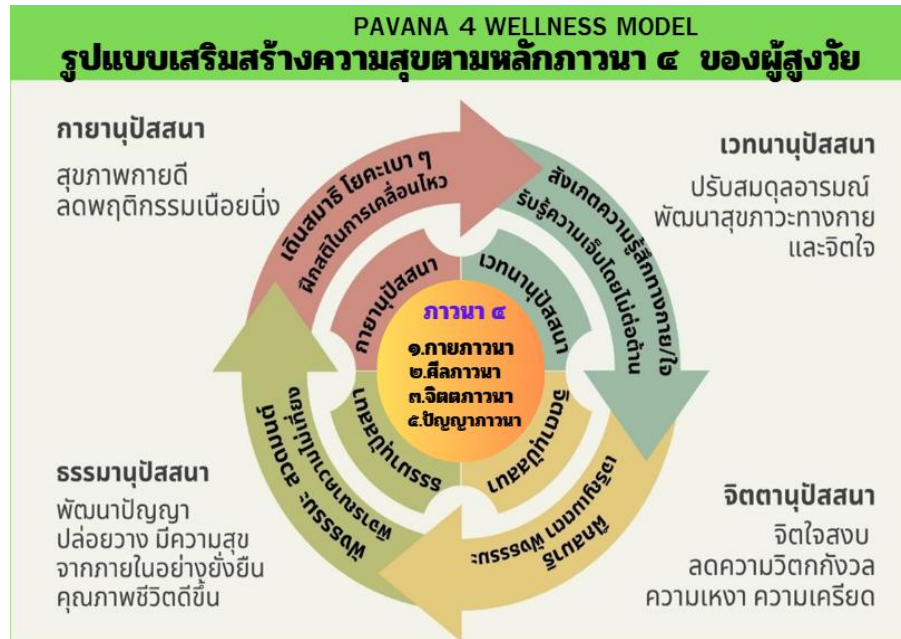
การวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการเสริมสร้างความสุขตาม หลักภavana ๔ ในกลุ่มผู้สูงวัยที่รับฟังรายการจาก สถานีวิทยุ FM ๑๐๐.๒๕ MHz จังหวัดปราจีนบุรี ได้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืนคือ 4 WELLNESS COMPONENTS แต่ละตัวอักษรในคำว่า PAVANA สอดคล้องกับองค์ประกอบของภavana ๔ ที่นำไปสู่สุขภาวะองค์รวม (Wellness) ดังนี้

P - Physical Contemplation (Kāyānupassanā) หมายถึง กายานุปัสสนา หรือการพิจารณากาย การฝึกฝนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับร่างกาย เช่น การเดินจงกรม การทำโยคะเบา ๆ หรือการเคลื่อนไหวอย่างมีสติ ส่งเสริมสุขภาพกาย ลดพฤติกรรมเนือยนิ่ง และเพิ่มการตระหนักรู้ในปัจจุบันขณะ

A - Affective Contemplation (Vedanānupassanā) หมายถึง เวทนานุปัสสนา หรือการพิจารณาความรู้สึกการฝึกสังเกตความรู้สึก เช่น สุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ อย่างมีสติเสริมสร้างสมดุลทางอารมณ์และความสงบในจิตใจ

V - Volitional Contemplation (Cittānupassanā) หมายถึง จิตตานุปัสสนา หรือการพิจารณาจิต การฝึกสมาธิและการเจริญเมตตาเพื่อให้จิตสงบ ลดความกังวล ความเศร้า และความเครียดส่งเสริมความเข้าใจในธรรมชาติของจิตและความเปลี่ยนแปลง

A - Analytical Contemplation (Dhammānupassanā) หมายถึง ธรรมานุปัสสนา หรือการพิจารณาธรรมการรับฟังธรรมะ การสนทนาธรรม และการพิจารณาคำสอน เช่น อริยสัจ ๔ ส่งเสริมปัญญาและความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิต

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย:

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๙.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

การศึกษาพฤติกรรมการฟังวิทยุพระพุทธศาสนา, วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราชของพระสงฆ์และประชาชนมหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,[ออนไลน์],แหล่งที่มา: <https://urban.cpe.ku.ac.th> [๑๔ พฤศจิกายน
๒๕๖๗].

ดาณูภา ไชพรธรรม,การต่อสู้ยังไม่สิ้นสุด, (กรุงเทพมหานคร: กอแก้ว,๒๕๖๐).

พระครูสังฆรักษ์สารธร บุญเอก, พุทธวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยในสมัยปัจจุบัน ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑:

วารสารนิตยสารเสียงธรรมจากมหายาน ฉบับที่ ๑ เดือน กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๘.

พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต,รูปแบบการสร้างเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) , พุทธวิธีในการสอน, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๗).

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน:
กรณีศึกษาอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี
Integrating Buddhist Principles for Sustainable Strong community
Development: A Case Study of Prachantakham District,
Prachinburi Province

พระครูสถิตธรรมกิจ (เสถียร ติสสวโร)
Phrakhru Sathitthammakit (Sathien Tissawaro)^๑

Received: September 18, 2025

Revised: March 10, 2026

Accepted: March 12, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาชุมชนในอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี ๒) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนในพื้นที่ศึกษา และ ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแนวทางหลักในการบริหารจัดการชุมชน ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการลงภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๓๕ รูป/คน ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยเรียงเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาสำคัญที่ฉุดรั้งการพัฒนาชุมชนคือ การขาดการมีส่วนร่วม ซึ่งบั่นทอน ความไว้วางใจและความสามัคคี ของคนในชุมชน ทำให้การดำเนินโครงการต่างๆ ขาดประสิทธิภาพการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งที่เน้นการสร้าง ความมั่นคงจากภายในจิตใจเป็นพื้นฐานสำคัญ ควบคู่ไปกับการพัฒนาทางกายภาพองค์ความรู้ “S-A-T-H-I Model” ซึ่ง ประกอบด้วย S - Spiritual Leadership & Foundation: การมีผู้นำทางจิตวิญญาณ (พระสงฆ์/ผู้นำชุมชน) A - Active Participation: การเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในทุกขั้นตอนเพื่อสร้างความเป็นเจ้าของ T - Trust and Unity: การฟื้นฟูความไว้วางใจและสร้างความเป็นเอกภาพผ่านกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ H - Holistic Development: การพัฒนาแบบองค์รวมที่สร้างสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม I - Integration of Buddhist Principles: การบูรณาการหลักพุทธธรรมเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและแก้ไขปัญหา T - Training and Moral Development: การพัฒนาศักยภาพคนอย่างต่อเนื่องผ่านการฝึกอบรมและปลูกฝังคุณธรรม

คำสำคัญ : การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง,เชิงพุทธบูรณาการ

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

This research aims to: 1.Examine the problems and obstacles affecting community development in Prachantakham District, Prachinburi Province.2.Analyze approaches for integrating Buddhist principles in strengthening and sustaining communities in the study area.3.Propose a sustainable, self-reliant community development model that adopts Buddhist principles as the core framework for community management.This study employs a qualitative research methodology, conducted through fieldwork and in-depth interviews with 35 participants (monks and laypeople). The research instrument was the in-depth interview guide, and the collected data were analyzed and presented in a descriptive manner.

Research Findings:The study found that the major obstacle hindering community development is the lack of participation, which undermines trust and unity among community members, thereby reducing the effectiveness of development projects. Building a strong community requires emphasizing inner mental strength as the foundation, along with physical and knowledge-based development.The study proposes the “S-A-T-H-I-T Model”, consisting of:S – Spiritual Leadership & Foundation: The presence of spiritual leaders (monks/community leaders).A – Active Participation: Providing opportunities for everyone to participate actively at every stage to create a sense of ownership.T – Trust and Unity: Restoring trust and fostering unity through activities that strengthen relationships.H – Holistic Development: Promoting balanced development across economic, social, and environmental dimensions.I – Integration of Buddhist Principles: Applying Buddhist teachings as tools for daily living and problem-solving.T – Training and Moral Development: Continuously enhancing human potential through training and the cultivation of moral values.

Keywords: Community Development, Strong Community, Buddhist Integration

๑.บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๓ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน สร้างสมดุลการพัฒนาในทุกมิติ รวมถึงเครือข่ายภาคีการพัฒนา ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ทั้งนี้ การขับเคลื่อนแผนพัฒนาฯ สู่การปฏิบัติ จะดำเนินการในหลาย ระดับตั้งแต่ต้นนโยบายรัฐบาล แผนการบริหารราชการแผ่นดิน แผนของหน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง ส่วน ภูมิภาค ท้องถิ่น ชุมชน ตลอดจนแผนของภาคีการ

พัฒนาต่างๆ^๒ ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม มาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาศักยภาพในการประกอบธุรกิจ ด้วยการฝึกอบรมให้ความรู้ เกี่ยวกับทัศนคติและทักษะการเป็นผู้ประกอบการ ความรู้ด้านการเงิน การผลิตและบริการ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และบรรจุภัณฑ์ และการตลาด ซึ่งส่วนใหญ่ยังมีลักษณะเป็นการอบรมพื้นฐานทั่วไปในภาพรวม ไม่เฉพาะเจาะจง ตามความต้องการและรูปแบบที่หลากหลายของธุรกิจ ทำให้ผู้ประกอบการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์และต่อยอด การทำธุรกิจได้ไม่มากนัก นอกจากนี้ภาครัฐยังให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย ต่อการดำเนินธุรกิจ อาทิ การสนับสนุนแหล่งเงินทุนที่เหมาะสม การส่งเสริมด้านตลาด มาตรฐาน การวิจัยพัฒนา นวัตกรรม ผ่านการจัดทำงบประมาณในลักษณะบูรณาการด้านการส่งเสริมวิสาหกิจ ขนาดกลางและขนาดย่อม แต่อาจมีช่องว่างในการส่งต่อการให้ความช่วยเหลือ รวมทั้งการติดตามและประเมินผล การดำเนินงานอย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังมีวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่ยังอยู่นอกระบบอีกเป็นจำนวนมาก ทำให้ภาครัฐไม่มีข้อมูลของผู้ประกอบการที่ชัดเจนเพียงพอ เป็นข้อจำกัดต่อการวางนโยบายและการจัดทำมาตรการ ส่งเสริมและช่วยเหลือเยียวยาผู้ประกอบการให้ทั่วถึง และการมุ่งเป้าตอบโจทย์ความต้องการของผู้ประกอบการ ที่มีความแตกต่างกันทั้งขนาด ประเภทกิจการ และระดับการเติบโต^๓ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมนั้นจำเป็นต้องทำควบคู่กันไปทั้งการพัฒนาระดับมหภาค และระดับจุลภาคเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน

หมู่บ้านที่ดำเนินการพัฒนาน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนิน วิถีชีวิตด้วยการจัดกิจกรรมการแก้ไขปัญหาและพัฒนาจะจัดกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยการนำ ผลการปฏิบัติงานที่ประสบความสำเร็จในแต่ละกิจกรรมนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างประชาชนใน หมู่บ้านเพื่อประสานความรู้และประสบการณ์ให้เกิดความมั่นใจเพื่อการขยายผลความรู้ในภูมิปัญญา ของชุมชนสามารถจัดการขยายผลความรู้สู่ภายนอกชุมชนเป็นชุมชนที่เป็นแหล่งเรียนรู้วิชาการ ด้านการดำเนินวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงได้โดยการพัฒนาหมู่บ้านที่ผ่านเกณฑ์ตัวชี้วัด ๖x๒ ให้เป็น หมู่บ้านพัฒนาตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบนั้นใช้เกณฑ์ตามที่กระทรวงมหาดไทย กำหนด ๔ ด้าน ๒๓ ตัวชี้วัด จัดระดับการพัฒนาหมู่บ้านเป็น ๓ ระดับ คือ ๑) ระดับ “พออยู่ พอกิน” ๒) ระดับ “อยู่ดี กินดี” และ ๓) ระดับ “มั่งมี ศรีสุข” เพื่อกำหนดเป้าหมายการพัฒนาและกิจกรรมการ พัฒนาที่แตกต่างกันตามสภาพภูมิสังคมของแต่ละหมู่บ้าน ดังนี้ ๑) หมู่บ้านระดับ “พออยู่ พอกิน” เป็นหมู่บ้านที่ครัวเรือนมีการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมการพัฒนา จึงเน้นที่การสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความรู้ความเข้าใจและทักษะในการ จัดการกับปัญหาของครัวเรือนเพื่อสร้างครัวเรือนที่เข้มแข็ง ๒) หมู่บ้านระดับ “อยู่ดี กินดี” เป็น หมู่บ้านที่มีการบริหารจัดการตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มีพื้นฐานการบริหารงาน กิจกรรมการพึ่งตนเองในรูปกลุ่มและกิจกรรมอื่นๆ ที่ชุมชนมีส่วนร่วมและผลกระทบถึงคนในชุมชน จำนวนมาก การพัฒนาจึงเน้นที่การสร้างกระบวนการเรียนรู้ในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและ การส่งเสริมทักษะการบริหารจัดการกลุ่มให้เข้มแข็งการจัดการกระบวนการแผนชุมชนเพื่อการดำเนิน กิจกรรมการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และ ๓) หมู่บ้านระดับ “มั่งมี ศรีสุข” เป็นหมู่บ้านที่มี

^๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **ทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ.๒๕๖๖-๒๕๗๐)**. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ. ๒๕๖๖)

^๓ อ้างแล้ว, หน้า ๘๐

พื้นฐานความ พร้อมมีกลุ่มองค์กรเข้มแข็งมีกิจกรรมการพัฒนาอาชีพที่เข้มแข็ง การพัฒนาจึงเป็นไปในลักษณะของการส่งเสริมความรู้และทักษะในการบริหารจัดการ กิจกรรมการพัฒนาในรูปแบบของเครือข่ายเพื่อยกระดับความรู้ และเชื่อมโยงศักยภาพของชุมชนกับชุมชนอื่นๆ ในการพัฒนาแก้ปัญหาร่วมกันใน ระหว่างพื้นที่^๔

อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี เป็นอำเภอที่ขึ้นชื่อเกี่ยวกับการนำมาไม้ไผ่มาแปรรูป เป็นสินค้าต่างๆ เพื่อนำมาประกอบเป็นธุรกิจของครัวเรือน และได้รับการยอมรับจากผู้ผ่านไปมา หรือนักท่องเที่ยวรวมถึงกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจ ได้นำสินค้าจากอำเภอประจันตคามไปใช้เป็นจำนวนมาก โดยเทศบาลตำบลโพธิ์งาม อำเภอประจันตคาม ได้จัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐) เพื่อส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีการพัฒนาที่ดียิ่งขึ้น ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำแผนพัฒนามุ่งหวังให้ชาวบ้านในหมู่บ้านและชุมชน ได้พัฒนาหมู่บ้าน และชุมชนของตนเองมีแนวคิดหลักการและความเชื่อในหลายๆ ด้าน เช่น ๑) แนวคิดจากปรัชญาพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นสากลที่บอกว่าชาวบ้านมีศักยภาพ สามารถ พัฒนาตนเองได้ถ้าให้โอกาส และการพัฒนาต้องเริ่มต้นที่ชาวบ้าน ๒) แนวคิดจากหลักการพัฒนา ชุมชน คือ การมีส่วนร่วม เชิงพุทธบูรณาการของชุมชนอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของชุมชนว่า มีกระบวนการพัฒนาต่อไปสามารถนำมาบูรณาการกับทางพระพุทธศาสนาได้ต่อไป และควรมีรูปแบบไปใช้ในสังคมต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนในอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี
- ๒) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนในพื้นที่ศึกษา
- ๓) เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแนวทางหลักในการบริหารจัดการชุมชน

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเชิงเอกสาร การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

๓.๑ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการศึกษาวิจัยที่มุ่งเน้นสภาพและวิธีการรวมถึงหลักการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธเพื่อพัฒนากระบวนการในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนโดยพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งสำหรับคนในชุมชน อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี ดังนี้

- ๑) แนวคิดทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับการพัฒนาชุมชน ชุมชนเข้มแข็ง การมีส่วนร่วมของชุมชน

^๔ สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, แกนนำกับการขยายผลหมู่บ้าน เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบโดยทุนชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: บีทีเอสเพรส จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๗-๘.

๒) รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

๓) กาสรูปผลการดำเนินงานของชุมชน

๓.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสงฆ์นักวิชาการ นักพัฒนาชุมชน นักปราชญ์ภูมิปัญญาชาวบ้าน ชาวบ้านวิสาหกิจชุมชน ออกแบบสัมภาษณ์เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑) สรุปรูปข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา คฤหัสถ์ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ทั้งหมดจำนวน ๓๕ รูป/คน เพื่อให้ทราบถึงการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธ

๒) นำข้อมูลมาสรุปจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้เชี่ยวชาญเพื่อสังเคราะห์และยืนยันการพัฒนาชุมชน

๓) ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการอำเภอปรจันตคาม

๔) จัดทำสรุปรูปแบบการพัฒนาชุมชน

๓.๓ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลเป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการเลือกโดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ของผู้ทรงคุณวุฒิ ตามความเหมาะสม อย่างละเอียดถี่ถ้วนซึ่งเป็นองค์รวมเนื่องจากประสบการณ์และความชำนาญของแต่ละบุคคล โดยผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด ๓๕ รูป/คน จนครบตามจำนวนทั้งนี้การเลือกกลุ่มที่กล่าวมาในข้างต้นจะช่วยให้การประหยัดเวลา ในการวิจัยการเก็บรวบรวมข้อมูลของทุกหน่วยงานเป็นไปได้ยากไม่สามารถศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดได้จึงขอเก็บข้อมูลจากประชากรบางส่วนที่ผู้วิจัยได้กำหนดมาข้างต้น ซึ่งประกอบด้วย ๓ กลุ่ม จำนวน ๓๕ รูป/คน คือ

กลุ่มที่ ๑ พระสงฆ์	จำนวน ๑๐ รูป
กลุ่มที่ ๒ ผู้นำชุมชน	จำนวน ๑๐ รูป/คน
กลุ่มที่ ๓ ประชาชนทั่วไปในชุมชน	จำนวน ๑๕ คน

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาอำเภอปรจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี” เป็นการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง เป็นแนวทางที่สามารถช่วยเสริมสร้างความเข้าใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ นี่คือนแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เป็นการศึกษาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ตำรา หนังสือ เอกสารสำคัญบทความวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

๑. แบบการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์โดยการให้การสอบถามในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และประเด็นอื่น ๆ เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์งานวิจัย เพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความจริง ความคิดเห็น ปัญหา ข้อเสนอแนะ ความรู้สึก เจตคติ

๒. แบบสังเกต (Observation) เพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความจริง ความคิดเห็น ปัญหา ข้อเสนอแนะ ความรู้สึก เจตคติที่ รวมไปถึงเครื่องมืออื่น ๆ ได้แก่ สมุดบันทึกภาคสนาม กล้องถ่ายรูป เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องอัดเสียง โทรศัพท์มือถือ เครื่องมือแต่ละประเภทจะมีลักษณะที่สำคัญและความสามารถในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แตกต่างกันออกไป

๓.๕ การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างเครื่องมือวิจัยในครั้งนี้ได้ยึดหลักการ และวิธีการ มีขั้นตอนดังนี้

๑. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยศึกษาจากงานเขียนของนักวิชาการตลอดจนผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ เอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรา หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. สร้างเครื่องมือตามวัตถุประสงค์ คำนิยามศัพท์ ของการทำวิจัยในการศึกษาที่กำหนด ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์ (Interview) แบบสังเกต (Observation)

๓. นำเครื่องมือที่ได้ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๓ ท่าน รวมถึงอาจารย์ที่ปรึกษาได้ตรวจแก้ไขอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบความชัดเจนและความถูกต้องตรวจสอบด้านภาษาและความเที่ยงตรง (Validity) โดยปรับข้อความก่อนนำไปใช้ในงานวิจัยจากนั้นจึงปรับปรุงแก้ไข เครื่องมือตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ

๔) ขั้นตอนการนำเครื่องมือไปใช้และตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือ ดังที่กล่าวมาข้างต้น นำเข้ากระบวนการขั้นตอนการทำวิจัย

๕) การจัดพิมพ์เครื่องมือก่อนนำไปใช้ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

๖) นำเครื่องมือไปเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่กำหนดไว้

๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษาใช้วิธีการเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary sources) ซึ่งตามนิยามทั่วไปหมายความว่า เป็นแหล่งของข้อมูลที่ได้จากรายงาน หรือถ่ายทอดมาจากข้อมูลขั้นต้น โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งเป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้าง หลังจากที่ได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลและทำการนัดหมายในการสัมภาษณ์แล้ว ผู้วิจัยทำการทบทวนและทำความเข้าใจแนวคำถามสัมภาษณ์ รวมถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาก่อนที่จะลงเก็บข้อมูล ผู้ศึกษาจะพูดคุยสนทนอย่างเป็นกันเองแบบไม่เป็นทางการกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การถามจะไม่มีคำถามขึ้นอยู่กัสถานการณ์นั้น ๆ โดยใช้คำถามที่เข้าใจง่าย หากผู้ให้ข้อมูลไม่เข้าใจคำถามหรือตอบคำถามไม่ตรง ผู้วิจัยจะตั้งคำถามใหม่ให้เข้าใจง่ายขึ้น การสัมภาษณ์จะดำเนินแบบค่อยเป็นค่อยไป เปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีการยืดหยุ่นที่จะใช้เวลาในการสัมภาษณ์ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็น วิสัยทัศน์ ทศนคติ ความรู้สึก โดยไม่มีคำตอบที่แน่นอนตายตัว ในขณะที่

สัมภาษณ์จะให้ความเคารพและความใส่ใจในการสัมภาษณ์ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์และจดบันทึกข้อมูลไปพร้อม ๆ กันด้วยตนเอง โดยทำการสรุปและจดยละเอียด (note) เกี่ยวกับเนื้อหาและข้อสังเกตที่ได้ รวมถึงรายละเอียดที่เป็นสาระและประโยชน์ต่อข้อมูลในการวิจัย การสัมภาษณ์แต่ละครั้งผู้ศึกษากำหนดเวลาแน่นอนไม่ได้ บางรายอาจมีการสัมภาษณ์มากกว่าหนึ่งครั้ง ขึ้นอยู่กับว่าข้อมูลที่ได้มีความละเอียดลึกซึ้งเพียงพอแล้วหรือยัง ก่อนสัมภาษณ์ได้ขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลก่อนทุกครั้ง

๑. ทำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงสถานที่ที่จะไปเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ที่กำหนดไว้เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การศึกษาวิจัย และขออนุญาตเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัย

๒. รวบรวมข้อมูลประกอบการศึกษาวิจัยให้มีความเที่ยงตรง สามารถตรวจสอบได้จึงกำหนดใช้วิธีการที่หลากหลายจากข้อมูลการศึกษา เอกสาร ตำรา วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓. ผู้วิจัยดำเนินการนัดหมายกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ตามเวลาที่ได้ทำการนัดหมายไว้ล่วงหน้าแล้ว และดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองจากกลุ่มตัวอย่างด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มผู้รู้ ได้แก่ พระสงฆ์และนักวิชาการด้านการเผยแผ่ ผู้บริหารและผู้ผลิต และตัวแทนกลุ่มคนรุ่นใหม่

๔. ศึกษาพฤติกรรมโดยการสังเกตและสอบถามจากกลุ่มเป้าหมาย โดยการสนทนาพูดคุยเพื่อให้เกิดความคุ้นชินและผ่อนคลาย แล้วสังเคราะห์ออกมาเป็นแนวทางนำไปใช้ในการออกแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง

๕. หลังจากทำการสัมภาษณ์เสร็จสิ้น ผู้วิจัยกล่าวขอบคุณและทำการนัดหมายการสัมภาษณ์ต่อเนื่อง แต่ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่สะดวกในการสัมภาษณ์มากกว่า ๑ ครั้ง ผู้ศึกษาจะขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการโทรศัพท์ติดต่อสอบถามเพิ่มเติมหากข้อมูลที่ได้ยังไม่ชัดเจน

๖. วิเคราะห์ รวบรวมข้อมูล สรุปผล และจัดพิมพ์รายงานการวิจัยที่ดำเนินการตามประเด็นแล้วจัดพิมพ์ตามรูปแบบฉบับการรายงานวิจัยของทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อดำเนินการไปตามลำดับของการรายงานความคืบหน้างานวิจัย รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เพื่อขอรับคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิของทางสถาบันเพื่อปรับปรุงแก้ไขก่อนเป็นฉบับสมบูรณ์

๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อได้รับข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา และการนำเสนอชุดองค์ความรู้ การสังเคราะห์ข้อมูลให้ได้ผลเป็นเชิงประจักษ์ และนำผลไปใช้ประโยชน์ได้จริงในวงกว้าง โดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

๑. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาเรียบเรียงให้เป็นระบบระเบียบพร้อมที่จะนำไปวิเคราะห์ต่อไป ขั้นตอนนี้ ได้แก่ การจดบันทึกใหม่ และพิมพ์ข้อมูลลงในเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อเตรียมไปสู่การให้ความหมายข้อมูลการจัดหมวดหมู่ และการวิเคราะห์ในขั้นสุดท้ายต่อไป

๒. ให้ความหมายกับข้อมูล (Conceptualizing the data) ในขั้นตอนนี้ได้อาศัยการตีความจากข้อมูลเบื้องต้นให้เป็นข้อความที่สื่อความหมายของผู้ให้ข้อมูล

๓. จัดหมวดหมู่ความหมายของข้อมูล (Categorize the Concepts) เป็นขั้นการนำเอาความหมายที่ให้ไว้มาจัดเป็นหมวดหมู่ จากนั้นนำความหมายที่จัดหมวดหมู่แล้วมาตีความสรุบบนรูปแบบอุปนัย

๔. วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมายให้ได้ความรู้ตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยซึ่งในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้นำข้อสรุปต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นโครงสร้างของข้อสรุปที่สามารถตอบปัญหาในการวิจัย ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะที่มุ่งเน้นให้เกิดกรอบแนวคิดเพื่อการพัฒนาต่อไป

๔. ผลการวิจัย

การพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้าและมั่นคงนั้น เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย รวมถึงการวางแผนและดำเนินงานอย่างรอบคอบ อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินการดังกล่าว สภาพปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ มักเกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและความสำเร็จของการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรือการบริหารจัดการที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในพื้นที่ ผู้วิจัยจะนำเสนอภาพรวมของปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่พบเจอในการพัฒนาชุมชน พร้อมทั้งวิเคราะห์สาเหตุและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชุมชน โดยเน้นที่การเชื่อมโยงปัจจัยต่าง ๆ กับความต้องการและศักยภาพที่แท้จริงของชุมชน การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการ เป็นแนวทางที่ผสมผสานหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ากับการพัฒนาสังคม เพื่อส่งเสริมความมั่นคงและยั่งยืนของชุมชน อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี เป็นพื้นที่ที่มีรากฐานทางศาสนาและวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ซึ่งสามารถใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นกลไกในการสร้างความสามัคคีและพัฒนาโครงสร้างทางสังคมให้มีประสิทธิภาพการบูรณาการพุทธศาสนาเข้ากับการพัฒนาชุมชนเป็นการนำแนวคิดทางศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของประชาชน ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกันภายในชุมชนและสร้างสังคมที่มีความสงบสุข ความสามัคคี และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ สภาพปัญหาและอุปสรรคการพัฒนาชุมชนของอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี

การพัฒนาชุมชนอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรีต้องเผชิญกับหลายปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชน แม้ว่าจะมีแนวทางพัฒนาที่ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างจิตสำนึกและความสามัคคีของประชาชน แต่ยังคงมีอุปสรรคที่เป็นข้อจำกัดในหลายด้านซึ่งสภาพปัญหาและอุปสรรคการพัฒนาชุมชนที่จะส่งผลกระทบต่อทุกด้านของการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นสังคม เศรษฐกิจ หรือสิ่งแวดล้อม หากชุมชนสามารถสร้างวัฒนธรรมของการมีส่วนร่วมได้ จะช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาสังคมให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน หากประชาชนในชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนเองย่อมส่งผลกระทบต่อหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ หรือการบริหารทรัพยากร สิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคที่ทำให้ชุมชนไม่สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพหนึ่งในผลกระทบที่เห็นได้ชัดเจนจากการขาดการมีส่วนร่วมคือ ปัญหาความสามัคคีในชุมชน เมื่อประชาชนไม่เข้าร่วมกิจกรรมหรือเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในชุมชน อาจทำให้เกิดความแตกแยกและขาดความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาส่วนรวม นอกจากนี้ การขาดการสื่อสารระหว่างคนในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังทำให้เกิดช่องว่างทางความเข้าใจ ส่งผลให้ประชาชนไม่สามารถเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาตามความต้องการของตนได้ในด้านเศรษฐกิจ การขาดการมีส่วนร่วมอาจทำให้

ชุมชน ขาดความเข้มแข็งในการพัฒนาอาชีพและรายได้ เนื่องจากการพัฒนาเศรษฐกิจต้องอาศัยความร่วมมือของคนในพื้นที่ เช่น การจัดตั้งกลุ่มอาชีพ การพัฒนาแหล่งผลิตในชุมชน และการจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสม หากประชาชนไม่นำความรู้หรือศักยภาพของตนมาช่วยกันพัฒนา เศรษฐกิจชุมชนอาจไม่สามารถเติบโตได้เท่าที่ควร การบริหารจัดการชุมชนยังคงเผชิญปัญหาการขาดแคลนบุคลากรที่มีความสามารถในการขับเคลื่อนนโยบายและโครงการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ ขาดการสนับสนุนทางงบประมาณ และการบริหารงานที่ต่อเนื่อง ทำให้โครงการบางส่วนไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔.๒ การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี

การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี การพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้เป็นเป้าหมายสำคัญในการสร้างสังคมที่ยั่งยืน ในอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี แนวทางเชิงพุทธบูรณาการได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน โดยผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการบริหารจัดการชุมชนบทบาทของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาชุมชน พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไทย และสามารถนำหลักธรรมมาใช้ในการพัฒนาสังคมได้ โดยเฉพาะ หลักพุทธธรรม ซึ่งมุ่งเน้นการเป็นคนดีและการบริหารจัดการอย่างมีคุณธรรม ซึ่งส่งเสริมความ پاکเพียรในการพัฒนา ความตั้งใจ และความสมดุลระหว่างชีวิตและงานในชุมชนอำเภอประจันตคาม วัดและองค์กรทางศาสนาเป็นศูนย์กลางในการเสริมสร้างจิตสำนึกของประชาชน ส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มและดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยใช้หลักธรรมเป็นแนวทางเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็ง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงถูกนำมาใช้ควบคู่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชน มีการส่งเสริมโครงการ หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) และโครงการพัฒนาอาชีพเพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ นอกจากนี้ การส่งเสริมให้ชุมชนมีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนช่วยให้เกิดเศรษฐกิจหมุนเวียนที่มั่นคงความร่วมมือของประชาชนและการมีส่วนร่วม หัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งคือ การมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมความสามัคคี เช่น การประชุมชุมชน การอบรมด้านคุณธรรมและจริยธรรม ตลอดจนการส่งเสริมอาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในสังคมความท้าทายและแนวทางการแก้ไข แม้การพัฒนาชุมชนในรูปแบบนี้จะให้ผลดีต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม แต่ยังคงมีอุปสรรค เช่น การขาดงบประมาณสนับสนุน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทำให้คนรุ่นใหม่ห่างไกลจากชุมชน และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม แนวทางแก้ไขที่สามารถนำมาใช้คือการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภายนอก การส่งเสริมการศึกษา และการนำเทคโนโลยีมาปรับใช้ในการบริหารชุมชน ดังนั้นการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการในอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรีเป็นแนวทางที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างสังคมที่มีคุณธรรมและความมั่นคง ประชาชนได้รับการสนับสนุนให้พึ่งพาตนเองและมีความร่วมมือกันอย่างเข้มแข็ง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน

๔.๓ รูปแบบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี

รูปแบบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี ในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนถือเป็นเป้าหมายสำคัญของการบริหารจัดการชุมชนในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะในอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งมีรากฐานทางวัฒนธรรมและ

ศาสนาที่แข็งแกร่ง การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาผสานเข้ากับแนวทางการพัฒนาเชิงบูรณาการจึงกลายเป็นรูปแบบสำคัญที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมีแนวคิดและหลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาการพัฒนาชุมชนในรูปแบบนี้เน้นการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการบริหารจัดการชุมชน โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นหลักในการวางรากฐานพฤติกรรมของประชาชน มุ่งเน้นความซื่อสัตย์ การเสียสละ และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม นอกจากนี้ยังถูกนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างแรงบันดาลใจให้ประชาชนมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองและสังคมเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งพาตนเองหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงถูกนำมาผสมผสานกับการดำเนินชีวิตของชุมชน ส่งผลให้เกิดโครงการพัฒนาอาชีพ เช่น หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) และ กองทุนหมู่บ้าน ซึ่งช่วยให้ประชาชนมีรายได้และสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยกระบวนการผลิตสินค้าและการดำเนินธุรกิจชุมชนถูกกำกับโดยหลักธรรมทางศาสนา ทำให้เกิดความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบต่อสังคมความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของประชาชนความสามัคคีเป็นหัวใจสำคัญของชุมชนเข้มแข็ง ดังนั้นการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความร่วมมือ เช่น การประชุมหมู่บ้าน การอบรมเชิงคุณธรรม และโครงการอาสาสมัครเพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส จึงถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนการบริหารจัดการและความยั่งยืนของชุมชนการพัฒนาอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการที่ดี โดยผู้นำชุมชนได้รับการอบรมให้มีความรู้และเข้าใจหลักธรรมที่สามารถนำไปใช้กับการปกครองและการพัฒนา ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ยังมีการสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีบทบาทในการสืบทอดแนวทางพุทธบูรณาการเพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงรูปแบบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการของอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี เป็นแนวทางที่มุ่งเน้นให้ประชาชนมีคุณธรรมควบคู่ไปกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม การบูรณาการหลักธรรมเข้าไปในระบบบริหารจัดการทำให้ชุมชนเกิดความร่วมมือและความสามัคคี

๕.การอภิปรายผล

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี ได้มีข้อดีที่ช่วยเสริมสร้างความสามัคคีและความมั่นคงทางเศรษฐกิจ แต่ก็ต้องเผชิญกับความท้าทายที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและข้อจำกัดด้านทรัพยากร หากมีการปรับปรุงแนวทางการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรีเป็นการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างสังคมที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี ที่มีความโดดเด่นทางวัฒนธรรมและศาสนา แนวทางเชิงพุทธบูรณาการได้กลายเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างชุมชนให้มีความมั่นคงและยั่งยืนซึ่งผู้วิจัยจะได้อภิปรายผลการวิจัยโดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑ สภาพปัญหาและอุปสรรคการพัฒนาชุมชนของอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี

การพัฒนาชุมชนในอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี แม้จะมีแนวทางที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืน แต่ยังคงมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการพัฒนา ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การบริหารจัดการ และสิ่งแวดล้อมดังนั้นสภาพปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนของอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรีเป็นความท้าทายที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบ การพัฒนาที่ดีต้องคำนึงถึงความร่วมมือของทุกภาคส่วน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้

ชุมชนสามารถพัฒนาอย่างเข้มแข็ง ผลการวิจัยพบว่า ตัวแทนชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดมหาสารคาม ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุระหว่าง ๓๑-๔๐ ปี ร้อยละ ๓๒.๕ มีสถานภาพสมรส ร้อยละ ๖๒ การศึกษาจบชั้นประถมศึกษา ร้อยละ ๓๗.๕ และร้อยละ ๔๙ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมากกว่า ๕,๐๐๐ บาทปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน มี ๓ ปัจจัยหลัก ได้แก่ปัจจัยการบริหารจัดการด้านธุรกิจชุมชน ปัจจัยการบริหารจัดการด้านสังคมปัจจัยการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมส่วนรูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดมหาสารคาม มี ๘ ขั้นตอน ประกอบด้วย ๑)การศึกษาชุมชน ๒)การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน ๓)การจัดลำดับความต้องการและปัญหาชุมชน ๔)การวางแผนแก้ปัญหา ๕) การพิจารณาวิธีการดำเนินงาน ๖)การดำเนินงาน ๗)การประเมินผลงาน และ ๘)การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค

๕.๒ การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี

การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งพาตนเองได้นั้นเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างสังคมที่มีคุณภาพและความยั่งยืน สำหรับอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการชุมชนถือเป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมความสามัคคีและพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมหลักการพุทธบูรณาการในการพัฒนาชุมชนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามแนวทางพุทธบูรณาการเน้นการนำหลักธรรม ซึ่งส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณธรรม ความรับผิดชอบ และปฏิบัติต่อกันอย่างมีสติ รวมถึง อิทธิบาท ๔ ที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดความมุ่งมั่นในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาด้านตนเองนอกจากนี้ วัดและสถาบันศาสนามีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้และเสริมสร้างจิตสำนึกทางศีลธรรม โดยชุมชนได้รับการส่งเสริมให้รวมกลุ่มเพื่อจัดกิจกรรมที่พัฒนาจิตใจ การบริหารจัดการชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม การบูรณาการหลักศาสนาเข้ากับแนวทางการบริหารจัดการช่วยให้ประชาชนมีคุณธรรม ความสามัคคี และสามารถพึ่งพาตนเองได้

๕.๓ รูปแบบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี

รูปแบบการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการของชุมชนอำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี การพัฒนาด้านที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีการพัฒนาด้านตนเองผ่านหลักธรรม เช่น เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งทางจิตใจและสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณค่าการพัฒนาด้านในชุมชนมุ่งเน้นการสร้างสามัคคีและความร่วมมือภายในชุมชน โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมการพัฒนางานสนับสนุนให้ประชาชนมีอาชีพที่สุจริตและยั่งยืน โดยนำหลักธรรมมาใช้ในการบริหารจัดการและพัฒนาทรัพยากรในชุมชนการพัฒนาทรัพยากรส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจและลดความเหลื่อมล้ำและการพัฒนาด้านเวลา สร้างแนวทางในการบริหารเวลาอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสมดุล การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากไม่มีความร่วมมือของประชาชน ดังนั้น การส่งเสริมกิจกรรมที่เน้นความสามัคคี เช่น การประชุมหมู่บ้าน การอบรมเชิงคุณธรรม และการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัคร จึงมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในเขตอำเภอเมืองแพร่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ควรพัฒนาด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวในเชิงการอนุรักษ์วัฒนธรรมเพื่อให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามไว้และพัฒนาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยให้มีการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคให้ดียิ่งขึ้น เส้นทางแหล่งท่องเที่ยวในเขตอำเภอเมืองแพร่ ควรเป็นเส้นทางที่อยู่ในเขตเมืองเก่า ซึ่งมี

สิ่งปลูกสร้างที่มีอายุนับร้อยปี แต่ละสถานที่ที่มีระยะทางไม่ไกลกันมากและควรมีรถรางนำเที่ยวเพื่อรองรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ๓ เส้นทาง คือ วัดศรีชุมถึงวัดสระบัวแก้ว วัดศรีชุมถึงวัดหลวงและวัดจอมสวรรค์ถึงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในเขตอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ได้แก่การทำผ้าหม้อฮ่อมของชุมชนทุ่งโฮ้ง โดยนำสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนนั้นทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนได้ทางด้านการคิดเห็นและทัศนคติของชาวบ้านต่อแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในเขตอำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่คือ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน การจัดการสิ่งแวดล้อม การประชาสัมพันธ์บุคลากร กิจกรรมการท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมของชุมชน

๖. สรุป/องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งเชิงพุทธบูรณาการของชุมชน อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี สามารถออกแบบองค์ความรู้ที่ช่วยส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนผ่านการบูรณาการหลักธรรมและแนวทางการพัฒนาอย่างเป็นระบบโดยมีองค์ประกอบสำคัญของ S-A-T-H-I-T Model ดังต่อไปนี้

S - Spiritual Leadership & Foundation (ภาวะผู้นำและรากฐานทางจิตวิญญาณ) คือ การพัฒนาจะประสบความสำเร็จได้ต้องมี "แกนนำ" ที่เข้มแข็ง ทั้งผู้นำชุมชนและพระสงฆ์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ สร้างศรัทธาและเป็นศูนย์รวมใจของคนในชุมชน โดยใช้หลักพุทธศาสนาเป็นรากฐานในการสร้างคุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์ และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดในการสร้างความเข้มแข็งจากภายใน

A - Active Participation (การมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน) คือการแก้ไขปัญหา "การขาดการมีส่วนร่วม" ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญที่การวิจัยค้นพบ โดยส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน (เช่น การทำแผนชุมชน) ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือทำผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การประชุมหมู่บ้าน โครงการอาสาสมัคร เพื่อให้ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน

T - Trust and Unity (ความไว้วางใจและความสามัคคี) คือ "การขาดความสามัคคี" ดังนั้นองค์ความรู้ที่ได้คือการสร้างกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์และความไว้วางใจระหว่างคนในชุมชน เมื่อเกิดความไว้วางใจและความสามัคคีแล้ว การขับเคลื่อนนโยบายหรือโครงการต่างๆ จะเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

H - Holistic Development (การพัฒนาแบบองค์รวม) คือการพัฒนาต้องไม่มองเพียงมิติใดมิติหนึ่ง แต่ต้องเป็นแบบ "บูรณาการ" ที่สร้างสมดุลระหว่างการพัฒนา ๓ ด้านหลักที่การวิจัยกล่าวถึงคือ เศรษฐกิจ (การพัฒนาอาชีพ, จัดการหนี้สิน), สังคม (คุณภาพชีวิต, ความสัมพันธ์, ความปลอดภัย) และ สิ่งแวดล้อม (การจัดการทรัพยากร) เพื่อให้ชุมชนเติบโตอย่างยั่งยืนในทุกมิติ

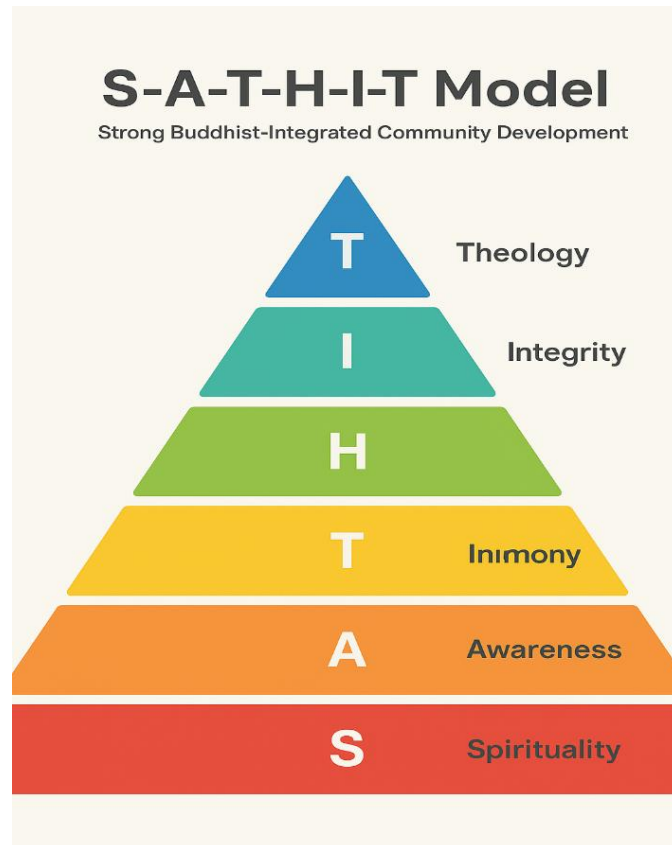
I - Integration of Buddhist Principles (การบูรณาการหลักพุทธธรรม) คือหัวใจของรูปแบบที่นำเสนอ คือการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มา "ประยุกต์ใช้" ให้เข้ากับวิถีชีวิตและการบริหารจัดการชุมชน ไม่ใช่แค่การสอนธรรมะ แต่เป็นการแปลงหลักธรรม (เช่น สันโดษ, ทิฐุธัมมิกัตถประโยชน์, ไตรสิกขา) ให้กลายเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

T - Training and Moral Development (การอบรมและพัฒนาคุณธรรม) คือการพัฒนาเกิดความยั่งยืน จำเป็นต้องมี "กระบวนการเรียนรู้" และพัฒนาคนอย่างต่อเนื่อง โมเดลนี้จึงรวมถึงการจัด "การอบรม

เชิงคุณธรรม" และการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่างๆ ให้กับสมาชิกในชุมชน เพื่อยกระดับศักยภาพของคนในชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองและปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมั่นคง

ดังนั้นโมเดล S-A-T-H-I-T นี้ จึงเป็นองค์ความรู้ที่ตกผลึกจากงานวิจัยทั้งหมด ซึ่งเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนที่เริ่มต้นจากการสร้างรากฐานทางจิตใจ (S, I, T) ไปสู่การลงมือปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วม (A, T) เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนในทุกมิติ (H)

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย:

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๙.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคม
แห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ.๒๕๖๖-๒๕๗๐). (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนา
เศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ. ๒๕๖๖).

สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, แฉ่นำกับการขยายผลหมู่บ้าน เศรษฐกิจพอเพียง
ต้นแบบโดยทุนชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ปทีเอสเพรส จำกัด, ๒๕๕๗).

การส่งเสริมการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธด้วยกิจกรรมองค์รวม ในอำเภอกบินทร์บุรี
จังหวัดปราจีนบุรี
Promoting the Propagation of Buddhist Culture Through Holistic Activities
in Kabinburi District, Prachinburi Province

พระอธิการบุญลม โกวิท (บุตรอินทร)
Phra Athikan Bunlom Kowito (But Inthra)^๑
มานพ นักการเรียน
Manop nakkarreiyin

๒

Received: September 18, 2025 Revised: March 10, 2026
Accepted: March 12, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้วัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธของอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี ๒) เพื่อศึกษาพัฒนาการจัดการกิจกรรมการส่งเสริมการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธด้วยกิจกรรมองค์รวมในอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี และ ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการส่งเสริมการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธด้วยกิจกรรมองค์รวมในอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี การวิจัยครั้งนี้ได้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธีประกอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมหลักการแนวคิดทฤษฎีจากเอกสารวารสารสื่อสิ่งพิมพ์ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตโดยการเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายจำนวน ๒๕๐ รูป/คนและสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน ๓๐ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึก และนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยระเบียบวิธีเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่าปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธในอำเภอกบินทร์บุรี ได้แก่ การขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมพระพุทธศาสนา กิจกรรมส่วนใหญ่จัดโดยวัดหรือกลุ่มบุคคลโดยไม่ได้เปิดโอกาสให้ชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม อีกทั้งยังขาดการใช้เทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่ในการเผยแผ่ธรรมะ ซึ่งมีแนวทางการพัฒนากิจกรรมที่เหมาะสมในการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับวิถีชีวิตของชาวบ้านในทุกช่วงวัย โดยใช้กิจกรรมองค์รวมที่ครอบคลุมทั้งด้านจิตใจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อสร้างการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นและตอบโจทย์ความต้องการของชุมชน ส่วนรูปแบบการส่งเสริมการเผย

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โทรศัพท์ ๐๘๖ ๐๘๗๐๘๑๕

^๒ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

เผยแพร่วัฒนธรรมเชิงพุทธด้วยกิจกรรมองค์กรร่วมโดยใช้ B-AIC Model ประกอบด้วย ๑) Buddhist Foundation การยึดหลักธรรมเป็นแกนกลางของการพัฒนา ๒) Appreciation การเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ๓) Influence การเปิดพื้นที่ให้ทุกฝ่ายเสนอแนวทางในการจัดกิจกรรม และ ๔) Coordination การวางแผนและดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งนำเทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่มาใช้ในการเผยแพร่วัฒนธรรม เพื่อให้พระพุทธศาสนาเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาจิตใจและสังคม

คำสำคัญ : วัฒนธรมเชิงพุทธ, กิจกรรมองค์กรร่วม, รูปแบบ B-AIC Abstract

This research aims to: 1. Examine the problems and obstacles in promoting Buddhist-based culture in Kabin Buri District, Prachinburi Province; 2. Investigate the development of holistic activities in promoting Buddhist-based culture in Kabin Buri District, Prachinburi Province; and 3. Propose a model for promoting Buddhist-based culture through holistic activities in Kabin Buri District, Prachinburi Province. The study employed a mixed-methods research design, integrating both quantitative and qualitative approaches. Literature, concepts, and theories were reviewed from documents, journals, printed media, and online sources. Data collection was carried out with 250 participants (monks and laypeople) using questionnaires, and in-depth interviews were conducted with 30 participants. The data were analyzed and presented in a descriptive manner.

Research Findings: The findings revealed that the major problems and obstacles in promoting Buddhist-based culture in Kabin Buri District include the lack of community participation in Buddhist activities. Most activities were organized by temples or specific groups without providing opportunities for community members or relevant organizations to be involved. Furthermore, there was a limited use of modern technology and media in disseminating Buddhist teachings. The study suggests that effective development approaches should integrate Buddhist principles with local ways of life across all age groups, using holistic activities that encompass mental, social, and cultural dimensions. Such integration would foster deep learning experiences that align with the local context and address community needs.

The proposed model for promoting Buddhist-based culture through holistic activities is the **B-AIC Model**, which consists of: **1. Buddhist Foundation:** Placing Buddhist principles at the core of development. **2. Appreciation:** Creating opportunities for all community sectors to share ideas and perspectives. **3. Influence:** Allowing all stakeholders to propose directions for organizing activities. **4. Coordination:** Planning and implementing activities systematically and effectively, with the integration of modern technology and media for disseminating Buddhist teachings. This model aims to establish Buddhism as a vital force in the development of both individual minds and the wider society.

Keywords: Buddhist Culture, Holistic Activities, B-AIC Model

๑. บทนำ

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหลังจากได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระองค์เสด็จออกเผยแผ่พระธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้แก่เวไนยสัตว์ผู้มีอริยาตัยควรแก่การรู้พระองค์ทรงอาศัยพระมหากษัตริย์คุณในหมู่สัตว์อย่างหาประมาณมิได้พระองค์ทรงเสด็จดำเนินไปในทุกหนทุกแห่งเพื่อประกาศธรรมให้หมู่สัตว์ได้รู้แจ้งในชีวิตและมีการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและถูกทางจนมีผู้สามารถรู้แจ้งในธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอนสำเร็จเป็นพระอรหันต์เป็นผู้สิ้นกิเลสโดยสิ้นเชิงในเบื้องต้นมีจำนวนถึง ๖๐ องค์และเมื่อแรกของการส่งพระสาวกไปเผยแผ่พระธรรมในสถานที่ต่างๆ นั้นพระองค์ได้ให้โอวาทแก่หมู่แห่งพระสงฆ์สาวก^๑เป็นอุดมการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ทุกทิศทุกประสงค์ที่สำคัญที่สุดคือการเผยแผ่พระธรรมสู่ประชาชนเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่มหาชนอันเกิดจากการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

พระพุทธศาสนาถือว่าบทบาทสำคัญยิ่งต่อชีวิตของชาวไทย โดยมีบทบาทในการพัฒนาและค้าชูสังคมไทยให้เจริญมั่นคงในด้านต่างๆ เช่น การให้การศึกษา การส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น การพัฒนาชุมชน การสงเคราะห์ประชาชน และการช่วยเหลือทางราชการ โดยบทบาทดังกล่าวนี้ ถูกขับเคลื่อนโดยวัดที่ตั้งอยู่ในแต่ละชุมชนเป็นหลัก หากพิจารณาในแง่ของกิจกรรมจะพบว่าในแต่ละบทบาท จะมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่วัดต้องดำเนินการเป็นจำนวนมากให้แก่ชุมชน เช่น บทบาทให้การศึกษาแก่ ชุมชน บทบาทการอบรมสั่งสอนประชาชน บทบาทการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุ – สามเณร บทบาทการสงเคราะห์ประชาชน การจัดทำเพ็ญกุศลการประกอบศาสนพิธี ให้ที่พึ่งพิงแก่ ผู้ประสบภัย เป็นต้น ซึ่งสังเกตเห็นว่าในแต่ละวัดนั้นจะมีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาไม่แตกต่างกันมากนัก ส่วนอุบาสกอุบาสิกา ก็จะทำให้การส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ตามที่พระสงฆ์ในแต่ละวัดได้จัดทำกิจกรรมขึ้น วัดต่างๆ จะมีอุบาสกอุบาสิกาเป็นผู้อุปถัมภ์ทุกวันพระหรือวันธรรมสวนะ มีการเจ้าวัดทำบุญ ใส่บาตร รักษาศีล ฟังธรรม และภาวนา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่พุทธศาสนิกชนได้ยึดถือสืบ ทอดปฏิบัติกันมา^๒

สังคมไทยถือว่าศาสนามีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม จนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่มีผลต่อความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ความศรัทธาของคนในสังคม ดังนั้นศาสนาจึงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้ประชาชนพลเมืองได้ใช้หลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือมาเป็นเครื่องมือในการประพฤติปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาจิตใจของตนเองครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ให้มีความมั่นคงและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เกิดความสมานฉันท์ แต่การที่ประชาชนพลเมืองจะเข้าถึงหลักธรรมอันเป็นแก่นแท้ของศาสนานั้น เป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก กิจกรรมการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมสำหรับการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในวันสำคัญต่างๆในพระพุทธศาสนา เนื่องจากผลของการกระทำมีลักษณะเป็นนามธรรม เช่นเดียวกับเรื่องการศึกษาที่จะทำให้ผู้ได้รับการศึกษาได้เกิดปัญญาจริง ๆ ย่อมเห็นผลช้าไม่เหมือนการสร้างวัดถู่ต่าง

^๑วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๓๗.

^๒สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปราจีนบุรี,การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา,[ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://pri.onab.go.th/th/page/item/index/id/18> [วันที่๒๐ตุลาคม๒๕๖๖].

ๆ ที่สามารถเห็นผลได้รวดเร็วทันใจ ดังนั้น ศาสนาทุกศาสนาจึงจำเป็นต้องมีพิธีกรรมทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการให้ศาสนิกชนของตนใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม^๕

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปราจีนบุรี ได้มีวิสัยทัศน์ (VISION) ว่า “องค์กรขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนาสู่ความมั่นคง สังคมดำรงศีลธรรม นำสันติสุขอย่างยั่งยืน”^๖ จึงเห็นได้ว่า สำนักงานพระพุทธศาสนาเป็นหน่วยงานที่ขับเคลื่อนกิจการหรือกิจกรรมของพระพุทธศาสนาในจังหวัดปราจีนบุรีเป็นหลัก ในตำบลกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี มี ๑๔ ตำบล มีวัดจำนวน ๑๒๑ วัด^๗ แต่ละวัดล้วนมีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีอัตลักษณ์ตามลักษณะของในแต่ละบริบทของตำบล ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษาข้อมูลเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ต่อการพัฒนาจัดการรูปแบบที่เหมาะสม เพราะเนื่องจากในแต่ละตำบลจะมีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีอัตลักษณ์แล้ว ถือว่าเป็นการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือกิจกรรมอื่น ที่มีประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมอาจทำให้กิจกรรมขาดความน่าสนใจและส่งผลกระทบต่อการศึกษาวัฒนธรรมปัญหาด้านการจัดการและการประสานงานการจัดกิจกรรมใหญ่ๆ อาจพบปัญหาด้านการจัดการและการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ทำให้เกิดความล่าช้าหรือปัญหาด้านการจัดการการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมบางครั้งการจัดกิจกรรมอาจไม่ได้สืบสานวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นอย่างแท้จริง แต่กลับไปเน้นเรื่องการตลาดและการท่องเที่ยวมากเกินไป และ การขาดความรู้และความเข้าใจในพระพุทธศาสนาบางครั้งการจัดกิจกรรมอาจไม่ได้เน้นที่การให้ความรู้และความเข้าใจในพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ทำให้กิจกรรมไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์^๘

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษารูปแบบการจัดการกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งสามารถนำไปเป็นรูปแบบในการใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ถูกต้องและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ตลอดจนนำไปพัฒนาการในการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม และพัฒนามนุษย์ให้เป็นบุคคลที่ประพฤติดี ประพฤติชอบตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพุทธศาสนา ซึ่งวัดและพระสงฆ์เป็นส่วนสำคัญของสถาบันศาสนาในการขัดเกลาและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมตามหลักพุทธศาสนาแก่ประชาชน นับเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคน การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนให้ความสำคัญกับประเด็นต่อไปนี้คือ การพัฒนาคุณภาพคนไทยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงตามการก้าวตามกระแสโลกาภิวัตน์ เสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคมการก้าวตามกระแสโลกาภิวัตน์เห็นได้ว่ารัฐบาลให้ความสำคัญการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชนและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิชาการด้านศาสนาต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

^๕หน่อแก้วพระพุทธศาสนา, ความสำคัญทางพระพุทธศาสนา,[ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.norkaew.netE>, [๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๖].

^๖สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปราจีนบุรี, การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://pri.onab.go.th/th/page/item/index/id/18> [วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๖].

^๗สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง,กิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gongtham.net/web/news.php>, [วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๖].

^๘พระอุทัย อติชาโคร (โพนกระโทก),การส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของเยาวชนในอำเภอโขกชัย จังหวัดนครราชสีมา,วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (มีนาคม – เมษายน 2567).

- ๑) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธของอำเภอกบินทร์บุรีจังหวัดปราจีนบุรี
- ๒) เพื่อศึกษาพัฒนาการจัดกิจกรรมการส่งเสริมการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธด้วยกิจกรรมองค์กรในอำเภอกบินทร์บุรีจังหวัดปราจีนบุรี
- ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการส่งเสริมการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธด้วยกิจกรรมองค์กรในอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ ทบทวนวรรณกรรมหลักการแนวคิดทฤษฎีจากเอกสารวารสารสื่อสิ่งพิมพ์ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา งานวิจัยตลอดถึงกระบวนการกลุ่ม และนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา มาประมวลเพื่อกำหนดนิยาม ขอบเขตเนื้อหา การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยและเป็นโครงสร้างของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ให้สอดคล้องกับประเด็นปัญหา วัตถุประสงค์เพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัยโดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๑ การวิจัยเชิงปริมาณ(Quantitative Research) โดยการแจกแบบสอบถามถึงการสภาพทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ได้ข้อมูลในภาพรวมโดยมีขั้นตอนการศึกษาคำถามเกี่ยวกับรูปแบบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยมีการกำหนดประเด็นเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา จำนวน ๑๐ ข้อ ที่กำหนดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๓.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth interviews) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้มีประสบการณ์และนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ผู้นำชุมชน ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับในการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี

๓.๓ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญผู้วิจัยได้เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ของผู้ทำวิจัย และผู้ทรงคุณวุฒิ ตามความเหมาะสม อย่างละเอียดลึกซึ้งซึ่งเป็นเรื่องเนื่องมาจากประสบการณ์และความชำนาญของแต่ละบุคคล ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๒๐ รูป/คน ดังนี้

- ๑.กลุ่มผู้มีบทบาทหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน ๑๐ รูป/คน
- ๒.กลุ่มพระวิทยากร จำนวน ๕ รูป
- ๓.กลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมในแดนอัศจรรย์แห่งธรรม จำนวน ๕ รูป/คน

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวทางในการสร้างและพัฒนาเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและงานวิจัยเกี่ยวกับการดำเนินงานในวันสำคัญทาง

พระพุทธศาสนาที่สร้างขึ้นตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้ทราบถึงทัศนะที่เกี่ยวกับกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยได้กำหนดคำสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

๓.๕ การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ๑. ข้อมูลขั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยศึกษาจากงานเขียนของนักวิชาการตลอดจนผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญแนวคิด เอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรา หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ และผลงานวิจัย

๒. สร้างเครื่องมือตามวัตถุประสงค์ คำนายามศัพท์ ของการทำวิจัยในการศึกษาที่กำหนด ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) ๒. แบบการสัมภาษณ์ (Interview) ๓. แบบสังเกต (Observation)

๓. นำเครื่องมือที่ได้ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๓ ท่าน รวมถึงอาจารย์ที่ปรึกษาได้ตรวจแก้ไขอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบความชัดเจนและความถูกต้อง ตรวจสอบด้านภาษาและความเที่ยงตรง (Validity) โดยปรับข้อความก่อนนำไปใช้ในงานวิจัย

๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้ขออนุญาต และเข้าพบกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามกำหนด จากนั้นจึงอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา และจุดมุ่งหมายในการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ และเริ่มสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามแบบสัมภาษณ์ที่เตรียมไว้ และเนื่องจากแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบปลายเปิด จึงสามารถที่จะตั้งคำถามที่มีลักษณะเจาะลึกลงไปรายละเอียดต่าง ๆ ได้อีก ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

๑. กำหนดข้อมูลและตัวชี้วัด เป็นการกำหนดว่าข้อมูลที่ต้องการมีอะไรบ้าง โดยการศึกษาและวิเคราะห์จากวัตถุประสงค์หรือปัญหาของการวิจัยเพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย และจะใช้อะไรเป็นตัวชี้วัดจึงจะได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

๒. กำหนดแหล่งข้อมูล ๔ กลุ่ม ดังนี้

๓. นำเครื่องมือวิจัยไปใช้สัมภาษณ์ (Inter View) โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

๔. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ไปสังเคราะห์ วิเคราะห์เชิงคุณภาพต่อไป

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองโดยใช้เครื่องมือประกอบการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวิธีการ ดังนี้

๑. ทำหนังสือจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงสถานที่ที่จะไปเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่อำเภออินทร์บุรีจังหวัดปทุมธานี เพื่อยืนยันวัตถุประสงค์การศึกษาวินิจฉัย และขออนุญาตเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัย

๒. รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสารงานวิชาการและงานวิจัยที่มีผู้ทำการศึกษาวิจัยแล้ว เก็บข้อมูลเบื้องต้นจากแบบสอบถาม หากกลุ่มตัวอย่างที่จะสัมภาษณ์

๓. ผู้วิจัยดำเนินการนัดหมายกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ตามเวลาที่ได้นำการนัดหมายไว้ล่วงหน้าแล้ว ดังนี้

- ๓.๑. วัน เวลา การสัมภาษณ์
- ๓.๒. สถานที่สัมภาษณ์
- ๓.๓. ระยะเวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์
- ๓.๔. วิธีการสัมภาษณ์ (การถาม, การตอบ, การจดบันทึกคำตอบ)

๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพและภาคสนาม คือ ผู้ศึกษาวิจัยได้ดำเนินการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นำมาจำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นสำคัญ โดยอาศัยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลและจัดบันทึกลงในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาเป็นแนวทางในการจำแนกข้อมูล ต่อจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ไดมารวบรวม สังเคราะห์ วิเคราะห์ สรุปประเด็นสำคัญ และอธิบายความเชื่อมโยงกันโดยการเขียนในเชิงพรรณนาเป็นการเขียนเรียงความโดยสอดแทรกความรู้สึกจากสภาพความเป็นจริงลงไปและประยุกต์เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันให้ทันสมัยเข้าใจง่ายสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในสังคมผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการรวบรวมที่มีอยู่อย่างเป็นระบบ สะดวก และง่ายต่อการค้นหาข้อมูล ในการจัดทำแฟ้มเพื่อประโยชน์ต่อการค้นหาข้อมูล ประกอบด้วย แฟ้มข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกและการสนทนากลุ่มหรือสัมภาษณ์กลุ่มย่อยหรือสัมภาษณ์กลุ่มย่อย ประกอบด้วยข้อมูล ๒ ส่วน คือ

- ข้อมูลที่เป็นแบบบันทึกการสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสนทนาประกอบด้วย ชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วันที่ ช่วงเวลา สถานที่สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ครั้งที่ ชื่อผู้สัมภาษณ์ บทสัมภาษณ์
- ข้อมูลที่เป็นแบบวิเคราะห์การสัมภาษณ์เจาะลึก ซึ่งประกอบด้วยชื่อผู้ให้ข้อมูล ชื่อผู้สัมภาษณ์ คำหลัก บรรยาย เหตุการณ์/สถานการณ์ และการตีความเบื้องต้นแล้วจึงทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

๔. ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธด้วยกิจกรรมองค์กรร่วมในอำเภอภินทร์บุรี จังหวัดปราชญ์บุรี” รูปแบบกิจกรรมที่ประสบผลสำเร็จควรมีลักษณะยึดหยุ่น เข้าถึงได้ง่าย และเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ผ่านกระบวนการที่หลากหลาย เช่น การปฏิบัติสมาธิ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือกิจกรรมกลุ่มที่ส่งเสริมคุณธรรม เช่น การฝึกความอดทน เมตตา และความเสียสละ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีในการเผยแพร่งิจกรรมผ่านช่องทางออนไลน์ เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเยาวชนและผู้คนในวงกว้างมากขึ้นเพื่อให้พระพุทธศาสนาเป็นพลังกลางของการพัฒนาจิตใจและชุมชนอย่างยั่งยืนซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๔.๑ ปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธของอำเภอภินทร์บุรี จังหวัดปราชญ์บุรี

ข้อมูลเชิงปริมาณพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ ๖๘.๔) เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนายังอยู่ในระดับต่ำ โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและวัยทำงาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ให้สัมภาษณ์สะท้อนถึงข้อจำกัดด้านทรัพยากร งบประมาณ และการขาดแคลนบุคลากรที่สามารถออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับยุคสมัยอุปสรรคเหล่านี้แสดงถึง “ช่องว่างระหว่างวัดกับชุมชน” ซึ่งยังไม่สามารถเชื่อมโยงกันอย่างแท้จริงยืนยันว่ากิจกรรมทางศาสนาในชนบทมักถูกออกแบบจากฝ่ายสงฆ์ฝ่ายเดียว โดยขาดการรับฟังเสียง

จากประชาชน ส่งผลให้เกิดความเบื่อหน่ายและไม่สอดคล้องกับบริบทชีวิตจริงในทางพระพุทธศาสนา สถานการณ์นี้สะท้อนการขาด โยนิโสมนสิการ และ ธรรมัญญา ซึ่งเป็นธรรมสำคัญในหลักสัปปุริสธรรม ๗ ที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถพิจารณาปรับกิจกรรมให้เหมาะสมกับกาลเทศะ บุคคล และฐานะ เมื่อขาดการพิจารณาด้วยปัญญาอย่างลึกซึ้ง การเผยแผ่ธรรมะจึงขาดพลังและไม่สามารถเข้าถึงจิตใจของชุมชนได้ ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธของอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี เป็นประเด็นสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการนำพระพุทธศาสนาไปเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของประชาชนในยุคปัจจุบันอย่างแท้จริง โดยประเด็นแรกที่พบอย่างเด่นชัดคือ การขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมส่วนใหญ่มักจัดโดยวัดหรือกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยไม่มีการระดมความคิดเห็นจากชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้ประชาชนรู้สึกว่าจะไม่ใช่กิจกรรมที่ตนเองมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง กิจกรรมที่จัดขึ้นยังขาดความน่าสนใจและไม่ทันสมัย โดยเฉพาะสำหรับกลุ่มเยาวชนที่คุ้นเคยกับสื่อดิจิทัลและวิธีการเรียนรู้แบบใหม่ กิจกรรมจำนวนมากยังเน้นพิธีกรรมหรือการเทศนาในรูปแบบเดิม ๆ ขาดการประยุกต์ให้เกิดการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ อีกทั้งยังพบข้อจำกัดด้านงบประมาณและการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชนที่ยังไม่ต่อเนื่องและไม่ทั่วถึง ทำให้หลายวัดโดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลไม่สามารถจัดกิจกรรมได้อย่างมีคุณภาพอีกหนึ่งอุปสรรคสำคัญคือการขาดการใช้เทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่ในการเผยแผ่ธรรมะ วัดจำนวนมากยังไม่มีเครื่องมือหรือบุคลากรที่สามารถผลิตสื่อคุณภาพ หรือประชาสัมพันธ์กิจกรรมผ่านช่องทางออนไลน์ ทำให้การเข้าถึง กลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ เป็นไปอย่างจำกัด นอกจากนี้ ยังพบว่าการทำงานของวัด โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาคีอื่น ๆ ยังขาดการบูรณาการที่ดีพอ ส่งผลให้กิจกรรมแต่ละฝ่ายดำเนินไปแยกส่วน ไม่เกิดพลังในการขับเคลื่อนร่วมกันที่สำคัญคือการขาดระบบติดตามผลและการประเมินผลกิจกรรม ซึ่งทำให้ไม่สามารถวัดผลกระทบที่แท้จริงของกิจกรรมต่อผู้เข้าร่วมได้ และไม่สามารถนำผลลัพธ์มาใช้ในการพัฒนาหรือปรับปรุงกิจกรรมในครั้งถัดไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ พระสงฆ์และผู้จัดกิจกรรมหลายท่านยังขาดการพัฒนาทักษะที่จำเป็น เช่น การใช้สื่อ การออกแบบกิจกรรม หรือการบริหารจัดการโครงการ

๔.๒ พัฒนากิจกรรมการส่งเสริมการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธด้วยกิจกรรมองค์กรรวม ในอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี

การพัฒนาการกิจกรรมการส่งเสริมการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธด้วยกิจกรรมองค์กรรวมในอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี ควรมุ่งเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ครอบคลุมทั้งด้านจิตใจ สังคม และวัฒนธรรม โดยเชื่อมโยงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับวิถีชีวิตของชาวบ้านในทุกช่วงวัย กิจกรรมควรได้รับการออกแบบให้มีความยืดหยุ่น เข้าถึงได้ง่าย และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นจนจบ เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน กระบวนการจัดกิจกรรมควรบูรณาการกับชุมชนในรูปแบบของค่ายอบรม เวิร์กช็อป การทำกิจกรรมจิตอาสา หรือกิจกรรมสร้างสรรค์เชิงศิลปวัฒนธรรม ที่ไม่เพียงส่งเสริมคุณธรรม แต่ยังฝึกทักษะชีวิต เช่น ความมีวินัย ความเมตตา และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ นอกจากนี้ ยังควรใช้สื่อเทคโนโลยีให้สอดคล้องกับยุคสมัย เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมในรูปแบบที่น่าสนใจ เช่น การผลิตคลิปธรรมะสั้น ๆ การจัดทำเพจเฟซบุ๊ก หรือช่องทางออนไลน์ที่เชื่อมโยงคนรุ่นใหม่เข้าสู่กิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมควรได้รับการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายทั้งวัด โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน โดยมีการกำหนดบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน พร้อมทั้งมีระบบติดตามและประเมินผลที่สามารถนำข้อมูลกลับมาใช้พัฒนากิจกรรมให้ตรงกับบริบทและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้มากยิ่งขึ้น การพัฒนาการกิจกรรมการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธในรูปแบบองค์กรรวมควรมีเป้าหมาย

เพื่อสร้าง “กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน” ระหว่างวัดกับชุมชนที่ไม่ใช่เพียงการถ่ายทอดธรรมะ แต่เป็นการนำหลักธรรมมาหล่อหลอมวิถีชีวิตของประชาชนให้เกิดสังคมที่มีคุณธรรม มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน และมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

๔.๓ รูปแบบการส่งเสริมการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธด้วยกิจกรรมองค์กรรวม ในอำเภออินทร์บุรี จังหวัดปทุมธานี

รูปแบบการส่งเสริมการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธด้วยกิจกรรมองค์กรรวมในอำเภออินทร์บุรี จังหวัดปทุมธานี ควรเป็นรูปแบบที่มุ่งเน้น “การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน” โดยวัด โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ต้องร่วมมือกันออกแบบและจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น ไม่ใช่เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อปฏิบัติตามหน้าที่หรือเทศกาลเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ผูกพัน และนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันรูปแบบที่เหมาะสมควรผสมผสานการเรียนรู้ทั้งเชิงจิตใจเชิงสังคม และเชิงวัฒนธรรม เช่น การจัดค่ายธรรมะควบคู่กับกิจกรรมจิตอาสา การฝึกสมาธิ ร่วมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือการเรียนรู้ธรรมะผ่านศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่น เช่น การฟังธรรมผ่านดนตรีพื้นบ้าน หรือการแสดงละครธรรมะในเวทีชุมชน ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมรู้สึกสนุก เข้าถึงง่าย และเกิดแรงบันดาลใจการใช้สื่อเทคโนโลยีร่วมด้วยก็เป็นสิ่งจำเป็นในยุคปัจจุบัน เช่น การสร้างสื่อธรรมะสั้นๆ ผ่านโซเชียลมีเดีย การจัดรายการธรรมะออนไลน์ หรือการถ่ายทอดกิจกรรมของวัดผ่านระบบถ่ายทอดสด ทำให้ประชาชนในยุคดิจิทัลสามารถเข้าถึงกิจกรรมทางศาสนาได้ง่ายขึ้นนอกจากนี้ ควรมีการประเมินผลและพัฒนาต่อยอดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยรับฟังความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมและชุมชน เพื่อปรับปรุงกิจกรรมให้เหมาะสมกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย การจัดตั้ง “ศูนย์กิจกรรมพุทธองค์กรรวมระดับตำบล” หรือ “เทศกาลธรรมะประจำเดือน” ก็สามารถเป็นแนวทางที่ช่วยสร้างระบบการเผยแผ่ธรรมะอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน รูปแบบการส่งเสริมการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธควรเน้นความร่วมมือ ความเข้าใจบริบทท้องถิ่น และการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงหลักธรรมกับชีวิตจริง เพื่อให้พระพุทธศาสนาเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาจิตใจและชุมชนในกบินทร์บุรีอย่างแท้จริงสรุปได้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแดนอัครธรรมาแห่งธรรม วัดชลประทานรังสฤษฎ์ เป็นตัวอย่างของ การผสมผสานแนวคิดดั้งเดิมเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้สามารถส่งต่อหลักธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ รูปแบบดังกล่าวไม่เพียงช่วยให้ประชาชนเข้าใจหลักธรรมได้ง่ายขึ้น แต่ยังช่วยพัฒนาแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับยุคสมัยซึ่งเป็นแนวทางที่วัดอื่น ๆ สามารถนำไปปรับใช้เพื่อให้พระพุทธศาสนาเป็นส่วนสำคัญของสังคมอย่างยั่งยืน

๕. การอภิปรายผล

ผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และแนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม การสนับสนุนเชิงนโยบายจากภาครัฐและการประสานเครือข่ายภาคีจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนให้กิจกรรมเหล่านี้ประสบผลสำเร็จการนำเสนอรูปแบบกิจกรรมองค์กรรวมตามผลการวิจัย พบว่าเมื่อกิจกรรมถูกออกแบบโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน มีเป้าหมายที่ชัดเจน และมีการติดตามผลอย่างสม่ำเสมอจะส่งผลให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรม และสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้จริงซึ่งสะท้อนถึงประสิทธิผลของแนวทางที่เน้นการมีส่วนร่วมและการพัฒนาจิตใจควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชนซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๒.๑ ปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธของอำเภออินทร์บุรี จังหวัดปทุมธานี

ข้อมูลเชิงปริมาณพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ ๖๘.๔) เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนายังอยู่ในระดับต่ำ โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนและวัยทำงาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ให้สัมภาษณ์สะท้อนถึงข้อจำกัดด้านทรัพยากร งบประมาณ และการขาดแคลนบุคลากรที่สามารถออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับยุคสมัยอุปสรรคเหล่านี้แสดงถึง “ช่องว่างระหว่างวัดกับชุมชน” ซึ่งยังไม่สามารถเชื่อมโยงกันอย่างแท้จริง ข้อมูลจากพระครูปลัดวิเชียร ชยุตตโม ยืนยันว่ากิจกรรมทางศาสนาในชนบทมักถูกออกแบบจากฝ่ายสงฆ์ฝ่ายเดียว โดยขาดการรับฟังเสียงจากประชาชน ส่งผลให้เกิดความเบื่อหน่ายและไม่สอดคล้องกับบริบทชีวิตจริงในทางพระพุทธศาสนา สถานการณ์นี้สะท้อนการขาด “โยนิโสมนสิการ” และ “อัมมัญญา” ซึ่งเป็นธรรมสำคัญในหลักสัปปุริสธรรม ๗ ที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถพิจารณาปรับกิจกรรมให้เหมาะสมกับกาลเทศะ บุคคล และฐานะ เมื่อขาดการพิจารณาด้วยปัญญาอย่างลึกซึ้ง การเผยแผ่ธรรมะจึงขาดพลังและไม่สามารถเข้าถึงจิตใจของชุมชนได้ ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธของอำเภออินทร์บุรี จังหวัดปทุมธานี พบว่าปัญหาสำคัญได้แก่ การขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการจัดกิจกรรม ขาดการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่ รูปแบบกิจกรรมยังไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ และขาดงบประมาณหรือการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งยังขาดระบบติดตามและประเมินผลกิจกรรมอย่างเป็นระบบ ซึ่งส่งผลให้การเผยแผ่ธรรมะไม่สามารถเข้าถึงผู้คนในวงกว้างได้อย่างมีประสิทธิภาพผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับผลงานของพระไพฑูริย์ อารัมภรัตน์ ที่ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมพุทธศาสนาในเขตทวีวัฒนา ซึ่งระบุว่า การประชาสัมพันธ์ที่ไม่ทันสมัยเป็นสาเหตุให้คนในชุมชนไม่ทราบและไม่สนใจกิจกรรมทางศาสนา เช่นเดียวกับในอินทร์บุรี ที่พบว่าการใช้ช่องทางสื่อออนไลน์เพื่อเผยแผ่ธรรมะยังอยู่ในวงจำกัด และยังไม่มีการวางแผนสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเพียงพอเช่นเดียวกัน

๕.๒.๒ พัฒนาจัดกิจกรรมการส่งเสริมการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธด้วยกิจกรรมองค์กรรวมในอำเภออินทร์บุรี จังหวัดปทุมธานี

ข้อมูลเชิงปริมาณพบว่า ร้อยละ ๗๕.๒ ของผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่ากิจกรรมที่ประสบความสำเร็จมักมีลักษณะเป็นกิจกรรมแบบองค์กรรวม คือผสมผสานกิจกรรมทางจิตใจ สังคม และวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน เช่น การฟังธรรมควบคู่การลงมือปฏิบัติ หรือการผสมผสานงานจิตอาสาข้อมูลเชิงคุณภาพแสดงให้เห็นว่า กิจกรรมที่ได้รับความนิยมมาก ได้แก่ การอบรมเยาวชนจิตอาสาในวัด, การรณรงค์ตอบายมุขในวันพระ, และการฟื้นฟูประเพณีเข้าพรรษาร่วมกับการเรียนรู้หลักธรรมผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งก่อให้เกิด การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) และ ทูทางจิตวิญญาณ (Spiritual Capital) ในชุมชนสอดคล้องกับแนวคิดของ Spiritual Capital ที่เสนอว่าคุณค่าทางจิตวิญญาณสามารถเป็นพลังในการสร้างความร่วมมือและการพัฒนาสังคมได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งแนวทางนี้ยังสอดคล้องกับ ไตรสิกขา โดยเฉพาะในด้าน สมาธิ และ ปัญญา ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการออกแบบและปฏิบัติจริงการพัฒนาการจัดกิจกรรมการส่งเสริมการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธด้วยกิจกรรมองค์กรรวมในอำเภออินทร์บุรี จังหวัดปทุมธานี พบว่า แนวทางการจัดกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพควรเป็นกิจกรรมที่บูรณาการหลักธรรมเข้ากับวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างแท้จริง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน มีรูปแบบที่หลากหลาย สร้างสรรค์ และสามารถเข้าถึงได้ทุกกลุ่มวัย ซึ่งผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของหลายท่านที่ได้ศึกษาด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในชุมชนประการแรก ผลการศึกษาในครั้งนี้สอดคล้องกับ

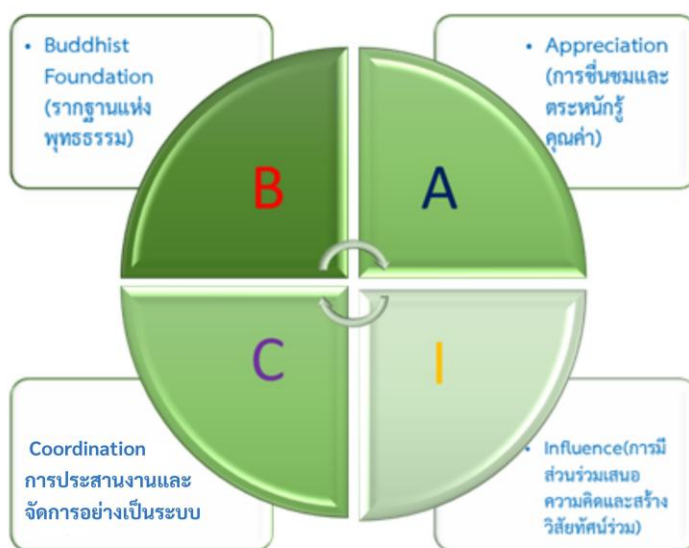
ผลงานของ พระมหาสุเทพ สุพนฺธิโต ที่ศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมธรรมะในโรงเรียน พบว่า การจัดกิจกรรมที่เน้นให้ผู้เข้าร่วมได้ลงมือปฏิบัติจริง เช่น การฝึกสมาธิ การร่วมกิจกรรมจิตอาสา และการสะท้อนคิดภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรม จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมและจิตใจได้อย่างชัดเจน ซึ่งตรงกับแนวทางการจัดกิจกรรมแบบองค์รวมในกบินทร์บุรี ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงและการประยุกต์ใช้ธรรมะในชีวิตประจำวัน

๕.๒.๓ รูปแบบการส่งเสริมการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธด้วยกิจกรรมองค์รวม ในอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี

ผลการวิเคราะห์ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพสนับสนุนรูปแบบกิจกรรมองค์รวมที่มีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนการบูรณาการหลักธรรมเข้ากับวิถีชีวิตการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่องโมเดลนี้สะท้อนแนวคิด “Dhamma Mapping” ที่เสนอโดยพระไพศาล วิสาโล ซึ่งเน้นการเชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับชีวิตจริงของชุมชน ผ่านภาษาที่เข้าใจง่าย และกิจกรรมที่ลงมือปฏิบัติร่วมกันจริง ไม่เน้นทฤษฎีอย่างเดียวในเชิงปรัชญาพุทธ รูปแบบดังกล่าวมีรากฐานอยู่ในสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ทาน (การให้อาหาร), ปิยวาจา (การสื่อสารด้วยไมตรี), อตถจริยา (การทำกิจที่เป็นประโยชน์), และสมานัตตตา (ความเสมอภาค) ซึ่งเป็นธรรมที่ช่วยหล่อหลอมความสัมพันธ์ในชุมชนให้มั่นคง และทำให้กิจกรรมศาสนามีความหมายร่วมในระดับลึกโดยสรุป รูปแบบกิจกรรมองค์รวมที่ได้จากการวิจัยนี้มีคุณค่าในเชิงนโยบายและปฏิบัติ เพราะสามารถเป็นแนวทางการค้นคว้าศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธศาสนาให้กับชุมชนในยุคใหม่ ทั้งยังสามารถปรับใช้ในบริบทพื้นที่อื่นที่มีโครงสร้างชุมชนคล้ายกัน โดยเน้นความมีส่วนร่วม ความยืดหยุ่น และการผสมผสานธรรมะกับชีวิตประจำวันอย่างเป็นธรรมชาติแนวทางที่เหมาะสมควรเป็นรูปแบบที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เน้นกระบวนการเรียนรู้ที่ผสมผสานหลักธรรมเข้ากับการดำเนินชีวิต และสามารถเข้าถึงคนทุกช่วงวัย โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน ซึ่งรูปแบบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดและผลการศึกษาจากผลงานวิจัยอื่น ๆ ที่เคยดำเนินการมาก่อนประการแรก รูปแบบกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน และการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย สอดคล้องกับงานของ พระมหาสุทธีชัย สุทธิญาโณ ที่ศึกษาการพัฒนาแบบกิจกรรมส่งเสริมศีลธรรมในโรงเรียน โดยเสนอให้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาควรเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของผู้เรียน ผ่านการปฏิบัติจริง เช่น ค่ายคุณธรรม จิตอาสา และการสะท้อนคิด ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกับกิจกรรมองค์รวมที่มีการนำมาใช้ในพื้นที่กบินทร์บุรีประการที่สอง การใช้สื่อสร้างสรรค์และเทคโนโลยีร่วมกับการจัดกิจกรรมเผยแผ่ธรรมะนั้น

๖. สรุป/องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง “การส่งเสริมการเผยแผ่วัฒนธรรมเชิงพุทธด้วยกิจกรรมองค์รวมในอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี” ทำให้สามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คือ B-AIC Model ดังนี้

B: Buddhist Foundation (รากฐานแห่งพุทธธรรม) หมายถึง การยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นแกนกลางของการพัฒนา เช่น สังคหวัตถุ ๔ ไตรสิกขา สปัปฺริสธรรม ๗ และหลักโยนิโสมนสิการ เพื่อเป็นกรอบทางจริยธรรมและทางปัญญาในการพัฒนาชุมชนอย่างมีสติและเมตตา เป็นรากฐานของการคิดและการกระทำที่ไม่หลุดออกจากหลักธรรมใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น การสอนเรื่องไตรสิกขาในวันสำคัญทางศาสนาจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม เช่น การสวดมนต์และการอบรมธรรมะ

A: Appreciation (การชื่นชมและตระหนักรู้คุณค่า) คือการให้ทุกภาคส่วนในชุมชนพระสงฆ์ ผู้นำท้องถิ่น เยาวชน และชาวบ้านได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเท่าเทียม มองเห็นศักยภาพและทุนทางวัฒนธรรมของตนเอง เป็นการยอมรับกันและกันด้วยความเคารพ ซึ่งสอดคล้องกับหลัก “สมานัตตตา” ในสังคหวัตถุ ๔ เชิญชวนชาวบ้าน เยาวชน และพระสงฆ์ร่วมกันแสดงความเห็นเกี่ยวกับการจัดงานชื่นชมและให้คุณค่ากับประเพณีท้องถิ่น เช่น การรำถวายพระพุทธเจ้า

I: Influence (การมีส่วนร่วมเสนอความคิดและสร้างวิสัยทัศน์ร่วม) คือการเปิดพื้นที่ให้ทุกฝ่ายเสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การประยุกต์ธรรมะกับชีวิต การเชื่อมโยงกับประเพณีท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับหลัก “อัตถจริยา” และ “อัมมัญญตา” ที่เน้นการทำประโยชน์ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีเหตุผลและเหมาะสมกับกาลเทศะ เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเสนอแนวทางการจัดงาน เช่น การเลือกสถานที่และกิจกรรมที่เหมาะสมสร้างวิสัยทัศน์ร่วม เช่น การจัดงานให้เป็นพื้นที่เรียนรู้ธรรมะสำหรับคนทุกวัย

C: Coordination (การตกลงร่วมกัน วางแผน และลงมือปฏิบัติจริง) คือการวางแผนปฏิบัติกิจกรรมอย่างเป็นระบบ มีการมอบหมายหน้าที่ การติดตามประเมินผล และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาศัยหลัก “โยนิโสมนสิการ” ในการพิจารณาอย่างแยกคาง และการ “สัจจะ-วิริยะ-จิตตะ-วิมังสา” ในอิทธิบาท ๔ เพื่อให้เกิดผลที่มั่นคงในการวางแผนกิจกรรมอย่างละเอียด เช่น การจัดสรรงบประมาณ การแบ่งหน้าที่ และการติดตามผลประเมินผลหลังงาน เช่น การสำรวจความพึงพอใจและข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วม

การประยุกต์ใช้ **B-AIC Model** จะช่วยให้การพัฒนาชุมชนมีความสมดุลและยั่งยืน โดยเน้นการมีส่วนร่วม การยึดหลักธรรม และการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างความสุขและความสามัคคีในชุมชนอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย:

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๙.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระอุทัย อติชาโคร (โพนกระโทก),การส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของเยาวชนในอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา,วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (มีนาคม – เมษายน 2567).

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปราจีนบุรี,การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา,[ออนไลน์],
แหล่งที่มา: <https://pri.onab.go.th/th/page/item/index/id/18> [วันที่๒๐ตุลาคม๒๕๖๖].

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปราจีนบุรี,การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา, [ออนไลน์],
แหล่งที่มา: <https://pri.onab.go.th/th/page/item/index/id/18> [วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๖].

สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง,กิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<https://www.gongtham.net/web/news.php>, [วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๖].

หน่อแก้วพระพุทธศาสนา, ความสำคัญทางพระพุทธศาสนา,[ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<https://www.norkaew.netE>, [๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๖].

รูปแบบกิจกรรมการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรม ในจังหวัดปราจีนบุรี

Activity Format for Promoting Dhamma Practice in Order to Increase the Efficiency of Dhamma Practice Centers in Prachinburi Province

พระครูสุภัทรปัญญาคุณ (พินิตตัน)^๑

Phrakhru Supatrapanyakun (Pinettan)

Received: September 18, 2025

Revised: March 10, 2026

Accepted: March 12, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ ๑) ศึกษาสภาพทั่วไปและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรมของประชาชนในจังหวัดปราจีนบุรี ๒) วิเคราะห์องค์ประกอบของสำนักปฏิบัติธรรมที่ส่งผลต่อการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม และ ๓) นำเสนอรูปแบบและแนวทางการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดปราจีนบุรี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การวิจัยเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย ๓๗ รูป/คน ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปของสำนักปฏิบัติธรรมประสบกับปัญหาสำคัญ ได้แก่ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ การขาดแคลนพระวิปัสสนาจารย์และบุคลากรที่มีความชำนาญ ตลอดจนการเข้าถึงกิจกรรมของประชาชนยังอยู่ในวงจำกัด ส่วนองค์ประกอบที่ส่งผลต่อความสำเร็จมี ๔ ด้าน คือ (๑) ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติ (๒) ด้านบุคลากรและผู้นำทางจิตวิญญาณ (๓) ด้านรูปแบบกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เข้าร่วม และ (๔) ด้านการบริหารจัดการที่เป็นระบบและยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลงซึ่งรูปแบบ “PRAJIN MODEL” ได้แก่ P (Participatory Management) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ชุมชน และผู้ปฏิบัติ R (Resource Integration) การบูรณาการทรัพยากรทั้งด้านบุคลากร วัด เทคโนโลยี และทุนสนับสนุน A (Activity Innovation) การออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย เน้นการฝึกสติ สมาธิ และปัญญา J (Joyful Learning) การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ IN (Insight Networking) การเชื่อมโยงเครือข่ายแห่งปัญญา

คำสำคัญ : การปฏิบัติธรรม, สำนักปฏิบัติธรรม, การส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โทรศัพท์ ๐๘๔ ๕๖๔๗๓๘๖

Abstract

This research aims to: 1. Examine the general conditions and problems related to the Buddhist practice of people in Prachinburi Province; 2. Analyze the key components of meditation practice centers that influence the promotion of Buddhist practice; and 3. Propose models and approaches for enhancing Buddhist practice in order to improve the efficiency of meditation practice centers in Prachinburi Province. The study employed a qualitative research methodology, including documentary research and in-depth interviews with 37 participants (monks and laypeople). The main research instrument was an interview guide, and the collected data were analyzed using descriptive analysis.

Research Findings: The study revealed that meditation practice centers face significant challenges, including limited budgetary resources, a shortage of experienced meditation masters and skilled personnel, and restricted public access to practice activities. The success of such centers depends on four essential components: 1. Suitable locations and supportive environments for practice; 2. Competent personnel and spiritual leaders; 3. Activity designs that meet the diverse needs of participants; and 4. Systematic yet adaptable management practices.

Based on these findings, the research proposes the “PRAJIN MODEL”, which consists of: **P (Participatory Management):** Collaborative management among monks, communities, and practitioners. **R (Resource Integration):** Integration of human resources, temples, technology, and financial support. **A (Activity Innovation):** Designing activities tailored to target groups, emphasizing mindfulness, concentration, and wisdom training. **J (Joyful Learning):** Creating an atmosphere of engaging and enjoyable learning. **IN (Insight Networking):** Building and strengthening networks of wisdom and practice.

Keywords: Buddhist Practice, Meditation Centers, Promoting the practice of Dhamma.

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของสังคมไทย ทั้งในด้านวัฒนธรรม คุณธรรม จริยธรรม และการดำรงชีวิต ชาวไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาและยึดถือคำสอนเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองและสังคม อย่างไรก็ตาม กระแสโลกาภิวัตน์ การพัฒนาเศรษฐกิจ และความเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ ส่งผลให้ผู้คนจำนวนมากเผชิญกับความเครียด ความขัดแย้ง และการลดน้อยลงของคุณค่าทางจิตใจ ทำให้ความสนใจในการปฏิบัติธรรมและการพัฒนาจิตวิญญาณมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นสำนักปฏิบัติธรรมในประเทศไทยจึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน โดยเฉพาะการเจริญสติปัฏฐานและการฝึกวิปัสสนากรรมฐานเพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสฝึกจิตใจ ลดละกิเลส และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน จังหวัดปราจีนบุรีนับเป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน ปรากฏหลักฐานโบราณคดีและโบราณสถานที่สะท้อนถึงความรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยทวารวดีจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันสำนักปฏิบัติธรรม

ในจังหวัดปราจีนบุรีได้ดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในหลายรูปแบบ เช่น การจัดอบรมธรรมะสำหรับประชาชนทั่วไป ค่ายคุณธรรมสำหรับเยาวชน และการเผยแพร่ธรรมะสู่โรงเรียนและชุมชน ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคม

ชนชาติไทยได้ยอมรับนับถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาคู่ประเทศไทยตลอดระยะเวลาอันยาวนานยังไม่เคยมีช่วงเวลาใดในประวัติศาสตร์ที่พระพุทธศาสนาได้ห่างหายไปจากชีวิตและจิตใจของชนชาวไทยทั้งนี้เพราะภูมิปัญญาที่ล้ำลึกและสายตาวินิจฉัยไกลของบรรพบุรุษไทยหลังจากท่านได้เรียนรู้จนซาบซึ้งถึงคุณประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของพระพุทธศาสนาแล้วก็นึกเห็นว่าหนทางเดียวที่จะสืบทอดรักษาพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนมั่นคงควบคู่กับชนชาติไทยตลอดไปต้องอาศัยวิธีการหล่อหลอมหลักธรรมของพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมประเพณีไทยเข้าด้วยกันให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในที่นี้ใครจะขอยกตัวอย่างถึงประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งที่จะช่วยสร้างคนดีให้เกิดขึ้นแก่สังคมไทยอย่างมากมาย นั่นคือการบวชพราหมณ์ เนื่องจากเห็นว่าเป็นช่องทางที่จะปลูกฝัง สัมมาทิฐิ ให้แก่ผู้ร่วมปฏิบัติ และยังให้ผู้ปฏิบัติได้ใช้เวลาในช่วงนี้ให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงด้วยการเข้ามาศึกษาธรรมะในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงและจริงจังทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเพื่อที่จะหล่อหลอมธรรมะให้เข้ามาสู่วิถีชีวิตตามแบบวิถีที่บรรพบุรุษไทยได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาเพราะถ้าหากปล่อยให้ธรรมะอยู่ตำราหรืออยู่ในตู้พระธรรมก็ไม่สามารถที่จะหาประโยชน์อันใดจากธรรมะได้ถ้าหากมิได้นำมาปฏิบัติจนเป็นนิสัย^๒ โดยเฉพาะสังคมในเมืองและต่างจังหวัด เทคโนโลยีพัฒนาขึ้นทุกวันแต่สิ่งที่ถอยหลังคือ จิตใจของบุคคลถอยต่ำลง สังคมวุ่นวาย แบ่งฝักแบ่งพวกไม่มีความสงบ บางคนต้องการความสงบทางจิตใจ บางคนต้องการเข้าวัดปฏิบัติธรรม บางคนต้องการหาที่เสียบๆ เพื่อปฏิบัติธรรมการนำเอาหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติเพื่อให้เกิดโลกุตตรปัญญาโดยมีจุดมุ่งหมาย คือ พระนิพพาน มีความสำคัญที่สุดสำหรับพุทธศาสนิกชนตามหลักคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ในการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธด้วยความบริบูรณ์โดยคำนึงถึงหลักพระสัทธรรม ๓ ประการที่ ประกอบด้วย ปรีชา (คันถธุระ) ปฏิบัติ (วิปัสสนาธุระ) และปฏิเวธ ได้แก่ การได้บรรลุ มรรค ผล นิพพานอันเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา^๓

ในจังหวัดปราจีนบุรีมีสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด จำนวน ๑๕ แห่ง ประชาชนจังหวัดปราจีนบุรี ที่เข้าปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังยังมีจำนวนน้อย จากสถิติของผู้เข้าปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดปราจีนบุรีแต่ละแห่ง เมื่อวัดค่าจากจำนวนผู้ปฏิบัติธรรมต่อปี ยังมีผู้เข้าปฏิบัติธรรมน้อยมาก^๔ วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน จึงมีความสำคัญในการทำหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา สภาพสังคมปัจจุบันพระพุทธศาสนามีทั้งส่วนที่เจริญก้าวหน้าและเสื่อมโทรมลง พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ เป็นผู้สั่งสอน ถวายทอด การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใส การสันทนาธรรม การแนะนำ การตอบปัญหาและการแสดงธรรม อีกทั้งในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงทำให้ถูกยอมรับว่าเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน การเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติชอบ จะทำให้ประชาชนยอมรับนับถือและยินดีปฏิบัติตามคำแนะนำได้ สังคมไทยมีความเจริญก้าวหน้าในการพัฒนาประเทศด้วย

^๒ สุชีพ ปุญญานุภาพ, **พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๔๓.

^๓ พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), **คู่มือบำเพ็ญกรรมฐาน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๓.

^๔ ข้อมูลสถิติสำรวจสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดปราจีนบุรี, สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปราจีนบุรี, ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เทคโนโลยีก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ขณะเดียวกันความเสื่อมทรามทางด้านจิตใจก็เพิ่มมากขึ้น ได้กลายเป็นโรคบกพร่องทางอารมณ์ สิ่งที่จะใช้รักษาได้ดี คือ การให้รักษาทางใจอันเป็นผลที่ได้จากการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่เรียกกันว่า ธรรมโอสธหรือการปฏิบัติธรรม ผูกอบรมจิตให้มีสมาธิเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดสติปัญญา รู้เท่าทันสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และปัญหาอันแท้จริงของชีวิต การที่จะทำให้ประชาชนสนใจศึกษาปฏิบัติธรรมและแพร่หลายได้นั้นมิใช่กระทำได้ง่าย ต้องมีองค์ประกอบเป็นเหตุปัจจัยสนับสนุนส่งเสริมหลากหลายประการ เหตุปัจจัยสำคัญประการหนึ่งก็คือ วัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่มีความพร้อม มีสถานที่ที่เป็นสัปปายะเหมาะสมแก่การฝึกอบรมปฏิบัติธรรมและมีพระวิปัสสนาจารย์สำหรับทำหน้าที่บริหารจัดการการฝึกอบรมสั่งสอนอย่างมีคุณภาพ ในจังหวัดปราจีนบุรีมีสำนักปฏิบัติธรรมที่จัดตั้งถูกต้องตามระเบียบมหาเถรสมาคม จำนวน ๑๕ แห่ง แต่ประชาชนผู้สนใจต่อการศึกษาปฏิบัติธรรมยังไม่มาก และยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการเป็นพระวิปัสสนาจารย์ ขาดบุคลากรที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติและการอบรมสั่งสอนเรื่องวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยส่วนมากแล้วพระสงฆ์ในประเทศไทยจะทำหน้าที่คณฤชระ (ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมหรืองานด้านอื่นๆ) พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ด้านวิปัสสนาธุระยังมีจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับสัดส่วนความต้องการของประชาชนผู้สนใจในการปฏิบัติธรรม จากสภาพทั่วไปของการปฏิบัติธรรมของประชาชนจังหวัดปราจีนบุรี ถ้าหากคนเรายังให้ความสนใจในการปฏิบัติธรรมแล้วค้นหาผลที่ได้จากการปฏิบัติ ประชาชนที่ปฏิบัติธรรมจนเกิดความสงบและปฏิบัติธรรมได้สม่ำเสมอ ก็จะสามารถปฏิบัติธรรมได้ในระดับที่สูงขึ้นไป การปฏิบัติธรรมทำให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ในด้านร่างกายจะทำให้เกิดการบริหาร ร่างกาย ได้เคลื่อนไหว ส่งผลดีต่อร่างกาย ช่วยฝึกความอดทน ส่วนด้านจิตใจ ผู้ปฏิบัติธรรมจะมีจิตใจผ่องใส ผ่อนคลายจากความตึงเครียด ภายในจิตใจเกิดความสงบและมีสติ จากการที่ได้รับการฝึกปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจก็จะทำให้จิตใจเราดีขึ้นได้ ส่งผลให้มีสุขภาพดีทั้งทางกายและทางใจ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดปราจีนบุรี ว่าเหตุใดประชาชนจึงมีความสนใจหรือไม่สนใจในการปฏิบัติธรรมเพียงใดอย่างไร สำนักปฏิบัติธรรมที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นมีความสำคัญต่อการตัดสินใจเข้าปฏิบัติธรรมของประชาชนหรือไม่เพราะเหตุใด และแนวทางในการพัฒนาการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดปราจีนบุรี ให้เพิ่มสูงขึ้นต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรมของประชาชนในจังหวัดปราจีนบุรี
- ๒) เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดปราจีนบุรีที่ส่งผลต่อการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม
- ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดปราจีนบุรี

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเชิงเอกสาร การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีขั้นตอนการ ดังนี้

สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ พระสงฆ์นักวิชาการ นักปราชญ์ภูมิปัญญาชาวบ้าน ออกแบบสัมภาษณ์เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative

Research) เป็นการศึกษาเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ ประกอบด้วย

ตอนที่ ๑ การศึกษาเอกสาร ตำรา แนวคิด ทฤษฎีและรายงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรม

ตอนที่ ๒ กำหนดกรอบแนวคิด รูปแบบการพัฒนาและส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดปราจีนบุรี จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๒ รูป/คน โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในบริบททั่วไปของสำนักปฏิบัติธรรม

ตอนที่ ๓ การจัดสนทนากลุ่มพระเฉพาะ ประกอบด้วย พระสังฆาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรม เพื่อหาข้อเท็จจริง ปัญหา ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาและส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดปราจีนบุรี

สรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์พระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา คฤหัสถ์ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ทั้งหมดจำนวน ๓๕ รูป/คน เพื่อให้ทราบข้อมูลมาสรุปจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้เชี่ยวชาญเพื่อสังเคราะห์และยืนยันกิจกรรมประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์

๓.๓ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลเป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการเลือกโดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ของผู้ทรงคุณวุฒิ ตามความเหมาะสม อย่างละเอียดลึกซึ้งเป็นองค์รวมเนื่องจากประสบการณ์และความชำนาญของแต่ละบุคคล โดยผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด จำนวน ๓๗ รูป/คน ได้แก่ พระสังฆาธิการ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดปราจีนบุรี พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรม จนครบตามจำนวนทั้งนี้การเลือกกลุ่มที่กล่าวมาในข้างต้นจะช่วยให้การประหยัดเวลา ในการวิจัยการเก็บรวบรวมข้อมูลของทุกหน่วยงานเป็นไปได้ยากไม่สามารถศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดได้จึงขอเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายดังนี้

กลุ่มที่ ๑ พระสงฆ์ในเขตพื้นที่จังหวัดปราจีนบุรี	จำนวน ๑๐ รูป
กลุ่มที่ ๒ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดปราจีนบุรี	จำนวน ๑๒ รูป
กลุ่มที่ ๓ พระวิปัสสนาจารย์	จำนวน ๕ รูป
กลุ่มที่ ๔ ประชาชนทั่วไป	จำนวน ๑๐ คน

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์ สำหรับการสร้างเครื่องมือการวิจัย ที่จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากพระสงฆ์และ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา และเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมในเขตจังหวัดปราจีนบุรี โดยมีรายละเอียดและการดำเนินการ ดังนี้

๑) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึงรายละเอียดต่างๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

๒) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม

๓) สร้างแบบสัมภาษณ์และแบบสัมภาษณ์ ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๔) นำเสนอร่างแบบสัมภาษณ์ ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๕) จัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามฉบับจริง และนำไปใช้สัมภาษณ์และสอบถามกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๖) รวบรวมแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม แล้วนำมาวิเคราะห์ต่อไป

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการศึกษาใช้วิธีการเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary sources) เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การถามจะไม่มีคำถามซ้ำซ้อนกับสถานการณ์นั้น ๆ โดยใช้คำถามที่เข้าใจง่ายหากผู้ให้ข้อมูลไม่เข้าใจคำถามหรือตอบคำถามไม่ตรง ผู้วิจัยจะตั้งคำถามใหม่ให้เข้าใจง่ายขึ้น การสัมภาษณ์จะดำเนินแบบค่อยเป็นค่อยไป เปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีการยืดหยุ่นที่จะใช้เวลาในการสัมภาษณ์ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ถูกสัมภาษณ์แสดงความคิดเห็น วิสัยทัศน์ ทศนคติ ความรู้สึก โดยไม่มีคำตอบที่แน่นอนตายตัว ในขณะที่สัมภาษณ์จะให้ความเคารพและความใส่ใจในการสัมภาษณ์ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์และจดบันทึกข้อมูลไปพร้อม ๆ กันด้วยตนเอง ผู้ศึกษา กำหนดเวลาแน่นอนไม่ได้ บางรายอาจมีการสัมภาษณ์มากกว่าหนึ่งครั้ง ขึ้นอยู่กับว่าข้อมูลที่ได้มีความละเอียดลึกซึ้งเพียงพอแล้วหรือยัง ก่อนสัมภาษณ์ได้ขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลก่อนทุกครั้ง

๑. ทำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงสถานที่ที่จะไปเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ที่กำหนดไว้เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การศึกษาวิจัย และขออนุญาตเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัย

๒. รวบรวมข้อมูลประกอบการศึกษาวิจัยให้มีความเที่ยงตรง สามารถตรวจสอบได้จึงกำหนดใช้วิธีการที่หลากหลายจากข้อมูลการศึกษา เอกสาร ตำรา วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓. ผู้วิจัยดำเนินการนัดหมายกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ตามเวลาที่ได้ทำการนัดหมายไว้ล่วงหน้าแล้ว และดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองจากกลุ่มตัวอย่างด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มผู้รู้ ได้แก่ พระสงฆ์ และนักวิชาการด้านการเผยแผ่ ผู้บริหารและผู้ผลิต และตัวแทนกลุ่มคนรุ่นใหม่ ดังนี้

๓.๑. วัน เวลา การสัมภาษณ์

๓.๒. สถานที่สัมภาษณ์

๓.๓. ระยะเวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์

๓.๔. วิธีการสัมภาษณ์ (การถาม, การตอบ, การจดบันทึกคำตอบ)

๔. ศึกษาพฤติกรรมโดยการสังเกตและสอบถามจากกลุ่มเป้าหมาย โดยการสนทนาพูดคุยเพื่อให้เกิดความคุ้นชินและผ่อนคลาย แล้วสังเคราะห์ออกมาเป็นแนวทางนำไปใช้ในการออกแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง

๕. หลังจากทำการสัมภาษณ์เสร็จสิ้น ผู้วิจัยกล่าวขอบคุณและทำการนัดหมายการสัมภาษณ์ต่อเนื่อง แต่ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่สะดวกในการสัมภาษณ์มากกว่า ๑ ครั้ง ผู้ศึกษาจะขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการโทรศัพท์ติดต่อสอบถามเพิ่มเติมหากข้อมูลที่ได้ยังไม่ชัดเจน

๖. วิเคราะห์ รวบรวมข้อมูล สรุปผล และจัดพิมพ์รายงานการวิจัยที่ดำเนินการตามประเด็นแล้วจัดพิมพ์ตามรูปแบบฉบับการรายงานวิจัยของทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อดำเนินการไปตามลำดับของการรายงานความคืบหน้างานวิจัย รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เพื่อขอรับคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิของทางสถาบันเพื่อปรับปรุงแก้ไขก่อนเป็นฉบับสมบูรณ์

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อได้รับข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสารประกอบกับข้อมูลที่ได้จากวิธีการเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary sources) ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา และการนำเสนอชุดองค์ความรู้ การสังเคราะห์ข้อมูลในให้ได้ผลเป็นเชิงประจักษ์ และนำผลไปใช้ประโยชน์ได้จริงในวงกว้าง โดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

๑. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาเรียบเรียงให้เป็นระบบระเบียบพร้อมที่จะนำไปวิเคราะห์ต่อไป ขั้นตอนนี้ได้แก่ การจัดบันทึกใหม่ และพิมพ์ข้อมูลลงในเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อเตรียมไปสู่การให้ความหมายข้อมูลการจัดหมวดหมู่ และการวิเคราะห์ในขั้นสุดท้ายต่อไป

๒. ให้ความหมายกับข้อมูล (Conceptualizing the data) ในขั้นตอนนี้ได้อาศัยการตีความจากข้อมูลเบื้องต้นให้เป็นข้อความที่สื่อความหมายของผู้ให้ข้อมูล

๓. จัดหมวดหมู่ความหมายของข้อมูล (Categorize the Concepts) เป็นขั้นการนำเอาความหมายที่ได้ให้ไว้มาจัดเป็นหมวดหมู่ จากนั้นนำความหมายที่จัดหมวดหมู่แล้วมาตีความสร้างสรุปแบบอุปนัย

๔. วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมายให้ได้ความรู้ตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้นำข้อสรุปต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นโครงสร้างของข้อสรุปที่สามารถตอบปัญหาในการวิจัย ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะที่มุ่งเน้นให้เกิดกรอบแนวคิดเพื่อการพัฒนาต่อไป

๔. ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ และการใช้เทคโนโลยีในการเผยแพร่ข้อมูล ล้วนเป็นปัจจัยที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรม การนำองค์ความรู้จากการวิจัยไปประยุกต์ใช้จะช่วยส่งเสริมให้การปฏิบัติธรรมสามารถเข้าถึงประชาชนได้มากขึ้น ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ สภาพทั่วไปและปัญหาที่เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมของประชาชนในจังหวัดปราจีนบุรี

สำนักปฏิบัติธรรมของจังหวัดปราจีนบุรีเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางศาสนาและวัฒนธรรม มีวัดและสำนักปฏิบัติธรรมหลายแห่งที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ฝึกฝนจิตใจและดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประชาชนในพื้นที่มีความสนใจในการปฏิบัติธรรมในระดับที่แตกต่างกัน บางส่วนเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาเป็นประจำ เช่น การสวดมนต์ การนั่งสมาธิ เป็นต้น ขณะที่บางสำนักอาจมีข้อจำกัดในการเข้าร่วมกิจกรรมเนื่องจากภาระหน้าที่ในชีวิตประจำวันอย่างไรก็ตาม การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในจังหวัดปราจีนบุรียังคงเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคหลายประการ หนึ่งในปัญหาหลักคือ ข้อจำกัดด้านเวลาและความสนใจของประชาชน ในยุคปัจจุบัน วิถีชีวิตที่เร่งรีบและภาระงานที่เพิ่มขึ้นทำให้บางคนไม่มีเวลาว่างสำหรับการปฏิบัติธรรม แม้จะมีความสนใจ แต่หลายคนไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาได้เป็นประจำ นอกจากนี้ การเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมยังไม่ทั่วถึง สำนักปฏิบัติธรรมบางแห่งไม่ได้ประชาสัมพันธ์กิจกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ประชาชนจำนวนมากไม่ทราบถึงโอกาสในการเข้าร่วม การขาดช่องทางออนไลน์หรือระบบลงทะเบียนที่สะดวกอาจเป็นอีกปัจจัยที่ทำให้จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมลดลงปัญหาด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม เป็นอีกหนึ่งอุปสรรคที่ส่งผลต่อการปฏิบัติธรรม บางพื้นที่อาจขาดสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการฝึกสมาธิ ขาดความสงบ หรือไม่ได้รับการดูแลให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการจดจ่อและลดประสิทธิภาพของการฝึกจิตเพราะว่าการขาดบุคลากรที่มีความรู้ในการนำการปฏิบัติธรรม เป็นอีกหนึ่งปัญหาสำคัญ พระภิกษุและอาจารย์ผู้นำกิจกรรมทางศาสนาอาจมีจำนวนไม่เพียงพอในการดูแลผู้ปฏิบัติธรรมในสำนักต่าง ๆ ส่งผลให้การเผยแพร่หลักธรรมยังไม่สามารถเข้าถึงประชาชนในวงกว้าง ดังนั้นประชาชนในจังหวัดปราจีนบุรีจะมีความสนใจในการปฏิบัติธรรมและมีสำนักปฏิบัติธรรมที่พร้อมรองรับ แต่ยังคงมีอุปสรรคหลายประการที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรม การบริหารจัดการที่ดี การพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ การปรับปรุงสถานที่ และการเพิ่มบุคลากรทางศาสนา จะช่วยให้การปฏิบัติธรรมสามารถเข้าถึงประชาชนได้มากขึ้นและมีประสิทธิภาพมากขึ้นดังนั้นการจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมเผชิญกับปัญหาและความท้าทายหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการดำเนินงาน หนึ่งในปัญหาหลักคือ ข้อจำกัดด้านงบประมาณและทรัพยากร ซึ่งส่งผลให้บางสำนักขาดแคลนเงินทุนสำหรับการจัดกิจกรรม รวมถึงอุปกรณ์และสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับผู้เข้าร่วมการขาดแคลนพระวิปัสสนาจารย์และบุคลากรที่มีความสามารถ ทำให้การให้คำแนะนำและดูแลผู้ปฏิบัติธรรมไม่ทั่วถึง ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพของการฝึกกรรมฐาน อีกทั้งปัญหาด้านการเข้าถึงกิจกรรมของประชาชน

๔.๒ องค์ประกอบของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดปราจีนบุรีที่ส่งผลการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดปราจีนบุรีที่มีผลการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม พบว่ามีหลายปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของการเผยแพร่หลักธรรมและการดึงดูดประชาชนให้เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา โดยองค์ประกอบสำคัญสามารถแบ่งออกเป็น ๔ ด้านหลัก ได้แก่ ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ด้านบุคลากรและผู้นำ ด้านรูปแบบกิจกรรม และด้านการบริหารจัดการ

๑. ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าสถานที่ที่มีบรรยากาศสงบ ร่มรื่น และเหมาะสมกับการปฏิบัติธรรมส่งผลโดยตรงต่อการดึงดูดผู้เข้าร่วม พื้นที่ที่เงียบสงบเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถฝึกสมาธิและเจริญสติได้อย่างมีประสิทธิภาพ การมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม เช่น ห้องฝึกสมาธิ อาคารบรรยายธรรม และเส้นทางเดินจงกรม ช่วยให้กิจกรรมดำเนินไปอย่างราบรื่นและเป็นระบบ

๒. ด้านบุคลากรและผู้นำทางศาสนา ความรู้ความสามารถของพระภิกษุและบุคลากรในสำนักปฏิบัติธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการเผยแผ่ธรรมะ พระวิปัสสนาจารย์ที่มีประสบการณ์สามารถแนะนำหลักธรรมให้แก่ผู้เข้าร่วมได้อย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ การจัดอบรมเพื่อพัฒนาผู้นำทางศาสนาและเจ้าหน้าที่ช่วยให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถรองรับผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มากขึ้น

๓. ด้านรูปแบบกิจกรรม กิจกรรมที่หลากหลายและตรงกับความต้องการของผู้เข้าร่วมเป็นอีกปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรม กิจกรรมที่ได้รับความนิยม ได้แก่ การสวดมนต์ การฝึกสมาธิ การเจริญสติ และการบรรยายธรรม การปรับรูปแบบกิจกรรมให้ทันสมัย เช่น การใช้เทคโนโลยีเพื่อเผยแผ่ธรรมะและการถ่ายทอดสดผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ช่วยให้การเผยแผ่หลักธรรมสามารถเข้าถึงประชาชนได้มากขึ้น

๔. ด้านการบริหารจัดการและการสนับสนุน การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพช่วยให้สำนักปฏิบัติธรรมดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ การจัดสรรทรัพยากร การบริหารงบประมาณ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ เป็นแนวทางที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงของสำนักปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ การสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรศาสนา เช่น การจัดสรรงบประมาณและการส่งเสริมการอบรมบุคลากร ช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างยั่งยืน

ดังนั้นผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าองค์ประกอบทั้งสี่ด้านมีความสำคัญในการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของประชาชนในจังหวัดปราจีนบุรี การพัฒนาและปรับปรุงแต่ละองค์ประกอบให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น จะช่วยให้อำเภอปฏิบัติธรรมสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้ดีขึ้น และส่งเสริมการฝึกฝนจิตใจให้เกิดผลลัพธ์ที่แท้จริง

๔.๓ รูปแบบและแนวทางการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดปราจีนบุรี

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดปราจีนบุรี พบว่าการพัฒนาและปรับปรุงกิจกรรมให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. รูปแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่ากิจกรรมที่มีโครงสร้างชัดเจนและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าร่วมมีผลต่อการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมอย่างมาก กิจกรรมที่ได้รับความนิยม ได้แก่ กิจกรรมฝึกสมาธิและเจริญสติ ซึ่งช่วยให้ผู้เข้าร่วมมีความสงบและสามารถพัฒนาจิตใจให้เกิดสมาธิ การบรรยายธรรมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งช่วยให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจหลักธรรมและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน การสวดมนต์และปฏิบัติศีล ซึ่งส่งเสริมความมีวินัยและการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา และ การใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่หลักธรรม เช่น การถ่ายทอดสดผ่านออนไลน์และการจัดทำเนื้อหาธรรมะในรูปแบบดิจิทัล

๒. แนวทางการบริหารและการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพช่วยให้สำนักปฏิบัติธรรมสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องและมีระบบ ผลการวิจัยพบว่าแนวทางสำคัญในการพัฒนาประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรม ได้แก่ การบริหารทรัพยากรและบุคลากร โดยจัดอบรมผู้นำทางศาสนาและเจ้าหน้าที่ให้มีความสามารถในการจัดกิจกรรมและเผยแผ่ธรรมะ การปรับปรุงสถานที่และสิ่งแวดล้อม ให้มีบรรยากาศที่สงบ ร่มรื่น และมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและองค์กรศาสนา เพื่อสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๓. การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมการใช้สื่อออนไลน์ช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมปฏิบัติธรรมได้สะดวกขึ้น ผลการวิจัยพบว่าการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น เว็บไซต์ เฟสบุ๊ค และแอปพลิเคชัน ส่งผลต่อการเพิ่มจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม การพัฒนาเนื้อหาธรรมะในรูปแบบที่ทันสมัย เช่น วิดีโอสั้นและการถ่ายทอดสด ยังช่วยให้แนวทางการปฏิบัติธรรมเข้าถึงประชาชนได้มากขึ้น

ดังนั้นการออกแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมให้มีประสิทธิภาพ และการใช้เทคโนโลยีเพื่อเผยแพร่ธรรมะ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและเพิ่มประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดปราจีนบุรี แนวทางเหล่านี้จะช่วยให้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างกว้างขวางและสร้างผลลัพธ์เชิงบวกต่อสังคม

๕.การอภิปรายผล

การปฏิบัติธรรมเป็นกระบวนการที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาจิตใจของประชาชนและเสริมสร้างสังคมให้มีความสุข สำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดปราจีนบุรีถือเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และส่งเสริมให้ประชาชนสามารถเข้าถึงการฝึกฝนจิตใจอย่างเป็นระบบ โดยพบว่าการออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย การพัฒนาสถานที่ให้เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม และการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรทางศาสนา เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรมการอภิปรายผลวิจัยนี้จะมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์รูปแบบกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ กลยุทธ์การบริหารจัดการ และแนวทางการพัฒนาเพื่อให้การปฏิบัติธรรมสามารถเข้าถึงประชาชนได้มากขึ้น โดยพิจารณาทั้งข้อดีและอุปสรรคที่สำนักปฏิบัติธรรมต้องเผชิญ เพื่อเสนอแนวทางปรับปรุงและพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดปราจีนบุรีต่อไป

๕.๑ สภาพทั่วไปและปัญหาที่เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมของประชาชนในจังหวัดปราจีนบุรี

สภาพทั่วไปของการปฏิบัติธรรมในจังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรีเป็นพื้นที่ที่มีวัดและสำนักปฏิบัติธรรมหลายแห่งซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เช่น การสวดมนต์ การฝึกสมาธิ และการบรรยายธรรม ประชาชนในพื้นที่มีความสนใจในการปฏิบัติธรรมในระดับที่แตกต่างกัน โดยกลุ่มผู้สูงอายุและวัยกลางคนมักให้ความสนใจเป็นพิเศษ ส่วนกลุ่มเยาวชนและวัยทำงานยังมีข้อจำกัดด้านเวลาและความสะดวกในการเข้าร่วมการเข้าถึงกิจกรรมทางศาสนายังขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น สถานที่ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ความพร้อมของบุคลากรทางศาสนา และระบบการประชาสัมพันธ์ช่วยให้ประชาชนรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมได้อย่างทั่วถึง ปัญหาที่เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมของประชาชนมีข้อจำกัดและอุปสรรคหลายประการที่ส่งผลต่อการปฏิบัติธรรมของประชาชนในจังหวัดปราจีนบุรี ได้แก่ ข้อจำกัดด้านเวลาและภาระหน้าที่ ประชาชนจำนวนมากมีข้อจำกัดในการเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรม เนื่องจากภาระหน้าที่ในชีวิตประจำวัน เช่น การทำงาน การดูแลครอบครัว และความเร่งรีบของวิถีชีวิต ส่งผลให้ไม่สามารถจัดสรรเวลาให้กับการฝึกฝนสมาธิและเจริญสติได้ปัญหาด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม การปฏิบัติธรรมต้องอาศัยสถานที่ที่สงบและมีบรรยากาศเอื้อต่อสมาธิ อย่างไรก็ตาม สำนักปฏิบัติธรรมบางแห่งขาดการดูแลสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม เช่น มีเสียงรบกวนจากภายนอก หรือขาดพื้นที่ที่เอื้อต่อการฝึกสมาธิ ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมไม่สามารถจดจ่อกับการฝึกฝนทางจิตใจได้อย่างเต็มที่จำนวนบุคลากรทางศาสนาที่จำกัด การขาดแคลนพระวิปัสสนาจารย์หรือผู้นำทางศาสนาที่มีความเชี่ยวชาญส่งผลต่อคุณภาพของการปฏิบัติธรรม สำนักปฏิบัติธรรมที่มีบุคลากรจำกัดอาจไม่สามารถจัดกิจกรรมให้ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย ส่งผลให้ประชาชนไม่ได้รับคำแนะนำที่เป็นระบบและไม่สามารถฝึกปฏิบัติธรรมได้อย่างถูกต้อง ผลการวิจัยในครั้งนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหากังวาล

ธีรธมโม (ศรชัย) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด” ผลการวิจัยพบว่า สภาพแวดล้อมทั่วไปของการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ในปัจจุบัน มีจุดแข็ง คือ มีการส่งเสริมให้มีการศึกษา ปฏิบัติธรรมและอบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรมแก่พระภิกษุสามเณรภายในสำนัก เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความเอาใจใส่ ในการเผยแผ่พระธรรม คณะสงฆ์สนับสนุนการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ ส่วนจุดอ่อน คือ บางสำนักมีอาคารไม่สามารถรองรับผู้มาปฏิบัติธรรมจำนวนมากได้ อาคารที่พักมีสภาพเก่าทรุดโทรมเครื่องอำนวยความสะดวกมีไม่เพียงพอ เจ้าสำนักบางแห่งขาดวิสัยทัศน์ ในการปรับปรุงสถานที่ ขาดยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการ พระวิทยากรขาดประสบการณ์ ในการปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน ขาดการประสานความร่วมมือเรื่องวิทยากรกับสำนักปฏิบัติธรรมอื่น ด้านปัญหาอุปสรรค คือ มีสัตว์รบกวนมาก เช่น นกพิราบ สุนัข แมว ไก่ เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของกระแสโลกาภิวัตน์ และเทคโนโลยี ได้ดึงดูดความสนใจพระภิกษุสามเณรออกไปจาก การศึกษาสัมมาปฏิบัติ ขาดการส่งเสริมพัฒนาพระภิกษุสามเณรในการศึกษาหลักไตรสิกขา ทั้งปริยัติและปฏิบัติให้ถึงปฏิเวธอย่างแท้จริง ในด้านโอกาส คือ พระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับจากองค์กรระหว่างประเทศ ด้านการส่งเสริมสันติภาพ มีการส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการกิจการทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์มีความขวนขวายหาความรู้ใหม่ ๆ โดยเขาศึกษาหลักการบริหารจัดการ ในมหาวิทยาลัยของสงฆ์มากขึ้น

๕.๒ องค์ประกอบของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดปราจีนบุรีที่ส่งผลต่อการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดปราจีนบุรีมีปัจจัยหลายประการที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการเผยแผ่หลักธรรมและการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา โดยองค์ประกอบสำคัญที่มีบทบาทในการสนับสนุนการปฏิบัติธรรมสามารถแบ่งออกเป็น ๔ ด้านหลัก ได้แก่ สภาพแวดล้อมและสถานที่ รูปแบบกิจกรรม บุคลากรทางศาสนา และการบริหารจัดการ ซึ่งแยกออกเป็นด้านประการแรก สภาพแวดล้อมและสถานที่ ของสำนักปฏิบัติธรรมเป็นองค์ประกอบที่มีผลโดยตรงต่อการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการฝึกฝนสมาธิและการเจริญสติ สถานที่ที่เงียบสงบ ร่มรื่น และเป็นธรรมชาติสามารถช่วยให้ผู้ปฏิบัติธรรมเกิดความสงบทางจิตใจ ลดสิ่งรบกวน และสามารถมีสมาธิกับการฝึกฝนได้มากขึ้น การมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม เช่น ศาลาปฏิบัติธรรม ห้องฝึกสมาธิ และเส้นทางเดินจงกรม ช่วยให้กิจกรรมดำเนินไปอย่างราบรื่นและส่งเสริมการปฏิบัติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประการต่อมา รูปแบบกิจกรรม ที่จัดขึ้นโดยสำนักปฏิบัติธรรมมีผลต่อความสนใจและการเข้าร่วมของประชาชน กิจกรรมที่ได้รับความนิยม ได้แก่ การสวดมนต์ การบรรยายธรรม การฝึกสมาธิ และการเจริญสติ นอกจากนี้ การพัฒนาแนวทางใหม่ เช่น การใช้เทคโนโลยีเพื่อเผยแผ่หลักธรรมผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ การถ่ายทอดสดกิจกรรม และการจัดทำเนื้อหาธรรมะในรูปแบบดิจิทัล ช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและเรียนรู้หลักธรรมได้อย่างสะดวกมากขึ้นองค์ประกอบที่สามคือ บุคลากรทางศาสนา ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการนำและถ่ายทอดหลักธรรมแก่ผู้ปฏิบัติธรรม ความรู้ความสามารถของพระภิกษุและวิทยากรในการอธิบายหลักธรรมอย่างเข้าใจง่าย มีผลต่อการดึงดูดประชาชนให้เข้าร่วมกิจกรรม การจัดอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคลากรทางศาสนาและเจ้าหน้าที่ของสำนักปฏิบัติธรรมช่วยให้สามารถบริหารจัดการกิจกรรมได้อย่างมีคุณภาพและตอบสนองความต้องการของผู้เข้าร่วมได้ดีขึ้น และประการสุดท้าย คือ การบริหารจัดการและการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรศาสนา เป็นองค์ประกอบที่ช่วยให้สำนักปฏิบัติธรรมสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ การจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดสรรงบประมาณให้เหมาะสม และการสร้างเครือข่าย

ความร่วมมือกับวัด องค์กรศาสนา และหน่วยงานภาครัฐ ช่วยส่งเสริมให้การปฏิบัติธรรมสามารถขยายผลไปสู่ประชาชนในวงกว้าง องค์ประกอบของสำนักปฏิบัติธรรมที่ส่งผลต่อการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในจังหวัดปราจีนบุรี นั้นเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม รูปแบบกิจกรรม บุคลากร และการบริหารจัดการ การพัฒนาและปรับปรุง องค์ประกอบเหล่านี้ให้มีประสิทธิภาพซึ่งสอดคล้องกับดวงกมล ทองคนารักษ์ ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบโครงการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสม สำหรับชาวต่างประเทศในประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งสมณะและวิปัสสนา ตลอดจนปัจจัยที่เกื้อกูลการปฏิบัติธรรม เช่น การตัดปลีโพธ การแสวงหา กัลยาณมิตร การเลือกกรรมฐานที่เหมาะสมกับผู้ปฏิบัติธรรม และสัปปายะในการปฏิบัติธรรม ล้วนมีผลต่อผู้เข้าปฏิบัติธรรม นอกจากนี้รูปแบบการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมสำหรับการปฏิบัติธรรมของชาว ต่างประเทศในประเทศไทย ควรมีจัด โครงการปฏิบัติธรรมแยกตามกลุ่มของผู้เข้าปฏิบัติธรรม เช่น การจัดคำแนะนำเบื้องต้นสำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจการปฏิบัติแต่ยังไม่พร้อม ที่จะเข้าฝึกอบรมโครงการ การปฏิบัติธรรมเบื้องต้น โครงการปฏิบัติธรรมสำหรับผู้ที่เคยฝึกปฏิบัติมาก่อน และโครงการฝึกอบรมปฏิบัติธรรมขั้นสูง ตลอดจนการจัดบวชให้แก่ชาวต่างชาติที่สนใจ นอกจากนี้ควรประยุกต์หลักสัปปายะ ๗ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสนับสนุนการปฏิบัติธรรม

๕.๓ รูปแบบและแนวทางการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดปราจีนบุรี

การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาจิตใจและสร้างความสงบสุขให้แก่ประชาชน งานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดปราจีนบุรี พบว่าการดำเนินกิจกรรมทางศาสนาให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและการบริหารจัดการที่เป็นระบบส่งผลต่อความสำเร็จของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งรูปแบบและแนวทางคือ การออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เข้าร่วม เป็นปัจจัยที่ช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงการปฏิบัติธรรมได้ง่ายขึ้น กิจกรรมที่ได้รับการพัฒนาต้องคำนึงถึงความสะดวกของผู้เข้าร่วม เช่น การจัดกิจกรรมระยะสั้นสำหรับผู้มีเวลาจำกัด และกิจกรรมแบบเข้มข้นสำหรับผู้ที่ต้องการฝึกฝนอย่างจริงจัง นอกจากนี้ การนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ เช่น การถ่ายทอดสดและการเผยแพร่เนื้อหาธรรมะผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ยังช่วยให้การเข้าถึงข้อมูลเป็นไปอย่างทั่วถึง ส่วนสถานที่และสิ่งแวดล้อมของสำนักปฏิบัติธรรม มีผลโดยตรงต่อการปฏิบัติธรรมอย่างมีคุณภาพ จากการวิจัยพบว่าบรรยากาศที่สงบ ร่มรื่น และปลอดภัยเสี่ยงรบกวนช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถจดจ่ออยู่กับสมาธิและเจริญสติได้ดีขึ้น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของสำนักปฏิบัติธรรม เช่น การจัดเตรียมพื้นที่ฝึกสมาธิ ห้องบรรยายธรรม และสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปอย่างราบรื่น นอกจากนี้ยังมีรูปแบบเกี่ยวกับบทบาทของบุคลากรทางศาสนา เป็นอีกองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการเผยแผ่หลักธรรม การศึกษาพบว่าพระภิกษุและเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้และทักษะในการสื่อสารสามารถทำให้การเรียนรู้ธรรมะเป็นเรื่องเข้าใจง่ายและน่าสนใจ การจัดอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้นำทางศาสนาและบุคลากรช่วยให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและส่งเสริมการปฏิบัติธรรมให้เป็นระบบมากขึ้น และรูปแบบการบริหารจัดการและการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรศาสนา เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้สำนักปฏิบัติธรรมสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องและมีเสถียรภาพ การจัดสรรงบประมาณ การบริหารทรัพยากร และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับวัด องค์กรทางศาสนา และหน่วยงานภาครัฐ เป็นแนวทางที่ช่วยให้การปฏิบัติธรรมแพร่หลายและเข้าถึงประชาชนได้มากขึ้น ดังนั้นรูปแบบและแนวทางการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมต้องคำนึงถึงความต้องการของผู้เข้าร่วม บรรยากาศของสถานที่ คุณภาพของบุคลากร และการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาองค์ประกอบเหล่านี้จะช่วยให้สำนัก

ปฏิบัติธรรมสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูศรีรัตนธรรมนิเทศ (ปกานนท์ พิลานันท์) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติกัมมัฏฐานของผู้นำชาวพุทธในประเทศไทย” ผลวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปของการบริหารจัดการ การสอนกัมมัฏฐานของผู้นำชาวพุทธในอังกฤษทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร และด้านบริหารจัดการที่ไม่เพียงพอแก่ความต้องการ และการบริหารจัดการยังขาดสภาพคล่องตัว เนื่องจากไม่มีทุนสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ ขาดเครื่องมืออุปกรณ์ในการทำงาน ขาดแคลนพระธรรมทูตที่มีความรู้ ความสามารถในการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานและด้านภาษา อีกทั้งมีกฎหมายควบคุมการเข้าประเทศอังกฤษที่มีผลกระทบต่อการเข้าไปพำนักในประเทศไทยส่วนรูปแบบที่ควรพัฒนา คือ ด้านสถานที่ ควรมีการจัดให้เป็นระเบียบ สะอาด สำหรับจัดกิจกรรมการสอนกัมมัฏฐานให้เพียงพอ และให้มีความอบอุ่นเพียงพอ ด้านวิทยากร ควรมีความรู้ดี ควรประพฤติดี และมีความสามารถนำหลักพระธรรม มาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมด้านการบริหารจัดการ ได้มีการวางแผนงานระยะสั้นและระยะยาว ควรมีรูปแบบ การบริหารที่ชัดเจน รวมทั้งควรมีคู่มือการสอนกัมมัฏฐานและอุปกรณ์ในการเผยแผ่

๖. สรุป/องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาเรื่อง รูปแบบกิจกรรมการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรม ในจังหวัดปราจีนบุรี การสร้างองค์ความรู้ในการปฏิบัติธรรมที่เป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมความสงบทางจิตใจ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนของสำนักปฏิบัติธรรมมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและเป็นสถานที่ฝึกฝนจิตใจให้แก่ผู้ที่สนใจอย่างมีประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรมในการจัดกิจกรรมและส่งเสริมการปฏิบัติธรรมยังขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ “โมเดลรูปแบบกิจกรรมการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดปราจีนบุรี” PRAJIN DHAMMA MODEL

PRAJIN DHAMMA MODEL

โมเดลรูปแบบกิจกรรมการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม
เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรม ในจังหวัดปราจีนบุรี

ภาพที่ 4.1 โมเดลรูปแบบกิจกรรมการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

จากผลการวิจัย ได้เสนอรูปแบบ “PRAJIN MODEL” ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม โดยประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่

๑.P (Participatory Management) – การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ชุมชน และผู้ปฏิบัติ

๒.R (Resource Integration) – การบูรณาการทรัพยากรทั้งด้านบุคลากร วัด เทคโนโลยี และทุนสนับสนุน

๓.A (Activity Innovation) – การออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย เน้นการฝึกสติ สมาธิ และปัญญา

๔.J (Joyful Learning) – การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ด้วยใจที่เบิกบาน ผ่านหลัก ๔ ส. คือ สันติสสนา สมาทปนา สมุตเตชนา และสัมปหังสนา

๕.IN (Insight Networking) – การเชื่อมโยงเครือข่ายแห่งปัญญาเพื่อการเรียนรู้ข้ามพื้นที่และการเผยแพร่ธรรมะอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย:

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๙.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ข้อมูลสถิติสำรวจสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดปราจีนบุรี, สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดปราจีนบุรี, ๑๘
พฤษภาคม ๒๕๖๖.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), คู่มือบำเพ็ญกรรมฐาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๒๔).

สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕).

รูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุวัยต้น เพื่อลดภาวะหลงลืม
A Model of Vipassanā Meditation Practice Activities for Early Older
Adults to Reduce Age-Related Forgetfulness.

พระภาณุเดช จนทโชโต (เรืองสว่าง)

Phanudeach Chandajoto (Ruangsawang)^๑

มานพ นักการเรียน

Manop nakkarreiy^๒

Received: September 18, 2025 Revised: March 11, 2026

Accepted: March 12, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ (๑) เพื่อสำรวจปัญหาของผู้สูงอายุวัยต้นที่มีภาวะหลงลืมตามอายุ (๒) เพื่อพัฒนารูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของผู้สูงอายุวัยต้น และ (๓) นำเสนอรูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของผู้สูงอายุวัยต้น การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๒๕๐ ราย และการวิจัยเชิงคุณภาพจากผู้ให้ข้อมูล ๕๐ คน ผ่านแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วนำมาวิเคราะห์ด้วยการเรียบเรียงเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุวัยต้นจำนวนมากประสบปัญหาภาวะหลงลืม ความวิตกกังวล และความไม่มั่นใจในตนเอง ส่งผลให้มีแนวโน้มหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่ต้องใช้ความจำหรือการมีสมาธิอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวไตรสิกขา เช่น การฝึกอานาปานสติ การเดินจงกรม การฟังธรรม และการเจริญสติในชีวิตประจำวัน เป็นแนวทางที่ช่วยพัฒนาทั้งด้านกาย จิต และปัญญาได้อย่างเหมาะสม ส่วนรูปแบบการพัฒนาและนำเสนอ “SMART-VIPA Model” ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดใหม่ในการจัดกิจกรรมวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุวัยต้น โดยมีองค์ประกอบ ๖ ประการ ได้แก่ S (Simple) เน้นกิจกรรมที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เพื่อให้ผู้สูงอายุเข้าถึงและปฏิบัติตามได้ง่าย M (Mindfulness) มุ่งเน้นการฝึกสติเป็นหัวใจของกิจกรรม เพื่อฟื้นฟูความจำและลดความฟุ้งซ่าน A (Adaptability) ปรับให้เหมาะกับสภาพร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุแต่ละคน R (Routine) ส่งเสริมการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดผลต่อเนื่อง T (Togetherness) สร้างการเรียนรู้แบบกลุ่มเล็กที่อบอุ่น มีปฏิสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดกำลังใจ VIPA (Vipassanā) ใช้หลักวิปัสสนาโดยเฉพาะการฝึกอานาปานสติ ร่วมกับการเจริญปัญญาตามแนวไตรสิกขา SMART-VIPA Model นี้เป็นการผสมผสานระหว่างหลักไตรสิกขาและองค์ความรู้ด้านจิตวิทยาผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดรูปแบบกิจกรรมที่ยั่งยืน เหมาะสม และเป็นมิตรต่อผู้สูงอายุวัยต้น โดยเน้น

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๒ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

การพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในมิติทางกาย จิต และปัญญา ทั้งยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานปฏิบัติธรรม ชุมชน หรือศูนย์ดูแลผู้สูงอายุอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : ภาวะหลงลืมตามวัย, ไตรสิกขา, การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ, การวิจัยแบบผสมวิธี

Abstract

This research article aims to (1) explore the problems of early-stage elderly people with age-related forgetfulness, (2) develop a model of Vipassanā meditation activities for early-stage elderly people, and (3) present a model of Vipassanā meditation activities for early-stage elderly people. The research used a mixed methods research approach, consisting of quantitative research from a sample of 250 people and qualitative research from 50 informants through questionnaires and in-depth interviews. The results were then analyzed using descriptive analysis.

The research results found that many early-stage elderly people experience forgetfulness, anxiety, and low self-confidence, leading them to tend to avoid activities that require memory or continuous concentration. Vipassanā practices based on the Threefold Training, such as mindfulness of breathing, walking meditation, listening to sermons, and mindfulness in daily life, are appropriate approaches to developing the body, mind, and intellect. Furthermore, the developed and presented “SMART-VIPA Model” is a new conceptual framework for organizing Vipassanā meditation activities for early-stage elderly people. The SMART-VIPA Model comprises six elements: S (Simple), emphasizing simple, uncomplicated activities for easy accessibility and participation from the elderly; M (Mindfulness), focusing on mindfulness practice as the core of the activities to improve memory and reduce distractions; A (Adaptability), adapting to the physical and mental conditions of each individual; R (Routine), promoting consistent practice in daily life for lasting results; T (Togetherness), creating warm, interactive small group learning environments to foster encouragement; and VIPA (Vipassanā), utilizing Vipassanā principles, particularly mindfulness of breathing (ānāpānasati), combined with wisdom cultivation based on the Threefold Training (Trisikha). This model integrates the Threefold Training with knowledge of geriatric psychology to create sustainable, appropriate, and age-friendly activities for the elderly, focusing on improving quality of life in physical, mental, and intellectual dimensions. It can also be effectively applied in meditation centers, communities, or other senior care centers.

Keywords: Age-related Memory Decline, Threefold Training, Elderly Quality of Life Development, Mixed Methods Research

๑. บทนำ

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบ แต่ก็กระทบต่อคุณภาพชีวิต การเข้าสังคม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางจิตวิญญาณ กระบวนการปฏิบัติธรรมในแนววิปัสสนากรรมฐานนั้น เป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมทั้งสมาธิและปัญญาอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะ “อานาปานสติ” หรือการเจริญสติด้วยลมหายใจ ซึ่งเป็นวิธีการภาวนาที่พระพุทธองค์ทรงรับรองว่าเหมาะแก่ผู้เริ่มต้นและสามารถนำไปสู่การพัฒนาปัญญาเห็นแจ้ง (วิปัสสนาญาณ) ได้อย่างเป็นลำดับขั้น อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันกลับพบว่า ผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยมีแนวโน้มหลีกเลี่ยงการเข้าร่วมกิจกรรมการปฏิบัติธรรม อันเนื่องมาจากความไม่มั่นใจในตนเอง ความจำที่เริ่มเสื่อมถอย และรูปแบบกิจกรรมที่ไม่เอื้อต่อสภาพร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุวัยต้น งานวิจัยหลายฉบับชี้ว่ารูปแบบการจัดกิจกรรมทางธรรมะในวัดหรือสำนักปฏิบัติธรรม ยังมีลักษณะเข้มงวด มีขั้นตอนซับซ้อน และไม่ตอบโจทย์ด้านจิตวิทยาสูงวัยเท่าที่ควร

การปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนาถือเป็นพื้นฐานของมนุษย์สัมพันธ์ เพราะเป็นหลัก คำสอนที่ขัดเกลากจิตใจของมนุษย์จากระดับต่ำไปถึงระดับสูง ตั้งแต่เข้าใจตนเองไปถึงเข้าใจผู้อื่น หาก บุคคลใดปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ถือว่าตนเป็นบุคคลที่ได้นำหลักพระพุทธศาสนาไปประยุกต์เพื่อสร้างมนุษย์สัมพันธ์ เนื่องจากมีหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหลายประการที่เป็นการสร้างความรัก ความศรัทธาให้กับคนอื่น และแน่นอนว่าเมื่อใครก็ตามที่นำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติย่อมเกิดประโยชน์แก่ตนเอง เช่น สามารถตั้งตัวให้เป็นหลักเป็นฐานได้สามารถตั้งตนอยู่ในหลักศีลในธรรม สามารถดับกิเลสให้พ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริงหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ได้ให้ความสำคัญกับคำว่า “สิกขา” หรือที่เรียกกันว่า “ศึกษา” เป็นอย่างมาก เพราะเป็นหลักธรรมที่มีความหมายครอบคลุมการปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา จนกล่าวได้ว่าเรื่องของการศึกษาเป็นเรื่องพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น^๓ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกพระพุทธเจ้าได้ ตรัสเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของสิกขานี้ว่า ภิกษุผู้ที่มีความเพียรเอาใจใส่ปฏิบัติตามหลักสิกขา ๓ ประการ คือ ประพฤติอิทธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา อยู่เป็นนิจบันทิตย่อมเรียก ภิกษุเช่นนั้นว่าเป็นนักศึกษา เป็นนักปฏิบัติ มีความประพฤติบริสุทธิ์ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบ เป็นนักปราชญ์ เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งการปฏิบัติในโลก เป็นผู้ประกอบด้วยวิมุตติอันเป็นที่สิ้นตัณหา ย่อมมีจิตหลุดพ้นจากสังขารธรรมเพราะวิญญานดับสนิท เหมือนความดับแห่งประทีป^๔ เป็นต้น

พระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติของไทย มีบทบาทสำคัญในการเยียวยาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกช่วงวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมวด “ไตรสิกขา” อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ส่งเสริมการพัฒนาทั้งกาย วาจา ใจ ไปสู่การดับทุกข์ได้อย่างแท้จริง ในพระไตรปิฎก พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า “ภิกษุผู้เจริญไตรสิกขา ย่อมเป็นผู้มีจิตหลุดพ้นจากสังขารธรรม เพราะวิญญานดับสนิท เหมือนความดับแห่งประทีป”^๕ หลักไตรสิกขาเป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติที่ได้นำเอาหลัก

^๓ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๗๐-๗๑.

^๔ ดูรายละเอียดใน อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๙๑/๓๒๐.

^๕ อัง. ติก. ๒๐/๙๑/๓๒๐.

การศึกษาทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเข้าใจด้วย หลักไตรสิกขาที่มีความสำคัญต่อคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คือ คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในภายหลังคัมภีร์พระไตรปิฎกก็ได้ให้ความสำคัญกับหลักไตรสิกขานี้เป็นอย่างมาก เช่น คัมภีร์วิมุตติมรรค ที่แต่งขึ้นโดยพระอุปัชฌาย์ ขวาศรีลังกา คัมภีร์วิมุตติมรรคนี้ จัดอยู่ในประเภทปกรณ์พิเศษที่นำเอาหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎก คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มาแต่งอธิบายขยายความได้อย่างละเอียด และคัมภีร์วิสุทธิมรรค ที่แต่งขึ้นโดย พระพุทธโฆษาจารย์ คัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้จัดอยู่ในประเภทปกรณ์พิเศษ เช่นเดียวกันกับคัมภีร์วิมุตติมรรคที่นำเอาหลักไตรสิกขาในพระไตรปิฎก คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มาแต่งอธิบายขยายความได้อย่างละเอียดและพิสดารเป็นอย่างมาก หลักไตรสิกขาในคัมภีร์วิมุตติมรรค และคัมภีร์วิสุทธิมรรคนี้ได้มีความสำคัญต่อการศึกษาและการปฏิบัติธรรมของชาวพุทธที่นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทในประเทศไทยเป็นอย่างมาก หลักไตรสิกขาเป็นที่หลอมรวมหลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา คือ หลักปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนาจัดเข้ารวมอยู่ในหลักไตรสิกขานี้ทั้งสิ้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ทัศนะว่า “ไตรสิกขานั้นถือกันว่าเป็นระบบการปฏิบัติธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ มีขอบเขตครอบคลุมมรรคทั้งหมด และเป็นการนำเอาเนื้อหาของมรรคไปใช้อย่างหมดสิ้นสมบูรณ์ จึงเป็นหมวดธรรมมาตรฐานสำหรับแสดงการปฏิบัติธรรม และมักใช้เป็นแม่บทในการบรรยายวิธีการปฏิบัติธรรม”^๖

ปัจจุบันสังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ ทำให้จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้น ซึ่งยังคงมีศักยภาพในการดำเนินชีวิตประจำวัน แต่ในขณะเดียวกันก็มักเริ่มประสบปัญหาด้านสุขภาพ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ หนึ่งในปัญหาที่พบบ่อยคือ ภาวะหลงลืม หรือการถดถอยของความจำ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างอิสระ หากไม่ได้รับการส่งเสริมและป้องกันอย่างเหมาะสม อาจนำไปสู่การเกิดภาวะสมองเสื่อมในระยะยาวได้ การป้องกันและชะลอการเกิดภาวะหลงลืมสามารถทำได้หลายวิธี หนึ่งในแนวทางที่ได้รับความสนใจมากขึ้นคือ การฝึกสติและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างสมาธิ ความตระหนักรู้ และการจดจ่ออยู่กับปัจจุบัน การฝึกสติอย่างต่อเนื่องมีงานวิจัยสนับสนุนว่าสามารถช่วยกระตุ้นการทำงานของสมองส่วนที่เกี่ยวข้องกับความจำ ลดความเครียด และเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตใจ

ในบริบทของจังหวัดปราจีนบุรี มีวัดและสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดจำนวน ๑๕ แห่ง ทว่าอัตราการเข้าร่วมกิจกรรมวิปัสสนาของผู้สูงอายุยังคงอยู่ในระดับต่ำ จากข้อมูลของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด (พ.ศ. ๒๕๖๕) พบว่า ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องมีไม่ถึงร้อยละ ๑๐ ของประชากรสูงอายุทั้งหมดในแต่ละปี สถานการณ์เช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึง “ช่องว่างเชิงปฏิบัติการ” ที่ยังไม่มีรูปแบบกิจกรรมวิปัสสนาที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุวัยต้นในเชิงระบบ นอกจากนี้ ยังไม่มีงานวิจัยที่เน้นการพัฒนา รูปแบบกิจกรรมวิปัสสนากรรมฐาน โดยเฉพาะสำหรับกลุ่ม “ผู้สูงอายุวัยต้นที่มีภาวะหลงลืมตามอายุ” โดยตรง ทั้งที่เป็นกลุ่มประชากรสำคัญซึ่งสามารถเข้าถึงและฝึกฝนกิจกรรมภาวนาได้ หากได้รับแนวทางและการสนับสนุนที่เหมาะสม การพัฒนากิจกรรมวิปัสสนาในลักษณะที่ “เรียบง่าย ยืดหยุ่น มีลำดับขั้นตอนชัดเจน และเน้นความต่อเนื่องในชีวิตประจำวัน” จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการปฏิบัติธรรมให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ในด้านร่างกายจะทำให้เกิดการบริหาร ร่างกายได้เคลื่อนไหว ส่งผลดีต่อร่างกาย ช่วยฝึกความอดทน ส่วนด้านจิตใจ ผู้ปฏิบัติธรรมจะ

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๐๑.

มีจิตใจ ผ่องใส ผ่อนคลายจากความตึงเครียด ภายในจิตใจเกิดความสงบและมีสติ จากการที่ได้รับการฝึกปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจจะทำให้จิตใจเราดีขึ้นได้ ส่งผลให้มีสุขภาพดีทั้งทางกายและทางใจ

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุวัยต้น จึงถือเป็นแนวทางหนึ่งที่มีความสำคัญและเหมาะสม เพื่อช่วย ลดภาวะหลงลืม ส่งเสริมคุณภาพชีวิต และสร้างความสุขทางจิตใจ อันจะนำไปสู่การมีสุขภาพที่ดีและสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่าเป็นแกนกลาง พร้อมบูรณาการแนวคิดจากการสัมภาษณ์พระวิปัสสนาจารย์ ผู้สูงอายุ และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมกับสภาพกาย-ใจของผู้สูงอายุวัยต้น เป็นการคืนพื้นที่แห่งสติแก่กลุ่มเปราะบาง และฟื้นฟูศักยภาพภายในตนผ่านแนวทางแห่งพุทธธรรม

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อสำรวจปัญหาของผู้สูงอายุวัยต้นที่มีภาวะหลงลืมตามอายุและกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักไตรสิกขา
- ๒) เพื่อพัฒนารูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของผู้สูงอายุวัยต้น
- ๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของผู้สูงอายุวัยต้น

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ (Quantitative Research) เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยที่มุ่งเน้นสภาพและวิธีการ รวมถึงหลักพุทธธรรมในรูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุวัยต้นเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี เพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้ในการพัฒนาทักษะชีวิตทางปัญญา โดยสร้างรูปแบบกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุวัยต้นในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักไตรสิกขา

๓.๑ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการแจกแบบสอบถามถึงการสภาพทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ได้ข้อมูลในภาพรวมในการสำรวจกิจกรรมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักไตรสิกขาสำหรับผู้สูงอายุวัยต้นที่มีอาการสับสนและสูญเสียความทรงจำ โดยใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ อายุ ชาติพันธุ์/เชื้อชาติ ระดับการศึกษา อาชีพ ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ และแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยเชิงกระบวนการ จำแนกตามการเข้าร่วมกิจกรรม มีลักษณะเป็นแบบปลายปิดให้เลือกตอบ และเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับกิจกรรมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักไตรสิกขา โดยกำหนดระดับความคิดเห็นออกเป็น ๕ ระดับ ตามมาตราวัดทัศนคติของลิเคิร์ต และแบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม และมีลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบปลายเปิด ให้เลือกตอบโดยเสริมมุ่งเน้นการศึกษาที่รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุดกิจกรรมหลักธรรมในพุทธศาสนา ร่วมกับแนวคิดทฤษฎี ศาสตร์ตะวันตกที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุดกิจกรรมในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุวัยต้น โดยมีขั้นตอนดังนี้

- ๑) ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักไตรสิกขาสำหรับผู้สูงอายุวัยต้นที่มีอาการสับสนและสูญเสียความทรงจำ

๒) ศึกษาวิเคราะห์ รวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ตะวันตกด้านรูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักไตรสิกขาสำหรับผู้สูงอายุวัยต้นที่มีอาการสับสนและสูญเสียความทรงจำรวมถึงลักษณะและพฤติกรรม

๓) สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักไตรสิกขาสำหรับผู้สูงอายุวัยต้นที่มีอาการสับสนและสูญเสียความทรงจำ

๓.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการดังนี้

๑) การสัมภาษณ์พระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา คฤหัสถ์ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนารูปแบบกิจกรรม ทั้งหมดจำนวน ๓๕ รูป/คน เพื่อให้ทราบถึงการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักไตรสิกขาสำหรับผู้สูงอายุวัยต้นที่มีอาการสับสนและสูญเสียความทรงจำ

๒) ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อพัฒนารูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักไตรสิกขาสำหรับผู้สูงอายุวัยต้นที่มีอาการสับสนและสูญเสียความทรงจำ

๓.๓ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลเป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการเลือกโดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ของผู้ทรงคุณวุฒิ ตามความเหมาะสม อย่างละเอียดถี่ถ้วนซึ่งเป็นองค์รวมเนื่องจากประสบการณ์และความชำนาญของแต่ละบุคคล โดยผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจนครบตามจำนวนทั้งนี้การเลือกกลุ่มที่กล่าวมาในข้างต้นจะช่วยให้ประหยัดเวลา ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลของทุกหน่วยงานเป็นไปได้อย่างไม่สามารถศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดได้จึงขอเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลบางส่วนที่ผู้วิจัยได้กำหนดมาข้างต้น ซึ่งประกอบด้วย ๒ กลุ่ม จำนวน ๑๕ คน คือ

กลุ่มที่ ๑ พระสงฆ์และพระวิปัสสนาจารย์ จำนวน ๕ รูป

กลุ่มที่ ๒ นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๐ รูป/คน

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุวัยต้นที่มีอาการสับสนและสูญเสียความทรงจำ” เป็นการพัฒนารูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักไตรสิกขา (ศีล, สมาธิ, ปัญญา) เป็นแนวทางที่สามารถช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและการปฏิบัติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ นี่คือนแนวทางในการพัฒนารูปแบบกิจกรรมเป็นการศึกษาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ตำรา หนังสือ เอกสารสำคัญ บทความวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

๑. แบบการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างมีโครงสร้าง (Structured In-depth interview) โดยเป็นการสอบถามในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และประเด็นอื่น ๆ เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์งานวิจัย เพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความจริง ความคิดเห็น ปัญหา ข้อเสนอแนะ ความรู้สึก เจตคติ

๒. แบบสังเกต (Observation) เพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความจริง ความคิดเห็น ปัญหา ข้อเสนอแนะ ความรู้สึก เจตคติที่ รวมไปถึงเครื่องมืออื่น ๆ ได้แก่ สมุดบันทึกภาคสนาม กล้องถ่ายรูป เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องบันทึกเสียง โทรศัพท์มือถือ เครื่องมือแต่ละประเภทจะมีลักษณะที่สำคัญและความสามารถในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แตกต่างกันออกไป

๓.๕ การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๑. ข้อมูลขั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยศึกษาจากงานเขียนของนักวิชาการตลอดจนผู้รู้ที่เชี่ยวชาญคิดเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น ตำรา หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. สร้างเครื่องมือตามวัตถุประสงค์ คำนียามศัพท์ ของการทำวิจัยในการศึกษาที่กำหนด ได้แก่ แบบการสัมภาษณ์ (Interview) แบบสังเกต (Observation)

๓. นำเครื่องมือที่ได้ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๓ ท่าน รวมถึงอาจารย์ที่ปรึกษาได้ตรวจแก้ไขอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบความชัดเจนและความถูกต้องตรวจสอบด้านภาษาและความเที่ยงตรง (Validity) โดยปรับข้อคำถามก่อนนำไปใช้ในงานวิจัยจากนั้นจึงปรับปรุงแก้ไข เครื่องมือตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ

๔) ขั้นตอนการนำเครื่องมือไปใช้และตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือ ดังที่กล่าวมาข้างต้น นำเข้ากระบวนการขั้นตอนการทำวิจัย

๕) การจัดพิมพ์เครื่องมือก่อนนำไปใช้ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

๖) นำเครื่องมือไปเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่กำหนดไว้

๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อการศึกษาใช้วิธีการเก็บข้อมูลทุติยภูมิรวมถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาก่อนที่จะลงเก็บข้อมูล ผู้ศึกษาจะพูดคุยสนทนอย่างเป็นกันเองแบบไม่เป็นทางการกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อสร้างความคุ้นเคยและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การถามจะไม่มีคำถามที่ซับซ้อนขึ้นอยู่กับการสนทนาที่สนทนาแล้ว ๆ โดยใช้คำถามที่เข้าใจง่ายหากผู้ให้ข้อมูลไม่เข้าใจคำถามหรือตอบคำถามไม่ตรง ผู้วิจัยจะตั้งคำถามใหม่ให้เข้าใจง่ายขึ้น เกี่ยวกับเนื้อหาและข้อสังเกตที่ได้

๑. ทำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงสถานที่ที่จะไปเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ที่กำหนดไว้เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การศึกษาวิจัย และขออนุญาตเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัย

๒. รวบรวมข้อมูลประกอบการศึกษาวิจัยให้มีความเที่ยงตรง สามารถตรวจสอบได้จึงกำหนดใช้วิธีการที่หลากหลายจากข้อมูลการศึกษา เอกสาร ตำรา วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓. ผู้วิจัยดำเนินการนัดหมายกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ตามเวลาที่ได้ทำการนัดหมายไว้ล่วงหน้าแล้ว และดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองจากกลุ่มตัวอย่างด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มผู้รู้ ได้แก่ พระสงฆ์แล่นักวิชาการด้านการเผยแผ่ ผู้บริหารและผู้ผลิต และตัวแทนกลุ่มคนรุ่นใหม่ ดังนี้

๓.๑. วัน เวลา การสัมภาษณ์

๓.๒. สถานที่สัมภาษณ์

๓.๓. ระยะเวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์

๓.๔. วิธีการสัมภาษณ์ (การถาม, การตอบ, การจดบันทึกคำตอบ)

๔. ศึกษาพฤติกรรมโดยการสังเกตและสอบถามจากกลุ่มเป้าหมาย โดยการสนทนาพูดคุยเพื่อให้เกิดความคุ้นชินและผ่อนคลาย แล้วสังเคราะห์ออกมาเป็นแนวทางนำไปใช้ในการออกแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง

๕. หลังจากทำการสัมภาษณ์เสร็จสิ้น ผู้วิจัยกล่าวขอบคุณและทำการนัดหมายการสัมภาษณ์ต่อเนื่อง แต่ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่สะดวกในการสัมภาษณ์มากกว่า ๑ ครั้ง ผู้ศึกษาจะขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการโทรศัพท์ติดต่อสอบถามเพิ่มเติมหากข้อมูลที่ได้ยังไม่ชัดเจน

๖. วิเคราะห์ รวบรวมข้อมูล สรุปผล และจัดพิมพ์รายงานการวิจัยที่ดำเนินการตามประเด็นแล้ว จัดพิมพ์ตามรูปแบบฉบับการรายงานวิจัยของทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อดำเนินการไปตามลำดับของการรายงานความคืบหน้างานวิจัย รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เพื่อขอรับคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิของทางสถาบันเพื่อปรับปรุงแก้ไขก่อนเป็นฉบับสมบูรณ์

๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อได้รับข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสารประกอบกับข้อมูลที่ได้จากวิธีการเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary sources) ซึ่งตามนิยามทั่วไปหมายความว่า เป็นแหล่งของข้อมูลที่ได้จากรายงาน หรือถ่ายทอดมาจากข้อมูลขั้นต้น มาสังเคราะห์และเรียบเรียงขึ้นใหม่เพื่อเสนอข้อคิดหรือแนวโน้มบางประการตามวัตถุประสงค์ เพื่อนำมาวิเคราะห์ ด้านเนื้อหาของการวิจัยโดยศึกษาเอกสารคัมภีร์ในพระไตรปิฎก อรรถกถา รวมทั้งศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการวิเคราะห์แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับคนรุ่นใหม่ แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ หลังจากนั้นผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยการให้บุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาและบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาดูตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง โดยการแปลข้อมูลพร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ทักท้วงหรือยอมรับข้อมูลที่น่าเสนอ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ และการนำเสนอข้อองค์ความรู้ การสังเคราะห์ข้อมูลในให้ได้ผลเป็นเชิงประจักษ์ และนำผลไปใช้ประโยชน์ได้จริงในวงกว้าง โดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

๑. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาเรียบเรียงให้เป็นระบบระเบียบพร้อมที่จะนำไปวิเคราะห์ต่อไป ขั้นตอนนี้ได้แก่ การจัดบันทึกใหม่ และพิมพ์ข้อมูลลงในเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อเตรียมไปสู่การให้ความหมายข้อมูลการจัดหมวดหมู่ และการวิเคราะห์ในขั้นสุดท้ายต่อไป

๒. ให้ความหมายกับข้อมูล (Conceptualizing the data) ในขั้นตอนนี้ได้อาศัยการตีความจากข้อมูลเบื้องต้นให้เป็นข้อความที่สื่อความหมายของผู้ให้ข้อมูล

๓. จัดหมวดหมู่ความหมายของข้อมูล (Categorize the Concepts) เป็นขั้นการนำเอาความหมายที่ให้ไว้มาจัดเป็นหมวดหมู่ จากนั้นนำความหมายที่จัดหมวดหมู่แล้วมาตีความสร้างสรุปแบบอุปนัย

๔. วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมายให้ได้ความรู้ตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้นำข้อสรุปต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นโครงสร้างของข้อสรุปที่สามารถตอบปัญหาในการวิจัย ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะที่มุ่งเน้นให้เกิดกรอบแนวคิดเพื่อการพัฒนาต่อไป

๔. ผลการวิจัย

รูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุวัยต้นที่มีอาการสับสนและสูญเสียความทรงจำนั้น ควรเป็นกิจกรรมที่เรียบง่าย ยืดหยุ่น และมีความต่อเนื่อง โดยยึดหลัก ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา มาเป็นแนวทางในการออกแบบกิจกรรม โดยคำนึงถึงข้อจำกัดทางร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุที่เริ่มมีความเปลี่ยนแปลงด้านความจำและการรับรู้ กิจกรรมควรประกอบด้วยการ ผีกลสติในชีวิตประจำวัน หรือการทำกิจกรรมกลุ่มที่เน้นความสัมพันธ์ทางสังคม การจัดกิจกรรมควรดำเนินในลักษณะ กลุ่มขนาดเล็ก ภายใต้การดูแลของพระวิปัสสนาจารย์ ผู้นำกิจกรรมซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ สถานการณ์ปัญหาของผู้สูงอายุวัยต้นและกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลัก

ไตรสิกขา

สถานการณ์ของผู้สูงอายุวัยต้น ซึ่งหมายถึงผู้ที่มีอายุระหว่าง ๖๐-๖๙ ปี เริ่มประสบกับภาวะการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคมอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มที่มีภาวะเริ่มต้นของอาการสับสนและสูญเสียความทรงจำ ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของภาวะสมองเสื่อมในระยะต้น (ส่งผลให้ความสามารถในการจดจำ รายละเอียดเล็กน้อย หรือเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันลดลง ผู้สูงอายุบางรายเริ่มหลงลืมคำพูด ชื่อบุคคล หรือขั้นตอนของกิจกรรมที่เคยทำได้อย่างปกติ) นอกจากนี้ ยังพบว่าปัจจัยด้านความเครียด ความวิตกกังวล การเกษียณอายุ การสูญเสียบทบาททางครอบครัว หรือการขาดกิจกรรมทางสังคมที่เหมาะสม ล้วนเป็นตัวเร่งที่ทำให้ภาวะสับสนและหลงลืมรุนแรงขึ้นอย่างช้า ๆ โดยเฉพาะในกลุ่มที่ขาดการดูแลจากสมาชิกในครอบครัว หรืออยู่เพียงลำพังในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้เกิดความรู้สึกละเลย เบื่อหน่าย และไม่เห็นคุณค่าในตนเอง แม้ผู้สูงอายุวัยต้นส่วนใหญ่จะยังมีศักยภาพในการดำเนินชีวิตได้ในระดับหนึ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจและความจำดังกล่าวก็ส่งผลให้ความมั่นใจในการเข้าสังคมและการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ลดลง อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์เชิงคุณภาพ พบว่า ผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยยังคงมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา และมีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทางธรรมเพื่อฝึกสติและบำรุงจิตใจ แต่ขาดแนวทางกิจกรรมที่ออกแบบให้เหมาะสมกับข้อจำกัดด้านร่างกายและภาวะความจำที่ลดลง ดังนั้น การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะแนวทางการ ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา มาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการออกแบบกิจกรรมสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุจึงถือเป็นแนวทางที่เหมาะสมและเป็นไปได้จริง “ศีล” ช่วยวางพื้นฐานด้านพฤติกรรมที่สงบและเรียบร้อย “สมาธิ” ช่วยฝึกให้จิตใจมีความตั้งมั่น ลดความฟุ้งซ่าน และ “ปัญญา” ช่วยให้เกิดความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิต ซึ่งนำไปสู่การปล่อยวาง ลดทุกข์ และสร้างสุขภาวะทางจิตอย่างยั่งยืน กิจกรรมกรรมฐานที่เหมาะสมควรมีลักษณะเรียบง่าย เช่น การหายใจเข้าออกอย่างมีสติ การเดินจงกรมระยะสั้น การนั่งสมาธิช่วงสั้น ๆ การสวดมนต์บทพื้นฐาน และการฟังธรรมที่ใช้ภาษาชัดเจน เข้าใจง่าย อีกทั้งควรจัดในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย เป็นกันเอง และมีผู้นำกิจกรรมที่เข้าใจธรรมชาติของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง เช่น พระสงฆ์ พระวิปัสสนาจารย์ หรืออาสาสมัครผู้ผ่านการอบรม โดยสรุป สถานการณ์ของผู้สูงอายุวัยต้นที่มีภาวะสับสนและความจำเสื่อมนั้น แม้จะมีความเปราะบางทางจิตใจและความจำ แต่ก็ยังสามารถได้รับการส่งเสริมและฟื้นฟูคุณภาพชีวิตผ่านกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักไตรสิกขา หากกิจกรรมได้รับการออกแบบอย่างเหมาะสม เรียบง่าย เข้าถึงได้ และมีความต่อเนื่อง ก็จะสามารถช่วยเสริมสร้างสุขภาวะจิตใจ ลดความวิตกกังวล ฟื้นฟูสติ และคืนคุณค่าให้แก่ชีวิตผู้สูงอายุในช่วงบั้นปลายได้อย่างยั่งยืนและมีความหมาย

๔.๒ รูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุวัยต้น

รูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุวัยต้นที่มีอาการสับสนและสูญเสียความทรงจำ ควรมีลักษณะเรียบง่าย เข้าใจง่าย และเอื้อต่อการฝึกจิตในชีวิตประจำวัน โดยต้องคำนึงถึงข้อจำกัดทางร่างกาย ความสามารถในการจดจำ และระดับสมาธิของผู้สูงอายุเป็นสำคัญ ทั้งนี้ การออกแบบกิจกรรมควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาจิตใจอย่างเป็นระบบ กิจกรรมในระดับเริ่มต้นควรเน้นการฝึก “สติ” ผ่านกิจกรรมที่คุ้นเคย เช่น การสวดมนต์บทสั้น ๆ การหายใจเข้าออกอย่างรู้ตัว (อานาปานสติแบบง่าย) การเดินจงกรมในระยะใกล้ และการนั่งสมาธิช่วงสั้น ๆ ไม่เกิน ๑๐ นาที โดยมีผู้ดูแลหรือผู้นำกิจกรรมคอยแนะนำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้สูงอายุรู้สึกมั่นใจและสามารถมีสมาธิกับกิจกรรมได้โดยไม่ต้องรู้สึกกดดัน กิจกรรมควรจัดในลักษณะกลุ่มขนาดเล็ก เพื่อให้เกิดบรรยากาศที่เป็นกันเองและลดความวิตกกังวล โดยมีพระวิปัสสนาจารย์หรืออาสาสมัครผู้เข้าใจธรรมชาติของผู้สูงอายุเป็นผู้นำกลุ่ม และควรใช้สถานที่ที่ผู้สูงอายุคุ้นเคยและรู้สึกปลอดภัย เช่น วัด ศูนย์สุขภาพชุมชน หรือศาลาชุมชน ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถจดจำสภาพแวดล้อมได้ดี และเกิดความรู้สึกผ่อนคลายเมื่อเข้าร่วมกิจกรรม ควรมีการบรรยายธรรมโดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ยกตัวอย่างจากชีวิตจริง และเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้สูงอายุ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการคิดไตร่ตรองด้วยตนเอง ทั้งนี้ การบรรยายธรรมควรเป็นช่วงสั้น ๆ และสลับกับการสนทนาธรรม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้แสดงความคิดเห็นหรือแบ่งปันประสบการณ์ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความผูกพันในกลุ่ม และกระตุ้นให้เกิดความตระหนักรู้ในคุณค่าของตนเอง นอกจากนี้กิจกรรมในรูปแบบทางการแล้ว ควรจัดกิจกรรมเสริมที่มีลักษณะ “การฝึกสติแบบแฝง” เช่น การพับผ้า การทำความสะอาดศาลาวัด การปลูกต้นไม้ หรือกิจกรรมศิลปะอย่างการวาดภาพหรือระบายสีธรรมะ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถฝึกจิตผ่านการกระทำอย่างต่อเนื่องโดยไม่รู้สึกรำคาญหรือซ้ำซาก ในด้านระยะเวลา ควรจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น สัปดาห์ละ ๑ ครั้ง หรือเดือนละ ๒ ครั้ง โดยมีกำหนดระยะเวลาที่เหมาะสม คือ ไม่เกินครั้งละ ๑-๒ ชั่วโมง เพื่อไม่ให้ผู้สูงอายุรู้สึกเหนื่อยล้าจนเกินไป อีกทั้งควรมีการติดตามผลแบบไม่เป็นทางการ เช่น การสังเกตอารมณ์ สีหน้า การตอบสนอง และการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วม เพื่อใช้ประกอบการปรับปรุงรูปแบบกิจกรรมให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

๔.๓ นำเสนอรูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุวัยต้น

การนำเสนอรูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุวัยต้นที่ จำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจในธรรมชาติของผู้สูงอายุอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในด้านการเปลี่ยนแปลงของระบบประสาทความสามารถในการจดจำ และความเปราะบางทางอารมณ์ กิจกรรมวิปัสสนาที่นำเสนอควรมีลักษณะ “ประยุกต์เชิงเมตตา” คือ มีความอ่อนโยน เหมาะสมกับวัย และสามารถปรับได้ตามความสามารถของแต่ละบุคคล โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลัก ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาจิตใจและบรรเทาความทุกข์อย่างลุ่มลึก การฝึก “ศีล” สำหรับผู้สูงอายุควรเน้นการส่งเสริมพฤติกรรมที่เป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น การฝึกใช้คำพูดที่สุภาพ การตื่นและนอนเป็นเวลา การละเว้นจากพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความวุ่นวาย อันเป็นการสร้างรากฐานความสงบในชีวิตประจำวัน ส่วน “สมาธิ” ควรมีลักษณะเบา ไม่เน้นการนั่งเป็นเวลานาน แต่ให้ความสำคัญกับการฝึกสติแบบง่าย เช่น การรู้ลมหายใจเข้าออก (อานาปานสติ) การเดินจงกรมช้า ๆ การฟังเสียงระฆัง และการนั่งสมาธิช่วงสั้น ๆ (๕-๑๐ นาที) พร้อมคำแนะนำอย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งช่วยให้จิตใจมั่นคงและคลายความฟุ้งซ่าน “ปัญญา” ในกิจกรรมวิปัสสนาสำหรับผู้สูงอายุควรนำเสนอในรูปแบบการสนทนา การฟังธรรม และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่ใช้ภาษาง่าย มีตัวอย่างที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริง เพื่อให้

ผู้สูงอายุสามารถเข้าใจธรรมะได้โดยไม่รู้สีกว่าตนด้อยความสามารถ เนื้อหาควรเน้นการยอมรับความเปลี่ยนแปลงของชีวิต การอยู่กับปัจจุบัน และการปล่อยวางสิ่งที่ควบคุมไม่ได้ ซึ่งเป็นแก่นของการฝึกปัญญาตามแนววิปัสสนากรรมฐาน กิจกรรมควรจัดในลักษณะกลุ่มขนาดเล็ก มีบรรยากาศผ่อนคลาย ไม่เคร่งครัด มีการต้อนรับและดูแลอย่างใกล้ชิดจากพระวิปัสสนาจารย์หรืออาสาสมัครผู้มีความเข้าใจในธรรมชาติของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง สถานที่จัดกิจกรรมควรเป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุคุ้นเคยและรู้สึกปลอดภัย เช่น วัด ศูนย์สุขภาพผู้สูงอายุ หรือศาลาชุมชนในท้องถิ่น พร้อมทั้งกำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติให้เหมาะสม เช่น ไม่เกินครึ่งละ ๑-๒ ชั่วโมง นอกจากนี้ควรมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น รายสัปดาห์หรือรายเดือน เพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดความเคยชินและเห็นผลการเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจอย่างชัดเจน พร้อมกันนี้ควรมีการติดตามผลในเชิงคุณภาพ เช่น การสังเกตพฤติกรรม การสะท้อนความรู้สึก หรือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์หลังการฝึก เพื่อให้สามารถปรับปรุงแนวทางกิจกรรมให้เหมาะสมยิ่งขึ้นในแต่ละบุคคล

๕. การอภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่องกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุวัยต้น โดยภาพรวมพบว่ากิจกรรมดังกล่าวมีความเหมาะสมและส่งผลดีต่อสุขภาพจิตและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุวัยต้น โดยค่าเฉลี่ยรวมของความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมอยู่ที่ ๔.๑๑ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ ๐.๖๐ ซึ่งอยู่ในระดับดี ผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดกิจกรรมที่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตในวัยสูงอายุเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีเป้าหมายชัดเจน และสามารถวัดผลได้ในระดับพฤติกรรมและสุขภาพจิต เมื่อเปรียบเทียบทุกมุมมองร่วมกันแล้ว จะพบว่ามีผลสอดคล้องกันในประเด็นสำคัญ ได้แก่ การเน้นกิจกรรมที่เรียบง่าย สอดคล้องกับวัยและสภาพของผู้สูงอายุ การใช้หลักไตรสิกขาเป็นแกนกลางในการพัฒนา กิจกรรม และการส่งเสริมความต่อเนื่องของกิจกรรมผ่านความร่วมมือจากวัด ชุมชน ครอบครัว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑ สภาพปัญหาของผู้สูงอายุวัยต้นที่มีภาวะหลงลืมตามอายุและกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักไตรสิกขา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณพบว่า ผู้สูงอายุวัยต้นมีแนวโน้มเผชิญกับภาวะหลงลืมตามอายุ (age-related memory decline) อย่างชัดเจน ส่งผลต่อความเชื่อมั่นในตนเอง การเข้าสังคม และความสามารถในการจดจำขั้นตอนของกิจกรรมทางธรรมะ โดยเฉพาะกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นพิธีกรรมหรือการนั่งสมาธิที่ยาวนานสภาพปัญหาดังกล่าวสอดคล้องกับการอธิบายของ กรมสุขภาพจิต ซึ่งระบุว่า ผู้สูงอายุช่วง ๖๐-๖๙ ปี มีแนวโน้มเกิดภาวะ “ลืมบ่อยแต่ยังช่วยตนเองได้” ซึ่งอยู่ระหว่างความเป็นปกติกับความเสี่ยงของสมองเสื่อมในด้านกิจกรรมกรรมฐาน พบว่ารูปแบบการสอนในปัจจุบันยังมีลักษณะเข้มงวดและไม่เอื้อต่อภาวะทางจิตใจของผู้สูงอายุวัยต้น ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มพระวิปัสสนาจารย์ต่างเห็นพ้องว่า การเจริญสมาธิหรือสติอย่างยืดหยุ่นและสอดคล้องกับชีวิตประจำวันจะช่วยให้ผู้สูงอายุเข้าถึงการปฏิบัติได้ง่ายขึ้นผลนี้สนับสนุนข้อเสนอของ พุทธทาสภิกขุ ที่กล่าวว่า “การปฏิบัติธรรมต้องไม่เป็นสิ่งแปลกปลอมจากชีวิต” ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางอานาปานสติในคัมภีร์พระไตรปิฎก^๗ ที่เน้น “สติระลึกรู้อยู่ในลมหายใจเข้าออก” เพื่อเป็นทางสายกลางของการฝึกจิตในชีวิตประจำวัน

^๗ ม.ม. ๑๒/๑๐๕/๗๗.

ผู้สูงอายุวัยต้นจำนวนไม่น้อยเริ่มมีภาวะหลงลืมตามอายุ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นใจในตนเอง ความสามารถในการใช้ชีวิตประจำวัน และคุณภาพชีวิตในระยะยาว ความเปลี่ยนแปลงนี้แม้ไม่รุนแรงถึงขั้นเป็น ภาวะสมองเสื่อม แต่ก็มีผลทางจิตใจที่ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกวิตกกังวล อ่อนไหว และไม่กล้าเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม โดยเฉพาะกิจกรรมที่ต้องใช้สมาธิหรือการจดจำขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง เช่น การปฏิบัติธรรมแบบดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า หากมีการออกแบบกิจกรรมวิปัสสนากรรมฐานที่สอดคล้องกับศักยภาพของผู้สูงอายุ เช่น กิจกรรมที่เน้นการฝึกสติอย่างเรียบง่าย เข้าใจได้ง่าย และมีความต่อเนื่อง ก็จะสามารถช่วยฟื้นฟูสุขภาพทาง จิตใจ และชะลอการเสื่อมถอยของสติและความจำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิจัยในครั้งนี้ สอดคล้องกับ งานวิจัยของ พิริยาภรณ์ ทองศรี ที่ศึกษาการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุโดยใช้หลักไตรสิกขา พบว่าการนำหลักศีล สมาธิ และปัญญามาใช้ในกิจกรรมกลุ่มผู้สูงอายุ ช่วยลดความวิตกกังวลและเพิ่มความสามารถในการควบคุม อารมณ์ได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการฝึกสมาธิแบบอานาปานสติที่มีระยะเวลาสั้น ๆ ทำให้ผู้สูงอายุสามารถมี ส่วนร่วมได้โดยไม่รู้สึกกดดัน นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริลักษณ์ ชุ่มเชื้อ ซึ่งเสนอว่าการใช้กิจกรรม พุทธธรรมบำบัด โดยเฉพาะการสวดมนต์ ฟังธรรม และนั่งสมาธิสั้น ๆ ร่วมกับการเจริญสติในชีวิตประจำวัน เป็น แนวทางที่ช่วยฟื้นฟูความจำและลดภาวะหลงลืมในกลุ่มผู้สูงอายุได้จริง และยังมีผลดีต่อความผูกพันในกลุ่ม ช่วย ลดความโดดเดี่ยวและภาวะซึมเศร้าเบื้องต้นอีกด้วย และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ พระมหาวิโรพล ปัญญาวิโร ที่เห็นว่า วิปัสสนากรรมฐานมิใช่เป็นเพียงการนั่งสมาธิในรูปแบบเข้มข้นเท่านั้น แต่สามารถออกแบบเป็นกิจกรรม แบบเบา เช่น การพับผ้าอย่างมีสติ การกวาดลานวัดด้วยจิตใจสงบ หรือแม้แต่การฟังเสียงธรรมชาติ ก็ล้วนเป็น “รูปแบบแห่งวิปัสสนา” ที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดทางร่างกายหรือสมอง ผลการวิจัยฉบับนี้ยืนยันว่า กิจกรรมวิปัสสนากรรมฐานตามหลักไตรสิกขาสามารถประยุกต์ให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุที่มีภาวะหลงลืมตามวัยได้ อย่างเป็นรูปธรรม และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของนักวิชาการหลายท่านที่ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการฝึกสติ อย่างต่อเนื่องต่อสุขภาพจิต ความจำ และคุณค่าทางจิตวิญญาณของผู้สูงอายุ

๕.๒ พัฒนารูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุวัยต้น

การพัฒนารูปแบบกิจกรรมในการวิจัยนี้อิงหลักไตรสิกขาเป็นกรอบแนวคิด ได้แก่ การรักษาศีล เบื้องต้น (เช่น จงดเว้นสิ่งเสพติด), การฝึกสมาธิแบบสั้น (ช่วง ๕-๑๐ นาที), การฝึกเจริญสติร่วมกับกิจกรรมกลุ่ม และการอบรมปัญญาผ่านการฟังธรรมะและการสนทนาแบบไม่เป็นทางการกิจกรรมเหล่านี้ออกแบบให้สอดคล้อง กับข้อจำกัดของผู้สูงอายุ ได้แก่ การทรงตัวที่ลดลง ความอดทนในการนั่งระยะยาว และภาวะหลงลืมเบื้องต้น การ ฝึก “อานาปานสติแบบย่อ” และการเดินจงกรมระยะสั้นได้รับการประเมินว่าช่วยให้ผู้สูงอายุมีสติกลับคืนและ คลายความวิตกกังวลแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่มองว่า “ไตรสิกขาคือรูปแบบ การพัฒนาชีวิตทั้งระบบ” โดยกิจกรรมต้องเอื้อต่อการฝึกสติในทุกมิติ ไม่ใช่เพียงเฉพาะในวัดหรือช่วงกิจกรรม พิเศษเท่านั้น)การออกแบบกิจกรรมที่ยืดหยุ่น ยังตอบโจทย์ข้อวิจัยของ พรเทพ อินทรสมบัติ ซึ่งพบว่า ผู้สูงอายุมี แนวโน้มปฏิเสธกิจกรรมที่ซับซ้อนหรือมีลักษณะเป็นทางการ แต่กลับเปิดใจต่อกิจกรรมภาวนาที่สอดแทรกใน ชีวิตประจำวัน เช่น สวดมนต์พร้อมคำแปล ฟังธรรมจากพระในชุมชน หรือร่วมสนทนาเชิงธรรมะในวงเล็ก ๆ ซึ่งใน รูปแบบกิจกรรมที่มีลักษณะเรียบง่าย ยืดหยุ่น เป็นขั้นตอน และเน้นการฝึกสติอย่างต่อเนื่องในชีวิตประจำวัน สามารถตอบสนองต่อภาวะทางกายภาพและจิตใจของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ กิจกรรมที่ได้รับการ ออกแบบในงานวิจัยนี้ เช่น การฝึกอานาปานสติแบบง่าย การเดินจงกรมระยะสั้น การนั่งสมาธิช่วงสั้น การฟัง

ธรรมะที่เข้าใจง่าย และการทำกิจกรรมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ ได้รับการยอมรับว่าเหมาะสมต่อผู้สูงอายุที่มีภาวะหลงลืมหรือความจำถดถอยในระยะต้น การพัฒนารูปแบบกิจกรรมตามแนวทางดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ ผศ.ดร.สุภาวดี รัตนวราหะ ซึ่งเสนอว่า การฝึกสติในผู้สูงอายุควรเริ่มจากกิจกรรมที่ผ่อนคลายและใกล้ตัว เพื่อให้เกิดความรู้สึกปลอดภัย ไม่เคร่งเครียด และส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมฝึกสมาธิอย่างเป็นธรรมชาติ โดยเฉพาะกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน เช่น การสวดมนต์ก่อนนอน หรือการกำหนดลมหายใจขณะทำงานบ้าน ถือเป็นแนวทางวิปัสสนาเชิงบูรณาการที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงได้ง่าย นอกจากนี้ รูปแบบกิจกรรมในงานวิจัยฉบับนี้ ยัง สอดคล้องกับงานของ รศ.ดร.ชุตินาฏ กาญจนสุนทร ที่เน้นการพัฒนาหลักสูตรฝึกสมาธิสำหรับผู้สูงอายุ โดยเสนอว่าการฝึกสมาธิที่มีช่วงเวลาสั้นแต่ต่อเนื่อง มีการประเมินผลเป็นระยะ และจัดในสถานที่ที่ผู้สูงอายุคุ้นเคย จะช่วยลดความเครียด และเพิ่มระดับความพึงพอใจในตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของผู้สูงอายุในงานวิจัยฉบับนี้ที่แสดงความรู้สึกสบายใจเมื่อได้ปฏิบัติในสถานที่ที่ปลอดภัย เช่น วัดหรือศาลาชุมชน ขณะเดียวกัน การออกแบบกิจกรรมในลักษณะกลุ่มย่อย มีความเป็นกันเอง และเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แสดงออกถึงประสบการณ์ภายในของตน ยัง สอดคล้องกับงานของ พระครูปลัดธีรวัฒน์ วรพตฺโน ซึ่งเห็นว่า วิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการนั่งสมาธิ แต่ควรใช้กระบวนการ “ภาวนาแบบกลุ่ม” เพื่อแลกเปลี่ยนธรรมะร่วมกัน พังธรรมอย่างเปิดใจ และร่วมกันฝึกปฏิบัติด้วยความรู้สึกเป็นพี่น้อง ซึ่งช่วยลดความโดดเดี่ยวในจิตใจ และสร้างพลังบวกต่อกันในหมู่ผู้สูงอายุ

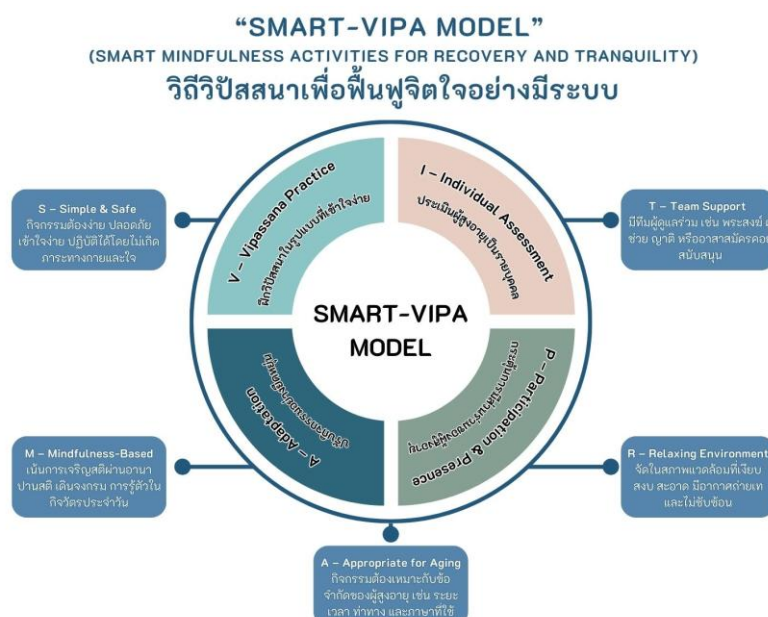
๕.๓ นำเสนอรูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุวัยต้น

เมื่อรูปแบบกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นถูกนำไปใช้กับกลุ่มผู้สูงอายุวัยต้นในพื้นที่ศึกษาจริง พบว่า ผู้เข้าร่วมรู้สึก “มีจิตมั่นคงขึ้น” “มีสติในกิจวัตรมากขึ้น” และ “ลดอารมณ์หงุดหงิดได้” โดยเฉพาะเมื่อฝึกการกำหนดลมหายใจร่วมกับคำบริกรรม “พุท-โธ” อย่างสม่ำเสมอผู้เข้าร่วมหลายรายระบุว่า การได้ปฏิบัติตามรูปแบบไม่เคร่งเครียด ได้พังธรรมะที่เข้าใจง่าย และมีกัลยาณมิตรในกลุ่ม ช่วยให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมทางจิตวิญญาณ ซึ่งตอบโจทย์การพัฒนาคุณภาพชีวิตในวัยสูงอายุได้อย่างรอบด้านผลนี้สอดคล้องกับการวิจัยของ Wong et al. ซึ่งศึกษาผลของ Mindfulness-Based Elderly Program” พบว่า ผู้สูงอายุที่ฝึกสติในชีวิตประจำวัน มีแนวโน้มมีความจำดีขึ้น มีความพึงพอใจในชีวิตสูงขึ้น และมีอัตราความเศร้าซึมลดลงอย่างชัดเจนนอกจากนี้ ยังพบว่า ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความเข้าใจเรื่อง “ไตรลักษณ์” มากขึ้น เช่น เข้าใจความไม่เที่ยงของสังขารและสามารถยอมรับการเปลี่ยนแปลงของตนเองได้ด้วยใจสงบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กิจกรรมวิปัสสนาแบบง่ายไม่เพียงแต่ลดภาวะหลงลืม แต่ยังเสริมสร้างปัญญาตามแนวทางพระพุทธศาสนาได้อย่างเป็นรูปธรรมผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า กิจกรรมวิปัสสนากรรมฐานที่พัฒนาขึ้นโดยยึดหลักไตรสิกขาและสอดคล้องกับชีวิตจริงของผู้สูงอายุวัยต้นสามารถตอบสนองต่อปัญหาความหลงลืม ความว้าวุ่นทางใจ และความรู้สึกโดดเดี่ยวได้อย่างชัดเจน ทั้งยังเป็นเครื่องมือส่งเสริมสุขภาวะองค์รวม ทั้งในมิติศีล สมาธิ และปัญญา กล่าวโดยสรุป ไตรสิกขามีได้เป็นเพียงหลักธรรมเชิงอุดมคติ หากแต่สามารถแปรรูปเป็น “กิจกรรมที่เป็นไปได้จริง” สำหรับกลุ่มเปราะบางในสังคมได้อย่างแท้จริงซึ่งรูปแบบดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิดและผลการศึกษาของนักวิชาการหลายท่านที่ได้ดำเนินการวิจัยในด้านการพัฒนาจิตใจของผู้สูงอายุผ่านแนวทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูภาวะความจำ การส่งเสริมสติ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางจิตใจ ซึ่งสามารถอธิบายได้โดยเปรียบเทียบกับงานวิจัยของนักวิชาการ รูปแบบกิจกรรมที่เน้นการฝึกอานาปานสติอย่างค่อยเป็นค่อยไป การใช้คำบริกรรม “พุท-โธ” ร่วมกับลมหายใจ และการฝึกเจริญสติในกิจวัตรประจำวัน เช่น การลุกนั่ง การเดิน การรับประทานอาหาร

อาหาร มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พญ.ทานิกา ชีระวุฒิ ซึ่งศึกษาผลของการฝึกสติในผู้สูงอายุ โดยพบว่า การฝึกสติอย่างสม่ำเสมอสามารถลดอาการซึมเศร้า ลดความเครียด และเสริมสร้างความสงบทางจิตใจ รวมถึงพัฒนาความสามารถในการรับรู้และความจำในกลุ่มผู้สูงอายุได้อย่างมีนัยสำคัญและยังมีแนวทางการนำหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา มาใช้เป็นโครงสร้างในการออกแบบกิจกรรมในครั้งนี้ มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระครูศรีปริยัติยานุรักษ์ ซึ่งได้เสนอรูปแบบการพัฒนาจิตของผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมทางศาสนา โดยเน้นการฝึกสมาธิ สวดมนต์ และการพิจารณาธรรม เพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกลึกซึ้ง มั่นคง และมีความพร้อมที่จะดำรงชีวิตในบั้นปลายอย่างมีคุณค่า ซึ่งสอดคล้องกับกิจกรรมที่จัดขึ้นในงานวิจัยฉบับนี้ รูปแบบกิจกรรมดังกล่าวยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ผศ.ดร.ชลิตา สุนทรารักษ์ ที่ได้ศึกษาผลของการฝึกสมาธิแบบกลุ่มร่วมกับการฟังธรรม และสนทนาธรรม ซึ่งพบว่า มีผลต่อการกระตุ้นระบบความจำระยะสั้น และช่วยลดความวิตกกังวลของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในงานวิจัยฉบับนี้ จึงมีการบรรจุกิจกรรมเสริม เช่น การฟังเสียงธรรมะ การระลึกถึงความดีในอดีต และการสนทนาเชิงบวก เพื่อส่งเสริมการฟื้นฟูด้านความจำเชิงอารมณ์ ของผู้สูงอายุ โดยสรุป รูปแบบกิจกรรมที่ได้จัดทำขึ้นในครั้งนี้ มีความสอดคล้องกับแนวทางและผลการศึกษาทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตใจและสติสัมปชัญญะของผู้สูงอายุอย่างชัดเจน และแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของแนวทางวิปัสสนากรรมฐานในการบูรณาการเข้ากับการดูแลผู้สูงอายุในมิติสุขภาพจิต โดยเฉพาะกลุ่มที่มีภาวะสับสนและความจำถดถอย อันเป็นแนวโน้มสำคัญของการดูแลสุขภาวะผู้สูงอายุในสังคมไทยอย่างยั่งยืน

๖. สรุป/องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยทำให้ได้องค์ความรู้ออกมาในรูปแบบ “โมเดลการนำเสนอรูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับผู้สูงอายุวัยต้น” โดยมีองค์ประกอบที่เป็นระบบ ชัดเจน และสามารถนำไปใช้พัฒนาเป็นแนวทางปฏิบัติจริงในระดับพื้นที่ได้ ทั้งในรูปแบบแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมภายใต้การดูแลของวัด ชุมชน หรือหน่วยงานด้านผู้สูงอายุ “SMART-VIPA Model” องค์ประกอบของโมเดล SMART-VIPA

รูปภาพที่ ๔.๑ โมเดล “SMART-VIPA Model”

๑. S – Simple (เรียบง่าย) ออกแบบกิจกรรมที่เข้าใจง่าย เช่น ฝึกอานาปานสติโดยนับลมหายใจ เข้า-ออกพร้อมกับคำบริกรรม “พุท-โธ” หรือใช้เสียงระฆังนำสมาธิ โดยไม่เน้นศัพท์ยากหรือแนวคิดนามธรรม สมาธิแบบสั้น (๕-๑๐ นาที),

๒. M – Mindfulness (สติรู้ตัวทั่วพร้อม) สอดแทรกการฝึกสติในกิจกรรมชีวิตประจำวัน เช่น การล้างจาน กวาดบ้าน เดินจงกรมรอบบ้าน “กิจกรรมบันทึกสติ” โดยให้ผู้สูงอายุจดบันทึกช่วงเวลาที่สติในแต่ละวัน หรือฝึก “สติกับเสียงธรรม”

๓. A – Adaptability (ปรับตัวตามสภาพ) ปรับกิจกรรมให้เหมาะสมกับสภาพร่างกาย จิตใจ และภูมิหลังของผู้สูงอายุ เช่น หากนั่งกับพื้นไม่ได้ ให้ใช้เก้าอี้นั่งสมาธิแทน สร้างชุดกิจกรรม “เลือกได้ตามใจ”

๔. R – Routine (ฝึกอย่างสม่ำเสมอ) สร้างตารางการฝึกปฏิบัติที่เป็นประจำ เช่น ช่วงเช้าว่อนอาหาร หรือหลังตื่นนอน ใช้เวลา ๑๕-๒๐ นาที

๕. T – Togetherness (การฝึกร่วมกันเป็นกลุ่ม) จัดกิจกรรมกลุ่มขนาดเล็ก เช่น “กลุ่มสมาธิ ๕ คน” เพื่อสร้างความผูกพันและความมั่นใจ ลดความรู้สึกโดดเดี่ยวววงสนทนาธรรมเชิงประสบการณ์ (Dhamma Circle), การจับคู่ “พี่ดูแลน้องธรรมะ”

๖. VIPA – Vipassanā (วิปัสสนากรรมฐาน) ใช้เทคนิคการฝึกเจริญสติแบบวิปัสสนา เช่น การรู้กายเคลื่อนไหว (ยืน เดิน นั่ง นอน) และรู้เวทนา-จิต-ธรรมตามสติปัฏฐาน ๔

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย:

ก.ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย.ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๓๙.

ข.ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), การศึกษาที่สากลบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาไทย, (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๒).

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๘. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒).

แนวทางการทำบุญผ่านสื่อออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการ

An Integrated Buddhist Approach to Merit-Making Through Online Media

อรอุมา บัวทอง
Onuma Buathong^{*}

Received: November 24, 2025 Revised: March 10, 2026

Accepted: March 12, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวทางการทำบุญด้วยอามิสทานในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่สนับสนุนการทำบุญผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และ ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการทำบุญผ่านสื่อออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม ซึ่งได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลในด้านเนื้อหาเอกสารและสัมภาษณ์ กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงลึกโดยการเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๑๘ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยเรียบเรียงเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า การทำบุญผ่านสื่อออนไลน์ช่วยให้พุทธศาสนิกชนเข้าถึงกิจกรรมทางศาสนา การเผยแผ่ธรรมะ และการบริจาคเพื่อสาธารณกุศลได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และโปร่งใส ที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคมควบคู่กับความสะดวกในการทำบุญออนไลน์ ส่วนหลักธรรมที่สนับสนุนการทำบุญออนไลน์ คือ พรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ เพื่อเสริมสร้างเจตนาบริสุทธิ์และจิตสำนึกทางศีลธรรม การทำบุญผ่านสื่อออนไลน์เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมคุณธรรมและได้เป็นแนวทางพัฒนาระบบการทำบุญออนไลน์ให้เหมาะสมกับยุคดิจิทัล โดยใช้กรอบ D-O-R-S Model ได้แก่ ๑) Donor ผู้ให้ที่มีเจตนาบริสุทธิ์ ๒) Online Platform ช่องทางออนไลน์ หรือสื่อสังคม ๓) Recipient ผู้รับที่มีศีลและใช้ทรัพยากรอย่างถูกต้อง และ ๔) Supporting Principles หลักธรรมที่ช่วยให้การทำบุญออนไลน์เกิดอานิสงส์แท้จริงและเป็นประโยชน์ต่อผู้ให้ ผู้รับ และสังคมโดยรวม

คำสำคัญ: แนวทางการทำบุญ, สื่อออนไลน์, เชิงพุทธ

Abstract

This research article has three objectives: (1) to study the Buddhist approach to merit-making through material giving (*āmisadāna*), (2) to examine the Buddhist principles that support

^{*} นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย E-mail. onumaon@gmail.com

merit-making through social media, and (3) to propose an integrated Buddhist approach to online merit-making. This study employed qualitative field research, collecting data from documents and conducting in-depth interviews with 18 key informants. The research instrument was an in-depth interview form, and the data were analyzed and presented through descriptive analysis.

The findings reveal that online merit-making enables Buddhists to access religious activities, Dhamma dissemination, and charitable donations with greater convenience, speed, and transparency. This accessibility contributes to the development of morality, ethics, and social responsibility. The supporting Buddhist principles for online merit-making include the Four Brahmavihāras and the Four Saṅgahavatthus, which help cultivate pure intention and moral awareness. Online merit-making thus becomes a tool for fostering virtue and serves as a foundation for developing a digital-era merit-making system. The study proposes the D-O-R-S Model as a framework for enhancing online merit-making: 1.Donor – the giver with pure intention, 2.Online Platform – online channels or social media, 3.Recipient – the receiver who upholds moral discipline and uses resources properly, and 4.Supporting Principles – doctrines that ensure genuine merit and benefit for the donor, the recipient, and society.

Keywords: Merit-making approaches, Online media, Buddhist integration

๑.บทนำ

ในยุคโลกาภิวัตน์และสังคมดิจิทัลที่เทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทอย่างลึกซึ้งในวิถีชีวิตของผู้คน การสื่อสารและการแสดงออกทางศาสนาได้ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมยุคใหม่ การทำบุญซึ่งเป็นกิจกรรมทางศาสนาที่สะท้อนความศรัทธา ความเมตตา และการเกื้อกูลกันในพระพุทธศาสนา ได้ถูกถ่ายทอดผ่านสื่อออนไลน์มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการร่วมบริจาคออนไลน์ การฟังธรรม การสวดมนต์หรือเจริญภาวนาผ่านระบบสตรีมมิ่ง ไปจนถึงการสร้างเครือข่ายจิตอาสาผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลต่าง ๆ การทำบุญผ่านสื่อออนไลน์จึงกลายเป็นแนวปฏิบัติใหม่ของพุทธศาสนิกชน ที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตเร่งรีบของคนรุ่นใหม่ในสังคมเมือง และในขณะเดียวกันยังเป็นช่องทางสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลอย่างไม่มีขอบเขต อย่างไรก็ตาม การทำบุญผ่านสื่อออนไลน์ก็ยังมีข้อจำกัดและความท้าทาย เช่น ความเข้าใจผิดในเจตนารมณ์ของการทำบุญ การแปรเปลี่ยนจาก “ศรัทธาเพื่อความดีงาม” ไปสู่ “ศรัทธาเพื่อความสะดวก” หรือแม้แต่การถูกแสวงหาผลประโยชน์จากรูปแบบการทำบุญออนไลน์โดยขาดหลักธรรมเป็นเครื่องกำกับ^๒ การทำบุญผ่านสื่อออนไลน์ก่อให้เกิด ปัญหาและข้อกังวลหลายประการ ทั้งในด้าน ความถูกต้องของเจตนาในการทำบุญ, ความน่าเชื่อถือของผู้จัดโครงการบุญ, และ การขาดความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา บางกรณีพบว่าการแอบอ้างชื่อวัดหรือพระสงฆ์เพื่อรวบรวมเงินบริจาคโดยมิชอบ หรือการทำบุญที่เน้นเพียง

^๒ สุพจน์ ชนะภักย์. การทำบุญออนไลน์กับการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางศาสนาในสังคมไทย. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, ๒๕๖๔, ๔๕-๖๐.

ผลตอบแทนทางวัตถุ เช่น หวังโชคลาภหรือเลขเด็ด มากกว่าการฝึกจิตใจให้เกิดกุศลจริง ๆ ตามหลัก “บุญกิริยาวัตถุ ๓” ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ จะเห็นได้ว่าปัญหาการทำบุญผ่านสื่อออนไลน์จึงไม่ใช่เพียงประเด็นทางเทคโนโลยีหรือเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเป็น ประเด็นทางศีลธรรมและจิตสำนึกทางศาสนา ที่ควรได้รับการศึกษา วิเคราะห์ และทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้การทำบุญในยุคดิจิทัลยังคงสอดคล้องกับเจตนารมณ์แห่งพระพุทธศาสนา คือ การทำจิตให้ผ่องใสและเกื้อกูลต่อสังคมอย่างแท้จริง

ดังนั้น การบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับแนวทางการทำบุญผ่านสื่อออนไลน์จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างเทคโนโลยีกับจิตวิญญาณ ให้การทำบุญออนไลน์ไม่เพียงเป็นกิจกรรมทางศาสนาเชิงรูปแบบ แต่ยังคงไว้ซึ่งคุณค่าทางจิตใจ จริยธรรม และปัญญา อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาการศึกษา “แนวทางการทำบุญผ่านสื่อออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการ” จึงมีความสำคัญในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านศาสนา ช่วยธำรงและปรับปรุงแบบการทำบุญให้สอดคล้องกับยุคดิจิทัล โดยไม่สูญเสียหลักธรรมะ ด้านสังคม เป็นแนวทางสร้างสังคมแห่งการแบ่งปันและจิตอาสาผ่านสื่อออนไลน์ ด้านจริยธรรมและวัฒนธรรม สร้างสำนึกแห่งความดีงามและจิตสาธารณะในโลกออนไลน์ และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นการขยายขอบเขตการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์และเข้าถึงคนรุ่นใหม่การทำบุญผ่านสื่อออนไลน์ในเชิงพุทธบูรณาการเป็นแนวทางใหม่ของการประยุกต์พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับสังคมดิจิทัล เพื่อให้ศาสนาไม่เพียงดำรงอยู่ แต่ยังสามารถเป็นพลังทางจิตวิญญาณในการขับเคลื่อนสังคมร่วมสมัยให้มีคุณธรรมและปัญญาอย่างยั่งยืน^๓ การขยายออกไปเป็นวงกว้างจากสังคมครอบครัว เพื่อน การเรียน การทำงาน ฯลฯ สู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตใหม่ในทุกๆ ด้าน รวมถึง การทำบุญ ของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย จนในปัจจุบันจะเห็นรูปแบบของการทำบุญในรูปแบบวิถีใหม่ ทั้งในการทำทาน การรักษาศีล รวมถึงการภาวนา “บุญ” เป็นคำเรียกอย่างสามัญโดยมีที่มาจากภาษาบาลีว่า “บุญญ” มีความหมายที่อ้างอิงบ่อยๆ เช่น เครื่องชำระส้นดาน ความดี กรรมดี ความประพฤติชอบทางกาย วาจา ใจ กุศลกรรม ความสุข กุศลกรรม พุทธศาสนิกชนชาวไทยนิยมเรียกว่า บุญ บำง กรรมดีบำง บุญกรรมบำง บุญกุศลบำง ทั้งบุญกรรมและบาปกรรมเป็นหลักธรรมใหญ่ที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา มีความเกี่ยวข้องอย่างมากกับกระบวนการชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย โดยสืบเนื่องไปถึงหลังความตายด้วย^๔

ดังนั้นการท้าวิจัยเรื่อง “แนวทางการทำบุญผ่านสื่อออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการ” มีที่มาจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในยุคดิจิทัล ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนอย่างกว้างขวาง ปัจจุบันผู้คนจำนวนมากใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา เช่น การฟังธรรมออนไลน์ การบริจาคผ่านแอปพลิเคชันธนาคาร หรือการร่วมบุญผ่านเพจและแพลตฟอร์มต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้รูปแบบของ “การทำบุญ” ก้าวเข้าสู่มิติใหม่ที่เรียกว่า “การทำบุญดิจิทัล” ซึ่งแม้จะเพิ่มความสะดวก รวดเร็ว และเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้าถึงการทำบุญได้ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ทำให้เกิดคำถามเชิงพุทธธรรมเกี่ยวกับ “คุณค่าที่แท้จริงของบุญ” และ “เจตนาที่บริสุทธิ์” เพื่อเป็นกรอบคุณธรรมในการใช้สื่อออนไลน์อย่างถูกต้องต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาแนวทางการทำบุญด้วยอามิสทานในพระพุทธศาสนา

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหธรรมิก. ๒๕๖๓, หน้า ๔๓.

^๔ พระราชวรเมธี, ปรัชญาการศึกษาไทย ฉบับแก้ไข-รวบรวมใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๘), หน้า ๒๙๒-๒๙๓.

๒) เพื่อศึกษาหลักธรรมที่สนับสนุนการทำบุญผ่านสื่อสังคมออนไลน์

๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการทำบุญผ่านสื่อออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการ

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านการทำบุญออนไลน์ผ่านสื่อสังคมแนวทางการทำบุญด้วยอามิสทานผ่านสื่อสังคมออนไลน์ มีการพัฒนาการจากอดีตมาเป็นปัจจุบันอย่างไร โดยศึกษาจาก หนังสือ ตำรา วิชาการ บทความวิจัย บทความวิชาการ และ เว็บไซต์ที่น่าเชื่อถือได้ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑) การวิเคราะห์เชิงเอกสาร (Documentary Analysis) ผู้วิจัยวิเคราะห์เอกสารเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการทำบุญด้วยอามิสทานผ่านสื่อสังคมออนไลน์ มีการพัฒนาการจากอดีตมาเป็นปัจจุบันอย่างไร โดยศึกษาจาก หนังสือ ตำรา วิชาการ บทความวิจัย บทความวิชาการ และ เว็บไซต์ที่น่าเชื่อถือได้และแนวคิดการวิจัย วัตถุประสงค์ ด้วยการสืบค้นข้อมูล โดยอาศัยเอกสารเป็นหลัก ด้วยวิธีการศึกษาสืบค้นข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

๑) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระพุทธศาสนาในเชิงวิชาการ

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่ วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา บทความ วารสาร และเอกสารต่าง ๆ ข้อความที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ในงานวิจัยนี้ใช้งานที่เกี่ยวข้องของ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการดังนี้

๑) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ๑) กลุ่มพุทธศาสนิกชนที่ชอบการทำบุญทางออนไลน์ใน จังหวัดกรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๐ คน ๒) พระภิกษุสงฆ์ที่ได้รับการทำบุญทางออนไลน์ในจังหวัดกรุงเทพมหานคร จำนวน ๕ รูป ๓) พระเถระและผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดกรุงเทพมหานคร จำนวน ๓ รูป/คน รวมทั้งหมด จำนวน ๑๘ รูป/คน

๒) ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลต่อไป

๓.๑ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลเป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการเลือกโดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ ลักษณะของกลุ่มที่เลือกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ของผู้ทรงคุณวุฒิ ตามความเหมาะสม อย่างละเอียดลึกซึ้งเป็นองค์รวมเนื่องจากประสบการณ์และความชำนาญของแต่ละบุคคล โดยผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด ๑๘ รูป/คน จนครบตามจำนวนทั้งนี้การเลือกกลุ่มที่กล่าวมาในข้างต้นจะช่วยให้การประหยัดเวลา ในการวิจัยการเก็บรวบรวมข้อมูลของทุกหน่วยงานเป็นไปได้ยากไม่สามารถศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดได้จึงขอเก็บข้อมูลจากประชากรบางส่วนที่ผู้วิจัยได้กำหนดมาข้างต้น จำนวน ๑๘ รูป /คน ดังนี้

- ๑) กลุ่มพุทธศาสนิกชนที่ชอบการทำบุญทางออนไลน์ในกรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๐ คน
- ๒) พระภิกษุสงฆ์ที่ได้รับการทำบุญทางออนไลน์ในกรุงเทพมหานคร จำนวน ๕ รูป
- ๓) พระเถระและผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนาในกรุงเทพมหานคร จำนวน ๓ รูป/คน

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวทางในการสร้างและพัฒนาเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและงานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารสังคมออนไลน์ สร้างขึ้นตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้ทราบถึงทัศนคติเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

- ๑) ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา จากนั้นกำหนดเป็นกรอบปัจจัยที่ครอบคลุมเนื้อหาและวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา
- ๒) สร้างแบบสัมภาษณ์ตามกรอบปัจจัยที่กำหนดเพื่อนำไปสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากนั้นนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาพร้อมทั้งรับข้อเสนอแนะ
- ๓) ปรับปรุงเครื่องมือในการวิจัยและให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย
- ๔) นำเครื่องมือที่ผ่านการแนะนำและผ่านผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแล้วมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ โดยปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาอีกครั้ง
- ๕) นำแบบสัมภาษณ์ไปสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ แล้วนำผลที่ได้มาเรียบเรียงและปรับปรุงแก้ไขและนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อนำข้อมูลไปใช้ต่อไป
- ๖) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ในเชิงคุณภาพ สรุปผลการวิจัย

๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้ศึกษาวิจัยได้ขออนุญาต และเข้าพบกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามกำหนด จากนั้นจึงอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา และจุดมุ่งหมายในการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ และเริ่มสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามแบบสัมภาษณ์ที่เตรียมไว้ และเนื่องจากแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบปลายเปิด จึงสามารถที่จะตั้งคำถามที่มีลักษณะเจาะลึกลงไปในเรื่องละเอียดต่าง ๆ ได้อีกซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

- ๑) ทำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงสถานที่ที่จะไปเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ที่กำหนดไว้เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์การศึกษาวิจัย และขออนุญาตเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัย
- ๒) รวบรวมข้อมูลประกอบการศึกษาวิจัยให้มีความเที่ยงตรง สามารถตรวจสอบได้จึงกำหนดใช้วิธีการที่หลากหลายจากข้อมูลการศึกษา เอกสาร ตำรา วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๓) ผู้วิจัยดำเนินการนัดหมายกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ตามเวลาที่ได้ทำการนัดหมายไว้ล่วงหน้าแล้ว และดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองจากกลุ่มตัวอย่างด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มผู้รู้ ได้แก่ พระสงฆ์และนักวิชาการด้านการเผยแผ่ ผู้บริหารและผู้ผลิต และตัวแทนกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ชอบทำบุญทางออนไลน์ ดังนี้

๓.๑. วัน เวลา การสัมภาษณ์

๓.๒. สถานที่สัมภาษณ์

๓.๓. ระยะเวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์

๓.๔. วิธีการสัมภาษณ์ (การถาม, การตอบ, การจดบันทึกคำตอบ)

๔) ศึกษาพฤติกรรมโดยการสังเกตและสอบถามจากกลุ่มเป้าหมาย โดยการสนทนาพูดคุยเพื่อให้เกิดความคุ้นชินและผ่อนคลาย แล้วสังเคราะห์ออกมาเป็นแนวทางนำไปใช้ในการออกแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง

๕) หลังจากทำการสัมภาษณ์เสร็จสิ้น ผู้วิจัยกล่าวขอบคุณและทำการนัดหมายการสัมภาษณ์ต่อเนื่อง แต่ในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญไม่สะดวกในการสัมภาษณ์มากกว่า ๑ ครั้ง ผู้ศึกษาจะขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการโทรศัพท์ติดต่อสอบถามเพิ่มเติมหากข้อมูลที่ได้ยังไม่ชัดเจน

๖) วิเคราะห์ รวบรวมข้อมูล สรุปผล และจัดพิมพ์รายงานการวิจัยที่ดำเนินการตามประเด็นแล้วจัดพิมพ์ตามรูปแบบฉบับการรายงานวิจัยของทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อดำเนินการไปตามลำดับของการรายงานความคืบหน้างานวิจัย รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เพื่อขอรับคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิของทางสถาบันเพื่อปรับปรุงแก้ไขก่อนเป็นฉบับสมบูรณ์

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อได้รับข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการวิเคราะห์จากเอกสารประกอบกับข้อมูลที่ได้จากวิธีการเก็บข้อมูลทุติยภูมิ มาสังเคราะห์และเรียบเรียงขึ้นใหม่เพื่อเสนอข้อคิดหรือแนวโน้มบางประการตามวัตถุประสงค์ แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งการตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูลด้วยวิธีนี้ ผู้วิจัยใช้กับข้อมูลเบื้องต้นและข้อมูลที่เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้ตีความแล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา และการนำเสนอชุดองค์ความรู้ การสังเคราะห์ข้อมูลในให้ได้ผลเป็นเชิงประจักษ์ และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในวงกว้าง โดยมีขั้นตอนการวิเคราะห์มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

๑) นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาเรียบเรียงให้เป็นระบบระเบียบพร้อมที่จะนำไปวิเคราะห์ต่อไป ขั้นตอนนี้ได้แก่ การจดบันทึกใหม่ และพิมพ์ข้อมูลลงในเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อเตรียมไปสู่การให้ความหมายข้อมูลการจัดหมวดหมู่ และการวิเคราะห์ในขั้นสุดท้ายต่อไป

๒) ให้ความหมายกับข้อมูล (Conceptualizing the data) ในขั้นตอนนี้ได้อาศัยการตีความจากข้อมูลเบื้องต้นให้เป็นข้อความที่สื่อความหมายของผู้ให้ข้อมูล

๓) จัดหมวดหมู่ความหมายของข้อมูล (Categorize the Concepts) เป็นขั้นการนำเอาความหมายที่ได้ให้ไว้มาจัดเป็นหมวดหมู่ จากนั้นนำความหมายที่จัดหมวดหมู่แล้วมาตีความสร้างรูปแบบอุปนัย

๔) วิเคราะห์และสรุปรวบรวมความหมายให้ได้ความรู้ตามจุดมุ่งหมายของการวิจัยซึ่งในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้นำข้อสรุปต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกันจนเกิดเป็นโครงสร้างของข้อสรุปที่สามารถตอบปัญหาในการวิจัย ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะที่มุ่งเน้นให้เกิดกรอบแนวคิดเพื่อการพัฒนาต่อไป

๔. ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการทำบุญผ่านสื่อออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการ” การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพและภาคสนาม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นำมาจำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นสำคัญ โดยอาศัยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลและจัดบันทึกลงในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาเป็นแนวทางในการจำแนกข้อมูล ต่อจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้นำมารวบรวม สังเคราะห์ วิเคราะห์ สรุปประเด็นสำคัญ และอธิบายความเชื่อมโยงกัน โดยการเขียนในเชิงพรรณนาและประยุกต์เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันให้ทันสมัยเข้าใจง่ายสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในสังคมซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

๔.๑ ศึกษาแนวทางการทำบุญด้วยอามิสทานในพระพุทธศาสนา

การศึกษาแนวทางการทำบุญด้วยอามิสทานในพระพุทธศาสนา จึงมุ่งทำความเข้าใจถึงหลักการ เหตุผล และคุณค่าของการให้ในเชิงพุทธ เพื่อส่งเสริมให้การทำบุญในปัจจุบันเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักธรรม และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมในชีวิตประจำวันและสังคมร่วมสมัยการทำบุญด้วยอามิสทานในพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางการสร้างกุศลด้วยการ “ให้สิ่งของหรือวัตถุ” เพื่อเกื้อกูลผู้อื่นและยังผลให้จิตใจผู้ให้เกิดความสุข อันเป็น การวางรากฐานแห่งการพัฒนาคุณธรรมภายใน อามิสทานถือเป็นการทำบุญขั้นพื้นฐานที่พุทธศาสนิกชนทุกระดับ สามารถปฏิบัติได้ และเป็นจุดเริ่มต้นของการปลูกฝังเมล็ดพันธุ์แห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนา คำว่า “อามิสทาน” หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของ เช่น อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งเรียกว่า จตุปัจจัย ๔ การให้ดังกล่าวมิใช่เพียงเพื่อสนองความต้องการทางวัตถุของผู้รับ แต่ยังเป็นการฝึกจิตของผู้ให้ให้เกิดความเมตตา ความเสียสละ และลดละความยึดมั่นถือมั่นในทรัพย์สินของตน อันเป็นไปตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนให้ “ให้ด้วยศรัทธา ให้ด้วยความเคารพ และให้ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์” เพื่อให้ผลแห่งทานเป็นบุญสูงสุดส่วนแนวทางการทำบุญด้วยอามิสทานในพระพุทธศาสนาแบ่งได้หลายลักษณะ คือ

๑) การถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ เพื่อสืบทอดพระศาสนา เป็นการสนับสนุนผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในการเผยแผ่ธรรมะ ๒) การให้ทานแก่ผู้ยากไร้หรือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนในสังคมและสร้างความเสมอภาคทางจิตใจ และ ๓) การบริจาคเพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น การสร้างวัด โรงเรียน โรงพยาบาล หรือสนับสนุนกิจกรรมสาธารณกุศลต่าง ๆ ซึ่งเป็นการขยายผลแห่งกุศลให้เกิดแก่ส่วนรวม

๔.๒ ศึกษาหลักธรรมที่สนับสนุนการทำบุญผ่านสื่อสังคมออนไลน์

ในยุคโลกาภิวัตน์ที่เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกมิติของชีวิต สื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นเครื่องมือหลักในการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูล และการสร้างปฏิสัมพันธ์ในสังคมสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลต่อวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน รวมถึงแนวทางในการทำบุญและประกอบกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งจากเดิมที่มุ่งเน้นการไปวัดเพื่อถวายทาน ฟังธรรม หรือร่วมพิธีกรรมทางศาสนา ได้ขยายไปสู่การทำบุญในรูปแบบใหม่ผ่านสื่อออนไลน์ เช่น การบริจาคผ่านระบบ e-Donation การเผยแผ่ธรรมะผ่าน Facebook หรือ YouTube และการร่วมกิจกรรมบุญออนไลน์ในรูปแบบต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม การทำบุญผ่านสื่อสังคมออนไลน์แม้จะมีความสะดวก รวดเร็ว และเข้าถึงได้กว้างขวาง แต่ก็จำเป็นต้องมี “หลักธรรม” เป็นกรอบกำกับ เพื่อให้การกระทำเหล่านั้นยังคงไว้ซึ่งความหมายทางศาสนาและคุณค่าทางจิตวิญญาณ การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับพฤติกรรมการทำบุญในโลกดิจิทัลจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะช่วยให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจเจตนาของการให้และรักษาความบริสุทธิ์แห่งจิตใจในการทำบุญได้อย่างถูกต้อง ส่วนหลักธรรมที่สนับสนุนการทำบุญผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ พรหมวิหาร

๔ และ สังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นธรรมะหมวดสำคัญที่แสดงแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลและสงบสุข “พรหมวิหาร ๔” ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตมีความเมตตา กรุณา ในการสื่อสาร ไม่สร้างความขัดแย้ง และใช้เทคโนโลยีเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ส่วน “สังคหวัตถุ ๔” ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา เป็นหลักธรรมแห่งการสงเคราะห์ที่สามารถประยุกต์ใช้ในการทำบุญออนไลน์ ทั้งในการให้สิ่งของ การพูดจาไพเราะ การกระทำที่เป็นประโยชน์ และการวางตนอย่างเสมอภาคต่อกัน

ดังนั้น การศึกษาหลักธรรมที่สนับสนุนการทำบุญผ่านสื่อสังคมออนไลน์ จึงมีความสำคัญในการทำ ความเข้าใจว่าหลักพุทธธรรมสามารถปรับใช้กับพฤติกรรมในการทำบุญในโลกยุคดิจิทัลได้อย่างไร เพื่อส่งเสริมให้การทำบุญผ่านสื่อออนไลน์ไม่เพียงเป็นการให้ในเชิงวัตถุ แต่ยังเป็นการให้ที่ประกอบด้วยศรัทธา ปัญญา และเมตตาธรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนาจิตใจของผู้ให้และความเจริญงอกงามแห่งพระพุทธศาสนาในสังคมร่วมสมัยการทำบุญผ่านสื่อสังคมออนไลน์เป็นรูปแบบการสืบทอดและพัฒนาพฤติกรรมแห่งการให้ทานในยุคดิจิทัล เพื่อให้การทำบุญเช่นนี้คงไว้ซึ่งคุณค่าทางจิตวิญญาณและความถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา จึงจำเป็นต้องมีหลักธรรมมารองรับและกำกับแนวทางปฏิบัติ

๔.๓ แนวทางการทำบุญผ่านสื่อออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการ

ในยุคโลกาภิวัตน์และสังคมดิจิทัลปัจจุบัน สื่อออนไลน์ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวันของผู้นับอย่างลึกซึ้ง ทั้งในการสื่อสาร การศึกษา และการประกอบกิจกรรมทางสังคม รวมถึงการทำบุญในพระพุทธศาสนา ซึ่งได้พัฒนาเข้าสู่รูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับเทคโนโลยีและพฤติกรรมของพุทธศาสนิกชนยุคใหม่ การทำบุญผ่านสื่อออนไลน์จึงเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่สะท้อนถึงการปรับตัวของศาสนากับโลกสมัยใหม่ โดยใช้แพลตฟอร์มดิจิทัล เช่น Facebook, YouTube, Line, และเว็บไซต์ของวัดหรือองค์กรทางศาสนา เป็นช่องทางในการเผยแผ่ธรรมะ รับบริจาค และสร้างการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง อย่างไรก็ตาม แม้การทำบุญผ่านสื่อออนไลน์จะเป็นนวัตกรรมทางศาสนาที่ช่วยส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงบุญได้ง่ายขึ้น แต่ก็จำเป็นต้องอาศัย “หลักพุทธธรรม” เป็นกรอบแนวทางในการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้การทำบุญไม่เพียงเป็นการให้เชิงวัตถุหรือผลประโยชน์ทางโลกเท่านั้น หากยังคงไว้ซึ่งเจตนาแห่งความบริสุทธิ์ ความเมตตา และการพัฒนาจิตใจตามหลักพระธรรมคำสอน การบูรณาการหลักธรรมเข้ากับแนวทางการทำบุญผ่านสื่อออนไลน์ จึงเป็นการสร้างสมดุลระหว่าง “เทคโนโลยี” กับ “ธรรมะ” ทำให้การทำบุญในยุคดิจิทัลไม่สูญเสียคุณค่าทางจิตวิญญาณ และยังส่งเสริมให้เกิดวัฒนธรรมการให้ที่บริสุทธิ์ โปร่งใส และมีจิตสำนึกทางศีลธรรม การทำบุญในลักษณะนี้มีใช้เพียงการให้เชิงวัตถุหรือการบริจาคเงินเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการให้กำลังใจ การเผยแผ่คำสอน และการสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Facebook, YouTube, Line และระบบ e-Donation ส่วนแนวทางการทำบุญผ่านสื่อออนไลน์สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญ ๕ ประการ ได้แก่

๑) การใช้สื่อออนไลน์เพื่อเผยแผ่ธรรมะ ทำให้พุทธศาสนิกชนเข้าถึงคำสอนและกิจกรรมทางศาสนาได้ง่ายขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องเดินทางไปวัด

๒) การบริจาคผ่านระบบ e-Donation ซึ่งสะดวก โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ ช่วยส่งเสริมการทำบุญให้เป็นไปอย่างบริสุทธิ์

๓) การส่งเสริมการให้ทั้งทางกาย วาจา และใจ โดยรวมทั้งการให้สิ่งของ (อามิสทาน) การให้ธรรมะ (ธรรมทาน) และการให้กำลังใจ (ใจทาน) ผ่านสื่อออนไลน์

- ๔) การสร้างความโปร่งใสและตรวจสอบได้ การใช้เทคโนโลยีในการบันทึกและรายงานการบริจาคช่วยลดความเสี่ยงจากการทุจริต และสร้างความเชื่อมั่นในการทำบุญ
- ๕) การส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมและจิตสำนึกทางศีลธรรม ใช้สื่อออนไลน์เป็นเครื่องมือปลูกฝังคุณธรรม ส่งเสริมการกระทำที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อสังคม

๕. การอภิปรายผล

การอภิปรายผลในส่วนนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ว่า แนวทางการทำบุญผ่านสื่อออนไลน์สามารถบูรณาการกับหลักพรหมวิหาร ๔ (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) และ สังคหวัตถุ ๔ (ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา) ได้อย่างไร การใช้สื่อดิจิทัลในการทำบุญนั้นช่วยให้การเผยแผ่ธรรมะ การให้ทาน และการสร้างจิตสำนึกทางศีลธรรมมีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่ก็จำเป็นต้องคงไว้ซึ่งเจตนาบริสุทธิ์ การใช้สื่ออย่างรับผิดชอบต่อสังคม และความโปร่งใสในการดำเนินกิจกรรม ในการอภิปรายผลจึงไม่เพียงมุ่งวิเคราะห์ข้อดีและข้อจำกัดของการทำบุญออนไลน์ แต่ยังเชื่อมโยงกับการประยุกต์ใช้หลักธรรม เพื่อประเมินว่าแนวทางการทำบุญเชิงดิจิทัลสามารถเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกทางพุทธศาสนาได้อย่างแท้จริงหรือไม่ ทั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการทำบุญที่เหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัย และยังคงไว้ซึ่งแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑ ศึกษาแนวทางการทำบุญด้วยอามิสทานในพระพุทธศาสนา

การทำบุญผ่านสื่อออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการไม่เพียงสร้างความสะดวกและความเข้าถึงได้เท่านั้น แต่ยังส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกทางศีลธรรมของผู้เข้าร่วมได้อย่างแท้จริง ซึ่งอาจเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แนวทางนี้เป็นที่นิยมและเหมาะสมกับยุคสมัยปัจจุบัน พบว่า พุทธศาสนิกชนมีแนวโน้มเข้าถึงกิจกรรมทางศาสนาและในการทำบุญได้สะดวกและกว้างขวางมากยิ่งขึ้น การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Facebook, YouTube, Line และระบบ e-Donation ทำให้ผู้เข้าร่วมสามารถบริจาคและร่วมกิจกรรมบุญได้อย่างรวดเร็ว โปร่งใส และตรวจสอบได้ ซึ่งส่งผลให้การทำบุญในยุคดิจิทัลมีประสิทธิภาพมากขึ้นทั้งในด้านปริมาณและความต่อเนื่อง ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่าผู้ใช้สื่อออนไลน์สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและกิจกรรมทางศาสนาได้ตลอดเวลา โดยไม่จำกัดสถานที่และเวลา อีกทั้งสื่อออนไลน์ช่วยสร้างแรงจูงใจและความรู้สึกมีส่วนร่วม ผ่านการแชร์ การให้กำลังใจ หรือการติดตามกิจกรรมบุญของผู้อื่น นอกจากนี้ การนำหลักธรรม พรหมวิหาร ๔ และ สังคหวัตถุ ๔ มาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมออนไลน์ ยังช่วยให้ผู้เข้าร่วมมีเจตนาบริสุทธิ์ในการทำบุญ มีความเมตตา กรุณา และตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวิเชียร ลัทธิพงษ์พันธ์ ที่ได้ศึกษาเรื่อง “ศาสน-บันเทิง: การสื่อสารการทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนาบนสื่อสังคมออนไลน์ ผ่านกระบวนการคิดเชิงออกแบบ” ผู้วิจัยพบว่า สื่อต้นแบบนี้สามารถดึงดูดความสนใจของกลุ่มตัวอย่างได้ มากกว่า ๑,๔๐๐ คน และสามารถสรุปหลักเกณฑ์สำหรับการผลิตสื่อต้นแบบนี้ ใน ๓ มิติ คือ มิติที่ ๑ การคัดกรองเนื้อหาและการอ้างอิงแหล่งข้อมูล เนื้อหาที่ นำมาใช้ควรแสดงถึงขอบเขตและความเชื่อมโยงของการทำบุญกับเป้าหมายของ พระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน แจ่มแจ้ง และไม่คลุมเครือ ที่แตกต่างจากลัทธิความเชื่ออื่นๆ และนำไปสู่การศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมได้ มิติที่ ๒ สื่อสารด้วยภาษาและช่องทางที่สอดคล้องกับพฤติกรรมในปัจจุบัน หลีกเลี่ยงการใช้สำนวนภาษาที่ต้อง แปลไทยเป็นไทย ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทยใน สังคมยุคดิจิทัล ซึ่งช่วยลดช่องว่างและจุดอ่อนของสื่อดั้งเดิมในพระพุทธศาสนา และมิติที่ ๓ กระตุ้นการมีส่วนร่วมด้วยกลยุทธ์การสื่อสารที่สะท้อนตัวตน สื่อสาร ด้วย “คิซ” ประกอบภาพวาดและคำโปรยที่มีนัยเชิงท้าทาย และ

กระตุ้นให้ เกิดความอยากรู้ถึงผลลัพธ์ของตนเองภายหลังการร่วมปฏิสัมพันธ์กับสื่อ ส่งผล ให้ได้รับความบันเทิงและเรียนรู้ในขณะเดียวกันโดยสมัครใจ^๕

๕.๒ ศึกษาหลักธรรมที่สนับสนุนการทำบุญผ่านสื่อสังคมออนไลน์

การศึกษาหลักธรรมนี้ยังสะท้อนถึงการประยุกต์ใช้หลักธรรม พรหมวิหาร ๔ (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) และ สังคหวัตถุ ๔ (ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา) อย่างเป็นรูปธรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมออนไลน์ แสดงเจตนาบริสุทธิ์ มีความเมตตา กรุณา และใช้สื่อเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ทั้งยังส่งเสริมความรับผิดชอบและความเสมอภาคในสังคมออนไลน์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้แนวทางการทำบุญผ่านสื่อสังคมออนไลน์สามารถสร้างผลทางจิตใจและสังคมควบคู่ไปกับความสะอาดและประสิทธิภาพในการเข้าถึงกิจกรรมบุญ พบว่า การทำบุญผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ได้รับความนิยมนำอย่างสูงในหมู่พุทธศาสนิกชน เนื่องจากสื่อดิจิทัลช่วยให้ผู้เข้าร่วมสามารถเข้าถึงกิจกรรมทางศาสนา การเผยแผ่ธรรมะ และการบริจาคเพื่อสาธารณกุศลได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง นอกจากนี้ การใช้สื่อออนไลน์ ยังช่วยส่งเสริมการทำบุญในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งการให้วัตถุสิ่งของ (อามิสทาน) การให้ธรรมะ (ธรรมทาน) และการให้กำลังใจหรือสนับสนุนจิตใจ (ใจทาน) ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า ผู้ใช้สื่อออนไลน์สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและ กิจกรรมบุญได้ตลอดเวลา ไม่จำกัดสถานที่และเวลา อีกทั้งสื่อออนไลน์ยังช่วยสร้างแรงจูงใจและความรู้สึกมีส่วนร่วม ผ่านการแชร์ธรรมะ การแนะนำกิจกรรมบุญ หรือการติดตามผู้อื่นในการทำบุญ ซึ่งทำให้เกิดวัฒนธรรมการให้ที่ เข้มแข็งและต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จุลศักดิ์ ขาญณรงค์ ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การสร้างบุญบารมีตาม หลักธรรมในพระพุทธศาสนาสำหรับสังคมผู้สูงอายุ”พบว่า ๑) ผู้สูงอายุไทยในปัจจุบันมีความเข้าใจเรื่องการสร้างบุญ บารมีในระดับปานกลาง ทั้งในภาพรวมและแยกรายด้าน ๒) ข้อเสนอเกี่ยวกับแนวทางการสร้างบุญบารมีสำหรับผู้ สูงอายุ ข้อทาน ศีล และภาวนา สามารถสังเคราะห์ได้ว่าควรยึดหลักการบริหารงานอย่างมีคุณภาพ เริ่มจากการ วางแผนด้วยการกำหนดกรอบหรือทิศทางการทำงานผ่านรูปแบบการบูรณาการกับภาคส่วนต่าง ๆ จากนั้นควรมี การนำแผนไปปฏิบัติผ่านการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมที่หลากหลายเน้นการดำเนินกิจกรรมที่สามารถปฏิบัติ ได้ในชีวิตประจำวัน เป็นกิจกรรมที่ทำได้ด้วยตนเอง หรือทำได้กับคนภายในครอบครัว หรือกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน ประการต่อมาควรมีการตรวจสอบ ด้วยการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมหรือสนับสนุนผ่านหลักของการถ่ายทอด ประสบการณ์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมถึงในท้ายที่สุดต้องมีการปรับปรุงแก้ไข ผ่านกิจกรรมการหารือร่วมกันเพื่อ นำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหารวมถึงการพัฒนากิจกรรม โดยควรมีหน่วยงานกลางทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพหลักใน การพัฒนากิจกรรม โครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างบุญบารมีที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ^๖

๕.๓ แนวทางการทำบุญผ่านสื่อออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการ

^๕ ดุรายละเอียดใน วิเชียร ลัทธิพงศ์พันธ์, “ศาสน-บันเทิง: การสื่อสารการทำบุญตามหลัก พระพุทธศาสนาบนสื่อ สังคมออนไลน์ ผ่านกระบวนการคิดเชิงออกแบบ”, ๒๕๓๓), หน้า ๓๑-๓๒, ๑๐๙

^๖ จุลศักดิ์ ขาญณรงค์, “การสร้างบุญบารมีตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาสำหรับสังคมผู้สูงอายุ”วารสาร สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๖), หน้า ๑๒-๑๙.

การทำบุญผ่านสื่อออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการจึงไม่เพียงเป็นการเข้าถึงกิจกรรมทางศาสนาได้ง่ายขึ้น แต่ยังเป็นการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกทางศีลธรรมของผู้เข้าร่วม ทั้งในระดับบุคคลและสังคม ทำให้แนวทางนี้เหมาะสมกับยุคดิจิทัลและสอดคล้องกับแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา พบว่า พุทธศาสนิกชนมีแนวโน้มเข้าถึงกิจกรรมทางศาสนาและการทำบุญได้สะดวก รวดเร็ว และเข้าร่วมได้หลากหลายรูปแบบ การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Facebook, YouTube, Line และระบบ e-Donation ช่วยให้ผู้เข้าร่วมสามารถบริจาคและร่วมกิจกรรมบุญได้อย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และสามารถแบ่งปันความดีสู่ผู้อื่นได้อย่างง่ายดาย ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าสื่อออนไลน์ช่วยลดข้อจำกัดด้านสถานที่และเวลา ทำให้พุทธศาสนิกชนที่ไม่สามารถเดินทางไปวัดหรือเข้าร่วมกิจกรรมด้วยตนเอง สามารถเข้าร่วมการทำบุญได้ นอกจากนี้ การเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อออนไลน์ยังช่วยสร้างแรงจูงใจและความรู้สึกร่วมกัน ร่วมผ่านการแชร์ธรรมะ การสนับสนุนกิจกรรมบุญ หรือการให้กำลังใจผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ อีกทั้งการบูรณาการหลักธรรม พรหมวิหาร ๔ (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) และ สังคหวัตถุ ๔ (ทาน ปิยาจา อตถจริยา สมานัตตตา) ช่วยให้การทำบุญออนไลน์มีเจตนาบริสุทธิ์ เกื้อกูลผู้อื่น และส่งเสริมความรับผิดชอบทางศีลธรรมควบคู่ไปกับความสะอาดและประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนัยนา เกิดวิชัย ที่ได้ศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเรื่องบุญกับนิพพานในพุทธปรัชญาเถรวาท” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเรื่องบุญกับนิพพานในพุทธปรัชญาเถรวาท ในฐานะที่ต่างเป็นความคิดหนึ่งที่สำคัญมากในระบบปรัชญาเดียวกัน ผลการศึกษาพบว่า ความคิดเรื่องวิธีการทำบุญตามหลักของบุญกิริยาวัตถุ ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนา เป็นความคิดที่มีฐานที่มาผ่องความคิดจากมัชฌิมาปฏิบัติ ในลักษณะเดียวกับความคิดเรื่องวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิพพานอันได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ส่วนความคิดเรื่องการให้ผลของบุญซึ่งเน้นถึงการให้ผลที่เป็นความสุขทางโลกียะในชาติปัจจุบัน และการให้ผลต่อการเกิดใหม่ในชาติหน้าที่จะเกิดในสุคติภูมิเป็นมนุษย์หรือเทวดานั้น มิได้เป็นความคิดที่ขัดแย้งกับความคิดเรื่องนิพพานอันเป็นภาวะที่พ้นไปจากการเวียนว่ายตายเกิดแต่อย่างใด โดยการศึกษาวิจัยมีข้อสรุปว่า ความคิดเรื่องบุญกับนิพพานมีความสัมพันธ์ที่ประสานสอดคล้องกลมกลืนกัน ไม่มีความคิดใดที่แยกกันอยู่ลอย ๆ หรืออยู่อย่างขัดแย้งกัน แต่เป็นความคิดที่ส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน ในส่วนความหมายของบุญจากการศึกษาพบว่า บุญ คือความบริสุทธิ์สะอาดของจิตหรือคุณภาพอันดีของจิต การใช้คำว่า “บุญ” ในพุทธปรัชญาเถรวาท มีการใช้ในความหมายที่เป็นทั้งการกระทำและผลของการกระทำอยู่ในคำเดียวกัน โดยขึ้นอยู่กับการใช้ที่หมายถึงการกระทำ เช่น บุญคือการกระทำให้จิตบริสุทธิ์สะอาด นัยที่หมายถึงผลของการกระทำ เช่น บุญคือผลของกุศล หรือผลของความดี^๗

๕. สรุป/องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “แนวทางการทำบุญผ่านสื่อออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการ” ในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีและสื่อออนไลน์เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของผู้คน การทำบุญของพุทธศาสนิกชนก็ได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงนี้เช่นกัน การทำบุญผ่านสื่อออนไลน์จึงกลายเป็นแนวทางใหม่ที่ช่วยอำนวยความสะดวก ลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ และเปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาได้อย่างง่ายดาย เพื่อให้การสื่อสารและการให้บุญเป็นไปอย่างเอื้อเฟื้อ เคารพ และเป็นประโยชน์ต่อสังคมเพื่อดำเนินกิจกรรมอย่างมีสติและ

^๗ นัยนา เกิดวิชัย, “ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเรื่องบุญกับนิพพานในพุทธปรัชญาเถรวาท” , วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙) หน้าบทคัดย่อ, ๑๓๒.

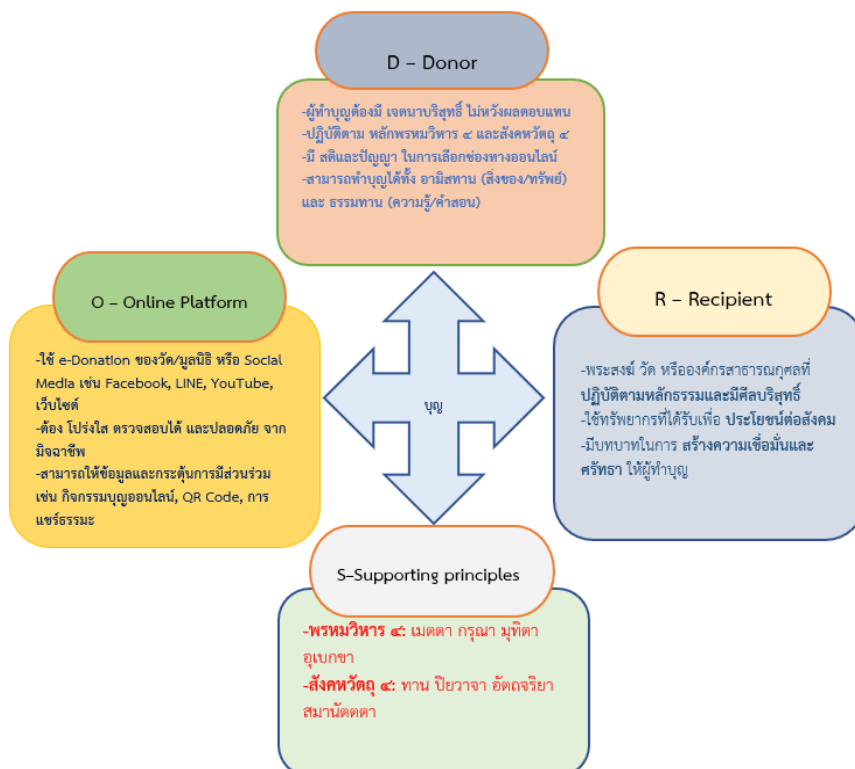
ปัญหาซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอ แนวทางการทำบุญผ่านสื่อออนไลน์เชิงพุทธบูรณาการ คือ DORS MODEL ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑. D – Donor (ทายก) ผู้ทำบุญต้องมี เจตนาบริสุทธิ์ ไม่หวังผลตอบแทนปฏิบัติตาม หลักพรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ มีสติและปัญญา ในการเลือกช่องทางออนไลน์สามารถทำบุญได้ทั้ง อามิสทาน (สิ่งของ/ทรัพย์สิน) และ ธรรมทาน (ความรู้/คำสอน) ที่มีเจตนาบริสุทธิ์ ไม่หวังผลตอบแทน ปฏิบัติตามหลักธรรม เช่น พรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ มีสติและปัญญาในการเลือกช่องทางการทำบุญออนไลน์ ทำบุญทั้งในรูปแบบอามิสทาน (สิ่งของ/ทรัพย์สิน) และธรรมทาน (ความรู้/คำสอน)

๒. O – Online Platform (ช่องทางสื่อออนไลน์) ใช้ e-Donation ของวัด/มูลนิธิ หรือ Social Media เช่น Facebook, LINE, YouTube, เว็บไซต์ ต้อง โปร่งใส ตรวจสอบได้ และปลอดภัย จากมิจฉาชีพสามารถให้ข้อมูล และกระตุ้นการมีส่วนร่วม เช่น กิจกรรมบุญออนไลน์, QR Code, การแชร์ธรรมะของวัดหรือมูลนิธิ แอปพลิเคชัน บริจาคออนไลน์ พร้อมระบบตรวจสอบและขอใบอนุโมทนา ต้องโปร่งใส ตรวจสอบได้ และปลอดภัยจากมิจฉาชีพ

๓. R – Recipient (ปฎิคาหก) พระสงฆ์ วัด หรือองค์กรสาธารณกุศลที่ ปฏิบัติตามหลักธรรมและมีศีลบริสุทธิ์ใช้ทรัพยากรที่ได้รับเพื่อ ประโยชน์ต่อสังคมมีบทบาทในการ สร้างความเชื่อมั่นและศรัทธา ให้ผู้ทำบุญ พระสงฆ์ วัด หรือองค์กรสาธารณกุศลที่ปฏิบัติตามหลักธรรม มีศีลบริสุทธิ์และปฏิบัติปฏิบัติชอบใช้ทรัพยากรที่ได้รับ อย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อสังคม

๔. S – Supporting Principles (หลักธรรมสนับสนุน) การใช้หลักพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้ช่วยให้การทำบุญออนไลน์เกิดอานิสงค์แท้จริง และส่งผลดีต่อผู้ให้ ผู้รับ และสังคม

บรรณานุกรม

- จุลศักดิ์ ชาญณรงค์, “การสร้างบุญบารมีตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาสำหรับสังคมผู้สูงอายุ” วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๖).
- นัยนา เกิดวิชัย, “ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเรื่องบุญกับนิพพานในพุทธปรัชญาเถรวาท” , วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙).
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหธรรมิก. ๒๕๖๓.
- พระราชวรมนี, ปรัชญาการศึกษาไทย ฉบับแก้ไข-รวบรวมใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๘).
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- วิเชียร ลัทธิพงศ์พันธ์, “ศาสน-บันเทิง: การสื่อสารการทำบุญตามหลัก พระพุทธศาสนาบนสื่อสังคมออนไลน์ ผ่านกระบวนคิดเชิงออกแบบ”, ๒๕๓๓).
- สุพจน์ ชนะภัย. การทำบุญออนไลน์กับการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางศาสนาในสังคมไทย. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, ๒๕๖๔.

ผลของการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบ
พุทธวิธีที่มีต่อการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดม่วงเจริญผล
จังหวัดสุพรรณบุรี

Effects of The Buddhist Instructional Model Learning Management on
Preschool Children's Environmental Problem- Solving,
Watmuangcharoenphon School, Suphanburi Province.

ภาวิณี ศรีเมือง
Pawinee Srimuang^๑

Received: November 26, 2025

Revised: March 31, 2026

Accepted: April 1, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาความสัมพันธ์ของการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี และ ๒) เปรียบเทียบการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี ประชากรได้แก่ เด็กปฐมวัยชาย-หญิง อายุระหว่าง ๕-๖ ปี ศึกษาอยู่ในระดับชั้นอนุบาลปีที่ ๓ จำนวน ๒๒ คน ในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ ที่โรงเรียนวัดม่วงเจริญผล อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง กลุ่มเดียวทดสอบก่อนและหลังการทดลอง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี จำนวน ๓๒ แผน มีค่าดัชนีความสอดคล้องที่ ๑.๐๐ และ แบบทดสอบการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย จำนวน ๒๐ ข้อ มีค่าดัชนีความสอดคล้องที่ ๑.๐๐ และ ค่าความเชื่อมั่นที่ .๗๔ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าเฉลี่ยประชากร ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประชากร และ ค่าสถิติไค - สแควร์

ผลการวิจัยพบว่า ๑) การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีมีความสัมพันธ์กัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ ๒) เด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี มีการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมสูงกว่าก่อนได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีทั้งโดยภาพรวมและจำแนกรายด้าน

^๑ สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร Master of Education (Early Childhood Education) Phranakhon Rajabhat University. Email: srimuangpawinee@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๘-๒๒๙๖๒๔๓

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี, การแก้ปัญหา-สิ่งแวดล้อม, เด็กปฐมวัย

Abstract

The purposes of this research were to 1) study the relationship of preschool children's environmental problem-solving before and after implementing the Buddhist instructional model learning management; and 2) compare preschool children's environmental problem-solving before and after implementing the Buddhist instructional model learning management. The population consisted of 22 preschool children, boys and girls, aged 5 and 6 years, who studied in Kindergarten Year ๓ in the first semester of the academic year 2024 at Watmuangcharoenphon School, Sri Prachan District, in Suphanburi Province. This was a quasi-experimental research, with a one-group pretest-posttest design. The research tools used in this study included 32 lesson plans on the Buddhist instructional model learning management with an IOC of 1.00 and a preschool children's environmental problem-solving test with 20 items with an IOC of 1.00 and a reliability value of .74. The statistics used to analyze data were population mean, population standard deviation, and the Chi-square test.

The research results revealed that 1) there was a relationship in preschool children's environmental problem-solving before and after implementing the Buddhist instructional model learning management with statistical significance at the .05 level; and 2) after implementing the Buddhist instructional model learning management, preschool children had higher environmental problem-solving than before the experiment in both overall and each aspect.

Keywords: The Buddhist Instructional Model Learning Management, Environmental Problem-solving, Preschool Children

๑. บทนำ

ปฐมวัยคือช่วงวัยตั้งแต่แรกเกิดจนอายุ ๖ ปีซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่ออนาคตของเด็ก เมื่อเด็กได้รับความรัก การเอาใจใส่และการดูแล ในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและกระตุ้นให้เรียนรู้พวกเขาจะมีทักษะที่จำเป็นที่จะช่วยให้พวกเขาไขว่คว้าโอกาส ลูกได้เมื่อล้มและเติบโตไปข้างหน้า นี่คือนช่วงเวลาแห่งการปูพื้นฐานสำหรับการพัฒนาทักษะทางกายภาพ สังคม อารมณ์และการคิดของเด็กรวมทั้งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนั้น การลงทุนเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยจึงเป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญเป็นลำดับต้น ๆ (การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย, ๒๕๖๕:๒)^๒ การที่จะ

^๒ การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย. (๒๕๖๕), รายงานผล ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร, ประเทศไทย: สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประเทศไทย.

พัฒนาเด็กปฐมวัยในศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาการและเทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว คนในสังคมจึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนและเรียนรู้เพื่อก้าวหน้าและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การเตรียมความพร้อมให้กับเด็กเพื่อให้มีศักยภาพที่จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสร้างสรรค์และมีความสุข นั้น เด็กปฐมวัยจึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทักษะการคิดอย่างสร้างสรรค์และมีทักษะการแก้ปัญหาซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานสำหรับการใช้ชีวิตได้ในอนาคต การจัดการศึกษาในประเทศไทยให้ความสำคัญกับการพัฒนาการแก้ปัญหาของผู้เรียนมาอย่างต่อเนื่อง ดังเช่น แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๗๙ รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๓ พ.ศ.๒๕๖๖-๒๕๗๐ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๕: ๙๗)^๓ อีกทั้งหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ มีเป้าหมายของการส่งเสริมให้การจัดการศึกษามีทิศทางเดียวกันคือ มุ่งให้ผู้เรียนมีความสามารถในการแก้ปัญหา เพื่อนำมาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม ในระดับปฐมวัยได้กำหนดพฤติกรรม การแก้ปัญหาไว้ในด้านสติปัญญาของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ในมาตรฐานที่ ๑๐ มีความสามารถในการคิดที่เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ ตัวบ่งชี้ที่ ๑๐.๓ มีความสามารถในการคิดแก้ปัญหาและตัดสินใจ โดยเสนอแนวเนื้อหาและแนวคิดที่จะนำไปใช้จัดกิจกรรมสำหรับเด็กอายุ ๓ - ๕ ปี ตัวบ่งชี้ที่ ๑๐.๓.๒ ระบุปัญหา สร้างทางเลือกและเลือกวิธีแก้ปัญหาซึ่งสอดคล้องกับจากผลรายงานการประเมินคุณภาพภายในของสถานศึกษา ของโรงเรียนวัดม่วงเจริญผล พบว่า จุดเด่นของเด็กปฐมวัยคือมีพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์และจิตใจ และสังคม อยู่ในระดับดีมาก แต่มีจุดสำคัญที่ควรพัฒนาคือ พัฒนาการด้านสติปัญญาที่จัดอยู่ในระดับดี (โรงเรียนวัดม่วงเจริญผล, ๒๕๖๖: ๑๓)^๔

จากข้อมูลดังกล่าว ซึ่งกล่าวว่า เด็กได้รับประสบการณ์ตรงจากสังเกต สำรวจและการลงมือปฏิบัติจริงค่อนข้างน้อย เมื่อเด็กพบเจอกับสถานการณ์ไม่เคยเกิดกับตนเอง จึงเป็นเรื่องยากที่เด็กจะแก้ปัญหานั้นได้อย่างเหมาะสม แม้เป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมในสถานการณ์ที่เด็กพบเจอในชีวิตประจำวัน โดยที่เด็กไม่สามารถที่จะตัดสินใจว่าจะแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นด้วยวิธีการใดจึงจะเหมาะสมกับสถานการณ์ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าเด็กขาดความสามารถในการแก้ปัญหานั้น ๆ การแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการด้านสติปัญญา จึงควรต้องส่งเสริมให้เด็กมีความรู้ความสามารถในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ด้วยตนเองอย่างเหมาะสม ซึ่งการแก้ปัญหาก็เกิดขึ้นได้เมื่อเด็กได้พบเจอกับสถานการณ์จริงและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เด็กได้ลงมือปฏิบัติในการแก้ปัญหาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ที่เด็กมักพบเจอในชีวิตประจำวัน การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้นั้นเด็กจะต้องได้รับการส่งเสริมโดยการจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้เด็กได้แก้ปัญหาด้วยวิธีการบูรณาการรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีมาประยุกต์ใช้เป็นการเรียนการสอนที่เป็นการพัฒนาความสามารถของเด็กปฐมวัยในการคิดแก้ปัญหาด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนา เน้นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยเริ่มต้นจากการมีความตระหนักและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนการสอนนำไปสู่การคิด การแสวงหาความรู้ โดยใช้การคิดแบบแยกแยะ ผูก

^๓ -----, (๒๕๖๕). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐). [Online]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.nesdc.go.th/the-national-economic-and-social-development-plan/the-thirteenth-plan-๒๐๒๓-๒๐๒๗/>. วันที่สืบค้น ๒๕๖๘, มีนาคม ๑๓.

^๔ โรงเรียนวัดม่วงเจริญผล. (๒๕๖๖). รายงานประเมินคุณภาพภายในโรงเรียนวัดม่วงเจริญผล ปีการศึกษา ๒๕๖๖. สุพรรณบุรี : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต ๑.

พัฒนากาย จิตใจและปัญญา มีความพยายาม อดทนเพื่อไปสู่ความสำเร็จของชีวิตสรุปลงด้วยการประยุกต์เอาหลักธรรมและวิธีการทางพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันและชีวิตจริงด้วยขั้นตอนการเรียนการสอน ๘ ขั้นตอน (ดรรรัตน์ อุทัยพยัคฆ์ ๒๕๔๘ :๙๘)^๕ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีสิ่งแวดล้อมพบว่ารูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนวัดม่วงเจริญผล จังหวัดสุพรรณบุรี ที่ได้เข้าร่วมโครงการของกระทรวงศึกษาธิการ “โรงเรียนวิถีพุทธ” และ “โครงการโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ซึ่งมีแนวทางในการจัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับปฐมวัย ผู้วิจัยเชื่อว่าการนำรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีสิ่งแวดล้อมมาจัดการเรียนการสอนให้แก่เด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดม่วงเจริญผล จังหวัดสุพรรณบุรี จะสามารถส่งเสริมและพัฒนาคิดแก้ปัญหาได้ ด้วยหลักการแนวคิดและเหตุผลดังที่กล่าวมา โรงเรียนวัดม่วงเจริญผลได้มีการจัดการเรียนการสอนให้กับเด็กปฐมวัยให้มีความรู้ทั้ง ๔ ด้านเป็นไปอย่างสมวัย ซึ่งอาจจะยังไม่เพียงพอในการดำเนินชีวิตในสิ่งแวดล้อมปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว หากขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติหรือการมีพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาภาวะมลพิษหรือสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เช่น มลพิษทางอากาศ การตัดไม้ทำลายป่า เป็นต้น อาจจะเป็นพฤติกรรมส่วนตัวแต่สามารถเกิดเป็นปัญหาสังคมได้ เช่น พฤติกรรมการทิ้งขยะข้างถนน เป็นต้น

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีที่มีต่อการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดม่วงเจริญผล จังหวัดสุพรรณบุรี โดยนำรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาคิดแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็กปฐมวัยสามารถคิดแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยวิธีที่หลากหลายและเหมาะสมจะส่งผลให้สามารถนำไปใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งกับตัวเด็กและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและดำรงชีวิตอยู่ร่วมสังคมอย่างเกื้อกูล

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี
๒. เพื่อเปรียบเทียบการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ผลของการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีที่มีต่อการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดม่วงเจริญผล จังหวัดสุพรรณบุรี” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองตามแบบแผนการวิจัยใช้การทดลองกลุ่มเดียววัดผลก่อนและหลังการทดลองตามแบบ One Group Pretest - Posttest Design

^๕ ดรรรัตน์ อุทัยพยัคฆ์. (๒๕๔๘). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย. ปริญญานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ขอบเขตของการวิจัย การวิจัยเรื่อง ผลของการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีที่มีต่อการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑) ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นเด็กปฐมวัยชายและหญิง อายุระหว่าง ๕-๖ ปี ซึ่งกำลังศึกษาชั้นอนุบาลปีที่ ๓ จำนวน ๒๒ คน ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ ของโรงเรียนวัดม่วงเจริญผล อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๒) ขอบเขตด้านตัวแปร

๒.๑) ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี

๒.๒) ตัวแปรตาม ได้แก่ การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

๓) ขอบเขตด้านพื้นที่หรือสถานที่ในการวิจัย

โรงเรียนวัดม่วงเจริญผล อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

๔) ขอบเขตด้านระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการทดลองในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ เป็นเวลา ๘ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๔ วัน วันละ ๓๐ นาที ในช่วงกิจกรรมเสริมประสบการณ์

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้ค้นพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ คือ การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย หลังการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี สูงกว่าก่อนการทดลอง ทั้งโดยรวมและรายด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๕. อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และเปรียบเทียบการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี ผลการวิจัย พบว่า ๑) การแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีมีความสัมพันธ์กัน ๒) เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี หลังการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีสูงกว่าก่อนได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีทั้งโดยรวมและรายด้าน แสดงว่า การจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี ส่งผลต่อการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย โรงเรียนวัดม่วงเจริญผล ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

๑. ความสัมพันธ์ของคะแนนการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีมีความสัมพันธ์กัน ได้แก่ ด้านการบอกปัญหาและสาเหตุ ด้านการนำเสนอวิธีการแก้ปัญหา ด้านการประเมินผลการแก้ปัญหา มีความสัมพันธ์กัน เมื่อพิจารณาคะแนนก่อนและหลังการทดสอบวัดการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย จากการทดสอบแต่ละชุด พบว่า มีค่าคะแนนหลังการทดลองของเด็กปฐมวัยเพิ่มขึ้น แสดงว่าคะแนนที่เพิ่มขึ้นมานั้น เป็นผลมาจากการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี โดยการจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้เด็กได้แก้ปัญหาด้วยวิธีการบูรณาการรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีมาประยุกต์ใช้เป็นการเรียนการสอนที่เป็นการพัฒนาความสามารถของเด็กปฐมวัยในการคิด

แก้ปัญหาด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนาสังเกตได้จากที่เด็กได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี ทั้ง ๘ ขั้นตอน ครบ ๘ สัปดาห์ และได้ทำแบบทดสอบวัดการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม สถานการณ์ทั้ง ๔ ชุด ที่ผู้วิจัยได้จัดทำขึ้น เด็กมีการพัฒนาดีขึ้น สามารถทำตามจุดประสงค์ เนื่องจากเด็กได้รับประสบการณ์ตรงจากสังเกต สำรวจและการลงมือปฏิบัติจริง เมื่อเด็กพบกับสถานการณ์ที่ไม่เคยเกิดกับตนเอง จึงเป็นเรื่องง่ายที่เด็กจะแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม โดยที่เด็กสามารถที่จะตัดสินใจจะแก้ปัญหานั้นด้วยวิธีการใดจึงจะเหมาะสมกับปัญหา ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าเด็กมีความสามารถในการแก้ปัญหานั้น ๆ สอดคล้องกับ ดารารัตน์ อุทัยพยัคฆ์ (๒๕๔๘ :๙๘)^๖ การแก้ปัญหาดังนั้นเด็กจะต้องได้รับการส่งเสริมโดยการจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้เด็กได้แก้ปัญหานั้นด้วยวิธีการบูรณาการรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีมาประยุกต์ใช้เป็นการเรียนการสอนที่เป็นการพัฒนาความสามารถของเด็กปฐมวัยในการคิดแก้ปัญหาด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนา เน้นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยเริ่มต้นจากการมีความตระหนักและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนการสอนนำไปสู่การคิด การแสวงหาความรู้ โดยใช้การคิดแบบแยกแยะ ผูกพันกาย จิตใจและปัญญา มีความพยายาม อดทนเพื่อไปสู่ความสำเร็จของชีวิตสรุปลงด้วยการประยุกต์เอาหลักธรรมและวิธีการทางพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวันและชีวิตจริง

๒. การแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี สูงกว่าก่อนได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี ที่เป็นเช่นนั้นเพราะการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี เป็นการจัดการประสบการณ์ที่ให้แก่เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริง โดยเปิดโอกาสให้เด็กได้เกิดกระบวนการที่ผ่านการคิด ประสบการณ์มาประกอบรวมกันเพื่อตัดสินใจเลือกกระทำหรือปฏิบัติให้พ้นจากปัญหาที่เผชิญปัญหานั้นคลี่คลายบรรลุไปสู่จุดหมายที่ต้องการโดยที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อตนเองและผู้อื่นความสามารถในการใช้ความคิด ประสบการณ์ มาประกอบกันในการตัดสินใจแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของเด็กในการเลือกกระทำหรือปฏิบัติ เพื่อให้พ้นอุปสรรคและเกิดความพอใจ ดังนั้น รูปแบบการเรียนรู้อย่างพุทธวิธีเพื่อส่งเสริมการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย การให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจ ความสามารถในการคิดและเป็นวิธีที่เด็กรู้จักแก้ปัญหา รู้ประโยชน์และสิ่งต่าง ๆ เป็นวิธีที่ส่งเสริมให้เด็กมีความคิดและจินตนาการ มีความอยากรู้อยากเห็น มีสามารถในการใช้สติปัญญาเพื่อประพจน์ปฏิบัติหรือกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยวิธีที่แปลกใหม่ได้ตามความต้องการด้วยความเต็มใจและสมัครใจ ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบพุทธวิธีนำมาใช้ในการจัดการประสบการณ์ ซึ่งมีอยู่ ๘ ขั้นตอน การเรียนการสอนที่เป็นการพัฒนาความสามารถของเด็กปฐมวัยในการคิดแก้ปัญหาด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนา เน้นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย เริ่มต้นจากการมีความตระหนักและมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนการสอนนำไปสู่การคิด การแสวงหาความรู้ สอดคล้องกับ ไวโกตสกี Vygotsky,L. (๑๙๗๘: ๖๔)^๗ ทฤษฎีของไวโกตสกี กล่าวว่า สภาวะที่เด็กเผชิญปัญหาที่ท้าทายแต่ไม่สามารถคิดได้โดยลำพัง เมื่อได้รับการช่วยเหลือแนะนำจากผู้ใหญ่หรือเกิดจากการทำงานร่วมกันกับเพื่อนที่มีประสบการณ์มากกว่าเด็กจะสามารถแก้ปัญหานั้นได้ และเกิดการเรียนรู้ เด็กวัยนี้เป็นวัยที่มีพัฒนาการทางสติปัญญา การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและ

^๖ ดารารัตน์ อุทัยพยัคฆ์. (๒๕๔๘). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมการณ์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย. ปริญญานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

^๗ Vygotsky,L. (๑๙๗๘). Mind in society: The developmental of higher psychological process. Cambridge, MA: Harvard University Pres.

การเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้จากการกระทำโดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ เป็นการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้มากขึ้น สอดคล้องกับ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ Piaget (๑๙๕๕: ๑๒)^๔ เด็กพยายามแก้ปัญหาแบบลองผิดลองถูก แสดงพฤติกรรมอย่างมี จุดมุ่งหมายและสามารถแก้ปัญหาด้วยการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จะมีความคิดรวบยอดในสิ่งต่าง ๆ รอบตัวดีขึ้น พัฒนาการในการแก้ปัญหาที่ต่อเนื่องตามวัยและจะเริ่มเรียนรู้ประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อมโดยวิธีลองผิดลองถูก เด็กเรียนรู้ได้ดีจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมและสิ่งที่ใช้ประสาทสัมผัสได้เมื่อมีพัฒนาการและประสบการณ์มากขึ้นก็จะเริ่มเรียนรู้ค้นหาและแยกแยะได้มาก สามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ดีขึ้นตามลำดับ ซึ่งมีความสอดคล้องตามแนวคิดและงานวิจัยที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึง

เมื่อพิจารณาคะแนนการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีในด้านการบอกปัญหาและสาเหตุ ด้านการนำเสนอวิธีการแก้ปัญหา ด้านการประเมินผลการแก้ปัญหา พบว่า มีค่าสูงขึ้นตามลำดับ แสดงว่าคะแนนที่เพิ่มมานั้นเป็นผลมาจากการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี เป็นผลมาจากที่เด็กได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี ทั้ง ๘ ขั้นตอน ครบ ๘ สัปดาห์ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า การแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัยในแต่ละด้านสูงขึ้นกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี โดยการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัยด้านการนำเสนอวิธีการแก้ปัญหา โดยมีค่าเฉลี่ยคะแนนความต่างหลังการจัดกิจกรรม ๑.๗๓ คะแนน ด้านการบอกปัญหาและสาเหตุ โดยมีค่าเฉลี่ยคะแนนความต่างหลังการจัดกิจกรรม ๓.๕๑ คะแนน และด้านการประเมินผลการแก้ปัญหา มีค่าเฉลี่ยคะแนนความต่างหลังการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี ๔.๗๓ คะแนน สามารถอภิปรายตามรายด้าน ดังนี้

๒.๑ ด้านการบอกปัญหาและสาเหตุ การที่เด็กปฐมวัยมีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ด้านการบอกปัญหาและสาเหตุคะแนนเป็นอันดับสองรองลงมาจากด้านการนำเสนอวิธีการแก้ปัญหา สืบเนื่องมาจาก การจัดเตรียมสภาพแวดล้อมที่อิสระ เปิดโอกาสให้เด็กได้สังเกต เลือกตามความสนใจ ทำให้เด็กสามารถบอกปัญหาและสาเหตุของปัญหาได้ ครูกระตุ้นโดยใช้คำถามเปิดโอกาสให้เด็กได้คิด และกระตุ้นหรือรื้อฟื้นในการทำกิจกรรม เมื่อเด็กไม่กล้าและล่าช้าที่จะเผชิญกับสิ่งที่ปัญหา เด็กก็จะได้เรียนรู้จากการสังเกตสิ่งรอบ ๆ ตัว การส่งเสริมการแก้ปัญหามุ่งจัดเตรียมสภาพแวดล้อมที่อิสระเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สร้างงานใหม่โดยมีการติดตาม และสนับสนุนให้เรียนรู้ได้ ประสบผลสำเร็จตามสถานการณ์ จัดเตรียมกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติอย่างหลากหลายได้เลือกทำตามความสนใจที่แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล การจัดสภาพแวดล้อมตามสถานการณ์ที่หลากหลาย และเป็นสถานการณ์จริงที่เด็กได้ลงมือปฏิบัติ สังเกต ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้และสามารถบอกเล่าปัญหาของสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ รวมถึงการบอกสาเหตุของปัญหาจากการสังเกตจากสถานการณ์ต่าง ๆ ความสำคัญของพัฒนาการเด็กตลอดจนการดำเนินชีวิตประจำวันของเด็กเพราะการแก้ปัญหาเกี่ยวข้องกับปัจจัยต่าง ๆ ของแต่ละบุคคล เมื่อเด็กได้เผชิญกับสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวันเด็กจึงเกิดการเรียนรู้ สอดคล้องกับผู้วิจัยได้กล่าวข้างต้น

๒.๒ ด้านการนำเสนอวิธีการแก้ปัญหา การที่เด็กปฐมวัยมีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม สืบเนื่องมาจาก การที่เด็กปฐมวัยได้ปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม ทำให้เด็กปฐมวัยได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน และครูมีหน้าที่ในการกระตุ้นให้เด็กแสดงความคิดโดยครูนำนิทานและสื่อต่าง ๆ มาสนับสนุน ส่งเสริมความคิดของเด็ก

^๔ Piaget, J. (๑๙๖๒). Play, dreams and imitation in childhood. New York : W.W. Norton.

ปฐมวัย ทำให้เด็กแต่ละกลุ่มเกิดประสบการณ์ ความร่วมมือ และได้ร่วมกันทำกิจกรรมเสนอวิธีการแก้ปัญหาที่หลากหลาย สอดคล้องกับ ดิวอี้ (Dewey ๑๙๗๑: ๑๓๙)^๕ กล่าวว่า การแสวงหากระบวนการและวิธีการแก้ปัญหา โดยมีการรวบรวมความคิดสำคัญ ภายใต้หลักการและเหตุผลมาพิจารณาแนวทางการแก้ปัญหา จากที่เด็กปฐมวัยเสนอวิธีการแก้ปัญหาคณะ ๑ วิธีการเมื่อเด็กได้ทำงานเป็นกลุ่มจึงเกิดความคิดหรือวิธีการแก้ปัญหาที่หลากหลายมากขึ้น ทำให้ในสถานการณ์ครั้งต่อไป เด็กปฐมวัยสามารถเข้าใจได้ว่าการเสนอวิธีการแก้ปัญหามีหลากหลายวิธีมากขึ้น สอดคล้องกับ ทฤษฎีของไวโกตสกี Vygotsky, L. (๑๙๗๘: ๖๔)^๖ กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ พัฒนาการทางสติปัญญาและทัศนคติว่า เกิดขึ้นเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์และทำงานร่วมกับคนอื่น ๆ เช่น ผู้ใหญ่ ครู เพื่อน บุคคลเหล่านี้จะมีข้อมูลสนับสนุนให้เด็กเกิดขึ้นใน Zone of Proximal Development หมายถึง สภาวะที่เด็กเผชิญปัญหาที่ท้าทายแต่ไม่สามารถคิดได้โดยลำพัง เมื่อได้รับการช่วยเหลือแนะนำจากผู้ใหญ่หรือเกิดจากการทำงานร่วมกันกับเพื่อนที่มีประสบการณ์มากกว่าเด็กจะสามารถแก้ปัญหานั้นได้ และเกิดการเรียนรู้ ดังนั้นการทำกิจกรรมร่วมกันกับเพื่อน โดยครูมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นการคิดของเด็ก ช่วยเหลือให้เด็กเกิดกระบวนการเรียนรู้ เมื่อเด็กได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมขั้นที่ ๓ เสนอและคิดทางเลือก จนไปถึงขั้นที่ ๔ วางแผนดำเนินการ ทำให้เด็กได้นำเสนอวิธีการแก้ปัญหา และนำวิธีการแก้ปัญหาไปแก้ปัญหาคับข้อง โดยกิจกรรมดำเนินไปเป็นกลุ่มเด็กจะเกิดกระบวนการเรียนรู้ และสามารถนำไปปรับใช้ได้ สถานการณ์ต่อไป สอดคล้องกับที่ผู้วิจัยได้กล่าวข้างต้น

๒.๓ ด้านการประเมินผลการแก้ปัญหา เด็กปฐมวัยมีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ด้านการประเมินผลการแก้ปัญหาเปลี่ยนแปลงสูงขึ้น แม้ในสัปดาห์ที่สองเด็กปฐมวัยบางคนจะยังไม่สามารถเลือกวิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ แม้ได้ทำกิจกรรมกลุ่ม เนื่องจากเด็กบางคนยังไม่สามารถเลือกวิธีการใดวิธีการหนึ่งได้ กล่าวคือเด็กบางคนอยากเลือกทุกวิธีในการแก้ปัญหา แต่เมื่อได้ทำกิจกรรมในขั้นที่ ๖ ปฏิบัติตาม เด็กปฐมวัยได้เลือกวิธีการแก้ปัญหาและปฏิบัติตามขั้นตอนทำให้เด็กปฐมวัยสามารถตัดสินใจเลือกวิธีการแก้ปัญหสถานการณ์นั้นได้ ในสัปดาห์ที่ ๖ จากทฤษฎีดังกล่าวสรุปได้ว่าเด็กวัย ๐ - ๗ ปีมีพัฒนาการในการแก้ปัญหาที่ต่อเนื่องตามวัยและจะเริ่มเรียนรู้ประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อมโดยวิธีลองผิดลองถูก เด็กเรียนรู้ได้ดีจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมและสิ่งที่ใช้ประสาทสัมผัสได้เมื่อมีพัฒนาการและประสบการณ์มากขึ้นก็จะเริ่มเรียนรู้ค้นหาและแยกแยะได้มาก สามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองได้ดีขึ้นตามลำดับ การตรวจสอบผลลัพธ์ เป็นขั้นที่มีการตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้จากกระบวนการแก้ปัญหา หากผลลัพธ์ที่ได้ยังไม่ถูกต้อง หรือตรงตามต้องการ จะมีการทบทวนและเสนอวิธีแก้ปัญหใหม่ที่ดีที่สุดหรือถูกต้องที่สุด กล่าวคือ เมื่อเด็กปฐมวัยได้ลงมือปฏิบัติในการแก้ปัญหจากวิธีการแก้ปัญหา จนเกิดผลลัพธ์จากการแก้ปัญหา ทำให้เด็กปฐมวัยเกิดการเรียนรู้ เกิดการคาดเดา และทบทวนวิธีการแก้ปัญหที่ถูกต้องที่สุด เพื่อนำไปแก้ปัญหสถานการณ์นั้น ๆ จากการรวบรวมข้อมูลที่ได้ลงมือปฏิบัติ การค้นหาวิธีการแก้ปัญห การนำความคิดและเหตุผลมาตัดสินใจเลือกวิธี และวางแผนการแก้ปัญหา จากนั้นการลงมือปฏิบัติ ตามลำดับขั้นของวิธีการแก้ปัญหที่ได้วางแผนไว้ เพื่อประเมินทางเลือกเป็นการตัดสินใจเลือกแนวทางในการแก้ปัญหที่ดีที่สุด สอดคล้องกับที่ผู้วิจัยได้กล่าวข้างต้น

^๕ Dewey, J. (๑๙๖๙). Philosophy education, and reflective thinking. In Thomas O. Buford toward a philosophy of education. New York : The Macmillan Company.

^๖ Vygotsky, L. (๑๙๗๘). Mind in society: The developmental of higher psychological process. Cambridge, MA: Harvard University Pres.

๗. สรุป

ผลการวิจัยพบว่า ความสามารถในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังเรียนมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ โดยหลังเรียนเด็กมีการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมสูงขึ้นอย่างชัดเจนทั้งในภาพรวมและแต่ละด้าน การจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบพุทธวิธีช่วยส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัยได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย ซึ่งเป็นทักษะสำคัญต่อการดำเนินชีวิตและการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน การจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบพุทธวิธีจึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการพัฒนาเด็กปฐมวัยทั้งด้านปัญญาและจริยธรรมอย่างสมดุล

๘. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑. ครูผู้สอนควรศึกษาคู่มือการใช้แผนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีที่มีต่อการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย ตลอดจนจัดเตรียมสื่อการสอนให้พร้อมในการทำกิจกรรม
๒. ครูผู้สอนควรคำนึงถึงระยะเวลาในการจัดประสบการณ์ และคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็กปฐมวัย
๓. ครูผู้สอนควรใช้คำถามเพื่อกระตุ้นการแสดงความคิดเห็นของเด็กปฐมวัยอย่างสม่ำเสมอและหลากหลาย ครูผู้สอนควรเปิดโอกาสให้เด็กปฐมวัยได้สนทนาโต้ตอบ เพื่อให้เด็กปฐมวัยได้กระตุ้นการคิดให้มากขึ้นได้
๔. การส่งเสริมการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย ครูผู้สอนควรให้อิสระเด็กได้ใช้ความคิดในการทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม เพื่อให้เด็กปฐมวัยได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูล
๕. ระยะเวลาในการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี ควรมีความยืดหยุ่น ขึ้นอยู่กับกิจกรรม ควรจัดเวลาให้เหมาะสม และให้เด็กปฐมวัยได้ทำกิจกรรมจนสำเร็จ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัยในด้านอื่น ๆ เช่น การดำเนินการแก้ปัญหา เป็นต้น ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธี
๒. ในการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีในระดับชั้นอนุบาลปีที่ ๓ ที่มีต่อการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย ในการวิจัยในครั้งต่อไป ควรทำการศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีในระดับชั้นอนุบาลปีที่ ๒ ที่มีต่อการแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย. (๒๕๖๕), รายงานผล ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร, ประเทศไทย: สำนักงานสถิติแห่งชาติ ประเทศไทย.

ดาร์วิน อุทัยพยัคฆ์. (๒๕๔๘). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย. ปรินญาณพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

(๒๕๖๕). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐). [Online]. เข้าถึงได้จาก: <https://www.nesdc.go.th/the-national-economic-and-social-development-plan/the-thirteenth-plan-๒๐๒๓-๒๐๒๗/>. วันที่สืบค้น ๒๕๖๘, มีนาคม ๑๓.

โรงเรียนวัดม่วงเจริญผล. (๒๕๖๖). รายงานประเมินคุณภาพภายในโรงเรียนวัดม่วงเจริญผล ปีการศึกษา ๒๕๖๖. สุพรรณบุรี : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต ๑.

ภาษาอังกฤษ

Isaksen, S., G. & Dorval, K. B. & Treffinger, D. J. (๒๐๑๑). Creative Approaches to Problem Solving: A Framework for Innovation and Change. New York: Sage.

Piaget, J. (๑๙๖๒). **Play, dreams and imitation in childhood**. New York : W.W. Norton.

Dewey, J. (๑๙๖๙). Phillosophy education, and reflective thinking. In **Thomas O. Buford toward a philosophy of education**. New York : The Macmillan Company.

Vygotsky, L. (๑๙๗๘). **Mind in society: The developmental of higher psychological process**. Cambridge, MA: Harvard University Pres.

การพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย โดยการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐาน
ประกอบการเล่านิทาน ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนชุมชนอunnuroy (บึงขวาง)

กรุงเทพมหานคร

Development of Basic Mathematical Skills in Preschool Children Though
Game-Based Learning Activities by Storytelling at Unnuroy Community Child
Development Centre (Bungkwang), Bangkok

นิสริน หมดนุรักษ์

Nisreen Mudnurak^{*}

Received: November 13, 2025 Revised: April 3, 2026

Accepted: April 22, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทาน ประชากร ได้แก่ เด็กปฐมวัยชายและหญิง อายุ ๔ - ๕ ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ ๒ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนชุมชนอunnuroy (บึงขวาง) กรุงเทพมหานคร จำนวน ๓ ห้องเรียน รวมทั้งสิ้น ๓๖ คน โดยมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๒คน ได้มาจากการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม โดยการสุ่ม ๑ ห้องเรียน จาก ๓ ห้องเรียนซึ่งห้องเรียนมีลักษณะคล้ายคลึงกัน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทาน จำนวน ๓๒ แผน ค่าดัชนีความสอดคล้องที่ ๐.๖๗ - ๑.๐๐ และแบบทดสอบทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย ทั้งหมด ๔ ทักษะ คือ ทักษะการนับ และรู้ค่าตัวเลข ทักษะการเรียงลำดับ ทักษะการจำแนกและทักษะการเปรียบเทียบ มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับที่ ๐.๙๖ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสถิติที่ที่ไม่เป็นอิสระต่อกัน

ผลการวิจัยพบว่าเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทานมีทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์สูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรม แสดงให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทาน

^{*} หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย วิทยาลัยการฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
Master of Education in Early Childhood Education Program, College of Teacher Education, Phranakhon
Rajabhat University E-mail: Nongniz15@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๙๐๙๙๐๐๗๑๕

สามารถพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยได้ ทั้งโดยภาพรวมและรายด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

คำสำคัญ : เกมเป็นฐาน, นิทาน, ทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์, เด็กปฐมวัย

Abstract

This research aimed to compare preschool children's basic mathematical skills before and after game-based learning activities by storytelling. The population comprised 36 preschool children, both boys and girls, aged 4 to 5 years, from three classrooms. These children were enrolled in the second semester of preschool year 2 during the academic year 2024 at Unnuroy Community Child Development Centre (Bungkwang) Bangkok. The sample group consisted of 12 students obtained through cluster random sampling from one of the similar classrooms. The research tools included 32 activity plans for game-based learning activities by storytelling with a content validity index of 0.67–1.00. The practical test instrument measured preschool children's basic mathematical skills in four dimensions: counting and knowing the value of numbers skill, sequencing skill, classification skill, and comparison skill. The overall reliability value was at 0.96. Statistical analysis utilized mean and standard deviation and dependent t-test.

The research findings revealed that preschool children, after participating in game-based learning activities by storytelling demonstrated an increase in basic mathematical skills. This indicated that organizing game based learning activities by storytelling could significantly enhance preschool children's basic mathematical skills were correlated both overall and in each aspect at the statistical significance level of .05..

Keywords: Game-based learning, Storytelling, Basic mathematical kills, Preschool children

๑. บทนำ

การจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยควรเป็นการจัดกระบวนการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ^๒ มีนโยบายให้มีการพัฒนาการศึกษาปฐมวัยอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยเป็นการเตรียมพร้อมให้เด็กปฐมวัยเกิดการเรียนรู้ผ่านการเล่นอย่างมีความหมาย และการที่เด็กได้ลงมือปฏิบัติจริง ทักษะหนึ่งที่มีความสำคัญในเด็กปฐมวัยคือทักษะทางด้านการคิด เป็นการพัฒนาความคิดให้เด็กมีความสามารถในการคิดแก้ปัญหา คิดรวบยอด และคิดเชิงเหตุผลทาง

^๒ กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๖๐). **หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, หน้า ๒๖.

คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ โดยการจัดประสบการณ์ให้เหมาะสมกับเด็กและสอดคล้องกับการเรียนรู้ของเด็กผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า เพื่อเป็นการพัฒนาสติปัญญาให้เป็นไปตามวัยของเด็กและคำนึงถึงความสามารถตามระดับพัฒนาการในแต่ละช่วงวัย

คณิตศาสตร์มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาความคิดของมนุษย์ ทำให้มนุษย์มีความคิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีเหตุผล เป็นระบบ มีแบบแผนสามารถวิเคราะห์ปัญหาหรือสถานการณ์ได้อย่างถ่องถ้วนรอบคอบทำให้สามารถคาดการณ์ วางแผน และตัดสินใจ แก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องเหมาะสมนอกจากนี้คณิตศาสตร์ยังเป็นเครื่องมือในการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและศาสตร์อื่น ๆ คณิตศาสตร์จึงมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข^๓ สอดคล้องกับ^๔ กล่าวว่า คณิตศาสตร์สามารถพัฒนาเสริมสร้างความเข้าใจให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจธรรมชาติรอบตัว และสิ่งต่าง ๆ รอบตัว การที่เด็กมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และมีเจตคติที่ดีที่ต่อคณิตศาสตร์ไม่เพียงส่งผลให้เด็กประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ทางคณิตศาสตร์เท่านั้น แต่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ในศาสตร์อื่น ๆ คณิตศาสตร์จึงมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้และมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ เด็กปฐมวัยเป็นวัยเริ่มต้นแห่งการเรียนรู้ มีความอยากรู้อยากเห็น ชอบเล่น ช่างสังเกตและสำรวจสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ดังนั้น เด็กปฐมวัยควรได้รับการส่งเสริมให้มีความรู้ทางคณิตศาสตร์ 3 ด้าน ได้แก่ด้านเจตคติด้านทักษะหรือความสามารถ และด้านความคิดรวบยอด ซึ่งทักษะเหล่านั้นจะช่วยพัฒนาให้เด็กประสบความสำเร็จในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น ผ่านการเล่นหรือการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

รายงานการประเมินตนเองของศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนชุมชนอันนุรอยน์ (บึงขวาง) กรุงเทพมหานคร มีนโยบายส่งเสริมและพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ให้กับเด็กปฐมวัย เปิดโอกาสให้เด็กได้ฝึกการแก้ปัญหา การคิดเชิงเหตุผล การคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว และมีความคิดรวบยอดทางคณิตศาสตร์ มีการส่งเสริมให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ได้เรียนรู้สิ่งที่ง่าย ๆ ไปสู่สิ่งที่ยุ่งยากซับซ้อนขึ้น เพื่อให้เด็กมีโอกาสค้นคว้าแก้ปัญหา เรียนรู้ การพัฒนาความคิดรวบยอดและทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ เช่น การนับ การรู้ค่าตัวเลข จำนวน การเรียงลำดับ การเปรียบเทียบ การจำแนก สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญในการใช้ชีวิตประจำวัน ของเด็กเพื่อที่เด็กได้เรียนรู้และฝึกฝนเป็นการเตรียมความพร้อมและสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้คณิตศาสตร์และเป็นเพื่อเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ของเด็กต่อไป

การจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่นนิทานเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นความสนใจให้เด็กมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ โดยครูเล่นนิทานให้เด็กฟังและนำเรื่องราวในนิทานมาจัดกิจกรรมการเล่นเกมที่มุ่งเน้นพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย ด้านการนับและการรู้ค่าตัวเลข ด้านการเรียงลำดับ ด้านการจำแนก และด้านการเปรียบเทียบ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาทักษะคณิตศาสตร์และสามารถจดจำเนื้อหาในนิทานได้ดี ทำให้การเรียนรู้เป็นเรื่องที่สนุกและไม่น่าเบื่อ ทำให้เด็กเกิดการจดจำและเข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้น เป็นการเสริมสร้างและเตรียมความพร้อมให้กับ

^๓ กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๕๑). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, หน้า ๕๖.

^๔ สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (๒๕๕๔). **กรอบมาตรฐานการเรียนรู้คณิตศาสตร์ปฐมวัย**, กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, หน้า ๒.

เด็กปฐมวัยสำหรับการเรียนรู้ทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ^๕ กล่าวว่าเกมเป็นฐานเป็นส่วนหนึ่งของ Active Learning คือ กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ลงมือกระทำและได้ใช้กระบวนการคิด โดยเด็กจะสนุกสนานและได้ประโยชน์จากเกม อีกทั้งการเรียนรู้ด้วยตัวเองนั้นจะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่าการเรียนและทดลองทำด้วยตัวเอง เพื่อให้ผู้เรียนได้เล่นและเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน เป็นที่มาของการใช้เกมเป็นฐานเป็นส่วนหนึ่งของ Active Learning สอดคล้องกับ^๖ กล่าวว่าเกมเป็นฐาน เป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติจริง จะช่วยให้เด็กจดจำสิ่งที่เรียนรู้ได้ดีกว่าการเรียนรู้ที่เน้นการอ่านหรือการฟังเพียงอย่างเดียว ดังนั้นการเรียนรู้แบบ Active Learning ผ่านการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานจึงมีประสิทธิภาพ และสามารถพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ และความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ของเด็กปฐมวัยได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ^๗ ได้การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยเกมเป็นฐานเพื่อพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กนักเรียนอนุบาลชั้นปีที่ ๒ โรงเรียนพินพลราษฎร์รังสรรค์ โดยผลการวิจัยพบว่าการจัดประสบการณ์ GBL มีประสิทธิภาพ ๙๖.๑๙/๙๗.๑๔ ทั้งนี้ก่อนการจัดประสบการณ์ GBL กลุ่มตัวอย่างมีทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์เฉลี่ยอยู่ที่ ๑.๕๖ แต่หลังการจัดประสบการณ์ GBL กลุ่มตัวอย่างมีทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์เฉลี่ยอยู่ที่ ๔.๖๕ ซึ่งสูงกว่าก่อนการจัดประสบการณ์ GBL อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จากการศึกษางานวิจัยที่สอดคล้องดังกล่าว ผู้วิจัยจึงคาดการณ์ว่าการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่นิทานจะช่วยพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ทั้ง ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านการนับและรู้ค่าตัวเลข ๒) ด้านการเรียงลำดับ ๓) ด้านการจำแนก ๔) ด้านการเปรียบเทียบ ให้แก่เด็กปฐมวัยชั้นปีที่ ๒ ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนชุมชนอันนุรอนัน (บึงขวาง) กรุงเทพมหานคร โดยมีขั้นตอน ๔ ขั้นตอนของ^๘ และ^๙ ประกอบด้วย คือ ๑) ขั้นการเตรียมความพร้อม (Preparation) ๒) ขั้นการชี้แจง (Provide Information) ๓) ขั้นการเล่นเกมเป็นฐาน (Processing) ๔) ขั้นสรุป (Conclusion)

ด้วยเหตุจากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนาและส่งเสริมทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ให้กับเด็กปฐมวัย โดยการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐาน (Game-Based Learning) ประกอบการเล่นิทาน ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนชุมชนอันนุรอนัน (บึงขวาง) กรุงเทพมหานคร

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

^๕ ชูติกาญจน์ แม้นเมฆ. (๒๕๖๓). จุดประกายความคิดโดยใช้ชุดเรียนตะลุยกะปริศนาแก้ปัญหาตามล่าหาสมบัติตามแนวคิด GBL (Game Based Learning) โรงเรียนวัดท่าไทร, หน้า ๓.

^๖ วรัตน์ อินทรสระ. (๒๕๖๓). Game Based Learning The Latest Trend Education ๒๐๑๙ เปลี่ยนห้องเรียนเป็นห้องเล่น. มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, หน้า ๒.

^๗ วารุณี คงสีไพร และกิตติศักดิ์ คงสีไพร. (๒๕๖๖). การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยเกมเป็นฐานเพื่อพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กนักเรียนอนุบาลชั้นปีที่ ๒ ในยุคชีวิตปกติวิถีใหม่. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ เดือน มกราคม – มิถุนายน, หน้า ๑๘.

^๘ ชูติกาญจน์ แม้นเมฆ. (๒๕๖๓). จุดประกายความคิดโดยใช้ชุดเรียนตะลุยกะปริศนาแก้ปัญหาตามล่าหาสมบัติตามแนวคิดGBL(Game Based Learning) โรงเรียนวัดท่าไทร, หน้า ๒.

^๙ ณัฐญา นาคะสันต์ ชวนณัฐ นาคะสันต์. (๒๕๕๙). เกมนวัตกรรมเพื่อการศึกษาเชิงสร้างสรรค์ วารสารร่วมพฤษภูมิ มหาวิทยาลัยเกริกปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๓ เดือนกันยายน-ธันวาคม, หน้า ๑๗๕.

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยโดยการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทาน ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนชุมชนอันนุรอยน์ (บึงขวาง) กรุงเทพมหานคร” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๑ ข้อ) คือ

๑) เพื่อเปรียบเทียบทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทาน

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยโดยการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทาน ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนชุมชนอันนุรอยน์ (บึงขวาง) กรุงเทพมหานคร” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองตามแบบแผนการวิจัยใช้การทดลองกลุ่มเดียววัดผลก่อนและหลังการทดลองตามแบบ One - Group Pretest – Posttest Design

ขอบเขตของการวิจัย การวิจัยเรื่องการพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยโดยการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทาน ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้

๑) ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑.๑) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ เด็กปฐมวัยชายและหญิง อายุระหว่าง ๔ – ๕ ปี ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ ๒ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนชุมชนอันนุรอยน์ (บึงขวาง) กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย ๓ ห้องเรียน ได้แก่ ห้อง ๒A ห้อง ๒B และห้อง ๒C จำนวนเด็กปฐมวัยทั้งสิ้น ๓๖ คน

๑.๒) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ เด็กปฐมวัยชายและหญิง อายุระหว่าง ๔ - ๕ ปี กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ ๒B ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนชุมชนอันนุรอยน์ (บึงขวาง) กรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๒ คน กลุ่มตัวอย่างได้มาจากการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) ๑ ห้องเรียน จาก ๓ ห้องเรียน ทุกห้องมีลักษณะคล้ายคลึงกัน

๒) ขอบเขตด้านตัวแปร

๒.๑) ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทาน

๒.๒) ตัวแปรตาม ได้แก่ ทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย

๒.๒.๑) การนับและการรู้ค่าตัวเลข

๒.๒.๒) การเรียงลำดับ

๒.๒.๓) การจำแนก

๒.๒.๔) การเปรียบเทียบ

๓) ขอบเขตด้านพื้นที่ในการวิจัย

ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนชุมชนอันนุรอยน์ (บึงขวาง) กรุงเทพมหานคร

๔) ขอบเขตด้านระยะเวลาในการวิจัย

ระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ใช้ระยะเวลาในการทดลอง ๘ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๔ วัน คือ วันจันทร์ วันอังคาร วันพุธ และวันพฤหัสบดี วันละ ๔๐ นาที รวมทั้งสิ้น ๓๒ ครั้ง ในเวลาว่างกิจกรรมเสริมประสบการณ์ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้นำมาพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ดังนี้

๑) เด็กปฐมวัยมีทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์หลังได้รับการจัดกิจกรรมเป็นฐานประกอบการเล่านิทาน สูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมเป็นฐานประกอบการเล่านิทาน ทั้งภาพรวมและรายด้านอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .๐๕ เมื่อพิจารณาคะแนนในการด้านการนับและรู้ค่าตัวเลข ด้านการเรียงลำดับ ด้านการจำแนกและด้านการเปรียบเทียบ พบว่ามีค่าสูงขึ้นตามลำดับ แสดงว่าคะแนนที่เพิ่มขึ้นมานั้นเป็นผลมาจากการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ผู้วิจัยพบว่าทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยในแต่ละด้านมีความก้าวหน้าเพิ่มขึ้น โดยด้านการเปรียบเทียบอยู่อันดับแรก มีค่าเฉลี่ย 3.92 คะแนน รองลงมาคือด้านการเรียงลำดับและด้านการจำแนก มีค่าเฉลี่ย 3.83 คะแนนเท่ากัน สุดท้ายด้านการนับและรู้ค่าตัวเลข มีค่าเฉลี่ย 3.53 คะแนนตามลำดับ

๕. อภิปรายผล

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทาน ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนชุมชนอันนุรอยน์ (บึงขวาง) กรุงเทพมหานคร สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

จากการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทาน ครูพบว่าเด็กปฐมวัยสามารถพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ได้ ซึ่งในระหว่างการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทานนั้น มีการจัดกิจกรรมที่กระตุ้นความสนใจให้เด็กมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ โดยครูเล่านิทานให้เด็กฟังและได้นำเรื่องราวในนิทานบางตอนมาจัดกิจกรรมการเล่นเกมทางคณิตศาสตร์ ในรูปแบบของเกมเป็นฐานเพื่อให้เด็กได้พัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ไปพร้อมกับการเล่นอย่างสนุกสนานและน่าสนใจ โดยมุ่งเน้นพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย ได้แก่ ด้านการนับและรู้ค่าตัวเลข ด้านการเรียงลำดับ ด้านการจำแนกและด้านการเปรียบเทียบ ดังนั้นการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทานถือเป็นการเรียนรู้อย่างเป็นขั้นตอน เปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้าจากประสบการณ์จริง ซึ่งครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก จัดสภาพแวดล้อมและใช้คำถามกระตุ้นทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ สอดคล้องกับ^๑ ได้กล่าวว่าแนวคิดทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ ทฤษฎีคอนสตรัคชันนิสซึม และทฤษฎีประสบการณ์นิยม สามารถนำแนวคิดของทั้ง ๓ ทฤษฎีมาประยุกต์ใช้ได้กับเกมเป็นฐานอย่างมีประสิทธิภาพดังนี้ ทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ เด็กสามารถสร้างความรู้ด้วยตนเองผ่านการเชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิม โดยที่เด็กเข้าใจทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์จากการเชื่อมโยงเนื้อเรื่องในนิทานผ่านเกมเป็นฐานที่让孩子ได้คิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหา ทฤษฎีคอนสตรัคชันนิสซึม เด็กเรียนรู้โดยการสร้างสิ่งของหรืออุปกรณ์ที่จับต้องได้จากเกมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์และทักษะคณิตศาสตร์ผ่านการลงมือทำ ทฤษฎีประสบการณ์นิยมเด็กสามารถเข้าใจคณิตศาสตร์จากการสัมผัสประสบการณ์จริงผ่านเกมที่ให้เด็กได้สัมผัสในการทำกิจกรรมต่าง ๆ

^๑ อธิป อนันท์กิตติกุล. (๒๕๖๔). การพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกม เรื่อง พัฒนาการ ความร่วมมือและความขัดแย้งในประวัติศาสตร์สากลของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศิลปากร. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร, หน้า ๕๒

ผลการวิจัยพบว่า ทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทานตาม ๔ ขั้นตอนของ^๑ และ^๑ ประกอบด้วย ๑) ขั้นเตรียมความพร้อม (Preparation) ๒) ขั้นการชี้แจง (Provide Information) ๓) ขั้นการเล่นเกมเป็นฐาน (Processing) ๔) ขั้นสรุปผล (Conclusion) สามารถพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย ๔ ด้าน คือ ด้านทักษะการนับและรู้ค่าตัวเลข ด้านทักษะการเรียงลำดับ ด้านทักษะการจำแนก และด้านทักษะการเปรียบเทียบ โดยหลังได้รับการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทานโดยภาพรวมพบว่า ทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย หลังได้รับการจัดกิจกรรมสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับเพียเจต์อ้างถึงใน^๑ ได้กล่าวว่า“ทฤษฎีการใช้ประสาทสัมผัสเด็กปฐมวัยให้เกิดการเรียนรู้ผ่านระบบสัมผัสต่าง ๆ เช่น การหยิบ การจับ การถือ การสัมผัส ปริมาณหรือขนาด ทฤษฎีของเพียเจต์เน้นย้ำถึงความสำคัญของประสบการณ์ตรงในการเรียนรู้คณิตศาสตร์การนำทฤษฎีนี้มาประยุกต์ใช้ในการสอนจะช่วยให้เด็กเข้าใจแนวคิดทางคณิตศาสตร์ได้อย่างลึกซึ้งและมีความสุขกับการเรียนรู้คณิตศาสตร์มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ^๑ ได้กล่าวว่า“ทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์เป็นการเตรียมเด็กให้พร้อมที่จะเรียนรู้และทำกิจกรรมทางคณิตศาสตร์ที่เหมาะสมกับวัย โดยการให้เด็กมีโอกาสกระทำกับสื่อวัสดุอุปกรณ์สำรวจค้นพบและมีประสบการณ์โดยตรงทางคณิตศาสตร์ที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวัน เช่น การนับตามลำดับตั้งแต่ ๑ – ๑๐ หรือมากกว่านั้น การจำแนกประเภท คือ การฝึกฝนให้เด็กรู้จักสังเกตสิ่งต่าง ๆ ว่ามีความเหมือนและต่างกันอย่างไร จึงสามารถจัดประเภทได้ และการเรียงลำดับ คือ การจัดสิ่งของชุดหนึ่ง ๆ ตามคำสั่งหรือตามกฎหมาย เช่น จัดดินสอ ๕ แท่งที่มีความยาวไม่เท่ากัน ให้เรียงตามลำดับจากสูงไปต่ำหรือจากสั้นไปยาว

นอกจากนี้ผลการจัดกิจกรรมแยกเป็นรายด้านพบว่า ทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทาน เมื่อพิจารณาคะแนนในด้านการนับและรู้ค่าตัวเลข ด้านการเรียงลำดับ ด้านการจำแนกและด้านการเปรียบเทียบ พบว่ามีค่าสูงขึ้นทุกด้านตามลำดับ แสดงว่าคะแนนที่เพิ่มขึ้นนั้นเป็นผลมาจากการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ผู้วิจัยพบว่าทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย ในแต่ละด้านมีความก้าวหน้าเพิ่มขึ้น โดยการเปรียบเทียบอยู่อันดับแรก มีค่าเฉลี่ย ๓.๙๒ คะแนน รองลงมาคือการเรียงลำดับและการจำแนก มีค่าเฉลี่ย ๓.๘๓ คะแนนเท่ากัน สุดท้ายการนับและรู้ค่าตัวเลข มีค่าเฉลี่ย ๓.๕๓ คะแนนตามลำดับ สามารถอภิปรายตามรายได้ ดังนี้

^๑ ชูติกาญจน์ ใฝ่ฝันเมฆ. (๒๕๖๓). จุดประกายความคิดโดยใช้ชุดเรียนตะลุยเกาะปริศนาแก้ปัญหาตามล่าหาสมบัติตามแนวคิดGBL(Game Based Learning) โรงเรียนวัดท่าไทร, หน้า ๓.

^๑ ณัฐญา นาเคสันต์ ขวณัฐ นาเคสันต์. (๒๕๕๙). เกมนวัตกรรมการศึกษาเชิงสร้างสรรค์ วารสารร่มพญา มหาวิทยาลัยเกริกปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๓ เดือนกันยายน-ธันวาคม, หน้า ๑๗๕.

^๑ ประจักษ์ ธีรณฤทธิมงคล. (๒๕๖๐). การพัฒนาความสามารถการคิดวิเคราะห์พื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กระดับปฐมวัยโดยใช้ชุดกิจกรรม. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, หน้า ๑๙-๒๐).

^๑ จันทิมา ผิวบาง. (๒๕๖๕). การพัฒนาชุดกิจกรรมการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวมอนเตสซอรีเพื่อพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย โรงเรียนอนุบาลร่วมฤดี. การค้นคว้าอิสระครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, หน้า ๑๙

ทักษะด้านการเปรียบเทียบก่อนการจัดกิจกรรมมีค่าเฉลี่ย ๒.๑๗ คะแนน หลังการจัดกิจกรรมมีค่าเฉลี่ย ๓.๙๒ คะแนน แสดงให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่นิทาน เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้สังเกต^๑ ได้กล่าวว่า การเปรียบเทียบ (Comparing) เป็นการหาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ สองสิ่งหรือสองกลุ่มที่มีลักษณะเหมือนหรือแตกต่างกัน เช่น สี รูปร่าง ขนาดรวมไปถึงการหาความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณของสิ่งต่าง ๆ สองกลุ่มโดยอาศัยการจับคู่หนึ่งต่อหนึ่งเพื่อบอกปริมาณว่าเท่ากัน ไม่เท่ากัน มากกว่าหรือน้อยกว่า การเปรียบเทียบเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่ใช้ในการวัด การชั่ง การตวง การเปรียบเทียบจำนวนของสิ่งต่าง ๆ การสังเกตแบบรูปของสิ่งต่าง ๆ และการนำเสนอข้อมูลในรูปแผนภูมิอย่างง่าย ซึ่งสอดคล้องกับ^๒ ได้กล่าวว่า ทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย คือ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคณิตศาสตร์ขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับการสังเกต การเปรียบเทียบ การจำแนกสิ่งต่าง ๆ จำนวนตัวเลข เป็นการเรียนรู้สัญลักษณ์ เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยประสบการณ์จริงในชีวิตประจำวันของเด็ก ส่งเสริมความเข้าใจ เปิดโอกาสให้เด็กได้ค้นคว้าแก้ปัญหา ได้เรียนรู้ ได้พัฒนาความคิดรวบยอดเกี่ยวกับคณิตศาสตร์ขั้นพื้นฐาน มุ่งเน้นการทำงานเป็นกลุ่มแบบมีส่วนร่วม โดยเน้นเด็กเป็นศูนย์กลางเป็นสการการเรียนรู้ที่สนุกสนานเพื่อเป็นพื้นฐานการศึกษาที่สูงขึ้น และเด็กสามารถนำไปใช้ในกิจวัตรประจำวันต่อไป ซึ่งในการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่นิทาน เด็กได้เรียนรู้จากการเล่นเกมเป็นฐาน ที่ได้ลงมือเล่นจริง ทำให้เด็กรู้จักการใช้อุปกรณ์ หรือสิ่งของ ๒ ชั้น เพื่อนำมาเปรียบเทียบลักษณะเหมือนหรือแตกต่างกัน เช่น เปรียบเทียบต่ำกว่า สูงกว่า เล็กกว่า ใหญ่กว่า อ้วน ผอม ร้อน เย็น เป็นต้น ซึ่งเด็ก ๆ สามารถทำได้โดยใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า

ทักษะด้านการเรียงลำดับและด้านการจำแนก ก่อนการจัดกิจกรรมด้านการเรียงลำดับมีค่าเฉลี่ย ๒.๑๗ คะแนน และด้านการจำแนกก่อนการจัดกิจกรรมมีค่าเฉลี่ย ๒.๒๕ คะแนน หลังการจัดกิจกรรมมีค่าเฉลี่ยเท่ากันที่ ๓.๘๓ คะแนน แสดงให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติ^๓ บอกลักษณะและส่วนประกอบของสิ่งต่าง ๆ จากการสังเกตได้โดยการใชประสาทสัมผัส จับคู่ และเปรียบเทียบความแตกต่างหรือความเหมือนของสิ่ง ๆ โดยใช้ลักษณะที่สังเกตพบเพียงลักษณะเดียว จำแนกและจัดกลุ่ม สิ่งต่าง ๆ โดยใช้อย่างน้อย ๑ ลักษณะเป็นเกณฑ์เรียงลำดับสิ่งของหรือเหตุการณ์อย่างน้อย ๔ ลำดับ ความสามารถดังกล่าวล้วนเป็นทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ที่เด็กปฐมวัยต้องได้รับการจัดประสบการณ์เพื่อเป็นการพัฒนาสติปัญญาให้เป็นไปตามวัยของเด็ก จึงควรมีการจัดประสบการณ์ให้เหมาะสมกับเด็ก โดยคำนึงถึงความสามารถตามระดับพัฒนาการในแต่ละช่วงวัย

^๑ สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (๒๕๖๓). กรอบการเรียนรู้และแนวทางการจัดประสบการณ์การเรียนรู้บูรณาการวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและคณิตศาสตร์ในระดับปฐมวัยตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐. กรุงเทพฯ: โกโกลีนท์ (ไทยแลนด์), หน้า ๖๘.

^๒ สุมารีย์ ไชยประสพ. (๒๕๕๘). การพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กระดับปฐมวัยโดยใช้กิจกรรมเกมการศึกษา โรงเรียนโป่งน้ำร้อนวิทยา. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. หน้า ๑๕.

^๓ กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๖๐). หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐. กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, หน้า ๒๖

ซึ่งสอดคล้องกับ^๑ ได้กล่าวว่าทักษะพื้นฐานคณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัยคือ ประสบการณ์และความรู้เบื้องต้น ที่นำไปสู่การเรียนรู้คณิตศาสตร์ในระดับที่สูงขึ้น ประกอบด้วยทักษะการจับคู่ การจัดหมวดหมู่ การจำแนก การเปรียบเทียบ การเรียงลำดับ ซึ่งทักษะเหล่านี้เด็ก จำเป็นต้องได้รับการฝึกฝน เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีโอกาสนในการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในเรื่องคณิตศาสตร์ โดยเด็กจะเรียนรู้ได้จากการกระทำเป็นการส่งเสริมให้เด็กนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน และเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้ค้นคว้า แก้ปัญหา และเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการศึกษาระดับที่สูงขึ้น และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งในการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่นิทาน เด็กได้เรียนรู้จากการเล่นเกมเป็นฐาน ที่ได้ลงมือเล่นจริง ปฏิบัติจริง ให้เด็กรู้จักสังเกตสิ่งต่าง ๆ ว่ามีความเหมือนและต่างกันอย่างใด เพื่อจัดประเภทหรือจัดกลุ่มตามคำสั่ง เช่น รูปทรง สี ขนาดหรือรูปร่าง รวมถึงการเรียงลำดับที่เด็ก ๆ จะต้องสังเกต เปรียบเทียบการจัดลำดับเหตุการณ์ก่อนและหลัง การจัดเรียงลำดับสิ่งของจากเล็กที่หาใหญ่ ต่ำไปหาสูง หรือสั้นหายาว เช่น จัดดินสอ ๔ แท่งที่มีความยาวไม่เท่ากัน ให้เรียงตามลำดับจากสูงไปต่ำ หรือจากสั้นไปยาว เพื่อให้เด็กได้รู้จักแก้ปัญหา การคิดวิเคราะห์ และการทำงานร่วมกัน ให้เกิดมีความมั่นใจคณิตศาสตร์มากขึ้น

ทักษะด้านการนับและรู้ค่าตัวเลข ก่อนการจัดกิจกรรมมีค่าเฉลี่ย ๑.๕๘ คะแนน หลังการจัดกิจกรรมมีค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ คะแนน แสดงให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่นิทาน เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง สอดคล้องกับ^๑ ได้กล่าวว่าทักษะการนับ (Counting) แนวคิดเกี่ยวกับการนับจำนวน ได้แก่ การนับปากเปล่าบอกขนาดของกลุ่มที่มีขนาดเท่ากันโดยไม่ต้องนับ นับโดยใช้ลำดับที่นับจำนวนเพิ่มขึ้น นับเพื่อรู้จำนวนที่มีอยู่ การจดตัวเลข การนับและเข้าใจความหมายของจำนวน การใช้สัญลักษณ์แทนจำนวนในเด็กปฐมวัยชอบการนับแบบท่องจำโดยไม่เข้าใจความหมาย การนับแบบท่องจำนี้มีความหมายต่อเมื่อเชื่อมโยงกับจุดประสงค์บางอย่าง เช่น การนับจำนวนเพื่อนในห้องเรียนนับขนมที่อยู่ในมือ แต่การนับของเด็กอาจสับสนได้หากมีการจัดเรียงสิ่งของเสียใหม่ เมื่อเด็กเข้าใจเรื่องการอนุรักษ (จำนวน) แล้วเด็กปฐมวัยจึงจะสามารถเข้าใจเรื่องการนับจำนวนอย่างมีความหมาย ซึ่งสอดคล้องกับ^๒ ได้กล่าวว่าหากฝึกให้เด็กเกิดทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์นั้น ควรให้เด็กได้เรียนรู้ในเรื่องของการใช้คำศัพท์ที่แสดงจำนวนการเปรียบเทียบ การจัดกลุ่ม การเรียงลำดับ การนับจำนวน การวัด น้ำหนัก รูปทรงต่าง ๆ การแบ่งค่าของเงิน มิติสัมพันธ์และเวลา ครูต้องเป็นผู้ที่จัดกิจกรรมประสบการณ์ให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายในเรื่องของการจัดกลุ่มจำนวน ๑ - ๑๐ การฝึกนับ ๑ - ๑๐ ชื่อของตัวเลข ลำดับที่ รูปทรงเลขาคณิต ซึ่งในการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่นิทาน เด็กจะเรียนรู้ได้จากประสบการณ์ตรงที่เด็กได้ปฏิสัมพันธ์กับ

^๑ ธัญพร ผุยบัวก่อ. (๒๕๖๒). การจัดกิจกรรมเกมการศึกษาจากเมล็ดพืชเพื่อส่งเสริมทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, หน้า ๓๓.

^๒ สถาบันราชานุกูล. (๒๕๕๗). การเตรียมความพร้อมทักษะพื้นฐานด้านคณิตศาสตร์ในเด็กปฐมวัย (Pre-math skills) กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, หน้า ๑๕-๑๘.

^๓ ประจักษ์ อเนกฤทธิมงคล. (๒๕๖๐). การพัฒนาความสามารถการคิดวิเคราะห์พื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กระดับปฐมวัยโดยใช้ชุดกิจกรรม. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, หน้า ๒๓.

สิ่งแวดล้อมรอบตัวในชีวิตประจำวัน ทั้งจากห้องเรียน ที่บ้านและจากการเล่นของเด็กเอง ทำให้เด็กรู้จักตัวเลขที่เห็น การใช้สัญลักษณ์แทนจำนวน การวาดภาพแทนจำนวน การเติมตัวเลขที่หายไปจากเล่นของเล่น หรือเกมที่เกี่ยวข้องกับตัวเลข ทั้งเด็กได้นับและคิดเอง โดยอาจมีการเปรียบเทียบแทรกเข้าไปด้วย เช่น มากกว่า น้อยกว่า ซึ่งสิ่งเหล่านี้เด็กจะเรียนรู้ได้จากประสบการณ์ตรงที่เด็กได้ การปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว หรือในชีวิตประจำวัน หรือการจัดกิจกรรมของครู แต่ในการจัดกิจกรรมจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก เพื่อที่เด็กจะได้พัฒนาทักษะทางคณิตศาสตร์อย่างมีประสิทธิภาพ

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่นนิทาน สามารถพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยได้ทั้งภาพรวมและรายด้าน คือด้านการนับและรู้ค่าตัวเลข ด้านการเรียงลำดับ ด้านการจำแนก และด้านการเปรียบเทียบ ซึ่งหลังจากการจัดกิจกรรมเด็กปฐมวัยสามารถพัฒนาการใช้ทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์สูงขึ้นกว่าก่อนการจัดกิจกรรม ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ได้กำหนดไว้ เนื่องจากเด็กเกิดความเพลิดเพลิน มีความสุข สนุกสนานกับการเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมเกมเป็นฐานที่มีเนื้อหาการเรียนรู้เชื่อมโยงกับนิทาน และทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ที่สอดแทรกอยู่ในเกม เด็ก ๆ สามารถลงมือเล่นเกมด้วยตนเอง ซึ่งทำให้การเรียนรู้ไม่น่าเบื่อและสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้กับเด็ก ๆ เป็นการเสริมสร้างและเตรียมความพร้อมให้กับเด็กปฐมวัยสำหรับการเรียนรู้ทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ในระดับที่สูงขึ้น

๖. องค์ความรู้ใหม่

The code of learning พีระมิดแห่งการเรียนรู้

ที่มา: Edgar Dale (๑๙๖๙)

จากรูปภาพผู้วิจัยสรุปได้ว่า พีระมิดแห่งการเรียนรู้ของ เอดกา เดล (Edgar Dale) แสดงให้เห็นว่า การลงมือปฏิบัติจริง และการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ จะช่วยให้เด็กจดจำสิ่งที่เรียนรู้ได้ดีกว่าการเรียนรู้ที่เน้นการอ่านหรือการฟังเพียงอย่างเดียว ดังนั้นการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (Active Learning) ผ่านการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานจึงมีประสิทธิภาพ และสามารถพัฒนาทักษะการคิด วิเคราะห์ และความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ของเด็กปฐมวัยได้เป็นอย่างดี

เกมเป็นฐาน (Game-Based Learning)^๒ เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (Active Learning) คือ กระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ลงมือกระทำและได้ใช้กระบวนการคิดยกตัวอย่างเช่น เกม กระดาน การ์ดคำสั่ง เกมจิ๊กซอว์ เป็นต้นล้วนสามารถนำมาใช้เป็นสื่อในการจัดการเรียนรู้ให้กับนักเรียนได้ เกมการศึกษาช่วยให้นักเรียนเสริมสร้างความรู้ฝึกทักษะในรายวิชา โดยนักเรียนจะสนุกสนานและได้ประโยชน์จากเกม อีกทั้งการเรียนรู้ด้วยตัวเองนั้นจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่าการเรียนรู้ โดยมีผู้สอนเนื้อหาทั้งหมดการเรียนรู้ด้วยตนเองเพราะเมื่อผู้เรียนมีความสนใจ อยากรู้และได้ทดลองหาความรู้ด้วยตนเองจนกระทั่งเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ได้ลองผิดลองถูกเรียนรู้จากความผิดพลาด ในที่สุดผู้เรียนก็จะเกิดความเข้าใจและสามารถนำเอาความรู้ นั้นไปต่อยอดความคิดได้ ซึ่งในปัจจุบันแนวทางของการเรียนการสอนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จากการเน้นวิชาการ เป็นหลักเปลี่ยนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแทน จัดกิจกรรมและสื่อที่น่าสนใจ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจ และทดลองทำ ด้วยตัวเอง (Learning by Doing) จากสาเหตุนี้ จึงมีการออกแบบสื่อการเรียนรู้ใหม่โดยประยุกต์เอาเกมมาผสมผสาน กับการเรียนรู้ โดยมีการจำลองสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้เล่นและเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน เป็นที่มาของการใช้ เกมเป็นฐานเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ

สรุปการเรียนการสอนเป็นแบบการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ (Active Learning) ที่เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งเกมเป็นฐานช่วยให้เด็กได้ทั้งเรียนและเล่นไปในเวลาเดียวกันไปพร้อม ๆ กับการได้รับความรู้ที่สอดแทรก เนื้อหาการเรียนรู้เอาไว้ในเกม โดยที่เด็กจะได้รับความรู้ต่าง ๆ ผ่านการเล่นเกมและมีศักยภาพในการพัฒนาเด็ก ปฐมวัยให้มีความรู้ความสามารถรอบด้าน กระตุ้นให้เด็กเกิดความสนใจทำให้การเรียนรู้เป็นเรื่องสนุกสนาน ไม่น่าเบื่อ และเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้

๗. สรุป

จากการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทาน สามารถพัฒนาทักษะ พื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยได้ทั้งภาพรวมและรายด้าน คือด้านการนับและรู้ค่าตัวเลข ด้านการเรียงลำดับ ด้านการจำแนก และด้านการเปรียบเทียบ ซึ่งหลังจากการจัดกิจกรรมเด็กปฐมวัยสามารถพัฒนาการใช้ทักษะพื้นฐาน ทางคณิตศาสตร์สูงขึ้นกว่าก่อนการจัดกิจกรรม ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ได้กำหนดไว้ เนื่องจากเด็กเกิดความ เพลิดเพลิน มีความสุข สนุกสนานกับการเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมเกมเป็นฐานที่มีเนื้อหาการเรียนรู้เชื่อมโยงกับนิทาน และ ทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ที่สอดแทรกอยู่ในเกม เด็ก ๆ สามารถลงมือเล่นเกมด้วยตนเอง ซึ่งทำให้การเรียนรู้ นั้น ไม่น่าเบื่อและสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้กับเด็ก ๆ เป็นการเสริมสร้างและเตรียมความพร้อมให้กับเด็กปฐมวัย สำหรับการเรียนรู้ทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ในระดับที่สูงขึ้น

๘. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้

๑) ในการจัดกิจกรรมครูควรศึกษาคู่มือและแผนการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทานให้ เข้าใจก่อนนำไปใช้ เพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนได้ตรงตามวัตถุประสงค์

^๒ ชูติกาญจน์ ฌัมมเมฆ. (๒๕๖๓). จุดประกายความคิดโดยใช้ชุดเรียนตะลุยเกาะปริศนาแก้

๒) การจัดเตรียมสื่อการสอนให้พร้อมในการทำกิจกรรมทุกครั้ง สื่อการสอนควรเป็นรูปภาพหรือสิ่งของที่เสมือนจริงและเพียงพอต่อจำนวนเด็ก เพื่อให้เด็กได้ทำกิจกรรมครบถ้วนตามที่กำหนดไว้

๓) ครูผู้สอนควรคำนึงถึงวุฒิภาวะและความสามารถของเด็กแต่ละคนที่มีความแตกต่างกัน

๔) ขณะที่ครูผู้สอนจัดกิจกรรม ครูผู้สอนควรใช้คำถามกระตุ้นทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยอย่างสม่ำเสมอและหลากหลายที่สอดคล้องกับเรื่องราวต่าง ๆ ในนิทาน และครูผู้สอนควรให้อิสระเด็กในการแสดงออกทางทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กปฐมวัยได้ใช้ทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์อย่างเต็มที่

๕) ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมควรมีความยืดหยุ่นขึ้นอยู่กับกิจกรรม ควรจัดเวลาให้เหมาะสมและต้องยืดหยุ่นเป็นสำคัญโดยให้เด็กปฐมวัยได้มีการดำเนินตามกิจกรรมจนสิ้นสุดในแต่ละขั้นตอน เพราะบางขั้นตอนอาจใช้เวลามากกว่าที่ได้กำหนดไว้

๖) การจัดกิจกรรมประกอบการเล่านิทาน หากนิทานนั้นเป็นนิทานที่ส่งเสริมทักษะทางคณิตศาสตร์อยู่แล้วก็จะเป็นการส่งเสริมทักษะทางคณิตศาสตร์ได้ดี แต่ถ้านิทานนั้นไม่ใช่ในนิทานที่ส่งเสริมทักษะทางคณิตศาสตร์โดยตรงก็สามารถชวนเด็ก ๆ คอย ตั้งคำถามจากนิทานเพื่อพัฒนาทักษะทางคณิตศาสตร์ได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) การจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทานสามารถนำไปพัฒนาด้านอื่น ๆ ได้ เช่น พัฒนาด้านการฟัง ด้านการพูด ด้านการอ่านและด้านการเขียน เป็นต้น

๒) ควรมีการศึกษาพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กปฐมวัยในด้านอื่น ๆ เช่น ความสามารถในการคิดแก้ปัญหา ความสามารถทางภาษา เป็นต้น

๓) ควรมีการพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยในด้านการนับและรู้ค่าตัวเลข เนื่องจากหลังการจัดกิจกรรมเกมเป็นฐานประกอบการเล่านิทานมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๕๑). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๖๐). **หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สถาบันราชานุกูล. (๒๕๕๗). **การเตรียมความพร้อมทักษะพื้นฐานด้านคณิตศาสตร์ในเด็กปฐมวัย (Pre-math skills)** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (๒๕๕๔). **กรอบมาตรฐานการเรียนรู้คณิตศาสตร์ปฐมวัย**, กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (๒๕๖๓). **กรอบการเรียนรู้และแนวทางการจัดประสบการณ์การเรียนรู้บูรณาการวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและคณิตศาสตร์ในระดับปฐมวัยตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐**. กรุงเทพฯ: โกโกลีนท์ (ไทยแลนด์).
- ชุดิภาณูจน์ แมนเมฆ. (๒๕๖๓). **จุดประกายความคิดโดยใช้ชุดเรียนตะลุยเกาะปริศนาแก้ปัญหาดตามล่าหาสมบัติตามแนวคิด GBL (Game Based Learning) โรงเรียนวัดท่าไทร**.
- วรัตน์ อินทสระ. (๒๕๖๓). **Game Based Learning The Latest Trend Education ๒๐๑๙ เปลี่ยนห้องเรียนเป็นห้องเล่น**. มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.
- วารุณี คงสีไพร และกิตติศักดิ์ คงสีไพร. (๒๕๖๖). **การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยเกมเป็นฐานเพื่อพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กนักเรียนอนุบาลชั้นปีที่ ๒ ในยุคชีวิตปกติวิถีใหม่**. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ปีที่ ๑๕ ฉบับ ๑ เดือน มกราคม – มิถุนายน.
- ณัฐญา นาคะสันต์ ขวณัฐ นาคะสันต์. (๒๕๕๙). **เกมนวัตกรรมการศึกษาเชิงสร้างสรรค์** วารสารร่มพญา มหาวิทยาลัยเกริกปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๓ เดือนกันยายน-ธันวาคม.
- ธัญพร ผุยบัวค้อ. (๒๕๖๒). **การจัดกิจกรรมเกมการศึกษาจากเมล็ดพืชเพื่อส่งเสริมทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ประจักษ์ อเนกฤทธิมงคล. (๒๕๖๐). **การพัฒนาความสามารถการคิดวิเคราะห์พื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กระดับปฐมวัยโดยใช้ชุดกิจกรรม**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- สุมารีย์ ไชยประสพ. (๒๕๕๘). **การพัฒนาทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กระดับปฐมวัยโดยใช้กิจกรรมเกมการศึกษา** โรงเรียนโป่งน้ำร้อนวิทยา. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- อธิป อนันท์กิตติกุล. (๒๕๖๔). **การพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้เกมเรื่องพัฒนาการความร่วมมือและความขัดแย้งในประวัติศาสตร์สากลของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปี**

ที่ ๓ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศิลปากร. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอน
สังคมศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จันทิมา ผิวบาง. (๒๕๖๕). การพัฒนาชุดกิจกรรมการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามแนวมอนเตสซอรีเพื่อพัฒนา
ทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัย โรงเรียนอนุบาลร่วมฤดี. การค้นคว้าอิสระครุศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

การพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเผยแพร่พุทธศิลป์ ของวัดพระอารามหลวง
ในเขตกรุงเทพมหานคร

The Development of Buddhist Communication Innovation to Temples that
Communicate The Buddhist Arts of Royal Temples in Bangkok Metropolis

สุนทร จันทรนิเวศน์

Soontorn Channiwes^๑

บุญเลิศ โอธูสุ

Boonlert Otsu^๒

กนกวรรณ กรุณาฤทธิโยธิน

Kanokwan Karunatittiyotin^๓

Received: February 17, 2026 Revised: April 10, 2026

Accepted: April 22 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเผยแพร่พุทธศิลป์ของวัดพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและลักษณะของพุทธศิลป์ของวัดพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร ได้แก่ วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนันทดาราม วรวิหาร ๒) เพื่อพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเผยแพร่พุทธศิลป์ และ ๓) เพื่อนำเสนอพุทธนวัตกรรมการสื่อสารดังกล่าว การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและภาคสนาม โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า (๑) วัดพระอารามหลวงทั้งสามแห่งมีประวัติความเป็นมาเกี่ยวเนื่องกับการสถาปนาและปฏิสังขรณ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) โดยมีพุทธศิลป์ที่สะท้อน “รูปแบบพระราชนิยม” อันเป็นเอกลักษณ์ของยุคสมัย แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลศิลปะจีน

^๑ สาขาวิชาพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Email: heavenmoon50@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๘๑-๑๗๐๔๗๓๕

^๒ สาขาวิชาพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University,

^๓ สาขาวิชาพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University,

จิตรกรรมที่ผสมผสานคติและลวดลายแบบจีน และปฏิมากรรมที่มีลักษณะสำนึกนิยมอันโดดเด่น (๒) การพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร พบว่า การเผยแพร่พุทธศิลป์ของวัดทั้งสามสามารถพัฒนาในรูปแบบสื่อผสมผสาน ได้แก่ การเยี่ยมชมสถานที่จริง สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยจัดทำ “คู่มือการนำชม” เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเชิงสุนทรีย์และคุณค่าทางพุทธศิลป์แก่กลุ่มเป้าหมาย (๓) การนำเสนอพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร สรุปรูปแบบโมเดล S-M-C-R-G ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดในการสื่อสารที่ช่วยให้การเผยแพร่พุทธศิลป์เป็นระบบ เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถเชื่อมโยงไปสู่การส่งเสริมศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : การพัฒนา, พุทธนวัตกรรม, การสื่อสาร, พุทธศิลป์, วัดพระอารามหลวง

Abstract

This research, entitled “The Development of Buddhist Communication Innovation for the Dissemination of Buddhist Art in Royal Temples in Bangkok,” aimed to: (1) study the historical background and characteristics of Buddhist art in royal temples in Bangkok, namely Ratchaorosaram Ratchaworawihan, Thepthidaram Worawihan, and Ratchanatdaram Worawihan; (2) develop Buddhist communication innovations for the dissemination of Buddhist art; and (3) propose such communication innovations. This study employed a qualitative and field research methodology. Data were collected interviews and analyzed using descriptive analysis.

The findings revealed that: (1) all three royal temples were established and restored during the reign of King Rama III (King Nangklao), and their Buddhist art reflects the distinctive “royal style” of the period. This style can be categorized into three aspects: architecture influenced by Chinese art, mural paintings incorporating Chinese motifs and concepts, and sculpture characterized by a realistic style with distinctive facial features. (2) In terms of the development of Buddhist communication innovation, the dissemination of Buddhist art in these temples can be enhanced through integrated media, including on-site visits, printed materials, and electronic media. A “visitor guidebook” was developed to promote aesthetic appreciation and understanding of the value of Buddhist art among target groups. (3) The presentation of Buddhist communication innovation is synthesized into the S-M-C-R-G model, which serves as a conceptual framework for systematic communication, enabling effective access to target audiences and fostering sustainable faith in Buddhism.

Keywords: Development, Buddhist innovation, communication, Buddhist art, Royal Temples

๑. บทนำ

การศึกษาในเรื่องพุทธศิลป์ในการสื่อสารพุทธนวัตกรรมการสื่อสาร เป็นในรูปแบบการสร้างงาน ด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และ ปฏิมกรรม ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นเฉพาะกรณี “การพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่พุทธศิลป์ของวัดพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร” เนื่องจากพระพุทธรูปศาสนา ที่มีการเผยแผ่มาสู่ประเทศไทยนั้นเป็นพระพุทธรูปศาสนาแบบเถรวาทโดยส่วนใหญ่ ดังนั้นจึงรับเอาขนบธรรมเนียม และพิธีกรรมต่าง ๆ รวมถึงการถ่ายทอดทาง “พุทธศิลป์”^๔ คือ ศิลปะที่เกี่ยวข้องกับกับพระพุทธรูปเจ้าในพระพุทธรูปศาสนาที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับพระพุทธรูปศาสนาในสมัยต่าง ๆ ถือว่ามีความงดงามไปในทางสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และ ปฏิมกรรม เช่น โบสถ์ วิหารที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในสิ่งปลูกสร้าง ภาพเขียนที่มีการเล่าเรื่องแบบที่เคยมีมาก่อนเปลี่ยนเป็นแบบพระราชนิยมในรัชกาลที่ ๓ และพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ได้มีการพัฒนาการตามรูปแบบอย่างพระราชนิยมในรัชกาลที่ ๓ โดยมีแรงศรัทธาตลอดถึงทุนทรัพย์เป็นอันมากรวมทั้งอาศัยฝีมือช่างที่ชำนาญของการสร้างสรรค์ผลงานพุทธศิลป์ ในยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ที่พระมหากษัตริย์เป็นประมุขของชาติ ในยุคสมัยนั้นได้ทรงเป็นองค์ศาสนูปถัมภกของพระพุทธรูปศาสนา ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๓ การทำนุบำรุงพระพุทธรูปศาสนาได้รับการคำนึง และเกื้อกูลภายใต้พระบรมโพธิสมภารเป็นอย่างยิ่ง และการให้ความสำคัญในการทำการค้าต่อหลาย ๆ ประเทศทำให้มีเงินคงพระคลังเป็นจำนวนมาก จากการค้าระหว่างประเทศนี้ทำให้เกิดการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมทางสังคมในสมัยนั้นเป็นอันมาก อย่างเช่น ตึกดาหินแกะสลักที่ไข้วงเรือสำเภา เรียกว่า อับเฉา^๕ ได้มาจากการค้ากับประเทศจีนที่จะเห็นได้จากการใช้ประดับอยู่ในวัดต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) พระองค์ทรงโปรดให้มีการสร้างวัดและปฏิสังขรณ์พระอารามหลวงเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดรูปแบบพุทธศิลป์ที่มีลักษณะเฉพาะปรากฏในวัดสำคัญหลายแห่ง เช่น วัดบวรนิเวศ วัดราชโอรสาราม วัดเทพธิดาราม วัดกัลยาณมิตร และวัดพิชัยญาติ เป็นต้น วัดเหล่านี้ล้วนได้รับอิทธิพลทางศิลปะจากจีนอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะในส่วนของพระอุโบสถและพระวิหารที่มีรูปแบบหลังคาเรียบไม่มีช่อฟ้า ใบระกา นาคสะดุ้ง และหางหงส์ หน้าบันตกแต่งด้วยลวดลายประดับโดยใช้เศษกระเบื้องเคลือบหรือเครื่องถ้วยชามมาสร้างสรรค์เป็นลวดลายเถาดอกไม้และใบไม้ตามธรรมชาติ มีสีสันทองและแปลกตา อันเป็นเอกลักษณ์สำคัญของพุทธศิลป์ในรัชสมัยนี้

ลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการสื่อสารเชิงพุทธนวัตกรรมการผ่านงานพุทธศิลป์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภายในพระอุโบสถ พระวิหาร และศาลาการเปรียญ ปรากฏงานจิตรกรรมฝาผนัง การประดับลวดลายปูนปั้น และองค์ประกอบศิลป์อื่น ๆ ที่ถ่ายทอดเรื่องราวสำคัญทางพระพุทธรูปศาสนา เช่น การตรัสรู้และการผจญมารของพระพุทธรูปเจ้า ภาพเขียนบริเวณด้านหลังพระประธานมักเป็นเรื่องไตรภูมิและชาดก ขณะที่ด้านหน้าพระประธานนิยมเขียนภาพเหตุการณ์ก่อนการตรัสรู้ อันมีมารเข้ามาผจญ ซึ่งเป็นการสื่อสารหลักธรรมผ่านการสร้างจินตภาพแก่พุทธศาสนิกชนผู้เข้าชม

^๔ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พุทธศิลป์. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๖๑), หน้า ๓.

^๕ กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, ศิลปวัฒนธรรม. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชนจำกัด (มหาชน) ๒๕๕๙), หน้า ๑๕๘.

นอกจากนี้ พระพุทธปฏิมาประธานภายในพระอุโบสถ พระวิหาร และศาลาการเปรียญ ยังได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างมีเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม สะท้อนถึงรูปแบบเฉพาะของรัชสมัยรัชกาลที่ ๓ ที่มีความโดดเด่นแตกต่างจากยุคก่อนหน้า จึงนับได้ว่าเป็นรูปแบบของพุทธนวัตกรรมการปรากฏอย่างชัดเจนในพุทธสถานแห่งยุคสมัยดังกล่าว^๖

การพัฒนานวัตกรรมของพุทธศิลป์ เป็นการเผยแผ่ของพุทธศาสนา โดยใช้งานศิลปะเป็นเครื่องมือเพื่อตอบสนอง และรับใช้พระพุทธศาสนาที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นด้วยความงาม และความพึงพอใจที่แฝงไว้ด้วยปรัชญาธรรมทางวัตถุถวายเพื่อเป็นพุทธบูชา เนื้อหาในพุทธศิลป์ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่สมัยพุทธกาล สืบเนื่องมาถึงสมัยหลังพุทธกาลจะเห็นได้จากร่องรอยความงดงาม ความศรัทธา ความเชื่อ ในยุคเริ่มแรกสมัยพุทธกาลมาสู่พุทธศิลป์ในสกุลศิลปะอินเดีย^๗ เริ่มจาก ๑) สกุลช่างศิลปะเมารยะ พ.ศ. ๓๐๐-๖๐๐ ๒) สกุลช่างศิลปะคันธารราฐ พ.ศ. ๕๐๐-๘๐๐ ๓) สกุลช่างศิลปะมธูรา พ.ศ. ๕๐๐-๙๐๐ ๔) สกุลช่างศิลปะอมราวดี พ.ศ. ๕๙๐-๘๖๓ ๕) สกุลช่างศิลปะคุปตะ พ.ศ. ๘๖๓-๑๑๕๐ ๖) สกุลช่างศิลปะปาละ พ.ศ. ๘๖๕-๑๓๐๐ ๗) สกุลช่างศิลปะปาละ พ.ศ. ๙๘๓-๑๓๒๕ ๘) สกุลช่างศิลปะปาละ-เสนะ พ.ศ. ๑๒๙๓-๑๓๔๓ ๙) สกุลช่างศิลปะโจฬะ พ.ศ. ๑๓๙๘-๑๘๒๒ พุทธศิลป์ที่เป็นต้นกำเนิดในทวีปเอเชียนั้น มีอารยธรรมที่สำคัญอยู่สองประเทศคือ ประเทศอินเดีย และประเทศจีน โดยการแตกต่างเรื่องการนับถือของพระพุทธศาสนาเรื่องของนิกาย โดยที่ดินแดนชมพูทวีป (อินเดียปัจจุบัน) เป็นแห่งอารยธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และศิลปะ ได้มีส่วนสำคัญที่สุดในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ของทวีปเอเชีย และมุ่งเน้นแนวทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากการติดต่อสื่อสาร และการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมให้แกกันและกันทำให้สืบเนื่องมาถึงประเทศไทย และการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทยด้วย^๘ โดยศิลปกรรมส่วนใหญ่เป็นที่เกี่ยวเนื่องในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ความแตกต่างในแต่ละยุคสมัยก็ย่อมเกิดขึ้นเนื่องของกาลเวลา ขนบธรรมเนียม ประเพณีนิยม ความเชื่อ ตัวอย่างเช่น การสร้างพระพุทธรูปในแต่ละยุคสมัยที่จะมีความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจนในเรื่องพระพุทธรูปลักษณะทางพระสรีระกายภาพอย่างรูปทรงพระพักตร์ กลม เหลี่ยม พระวรกาย ผอม ลำ การครองผ้าไตรจีวรที่มีการแตกต่างกัน การแสดงท่าทางพระวรกายการยืน นั่ง เดิน นอนที่แตกต่างกัน เป็นต้น แต่ก็ยังมีหลักการสร้างตามแบบแผนที่ปรากฏในพระคัมภีร์ มหาปุริสลักษณะ^๙ ได้ยกมากล่าวใน ลักษณะสูตร เป็นประการสำคัญ ในยุคปัจจุบันการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก ตลอดความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการพัฒนานวัตกรรมหลาย ๆ แขนง มาสร้างสรรค์แบบผสมผสานใช้วัสดุหลากหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นวัสดุสังเคราะห์ที่เกิดจากห้องทดลอง ซึ่งต่างจากกันในศตวรรษที่ผ่านมาส่วนมากจะเป็นวัสดุที่ได้จากธรรมชาติ และวัสดุโลหะธาตุ ที่เป็นเหตุที่เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก ผู้ผลิตงานพุทธศิลป์ก็มีแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งาน ซึ่งได้ตีความในเชิงพุทธปรัชญาได้หลากหลายมากยิ่งขึ้นเหมือนดังแต่ก่อนตามประเพณีนิยมที่ผ่านมา แต่ก็ยังรักษาความหมายในหลักของ “พุทธธรรม” เสมอมาโดยตลอด

^๖ จารุวรรณ พึ่งเทียร, **พุทธศิลป์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ ๓ / ๒๕๕๕), หน้า ๑๙๙.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

^๘ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิสกุล, **ท่องเที่ยวอารยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธุรกิจก้าวหน้า, ๒๕๓๙), หน้า ๑๕๗.

^๙ ม.ม. (ไทย) ๒/๓๘๒/๒๗๓.

ประเทศไทยเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนาคนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา กับชีวิตคนไทยจึงแยกจากกันไม่ออกและยังได้เป็นรากฐานแห่งวัฒนธรรมจารีตประเพณีที่ดั่งามของประเทศพระพุทธศาสนา จึงเป็นวิถีชีวิตของคนไทยเรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การศึกษาเรื่องพระพุทธศาสนาจึงเป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคนเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อนำมา พัฒนาคุณภาพชีวิตทางด้านจริยธรรมอันจะนำมาสู่การแก้ปัญหาของชีวิต และสังคมต่อไป พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์เอาไว้เพื่อก่อให้เกิดความสัมฤทธิ์ผลในด้านการปฏิบัติ เพื่อให้ถึงจุดหมายหมายของชีวิตที่ดั่งาม เรียกว่า อริยมรรคกับไตรสิกขา^๑ จากมรรคมีองค์ ๘^๒ ประการสู่ไตรสิกขา และผลแห่งความเป็นผู้ฉลาดในหัตถกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งชื่อว่าศิลปะ (ศิลป์) เพราะอรรถว่า อันบุคคลพึงศึกษาโดยอุบายทั้งหลายเหล่านั้น ๆ ในมงคลสูตร^๓ นั้นถือว่าเป็นระบบการปฏิบัติธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์มีขอบเขตครอบคลุมทั้งหมด และเป็นการนำเอาเนื้อหาของพระพุทธธรรม ไปใช้อย่างบริบูรณ์ จึงเป็นหมวดธรรมที่มาตรฐาน เหมาะสำหรับการแสดงหลักในการปฏิบัติ และใช้เป็นแม่บทในการบรรยายหัวข้อในการวิจัยโครงการดุขุณิพนธ์ฉบับนี้

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าสมควรอย่างยิ่งที่จะเลือกเรื่องนี้ในการทำดุขุณิพนธ์ เพราะว่าการศึกษากการพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมของวัดพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร เป็นการบูรณาการของพระพุทธศาสนากับงานด้านศิลปะโดยใช้คำว่า “พุทธศิลป์” ในรูปแบบของความงาม ที่สื่อสารในทางด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และปฏิมกรรมที่ปรากฏอยู่ในวัดพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร และสิ่งสำคัญการใช้ชีวิตของชาวพุทธที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนารวมถึง การทำนุบำรุงพระพุทธรูปศาสนานับเป็นเรื่องที่เป็นมงคลแก่ชีวิต

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมของวัดพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๓ ข้อ คือ

๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และลักษณะของพุทธศิลป์ของวัดพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร

๒.๒ เพื่อพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมของวัดพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร

๒.๓ เพื่อนำเสนอพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมของวัดพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๐, ฉบับปรับขยาย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ผลิติณม, ๒๕๕๗), หน้า ๕๔๔.

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๙-๓๓๐/๒๕๗-๒๕๘., ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๖๒/๕๐๐-๕๐๓., ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๒๓-๓๒๕/๓๙๐-๔๒๔., อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๘๖-๕๐๗/๓๗๑-๓๘๔.

^๓ ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๑-๑๓-๖-๙., ชุ.ช.อ. (ไทย) ๑-๑๓/๑๓๓-๒๓๐.

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเผยแพร่พุทธศิลป์ ของวัดพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับวัดที่ได้กำหนดในนิยามศัพท์ คือ วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนันทาราม วรวิหาร และการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และข้อมูลพุทธนวัตกรรมการสื่อสารการเผยแพร่พุทธศิลป์ จากนั้นนำผลการวิจัยมาวิเคราะห์เพื่อนำเสนอพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเผยแพร่พุทธศิลป์ และนำเสนอเป็นสารสนเทศสู่ประชาชนผู้สนใจต่อไป

๓.๑ กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ในเรื่องที่เกี่ยวข้องใน พระไตรปิฎก และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ วารสาร ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์ งานวิจัย สิ่งพิมพ์ เอกสารอื่น ๆ ที่ไม่ได้ตีพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และข้อมูลชนิดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๒. ศึกษา วิเคราะห์ อธิบายความ ตีความ ประวัติพระอารามหลวง พุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเผยแพร่พุทธศิลป์ของวัดในเขตกรุงเทพมหานคร ได้แก่ วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนันทาราม วรวิหาร มาเป็นข้อมูลในการสื่อสารงานพุทธศิลป์

๓. สรุปและนำเสนอสาระสำคัญที่ได้วิเคราะห์แล้ว และสร้างแบบสอบถามส่วนที่ ๔ พุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเผยแพร่พุทธศิลป์ของวัดในเขตกรุงเทพมหานคร ได้แก่ วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนันทาราม วรวิหาร และผู้เชี่ยวชาญทางการออกแบบศิลปะ เพื่อเผยแพร่ทางช่องทางการนำเสนอต่อสาธารณชน

๔. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากบุคคลากรที่เกี่ยวข้องกับวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร วัดเทพธิดาราม วรวิหาร วัดราชนันทาราม วรวิหาร และผู้เชี่ยวชาญทางการออกแบบทางศิลปะ

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับพุทธศิลป์ที่อยู่ในวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร, วัดเทพธิดารามวรวิหาร และวัดราชนันทารามวรวิหาร ประกอบไปด้วย ข้อมูลทั่วไปได้แก่ ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ ฉายา (นามสกุล) ตำแหน่ง (สถานภาพปัจจุบัน) สถานที่สัมภาษณ์ และวันที่ให้สัมภาษณ์ โดยแบบสัมภาษณ์นี้ ผู้วิจัยร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง พัฒนาขึ้นมาเพื่อวัดการสื่อสารการเผยแพร่พุทธศิลป์ของพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับคำถามเรื่องพุทธนวัตกรรมการเผยแพร่พุทธศิลป์ จำนวน ๕ ข้อ เพื่อใช้ในการวัดประสิทธิผลของพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อเผยแพร่พุทธศิลป์ของวัดในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนันทาราม วรวิหาร

๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในขั้นเตรียมการ และประสานงานกับบุคคลกรที่เกี่ยวข้องภายใน วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร, วัดเทพธิดารามวรวิหาร และวัดราชนันทารามวรวิหาร รวมทั้งประชาชนที่อยู่ในวัดทั่วไปในขั้นดำเนินการ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) บุคคลกรที่เกี่ยวข้องภายใน วัดราชโอรสารามราชวรวิหาร วัดเทพธิดา

ราม วรวิหาร และวัดราชนัคดารามวรวิหาร รวมทั้งข้อเสนอแนะที่ต้องการให้มีเพิ่มเติม หรือเปลี่ยนแปลงผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่รวบรวมจากการสัมภาษณ์มาตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องอีกครั้ง ก่อนบันทึกและจัดระบบเพื่อการวิเคราะห์ โดยใช้ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ควบคู่กับข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากเอกสาร คัมภีร์พระไตรปิฎก หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย บทความวิชาการ และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งตีความและเชื่อมโยงข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อทำความเข้าใจมุมมองเกี่ยวกับการพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่พุทธศิลป์ของ วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และ วัดราชนัคดาราม วรวิหาร จากนั้นจึงสังเคราะห์ เรียบเรียง และสรุปผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม พร้อมทั้งจัดหมวดหมู่ข้อมูล ตีความเชิงพรรณนา และเชื่อมโยงข้อค้นพบให้เป็นองค์ความรู้ที่เป็นระบบ สามารถตอบปัญหาการวิจัยและนำไปใช้ประโยชน์เชิงปฏิบัติได้จริง ตลอดจนพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดสำหรับการสื่อสารในอนาคตต่อไป

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลจากรายละเอียดของแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Form) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ว่ามีความเห็นอย่างไรกับ พุทธศิลป์ที่มีอยู่ในวัดวัดราชโอรสารามราช วรวิหาร, วัดเทพธิดาราม วรวิหาร วัดราชนัคดาราม วรวิหาร และผู้เชี่ยวชาญทางด้านการออกแบบทางศิลปะ คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากรในการวิจัยเชิงคุณภาพยังมีเป้าหมายเพื่อจัดระบบ และกลุ่มก้อนของข้อมูล การแสดงความสัมพันธ์ความเชื่อมโยงของข้อมูล การตีความและหาข้อสรุป เป็นการอธิบายปรากฏการณ์ ที่ศึกษาอย่างลึกซึ้งในมุมมองของคนที่สามารถตรวจสอบได้ และมีความน่าเชื่อถือสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้ ๒ วิธี คือ

๑. วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเขียนแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยข้อมูลนั้นได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ที่ผู้วิจัยบันทึกไว้

๒. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นการวิเคราะห์ตีความข้อมูลที่ได้จากการศึกษาของผู้วิจัยแล้วนำมาเรียบเรียงเป็นถ้อยคำพรรณนา ซึ่งข้อมูลได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ที่ผู้วิจัยบันทึกไว้

คัดลอกข้อความและบันทึกอย่างละเอียด เพื่อตีความและกำหนดประเด็นที่สำคัญได้อย่างถูกต้องและเชื่อถือได้ แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งในการวิเคราะห์เนื้อหานี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการถอดข้อความทั้งหมดในภาพรวม แล้วนำข้อความทั้งหมดมาวิเคราะห์ในแต่ละประเด็น เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างถูกต้อง

๔. ผลการวิจัย

พุทธศิลป์ของพระอารามหลวงทั้งสามแห่งมีเอกลักษณ์โดดเด่นด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม อันสะท้อนบริบททางสังคม วัฒนธรรม และศรัทธาในยุคสมัยนั้น อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นกลไกการสื่อสารหลักธรรมผ่านรูปแบบศิลปกรรมอย่างมีนัยสำคัญ จากข้อค้นพบดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอพุทธนวัตกรรมการสื่อสารในรูปแบบ “คู่มือการนำชมพุทธศิลป์” ของพระอารามหลวงทั้งสามแห่ง เพื่อส่งเสริมความเข้าใจเชิงสุนทรียะ สร้างการเรียนรู้ที่เป็นระบบ และสนับสนุนการเผยแพร่คุณค่าพุทธศิลป์สู่สาธารณชนอย่างยั่งยืนผลการวิจัยพบว่า

๔.๑ การศึกษาประวัติความเป็นมาพุทธศิลป์ของพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร มุ่งทำความเข้าใจพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และรูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏใน วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร วัดเทพธิดาราม

วรวิหาร และ วัดราชนันทาราม วรวิหาร ซึ่งล้วนมีความสัมพันธ์โดยตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) และสะท้อนแนวคิดด้านการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น วัดราชโอรสารามเป็นวัดเก่าที่มีมาตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา และได้รับการปฏิสังขรณ์ครั้งสำคัญในรัชกาลที่ ๓ จนกลายเป็นพระอารามหลวงประจำรัชกาล พุทธศิลป์ที่ปรากฏจึงเป็นจุดเปลี่ยนผ่านจากรูปแบบประเพณีนิยมที่สืบทอดจากอยุธยาสู่ “รูปแบบพระราชนิยม” ที่เน้นความเรียบง่าย ผสมผสานอิทธิพลศิลปะจีนอย่างเด่นชัด ทั้งในโครงสร้างสถาปัตยกรรม การตกแต่ง และรูปแบบพระพุทธรูปปฏิมาวัดเทพธิดาราม วรวิหาร เป็นพระอารามหลวงที่ทรงสถาปนาเพื่อเฉลิมพระเกียรติกรมหมื่นอัครสุตาเทพ เดิมชื่อวัดพระยาไกรสวนหลวง การสถาปนาวัดแห่งนี้สะท้อนบทบาทของพระราชสำนักในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและเชื่อมโยงสถาบันพระมหากษัตริย์กับศิลปกรรมทางศาสนา พุทธศิลป์ของวัดมีลักษณะงดงามแบบพระราชนิยม โดยเฉพาะงานสถาปัตยกรรมที่ลดทอนองค์ประกอบหลังคาแบบเดิมและงานจิตรกรรมที่ได้รับอิทธิพลลวดลายจีน ควบคู่กับการถ่ายทอดเรื่องราวทางพุทธศาสนาส่วนวัดราชนันทาราม วรวิหาร ทรงสถาปนาเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าโสมนัสสวัสดินาวดี เดิมเรียกว่า “วัดใหม่พระองค์เจ้าโสมนัส” วัดแห่งนี้สะท้อนแนวคิดการสร้างสรรค์พุทธศิลป์เพื่อเทิดพระเกียรติและประกาศพระราชศรัทธาอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการสร้างสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์ และการออกแบบองค์ประกอบศิลป์ที่แสดงถึงความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและการติดต่อค้าขายในสมัยนั้นสรุปได้ว่าพุทธศิลป์ของพระอารามหลวงทั้งสามแห่งแสดงให้เห็นพัฒนาการสำคัญของศิลปกรรมในรัชกาลที่ ๓ ซึ่งก่อให้เกิด ๓ รูปแบบหลักในยุครัตนโกสินทร์ ได้แก่ (๑) ด้านสถาปัตยกรรม ที่ปรับเปลี่ยนจากแบบอยุธยาสู่ความเรียบง่ายและรับอิทธิพลจีน (๒) ด้านจิตรกรรม ที่ผสมผสานลวดลายและคติความเชื่อจากจีนเข้ากับเนื้อหาทางพุทธศาสนา และ (๓) ด้านปฏิมากรรม ที่พัฒนารูปแบบพระพุทธรูปให้มีลักษณะเฉพาะตามคตินิยมของยุคสมัย อันสะท้อนบทบาทของพระมหากษัตริย์ในฐานะองค์ศาสนูปถัมภก และทำให้พุทธศิลป์ในรัชกาลที่ ๓ มีเอกลักษณ์โดดเด่นในประวัติศาสตร์ศิลปะไทย

๔.๒ การพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเผยแพร่พุทธศิลป์ แบ่งเป็น ๓ ประเภท ๑) ด้านสถาปัตยกรรม คือ เป็นสิ่งปลูกสร้างที่เกิดขึ้นเฉพาะในรัชกาลที่ ๓ ที่เรียกว่า “รูปแบบพระราชนิยม” มีลักษณะสำคัญที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะจีน มีความแตกต่างจากรัชกาลที่มีมาแต่ก่อน คือ “รูปแบบประเพณีนิยม” ที่สืบทอดตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ๒) ทางด้านจิตรกรรม การเขียนภาพในพระอุโบสถ พระวิหาร และศาลาการเปรียญ ที่เกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๓ มีลักษณะที่สำคัญที่ได้รับอิทธิพลมาจากจีน แตกต่างจากงานจิตรกรรมที่เกิดขึ้นในรัชกาลก่อน ที่เขียนเรื่องราวในพระพุทธศาสนา เช่น พุทธประวัติ ชาดก ๓) ด้านปฏิมากรรม พระประธานในพระอุโบสถ มีลักษณะเฉพาะที่เกิดการสร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ ที่เรียกว่า “รูปแบบพระราชนิยม” มีพุทธลักษณะเรียกว่า “สัจจนิยม” มีพระพักตร์ที่เรียกว่า “พระพักตร์อย่างหุ่น” มีความแตกต่างจากรัชกาลก่อนที่ได้รับอิทธิพลจากปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย การสื่อสารเผยแพร่พุทธศิลป์ของพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร (วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร, วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนันทาราม วรวิหาร) เป็นผู้ส่งสาร เนื้อหาของสารเป็นรูปแบบของพุทธศิลป์ที่เกิดขึ้นเฉพาะในรัชกาลที่ ๓ ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในการสร้างพุทธศิลป์ในยุคสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีรูปแบบที่เรียกว่า “รูปแบบพระราชนิยม” สื่อสารเผยแพร่ผ่านช่องทางในการเข้าเยี่ยมชมพระอารามต่าง ๆ ของวัด มีการสื่อสารทางช่องทางสิ่งตีพิมพ์ และช่องทางสื่อสารทางอิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ สื่อสารไปให้ประชาชนผู้สนใจทั่วไป นักเรียน นิสิต นักศึกษา และนักท่องเที่ยวไทย และชาวต่างประเทศ

๔.๓ พุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่พุทธศิลป์ของวัดพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้นำเสนอในรูปแบบสิ่งพิมพ์ “คู่มือการนำชม พระอารามหลวง (วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร, วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนันทาราม วรวิหาร)” จัดพิมพ์เป็นภาคภาษาไทย และภาคภาษาอังกฤษ การนำเสนอพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่พุทธศิลป์ของพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานครครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พัฒนาในรูปแบบสิ่งพิมพ์เชิงวิชาการ คือ “คู่มือการนำชมพระอารามหลวง” ของ วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และ วัดราชนันทาราม วรวิหาร โดยจัดพิมพ์ทั้งภาคภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อขยายขอบเขตการสื่อสารสู่กลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ทั้งนักวิชาการ นักเรียน นิสิตนักศึกษา ตลอดจนประชาชนและนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศในเชิงวิเคราะห์ การจัดทำคู่มือดังกล่าวถือเป็น “พุทธนวัตกรรมการสื่อสาร” ที่แปลงองค์ความรู้ด้านพุทธศิลป์จากงานวิจัยเชิงลึกให้เป็นสื่อความรู้ที่เข้าถึงได้อย่างเป็นระบบ โดยทำหน้าที่เชื่อมโยงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม และหลักธรรมเข้าด้วยกัน ผ่านโครงสร้างเนื้อหาที่ชัดเจน เช่น ประวัติความเป็นมา ลักษณะเด่นด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และปฎิมากรรม ตลอดจนบริบททางสังคมวัฒนธรรมในรัชสมัยรัชกาลที่ ๓ คู่มือการนำชมมิได้เป็นเพียงเอกสารอธิบายสถานที่ แต่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเชิงตีความ (interpretive media) ที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจ “ความหมาย” ของพุทธศิลป์ในฐานะเครื่องมือสื่อสารหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การจัดทำในรูปแบบสองภาษา ยังสะท้อนมิติการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม (cross-cultural communication) ทำให้พุทธศิลป์ไทยสามารถถ่ายทอดคุณค่าในระดับสากล ดังนั้น การพัฒนาคู่มือการนำชมในเชิงวิชาการจึงเป็นกระบวนการบูรณาการองค์ความรู้ งานศิลปกรรม และศาสตร์การสื่อสารเข้าด้วยกันอย่างมีระบบ เป็นรูปธรรมของการเผยแพร่พุทธศิลป์ที่ยกระดับจากการรับชมเชิงทัศนศิลป์ไปสู่การเรียนรู้เชิงวิเคราะห์ สร้างความเข้าใจเชิงสุนทรีย์ควบคู่กับการเสริมสร้างศรัทธาและความตระหนักในคุณค่าทางพระพุทธศาสนาอย่างสมบูรณ์

๕. อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่ใช้ในการอธิบาย และตีความผลการศึกษาที่ได้เชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย รวมทั้งการเปรียบเทียบแนวคิด ทฤษฎี และผลการศึกษาที่เกี่ยวข้อง การวิจัยครั้งนี้มุ่งการศึกษา การพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่พุทธศิลป์ของวัดพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร (วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร, วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนันทาราม วรวิหาร) โดยการวิจัยครั้งนี้เน้นเชิงคุณภาพ และภาคสนาม ศึกษาประวัติความเป็นมา และลักษณะพุทธศิลป์ การพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่พุทธศิลป์ของวัดพระอารามหลวง และการนำเสนอพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่พุทธศิลป์ของวัดพระอารามหลวง เพื่อแสดงให้เห็นคุณค่าของพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่พุทธศิลป์ของวัดพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร (วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร, วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนันทาราม วรวิหาร) มีรายละเอียดดังนี้

๕.๑ การออกแบบพุทธศิลป์ที่เกิดขึ้น สามารถก่อให้เกิดการศึกษา และการเรียนรู้ ก่อให้เกิดความรู้สึกเลื่อมใสนำไปสู่ความศรัทธา และนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติในแนวทางที่พึงงามตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การศึกษามุ่งเน้นเรื่องปรัชญาในพุทธศิลป์ ประกอบไปด้วย งานด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และปฎิมากรรม พบว่าพุทธศิลป์ของวัดพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร (วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร, วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนันทาราม วรวิหาร) ที่มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ และในการสร้างใหม่ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีพุทธศิลป์ทางด้าน

สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ได้รับอิทธิพลศิลปะการสร้างจากจีน และปฎิมากรรม (พระพุทธรูป) มีพุทธลักษณะ ในรูปแบบ”พระราชนิยม” ที่มีการสร้างมีพุทธลักษณะ ที่เกิดขึ้นเฉพาะในรัชกาลที่ ๓

๕.๒ การศึกษาคติการสร้างพระพุทธรูป ที่มีความสอดคล้องกันกับ จุมพล เอี่ยมสะอาด ที่ศึกษาลักษณะสำคัญ วิเคราะห์หลักธรรมจากพุทธศิลป์ในยุคก่อสร้างพระพุทธรูป และศึกษาคติการสร้างในยุคปัจจุบัน โดยพุทธศิลป์ยุคแรกเกิดจากพุทธดำรัส เรื่องบุคคลที่ควรสร้างสฐูป มีการถวายเป็นการก่อสร้างด้วยวัสดุง่าย ๆ เช่น ไม้ ดิน หิน อิฐ ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอชาตศัตรู จนมาถึงพระเจ้าโกศกมหาราช มีคติการสร้างพระพุทธรูปปฎิมาพระพุทธรูป จะต้องประกอบไปด้วย มหาปฐิสลักษณ์ แสดงลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูป ในสมัยปัจจุบันจึงเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามคติสังนิยม คือ พุทธลักษณะรูปกายวิภาคของบุุคคลสามัญทั่วไป แต่จะแตกต่างกันไปตามภูมิศาสตร์ท้องถิ่นการสร้างนั้น ๆ พบว่า พุทธศิลป์ด้านพระปฎิมากรรม ของวัดพระอารามหลวง (วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร, วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนั้ดดาราม วรวิหาร) ที่เกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๓ มีพุทธลักษณะเฉพาะ คือ พระวรกายเพียวบาง พระพักตร์ค่อนข้างกลมกึ่งรูปไข่ พระเกศาขมวดเล็ก พระรัศมีเป็นเปลว พระขนงโก่ง มีเส้นขอบพระเนตร พระขนงป้ายเป็นแผ่นเช่นเดียวกับพระพุทธรูปสมัยอยุธยาตอนปลาย พระเนตรเปิดและมองตรง พระนาสิกค่อนข้างเล็กและโด่ง พระโอษฐ์เล็กแถมพระโอษฐ์เล็กน้อยจนเกือบเป็นเส้นตรง ลักษณะพระพักตร์ดังกล่าวเรียกว่า “พระพักตร์อย่างหุ่น” หรือแลดูอ่อนเยาว์ คือพระพักตร์คล้ายกับ “หน้าหุ่นละคร” หรือแสดงถึงความอ่อนเยาว์ และเป็นยุคเริ่มต้นไปสู่ที่มีการสร้างตามคติสังนิยม เรื่องวัสดุที่ใช้ในการหล่อพระพุทธรูปในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้มีการขุดพบแหล่งแร่ทองแดงที่ จ. นครราชสีมา ได้นำมาหล่อเป็นพระพุทธรูป และหล่อหลังคาโลหะปราสาทที่วัดราชนั้ดดาราม

๕.๓ การศึกษาพุทธศิลป์ด้านจิตรกรรมที่มีความสอดคล้องกันพบว่า วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร พุทธศิลป์ด้านจิตรกรรมมีรูปแบบ และลักษณะการเขียนลงในช่องสี่เหลี่ยมแต่ละช่อง ไม่ได้เขียนเรื่องพุทธประวัติ ชาติก แต่การเขียนเป็นแบบศิลปะที่ได้รับอิทธิพลอย่างจีน เป็นเรื่องราวอย่างจีน เป็นภาพเครื่องบูชามงคลอย่างจีน เพทเจ้า สัตว์มงคล พืชพันธุ์ไม้มงคล แบบศิลปะอย่างจีน ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในสมัยรัตนโกสินทร์ และเป็นต้นแบบให้วัดอื่น ๆ ในการสร้างพุทธศิลป์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ และแฝงปรัชญาในเรื่องสัจธรรม และสิ่งที่เป็นมงคลแก่พุทธศาสนิกชนชาวไทย และบุคคลทั่วไปจากการศึกษาสุนทรียของพุทธศิลป์ ที่มีความสอดคล้องกันกับ พระมหารังสรรค์ กิตติปัญญา (ใจหาร) เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท ” สุนทรียศาสตร์แบบตะวันตกมีความเชื่อพื้นฐานที่แตกต่างกันไปตามทฤษฎีนั้น ๆ คุณสมบัติของวัตถุที่ถูกสร้างสรรค์ให้เกิดความงามต้องได้รับการชื่นชมที่สื่อสารถึงความงาม สื่อถึงคุณค่าทางศิลปะ ส่วนความงามทางพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความงามในสองมิติ คือ ความงามในธรรม เป็นคุณสมบัติของธรรมะ ซึ่งปรากฏต่อการรับรู้ของมนุษย์ผู้ทรงศีล ทรงธรรม อีกมิติที่สองคือความงามทางโลกจัดเป็นความงามทางวัตถุตามโลกียะ มิได้เข้าถึงความงามที่แท้จริง ที่สามารถมีความเสื่อม และการดับสูญไป ผู้วิจัยพบว่า ความสุนทรียของพุทธศิลป์ ที่เกิดขึ้นในรัชสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นความงามที่มีรูปแบบ และลักษณะศิลปะอย่างจีน ที่แฝงปรัชญาสุนทรียศาสตร์ในความงามอย่างจีน และเป็นการเชื่อมโยงไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปในตัวก่อให้เกิดความศรัทธา เลื่อมใส ถึงแม้จะเข้าถึงในความงามที่แท้จริงไม่ ก็มีความเสื่อม และดับสูญไปก็ตามกาลเวลา อีกประการหนึ่งคตินิยมการสร้างพุทธศิลป์จะมีความหมายของ คติสังนิยม ในความเชื่อ มีความศรัทธา และอยู่ในบริบทที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ ยุครัตนโกสินทร์

๖. องค์ความรู้จากการวิจัย

การพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่วัฒนศิลป์ของพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร ได้แก่ วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และ วัดราชนันทาราม วรวิหาร สะท้อนพัฒนาการทางศิลปกรรมที่โดดเด่นในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะรัชกาลที่ ๓ ซึ่งก่อให้เกิดรูปแบบพุทธศิลป์ที่แตกต่างจากอดีตอย่างชัดเจน ทั้งด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรมจากการศึกษา สามารถจำแนกรูปแบบการสร้างงานพุทธศิลป์ได้ ๓ ลักษณะสำคัญ ได้แก่

(๑) **แบบไทยประเพณี** เป็นรูปแบบที่สืบทอดจากอยุธยาตอนปลาย โครงสร้างสถาปัตยกรรมเป็นเครื่องไม้ มีข้อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันแกะสลักลวดลายกระหนก ลงรักปิดทองประดับกระจกสี จิตรกรรมเน้นเรื่องพุทธประวัติ ชาดก และไตรภูมิ ส่วนพระประธานมีพุทธลักษณะตามแบบอยุธยาตอนปลาย

(๒) **แบบผสมไทยประเพณีกับพระราชนิยม** ปรากฏชัดที่วัดราชนันทาราม วรวิหาร โดยยังคงองค์ประกอบไทยประเพณี เช่น โครงหลังคาและหน้าบันไม้แกะสลัก แต่พัฒนาโครงสร้างใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เช่น การใช้เสาขนาดใหญ่ ไม่มีบัวหัวเสาและคันทวย และมีฟาโลรับน้ำหนักชายคา จิตรกรรมมีทั้งพุทธประวัติและแนวคิดใหม่ เช่น การจำลองจักรวาล ท้องฟ้า พระอาทิตย์ และเทวดาในลักษณะเหมือนจริง

(๓) **แบบพระราชนิยม** ปรากฏเด่นที่วัดราชโอรสารามและวัดเทพธิดาราม ได้รับอิทธิพลศิลปะจีนหรือ “เก้งจีน” สถาปัตยกรรมไม่มีข้อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันก่ออิฐถือปูน ประดับกระเบื้องเคลือบลวดลายจีน มีฟาโลและเสาฟาโลขนาดใหญ่รองรับโครงสร้างอย่างมั่นคง

โดยสรุป พุทธศิลป์ทั้งสามรูปแบบเป็นพัฒนาการเชิงนวัตกรรมที่สะท้อนการปรับตัวทางศิลปกรรมตามบริบทสังคมและวัฒนธรรมในรัชกาลที่ ๓ และทำหน้าที่เป็นสื่อกลางถ่ายทอดคตินิยม ความเชื่อ และอัตลักษณ์ของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรมและมีเอกลักษณ์เฉพาะยุคสมัยสรุปได้ดังนี้

๑) แหล่งสาร (Source) ผู้ส่งสาร ในสถานะภาพปัจจุบัน คือวัดและบุคลากรในวัด เช่น พระภิกษุสงฆ์ ที่จำพรรษาในแต่ละวัด เจ้าหน้าที่ดูแล และผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องของพุทธสถานแต่ละวัด ทำหน้าที่ดูแลการให้คำอธิบายประวัติความเป็นมา และพุทธศิลป์ของวัดในเบื้องต้น แก่ผู้เข้าเยี่ยมชม และทำหน้าที่ตอบคำถามที่เกิดข้อสงสัย จากในสื่อออนไลน์ โดยผู้ส่งสารควรมีคุณสมบัติดังนี้ ๑) ทักษะในการสื่อสาร (Communication Skill) ๒) ทักษะคติ (Attitude) ๓) ความรู้ (Knowledge) ๔) ระบบสังคม (Social System) ๕) ระบบวัฒนธรรม (Culture) ในปัจจุบันนี้ พระภิกษุสงฆ์ และเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องสามารถทำหน้าที่ ในการให้คำอธิบายเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัด และพุทธศิลป์ในเบื้องต้นได้ดีพอสมควร

๒) สาร (Message) เนื้อหาของงานพุทธศิลป์ โดยแบ่งพุทธศิลป์ออกเป็น ๓ รูปแบบ คือ ๑) รูปแบบ “ไทยประเพณี” ที่ได้รับอิทธิพลงานช่างจากสมัยอยุธยาตอนปลาย ๒) รูปแบบผสม “ไทยประเพณีกับพระราชนิยม” ที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ มาผสมกับงานแบบดั้งเดิม ๓) รูปแบบ “พระราชนิยม” เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๓ ที่ได้รับอิทธิพลจากจีน ทั้งนี้รูปแบบดังกล่าว สามารถแบ่งลักษณะพุทธศิลป์ออกเป็นอีก ๓ ลักษณะเนื้อหา คือ ๑) พุทธศิลป์ทางด้านสถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ในวัด ๒) ทางด้านจิตรกรรม ภาพเขียนในพระอุโบสถ พระวิหาร และศาลาการเปรียญ ๓) ทางด้านปฏิมากรรมพระพุทธรูปในพระอุโบสถ พระวิหาร และศาลาการเปรียญ ที่มีอยู่ในวัด

๓) ช่องทาง (Channel) ช่องทางในการสื่อสาร และรับการสื่อสาร นอกจากการเข้าไปเยี่ยมชมในวัดหลวงทั้ง ๓ วัดนี้จะได้เห็นพุทธศิลป์ด้วยตาของผู้เยี่ยมชม และการซาบซึ้งในความงามของพุทธศิลป์ ของความงามที่มีสุนทรีย์ในความงามของพุทธศิลป์ ได้โดยตรงแล้ว โดยสถานะภาพปัจจุบันนี้การสื่อสาร และรับการสื่อสาร สามารถเข้าถึงได้โดยง่าย และเป็นการเข้าถึงของแหล่งสารนั้น ๆ คือการสื่อสารทางอิเล็กทรอนิกส์ ออนไลน์ ทางเว็บไซต์ต่าง ๆ

ของวัด และทางสถาบันการศึกษาต่าง ๆ จะมีการสื่อสาร และการโต้ตอบทั้ง ๒ ทางทั้งผู้ให้ข้อมูลความรู้ และผู้ค้นหาข้อมูล ซึ่งเป็นวิธีที่สะดวกในเรื่องเวลา อาจจะใช้เวลาในการค้นหาข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ แต่สิ่งที่สำคัญในการเข้าถึงแต่ละชาตอรรถรสของการเข้าถึงในเรื่องของความงาม ความซาบซึ้งทางสุนทรีย์ของงานพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่าที่มีผลทางด้านจิตใจ และการซาบซึ้งในพุทธคุณ และสิ่งที่เป็นมงคลแก่ชีวิตเราท่านทั้งหลาย และสื่อสิ่งพิมพ์ หนังสือเผยแพร่พุทธศิลป์ ป้ายปิดประกาศต่าง ๆ ที่เผยแพร่กิจกรรมของวัด

๔) ผู้รับสาร (Receiver) ผู้รับสาร ในที่นี้หมายถึง นักเรียน นักศึกษา ประชาชน นักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างประเทศ จะมีความแตกต่าง และความเข้าใจในเรื่องงานพุทธศิลป์ การมีพื้นฐานในบริบทที่ไม่เหมือนกัน เช่น คนไทยกับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่แตกต่างกัน และความหลากหลายในแต่ละบุคคลตามคุณสมบัติดังนี้ ๑) ทักษะในการสื่อสาร (Communication Skill) ๒) ทักษะคติ (Attitude) ๓) ความรู้ (Knowledge) ๔) ระบบสังคม (Social System) ๕) ระบบวัฒนธรรม (Culture) แต่ผลที่ได้รับที่เหมือนกัน คือ การเข้าถึงในความงาม และความซาบซึ้งในความงามทางสุนทรีย์ของพุทธศิลป์ และมีผลทางด้านจิตใจ และความสงบสุขทางจิตใจ

๕) คู่มือการนำชม (Guidebook) คู่มือการนำชม (Guidebook) เป็นหนังสือสิ่งพิมพ์ ที่จะช่วยสร้างความเข้าใจในความงาม และความสุนทรีย์ของพุทธศิลป์ที่มีปรากฏในพระอารามหลวงทั้ง ๓ วัด ว่าพุทธศิลป์มีความงามอย่างไร โดยจะอธิบายให้เห็นภาพงานพุทธศิลป์ของสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม อธิบายรูปแบบลักษณะของงานที่จะเข้าไปเชื่อมโยงการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ให้เข้าใจได้ง่ายทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ รวมทั้งการตีความของการสื่อสารจากศิลปะจีนไปพร้อมกันกับการสื่อสารของศิลปะไทย ที่สื่อสารเรื่องพุทธคุณ และสิ่งที่เป็นมงคลแก่ผู้เข้ามาเยี่ยมชม

สรุป การศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถสร้างเป็นโมเดล คือ S - M - C - R - G อธิบายการใช้อักษรย่อได้ดังนี้

๑) S = เป็นแหล่งสาร (Source) คือ พระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร (วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร, วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนันทาราม วรวิหาร) มีงานพุทธศิลป์ปรากฏให้เป็นแหล่งที่เรียนรู้ ได้ศึกษาทางด้านพระพุทธรูป ประติมากรรม ศิลปะ การพัฒนาทางนวัตกรรมการพุทธศิลป์ของงานด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม ที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ที่ไม่เคยมีมาก่อนในอดีตงานพุทธศิลป์

๒) M = เนื้อหาของสาร (Message) คือ ลักษณะ และรูปแบบของงานพุทธศิลป์ ที่ปรากฏของพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร (วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร, วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนันทาราม วรวิหาร) เป็นพุทธศิลป์ที่ได้รับอิทธิพลจากจีน นำมาใช้ร่วมกับศิลปะไทยอย่างงดงามถือเป็นการพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารทางพุทธศิลป์ ที่เกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๓ ที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน และเป็นต้นแบบในการสร้างงานพุทธศิลป์แก่วัดอื่น ๆ ในสมัยนั้น

๓) C = ช่องทางในการสื่อสาร (Channel) คือ นอกจากการเข้าเยี่ยมชมของพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร (วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร, วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนันทาราม วรวิหาร) ยังมีการสื่อสารทางสิ่งพิมพ์ ป้ายปิดประกาศ และการเข้าถึงทางการสื่อสารทางช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ เว็บไซต์ เว็บเพจที่เผยแพร่กิจกรรมของวัด และสื่อทางออนไลน์ต่าง ๆ ที่สามารถเข้าถึงได้โต้ตอบทั้งสองทางอย่างรวดเร็ว

๔) R = ผู้รับสาร (Receiver) คือ นักเรียน นักศึกษา ประชาชน นักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างประเทศ ผู้ที่สนใจเข้าเยี่ยมชมพุทธศิลป์ของพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร (วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร, วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนันทาราม วรวิหาร)

๕) G = คู่มือการนำชม (Guidebook) คือ สิ่งพิมพ์ที่เป็นหนังสืออธิบายงานพุทธศิลป์ ตั้งแต่ประวัติความเป็นมาของวัด ลักษณะ และรูปแบบงานพุทธศิลป์ที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ การเกิดนวัตกรรมการสื่อสารพุทธศิลป์ อธิบายให้เข้าใจถึงความงามทางสุนทรีย์ เพื่อให้เข้าถึง และเชื่อมโยงไปยังการเผยแพร่ของพระพุทธรูปศาสนา และการอธิบายศิลปะจีนที่สื่อสารความหมายในสิ่งที่เป็นมงคล

S	M	C	R	G
SOURCE	MESSAGE	CHANNEL	RECEIVER	GUIDEBOOK
Royal Temple Monks	Buddhist art style	Visit tourist Tourist Online	Tourist Generalpublic	Guidebook

ภาพที่ ๑ โมเดล S - M - C - R - G

๗. สรุป

การศึกษาการพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่พุทธศิลป์ของวัดพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร (วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร, วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนันทาราม วรวิหาร) การพัฒนาสร้างงานพุทธนวัตกรรมสามารถทำการออกแบบการสร้างสรรค์ได้ แต่ต้องได้รับการพิจารณาพุทธศิลป์ที่ออกแบบจากหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลพระอารามหลวงโดยตรง คือกรมศิลปากร ซึ่งต้องดูระเบียบข้อกำหนดของทางราชการก่อนที่จะดำเนินงานใด ๆ ก่อนที่จะมีผลกระทบของงานพุทธศิลป์ในพระอารามหลวง สิ่งที่ต้องส่งเสริม คือการสื่อสารให้เห็นความสำคัญของพุทธศิลป์ แก่ชุมชน คนในสังคมปัจจุบัน และการสร้างการตระหนักรู้ถึงคุณค่าที่ถือว่าเป็นแหล่งทางโบราณคดีที่มีความสำคัญของพุทธศิลป์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ให้ตระหนักรู้เรื่องการอนุรักษ์ การมีจิตสำนึกที่อยู่ร่วมกันในสังคม ตลอดจนการดำรงอยู่สืบต่อไปของพุทธศาสนากับชุมชนพุทธศิลป์ด้านปฎิมากรรมที่เกิดขึ้นในรัชสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงแม้การสร้างพระพุทธรูปที่ต้องอ้างอิงการสร้างตามแบบอย่างมหาปฐิสลัลักษณะ แต่ก็มีความแตกต่างทางด้านพุทธลักษณะที่เกิดขึ้นเฉพาะรัชกาลที่ ๓ คือ พระวรกายเพียวบาง พระพักตร์ค่อนข้างกลมกึ่งรูปไข่ พระเศวตผดเล็ก พระรัศมีเป็นเปลว พระขนงโก่ง มีเส้นขอบพระเนตร พระขนงป้ายเป็นแผ่นเช่นเดียวกับพระพุทธรูปสมัยอยุธยาตอนปลาย พระเนตรเปิดและมองตรง พระนาสิกค่อนข้างเล็กและโด่ง พระโอษฐ์เล็กแถมพระโอษฐ์เล็กน้อยจนเกือบเป็นเส้นตรง ลักษณะพระพักตร์ดังกล่าวเรียกว่า “พระพักตร์อย่างหุ่น” หรือแลดูอ่อนเยาว์ มีคติการสร้างเริ่มแรก “แบบสัจนิยม” ที่เห็นได้จากพระพุทธรูปที่ประดิษฐานในพระอุโบสถ วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร, วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนันทาราม วรวิหาร และจะเห็นพระพุทธรูปลักษณะแบบสัจนิยม ได้เด่นชัดในสมัยรัชกาลที่ ๔

๘. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่องการพัฒนาพุทธนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่พุทธศิลป์ของวัดพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร (วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร, วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนันทาราม วรวิหาร) ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัยนำมาเป็นข้อเสนอแนะได้โดยตรง ดังนี้

๑. แหล่งสาร ที่เป็นบุคลากร หรือผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องของวัด จะทำการสื่อสารออกไปต้องมีทักษะในความรู้เรื่องพุทธศิลป์ และเข้าใจทางประวัติศาสตร์ของพระอารามหลวงอย่างถูกต้อง แม่นยำในข้อมูล และความสำคัญที่เป็นจุดเด่นของพระอารามหลวงนั้น ๆ เพื่อสื่อสารออกไปแก่ผู้รับข้อมูลของสารนั้น ๆ อย่างถูกต้องชัดเจนไม่มีข้อสงสัยใด ๆ

๒. การสร้างช่องทางในการสื่อสารของพุทธศิลป์ใหม่ ๆ เช่น อาจจะทำกิจกรรมการนำชมพุทธศิลป์ โดยมีการร่วมมือเกิดเป็นจิตอาสา ทั้งภาคเอกชน หน่วยงานทางราชการ และชุมชนในท้องถิ่นใกล้เคียงมีความร่วมมือถือเป็นการบูรณาการที่ยั่งยืน การจัดทำกิจกรรมต้องมีความสม่ำเสมอในกิจกรรม และต่อเนื่อง และมีการทำสื่อทางออนไลน์อย่างสม่ำเสมอ มีการสื่อสารข้อมูลใหม่ ๆ ให้มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา

๓. การพัฒนาพุทธนวัตกรรมการพุทธศิลป์ของวัดพระอารามหลวงนั้นต้องศึกษาภาวะเปรียบเทียบข้อปฏิบัติของทางราชการให้เข้าใจเสียก่อน แต่ควรที่จะมุ่งเน้นไปในแนวทางการอนุรักษ์การรักษาแหล่งพุทธศิลป์ในทางโบราณคดี ที่เห็นคุณค่าความสำคัญ และการมีจิตสำนึกให้เกิดขึ้นในสังคม

๔. การอนุรักษ์ดูแลพุทธศิลป์ของวัดพระอารามหลวง ที่ถือเป็นวัตถุสิ่งปลูกสร้างทางพุทธศาสนา อย่างหนึ่ง ก็เปรียบเสมือนการสืบรักษาของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปด้วยเหมือนกัน ที่มีผลทางด้านจิตใจต่อพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

๕. การนำเสนอพุทธนวัตกรรมการของผู้วิจัย คือ คู่มือการนำชมพุทธศิลป์ของพระอารามหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร (วัดราชโอรสาราม ราชวรวิหาร, วัดเทพธิดาราม วรวิหาร และวัดราชนันทาราม วรวิหาร) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับความรู้ความเข้าใจถึงความสำคัญ และความงามอย่างสุนทรีย์ของงานพุทธศิลป์ของผู้เข้ามาเยี่ยมชมทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติ ให้มีความเข้าใจตรงกันของผู้รับสารพุทธศิลป์ที่มีความหลากหลายของกลุ่มชน และที่สำคัญเพื่อความเป็นพุทธิกคุณ และเป็นมงคลแก่ชีวิตของผู้เข้าเยี่ยมชม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พุทธศิลป์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๖๑.

กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม, **ศิลปวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชนจำกัด (มหาชน) ๒๕๕๙.

จารุวรรณ พึ่งเที่ยร, **พุทธศิลป์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์ครั้งที่ ๓ /๒๕๕๕.

ม.จ.สุภัทรดิศ ดิสกุล, **ท่องอารยธรรม**, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธุรกิจก้าวหน้า, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔๐. ฉบับปรับขยาย กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ผลิตivism, ๒๕๕๗.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานที่มีต่อการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย
โรงเรียนบ้านเกาะแลหนัง จังหวัดสงขลา

Effect of Literature-based Learning Management on Preschool Children's
Executive Functions, Ban Koh Lae Nang School, Songkhla Province

สุพัฒนัชชา ชูแก้ว
Suphatchaya Chukaeo *

Received: March 3, 2026

Revised: April 22, 2026

Accepted: April 24, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาความสัมพันธ์ของการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน และ ๒) เปรียบเทียบการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน ประชากร ได้แก่ เด็กปฐมวัยชายและหญิงอายุระหว่าง ๕ - ๖ ปี ศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ ๓ จำนวน ๑๐ คน ในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ แบบกึ่งทดลองกลุ่มเดียวทดสอบก่อนและหลังการทดลอง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน จำนวน ๓๒ แผน และแบบทดสอบการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย จำนวน ๑๖ ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ยประชากร ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประชากร ค่าความแตกต่าง และ ค่าสถิติไค-สแควร์

ผลการวิจัยพบว่า ๑) การคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานมีความสัมพันธ์กัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ ๒) เด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน มีการคิดเชิงบริหารสูงกว่าก่อนได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน ทั้งโดยภาพรวมและรายด้าน ด้านการริเริ่ม เท่ากับ ๒.๑๐ (D=๒.๑๐) ด้านการวางแผนดำเนินการ เท่ากับ ๒.๔๐ (D=๒.๔๐) ด้านการมุ่งเป้าหมาย เท่ากับ ๒.๒๐ (D=๒.๒๐) และด้านการประเมินตนเอง เท่ากับ ๒.๒๐ (D=๒.๒๐)

คำสำคัญ : การจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน, การคิดเชิงบริหาร, เด็กปฐมวัย

* สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร Master of Education (Early Childhood Education) Phranakhon Rajabhat University. Email: subaaer122@gmail.com เบอร์โทรศัพท์ ๐๙๔-๕๓๒-๒๖๙๓

Abstract

This research aimed to 1) study the correlation between preschool children's executive functions before and after implementing literature-based learning management, and 2) compare preschool children's executive functions before and after implementing literature-based learning management. The population consisted of 10 preschool children, boys and girls, aged 5–6 years, who studied in Kindergarten 3 in the second semester of the academic year 2024. This quasi-experimental research employed a one-group pretest-posttest design. The research instruments included 32 literature-based learning management lesson plans and a preschool children's executive functions test consisting of 16 items. The statistics used for data analysis were mean, standard deviation, differences, and chi-square.

The research findings revealed that 1) preschool children's executive functions before and after implementing literature-based learning management were correlated at the statistically significant level of .05; and 2) preschool children's executive functions after implementing literature-based learning management were higher than before the experiment, both overall and each aspect: initiation ($D = 2.10$), planning ($D = 2.40$), goal-directed persistence ($D = 2.20$), and self-monitoring ($D = 2.20$).

Keywords: Literature-based Learning, Executive Functions, Preschool Children

๑. บทนำ

ในยุคศตวรรษที่ ๒๑ เด็กปฐมวัยถือเป็นทรัพยากรสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในอนาคต โดยยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐ ได้เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในช่วงอายุ ๐-๖ ปี เพื่อส่งเสริมพัฒนาการรอบด้านทั้งร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาให้สมวัย เพื่อให้เกิดทักษะพื้นฐานในการเรียนรู้ที่ดีต่อเนื่องตลอดชีวิต ผ่านการเล่น ลงมือทำ คิดริเริ่ม วางแผนมุ่งสู่เป้าหมายความสำเร็จ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระบุว่า การพัฒนาเด็กปฐมวัยควรครอบคลุมสมรรถนะและคุณลักษณะที่ดีเหมาะสมกับวัย โดยเฉพาะทักษะทางสมอง ด้านความคิดความจำ การควบคุมอารมณ์ การวางแผนและการจัดระบบ การรู้จักประเมินตนเอง ล้วนเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการคิดเชิงบริหาร^๒

การคิดเชิงบริหารเป็นความสามารถระดับสูงของสมองและจิตใจในการควบคุมความคิด อารมณ์ และการกระทำ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย นักวิชาการหลายท่าน เช่น เพียเจต์ (Piaget) ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์มีความสามารถในการสร้างความรู้อยู่ในตัวเด็กตั้งแต่แรกเกิด เป็นกระบวนการที่เด็กสร้างโครงสร้างตามความคิดและปรับโครงสร้างสติปัญญา เด็กช่วงอายุ ๕-๖ ปี มีการรับรู้การคิดอย่างมีเหตุผล เริ่มมีความคิดรวบยอดและตัดสินใจของการกระทำ

^๒ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๘๐ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม) (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๖), หน้า ๔๑.

จากสิ่งที่เห็นภายนอก^๓ สอดคล้องกับมาตรฐานและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช ๒๕๖๐ ข้อที่ ๑๐ เด็กควร “มีความสามารถในการคิดที่เป็นพื้นฐานในการเรียนรู้” ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาทักษะทางสติปัญญาในด้านต่าง ๆ ต่อไป^๔

เด็กปฐมวัยช่วงวัย ๓-๖ ปี มีพัฒนาการด้านสติปัญญาที่เกี่ยวกับความคิดความเข้าใจ การที่เด็กได้คิดริเริ่มวางแผนและลงมือปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง ก็จะไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ได้สำเร็จจนเกิดเป็นทักษะที่ติดตัวไปตลอด สอดคล้องกับบรุนเนอร์ (Bruner) เชื่อว่า เด็กเริ่มต้นเรียนรู้จากการกระทำแล้วจึงค่อยพัฒนาถึงขั้นการคิดและเข้าใจตามลำดับ^๕ ปัจจุบันมีการกล่าวถึงทักษะการคิดวิเคราะห์ การจัดการกับปัญหาที่ซับซ้อน การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้ และการปรับตัวผ่านความคิด ซึ่งสัมพันธ์กับการคิดเชิงบริหาร

การคิดเชิงบริหาร เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับสมองและการพัฒนาเด็กที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการทั่วโลก ซึ่งเกดิสซ์ จันทรขจร เห็นว่า เป็นกระบวนการทางสมองที่ทำหน้าที่ควบคุมกำกับดูแลการปฏิบัติในสองมิติ ได้แก่ มิติทางปัญญา และมิติด้านพฤติกรรม^๖ สอดคล้องกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ อธิบายว่า การคิดเชิงบริหาร คือ กระบวนการทางความคิดในส่วนสมองส่วนหน้า ที่เกี่ยวข้องกับความคิด ความรู้สึก การกระทำ มนุษย์หากขาดการคิดเชิงบริหาร จะไม่สามารถวิเคราะห์ ไตร่ตรอง ตัดสินใจ สิ่งที่ต้องต้องหรือเหมาะสมได้ ใช้อารมณ์เป็นตัวนำทางชีวิต จึงเกิดความผิดพลาดอยู่เสมอในการดำเนินชีวิต^๗ ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์ กล่าวว่า การคิดเชิงบริหาร มีความสำคัญต่อเด็กปฐมวัยที่เกี่ยวกับการควบคุมความคิด และการส่งเสริมการคิดเชิงบริหาร ในเด็กปฐมวัยจะเกิดขึ้นเองไม่ได้ตามธรรมชาติ แต่เด็กควรได้รับการส่งเสริมและฝึกฝนการคิดเชิงบริหารอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอจนเป็นนิสัยและทักษะ เพื่อที่จะสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไปได้^๘

ข้อมูลรายงานสถานการณ์พัฒนาการเด็กปฐมวัยปี ๒๕๖๑- ๒๕๖๖ พบว่า เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการสมวัยลดลงอย่างต่อเนื่อง ในปี ๒๕๖๖ มีค่าพัฒนาการด้อยลงทุกด้าน โดยเฉพาะด้านสติปัญญา^๙ และผลวิจัยของ นวลจันทร์ จุฑาภักดีกุล และคณะ พบว่าสภาพปัญหาการพัฒนาคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยในประเทศไทยลดลงต่อเนื่อง

^๓ Kendra Cherry, “Piaget’s 4 Stages of Cognitive Development Explained,” *Verywell Mind*, May 1, 2024, <https://www.verywellmind.com/piagets-stages-of-cognitive-development-2795457> (accessed April 13, 2023).

^๔ กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐ (สำหรับเด็กปฐมวัยอายุ ๓-๖ ปี)** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๖๐), หน้า ๓๓.

^๕ Jerome S. Bruner, *The Process of Education* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1963), p. 45.

^๖ เกดิสซ์ จันทรขจร, “การบริหารจัดการของสมองขั้นสูง: แนวคิดและแนวทางประยุกต์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน,” *วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์* ๒๐, ๒ (๒๕๖๒), หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

^๗ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), **พัฒนาทักษะสมอง EF Executive Functions** (เอกสารประกอบการบรรยาย, ๒๕๖๑), หน้า ๔.

^๘ ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์, **EF สำหรับพ่อแม่และครู** (กรุงเทพฯ: มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย, ๒๕๖๑), หน้า ๒๕.

^๙ สถาบันพัฒนาอเนกมัยเด็กแห่งชาติ, **แนวทางการตรวจราชการกระทรวงสาธารณสุข ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๗ (ประเด็นที่ ๓: สุขภาพกลุ่มวัย)** (กรุงเทพมหานคร: กรมอนามัย, ๒๕๖๗), เข้าถึงได้จาก https://www.uckkpho.com/wp-content/uploads/2023/11/6.Ins-67_เด็กปฐมวัย.pdf, สืบค้นเมื่อ ๑๓ กันยายน ๒๕๖๗.

โดยมีเด็กประมาณร้อยละ ๓๐ ที่มีปัญหาพฤติกรรม เช่น ทำโดยไม่คิด ใจร้อนรอคอยไม่เป็น วอกแวกง่าย ไม่สามารถทำงานยากให้สำเร็จได้สะท้อนถึงความบกพร่องในการคิดเชิงบริหารด้านการมุ่งเป้าหมาย^๑ และจากรายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา ระดับการศึกษาปฐมวัย ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๖ โรงเรียนบ้านเกาะแลหนัง จังหวัดสงขลา ผลการประเมินพัฒนาการของเด็กปฐมวัย พบว่า เปรียบเทียบค่าพัฒนาด้านสติปัญญา ปี ๒๕๖๔-๒๕๖๖ มีแนวโน้มลดลงต่อเนื่องและจากการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็ก พบว่า ขาดการคิดริเริ่มและการลงมือทำกิจกรรมด้วยตนเองสะท้อนถึงขาดด้านการริเริ่ม เด็กยังไม่กล้าที่จะตัดสินใจด้วยตนเองและขาดการวางแผนการทำงานที่ชี้ถึงด้านการวางแผน ดำเนินการ รวมถึงการตั้งเป้าหมายในการทำงานให้เสร็จ ไม่สนใจบทวน สรุปผลหลังจากที่ตนเองทำกิจกรรมนั้นที่ช่วยสะท้อนด้านการประเมินตนเอง พฤติกรรมดังกล่าวที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาเด็กด้านการคิดเชิงบริหารให้ครบทั้ง ๔ ด้าน^๒ ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นต้องพัฒนาเด็กในด้านการคิดเชิงบริหาร โดยเน้นด้านการริเริ่ม ด้านการวางแผน ดำเนินการและด้านการมุ่งเป้าหมาย รวมถึงด้านการประเมินตนเอง เพื่อให้เด็กประสบความสำเร็จในการทำกิจกรรมและมีความมุ่งมั่นที่จะทำให้ถึงเป้าหมายให้ได้

วรรณกรรมประเภทนิทานสำหรับเด็กปฐมวัยเป็นงานที่เกิดจากความคิดและจินตนาการ โดยมีการเชื่อมโยงเรื่องราวและสื่อสารผ่านภาพและตัวอักษร ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อให้เด็กสามารถอ่าน ดูภาพ หรือฟังจากการเล่าของผู้ใหญ่ได้เหมาะสมกับวัยของเด็ก ช่วยกระตุ้นความคิดริเริ่ม การวางแผนและการประเมินตนเองของเด็ก สอดคล้องกับนิตยา วรรณกิตร์ ได้กล่าวว่า วรรณกรรมสำหรับเด็กปฐมวัยมีการใช้ภาษาเหมาะสมกับเด็ก มีเนื้อหาสาระ ความคิดสร้างสรรค์และสร้างจินตนาการให้เด็ก มีเนื้อเรื่องสั้นแต่น่าสนใจ มักเป็นเรื่องที่มีตัวละครเกี่ยวกับสัตว์ เด็ก ซึ่งเป็นวัยเดียวกันกับผู้อ่าน^๓

การจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน เป็นการจัดการประสบการณ์โดยใช้วรรณกรรมประเภทนิทานสำหรับเด็กปฐมวัยมาเป็นสื่อหลักในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ โดยให้สอดคล้องกับเนื้อหาบทนิทานตามหน่วยการเรียนรู้ พร้อมทั้งครูพุดคุยสนทนาโดยใช้คำถามปลายเปิดเพื่อกระตุ้นความคิดที่หลากหลายและเกิดการคิดเชิงบริหารของเด็ก นอกจากนี้การจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน มีลักษณะของการบูรณาการกิจกรรมการเรียนรู้จากวรรณกรรมที่เด็กชื่นชอบกับเน้นการออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจของเด็ก เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กอย่างเป็นองค์รวม สอดคล้องกับอารียา ถิ่นวงษ์ม่อม ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน เป็นวิธีการหนึ่งในการเสริมสร้างทักษะ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตสำหรับเด็กได้ เนื่องจากวรรณกรรมทำให้เด็กได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับสถานที่และผู้คน ซึ่งเด็กอาจจะไม่ได้รับจากประสบการณ์ตรง วรรณกรรมทำให้เด็กได้รับความรู้ ความคิดรวบยอดและแนวทางต่าง ๆ จากแง่มุมมองใหม่^๔

^๑ นวลจันทร์ จุฑาภักติกุล และคณะ, การพัฒนาและหาเกณฑ์มาตรฐานเครื่องมือประเมินการคิดเชิงบริหารในเด็กปฐมวัย (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๖๐), หน้า ๑๒๓-๑๓๕.

^๒ โรงเรียนบ้านเกาะแลหนัง, รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา ปีการศึกษา ๒๕๖๖ โรงเรียนบ้านเกาะแลหนัง (สงขลา: โรงเรียนบ้านเกาะแลหนัง, ๒๕๖๗), หน้า ๓.

^๓ นิตยา วรรณกิตร์, วรรณกรรมสำหรับเด็ก, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (นนทบุรี: อินทนิล, ๒๕๖๒), หน้า ๑๘.

^๔ อารียา ถิ่นวงษ์ม่อม, “การจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย,” วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ ๒๒, ๒ (๒๕๖๔), หน้า ๑๐๕.

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการคิดเชิงบริหาร ผู้วิจัยมีความสนใจในการนำวรรณกรรมประเภทนิทานมาจัดกิจกรรมโดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน ในการจัดการเรียนรู้ให้กับเด็กปฐมวัย เพื่อพัฒนาการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านการริเริ่ม ด้านการวางแผนดำเนินการ ด้านมุ่งเป้าหมาย และด้านการประเมินตนเอง และสามารถนำไปเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย ในด้านอื่นๆ ต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานที่มีต่อการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย โรงเรียนบ้านเกาะแลหนัง จังหวัดสงขลา” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๒ ข้อ คือ

- ๑) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน
- ๒) เพื่อเปรียบเทียบการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน

๓. วิธีดำเนินการวิจัย/รูปแบบการวิจัย/ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานที่มีต่อการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย โรงเรียนบ้านเกาะแลหนัง จังหวัดสงขลา” นี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองโดยใช้การทดลองกลุ่มเดียวแบบทดสอบก่อนและหลังการทดลองตามแบบ (One Group Pretest-Posttest Design)

ขอบเขตของการวิจัย มีดังนี้

ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เด็กปฐมวัยชายและหญิง อายุระหว่าง ๕ – ๖ ปี ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นอนุบาล ๓ ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ โรงเรียนบ้านเกาะแลหนัง ตำบลปากบาง อำเภอกงหรา จังหวัดสงขลา จำนวน ๑๐ คน

การดำเนินการทดลองครั้งนี้ ดำเนินการทดลองในภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๗ ผู้วิจัยดำเนินการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

๑) สังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูลการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย โดยใช้แบบทดสอบการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นในขณะจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์เพื่อเป็นข้อมูลก่อนการทดลอง (Pre-test) เป็นเวลา ๑ สัปดาห์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นกับประชากร จำนวน ๑๐ คน แบบทดสอบทั้งหมด ๔ ชุด ๑๖ ข้อ ใช้เวลาในการทดสอบ ๑ สัปดาห์

๒) ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานที่มีต่อการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยกับประชากร จำนวน ๑๐ คน โดยใช้ดำเนินการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานที่มีต่อการคิดเชิงบริหารของเด็ก

ปฐมวัย ซึ่งทำการทดลองเป็นเวลา ๘ สัปดาห์ สัปดาห์ละ ๔ วัน ได้แก่ วันจันทร์ถึงวันพฤหัสบดี วันละ ๕๐ นาที รวมทั้งสิ้น ๓๒ ครั้ง

๓) เมื่อดำเนินการทดลองครบ ๘ สัปดาห์ ผู้วิจัยทำการทดสอบหลังการทดลอง(Posttest) กับประชากรที่ใช้ในการทดลอง โดยใช้แบบทดสอบชุดเดิม ใช้เวลาในการทดลอง ๑ สัปดาห์

๔) นำข้อมูลที่ได้จากการทดลองไปทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

๔. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้ได้นำพบประเด็นที่ตอบวัตถุประสงค์ดังนี้

๑) การคิดเชิงบริหารเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานมีความสัมพันธ์กัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

เมื่อทำการทดสอบการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยพบว่า คะแนนที่ได้จากการคำนวณ มีค่า ๑.๒๒๕ ซึ่งน้อยกว่าค่าวิกฤติที่ตั้งไว้คือ ๑๖.๙๒ อยู่ในบริเวณยอมรับได้ จึงสรุปได้ว่า การเพิ่มขึ้นของคะแนนการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย หลังจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน เมื่อเทียบกับคะแนนการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย ก่อนการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานของเด็กแต่ละคนมีความสัมพันธ์กันโดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕

๒) เด็กปฐมวัยหลังจากที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน มีการคิดเชิงบริหารสูงกว่าก่อนได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน ทั้งโดยภาพรวมและจำแนกรายด้าน

๒.๑) ด้านการริเริ่ม เด็กปฐมวัยได้คะแนนการทดสอบการคิดเชิงบริหารก่อนการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ยประชากร เท่ากับ ๑.๔๐ ($\mu = ๑.๔๐$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประชากร เท่ากับ ๐.๕๒ ($\sigma = ๐.๕๒$) หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ยประชากร เท่ากับ ๓.๕๐ ($\mu = ๓.๕๐$) คะแนนและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประชากร เท่ากับ ๐.๕๒ ($\sigma = ๐.๕๒$) โดยมีค่าความแตกต่างระหว่างคะแนนก่อนและหลังการทำแบบทดสอบ ๒.๑๐ คะแนน

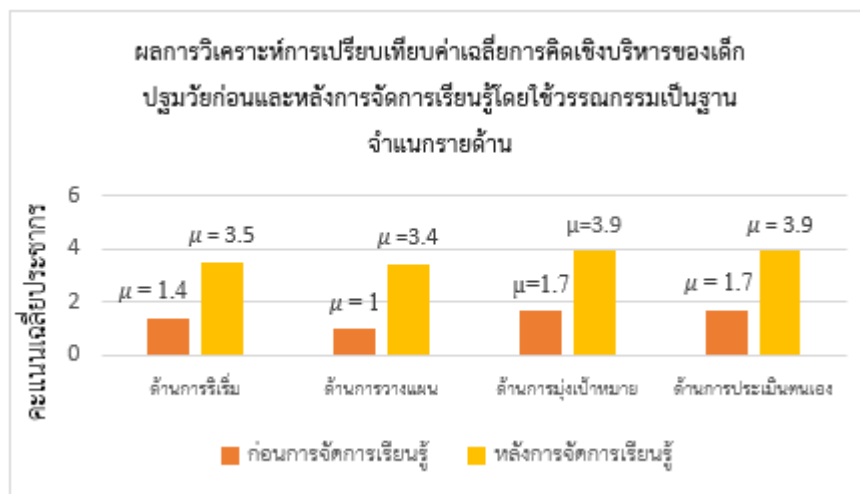
๒.๒) ด้านการวางแผนดำเนินการ เด็กปฐมวัยได้คะแนนการทดสอบการคิดเชิงบริหารก่อนการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ยประชากร เท่ากับ ๑.๐๐ ($\mu = ๑.๐๐$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประชากร เท่ากับ ๐.๖๗ ($\sigma = ๐.๖๗$) หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ยประชากร เท่ากับ ๓.๔๐ ($\mu = ๓.๔๐$) คะแนนและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประชากร เท่ากับ ๐.๕๗ ($\sigma = ๐.๕๗$) โดยมีค่าความแตกต่างระหว่างคะแนนก่อนและหลังการทำแบบทดสอบ ๒.๔๐ คะแนน

๒.๓) ด้านการมุ่งเป้าหมาย เด็กปฐมวัยได้คะแนนการทดสอบการคิดเชิงบริหารก่อนการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ยประชากร เท่ากับ ๑.๗๐ ($\mu = ๑.๗๐$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประชากร เท่ากับ ๐.๔๘ ($\sigma = ๐.๔๘$) หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ยประชากร เท่ากับ ๓.๙๐ ($\mu = ๓.๙๐$) คะแนนและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประชากร เท่ากับ ๐.๓๒ ($\sigma = ๐.๓๒$) โดยมีค่าความแตกต่างระหว่างคะแนนก่อนและหลังการทำแบบทดสอบ ๒.๒๐ คะแนน

๒.๔) ด้านการประเมินตนเอง เด็กปฐมวัยได้คะแนนการทดสอบการคิดเชิงบริหารก่อนการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ยประชากร เท่ากับ ๑.๗๐ ($\mu = ๑.๗๐$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ประชากร เท่ากับ ๐.๖๗ ($\sigma = ๐.๖๗$) หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ยประชากร เท่ากับ ๓.๕๐ ($\mu = ๓.๕๐$) คะแนนและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประชากร เท่ากับ ๐.๓๒ ($\sigma = ๐.๓๒$) โดยมีค่าความแตกต่างระหว่างคะแนนก่อนและหลังการทำแบบทดสอบ ๒.๒๐ คะแนน

จากการวิเคราะห์การเปรียบเทียบการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย ระหว่างก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน พบว่าหลังการจัดประสบการณ์สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน มีค่าความแตกต่างระหว่างคะแนนก่อนและหลังการจัดประสบการณ์ โดยจำแนกรายด้าน ด้านการริเริ่ม เท่ากับ ๒.๑๐ ($D = ๒.๑๐$) ด้านการวางแผนดำเนินการ เท่ากับ ๒.๔๐ ($D = ๒.๔๐$) ด้านการมุ่งเป้าหมาย เท่ากับ ๒.๒๐ ($D = ๒.๒๐$) และด้านการประเมินตนเอง เท่ากับ ๒.๒๐ ($D = ๒.๒๐$) คะแนนของการทดสอบการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย ทุกด้านเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ แสดงว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานส่งผลต่อการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย โรงเรียนบ้านเกาะแลหนัง เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจน ผู้วิจัยจึงนำเสนอผลการวิเคราะห์คะแนนเฉลี่ยประชากรรายด้านของการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานมานำเสนอเป็นแผนภูมิแท่ง ดังแสดงในภาพที่ ๔.๑

ภาพที่ ๔.๑ ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน จำแนกรายด้าน

๕. อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และเปรียบเทียบการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน ผลการวิจัย พบว่า ๑) การคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานมีความสัมพันธ์กัน ๒) เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานสูงกว่าก่อนได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานทั้งโดยภาพรวมและจำแนกรายด้าน แสดงว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน ส่งผลต่อการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย โรงเรียนบ้านเกาะแลหนัง จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

๑) ความสัมพันธ์ของคะแนนการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานมีความสัมพันธ์กัน เมื่อพิจารณาคะแนนก่อนและหลังการทดสอบวัดการคิดเชิงบริหารของเด็ก

ปฐมวัย จากการทดสอบแต่ละชุด พบว่า มีค่าคะแนนหลังการทดลองของเด็กปฐมวัยเพิ่มสูงขึ้น แสดงว่าคะแนนที่เพิ่มขึ้นมานั้น เป็นผลมาจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ทั้งนี้เนื่องจากการคิดเชิงบริหารเด็กปฐมวัย ต้องใช้เวลาในการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ทำให้เด็กมีการพัฒนาเพิ่มขึ้น สามารถทำตามจุดประสงค์และตามข้อตกลงได้ตามเวลาที่กำหนดสอดคล้องกับตัวอวสาน และก้าวเร่ เสนอหลักการพัฒนา การคิดเชิงบริหาร ของเด็กซึ่งช่วยให้เด็กได้เจริญเติบโตและพัฒนาภายใต้สภาพแวดล้อมและบุคลิกลักษณะของตนเอง โดยสอนทักษะที่เด็กยังบกพร่องดีกว่าคาดหวังว่าเด็กจะเรียนรู้ได้เองจากการสังเกตหรือซึมซับ ให้คำนึงถึงระดับพัฒนาการของเด็ก เปลี่ยนการช่วยเหลือจากสิ่งภายนอกสู่ภายในตัวเด็ก ให้เด็กใช้แรงขับภายในของตนเองในการพัฒนาทักษะให้เกิดความชำนาญและควบคุมได้มากกว่าที่จะใช้การบังคับต่อสู้เพื่อให้เด็กทำ สร้างงานที่เหมาะสมกับความสามารถของเด็ก เพื่อให้เด็กได้ใช้ความพยายามอย่างมากที่สุด ใช้สิ่งกระตุ้นเพื่อเพิ่มพูนการเรียนรู้ ให้การสนับสนุนที่เพียงพอเพื่อให้เด็กประสบความสำเร็จ สนับสนุนและดูแลอย่างต่อเนื่องจนกว่าเด็กจะเกิดความชำนาญและประสบความสำเร็จ^๑ ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานที่ผู้วิจัยนำมาใช้ จากการจัดกิจกรรม พบว่าเด็กมีการพัฒนาการคิดเชิงบริหารในด้านการริเริ่ม การวางแผน การมุ่งเป้าหมาย และการประเมินตนเองตามลำดับ โดยเฉพาะด้านการริเริ่มที่แสดงพฤติกรรมได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับ สุพัตรา สารพันธ์ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง ผลการเสริมสร้างการคิดเชิงบริหารของเด็กอนุบาลโดยใช้กระบวนการวางแผน ปฏิบัติและทบทวน ตามแนวคิดไฮสโคป ผลการวิเคราะห์การคิดเชิงบริหารของเด็กอนุบาลรายด้านและโดยรวม พบว่าก่อนการทดลองเด็กอนุบาลมีการคิดเชิงบริหารทุกด้าน และโดยรวมอยู่ในระดับควรส่งเสริมและหลังการทดลอง เด็กอนุบาลมีการคิดเชิงบริหารทุกด้าน และโดยรวมอยู่ในระดับดี และผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนการคิดเชิงบริหารของเด็กอนุบาลก่อนและหลังการทดลองกระบวนการวางแผน ปฏิบัติ และทบทวนตามแนวคิดไฮสโคป ด้วยการทดสอบค่าทีพบว่า เด็กอนุบาลมีการคิดเชิงบริหารโดยรวมทุกด้าน หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ แสดงว่า ผลการวิจัยดังกล่าวสนับสนุนว่าการจัดกระบวนการวางแผน ปฏิบัติ และทบทวนตามแนวคิดไฮสโคป สามารถนำไปใช้เสริมสร้างการคิดเชิงบริหารของเด็กอนุบาลให้เพิ่มขึ้นได้ นั้นแสดงให้เห็นว่า หากเด็กได้รับการฝึกฝน เด็กจะมีการคิดเชิงบริหารที่พัฒนาขึ้นได้^๕

๒) การคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานสูงกว่าก่อนได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน ที่เป็นเช่นนั้นเพราะการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นตัวเด็กเป็นสำคัญ โดยเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ในเรื่องที่ตนเองสนใจ สอดคล้องกับแนวคิดงานวิจัยของ ศรัณย์ ขนอม ระบุว่า แนวคิดการจัดกิจกรรมโดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานได้รับความนิยมในต่างประเทศ เนื่องจากช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กทั้งด้านภาษา ความคิด และการพัฒนาสมองด้านหน้าที่เกี่ยวข้องกับ EF ได้เป็นอย่างดี

^๑ Peg Dawson and Richard Guare, *Executive Skills in Children and Adolescents: A Practical Guide to Assessment and Intervention*, 2nd ed. (New York: The Guilford Press, 2009), p. 45.

^๕ สุพัตรา สารพันธ์, “รูปแบบการเล่านิทานเพื่อเสริมสร้าง EF สำหรับเด็กเล็ก,” วารสารวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่ ๘, ๑ (๒๕๖๔), หน้า ๗๕-๗๖.

โดยเฉพาะเมื่อวรรณกรรมที่เลือกมีคุณภาพ และเชื่อมโยงกับประสบการณ์ชีวิตประจำวันของเด็ก^๑ สอดคล้องกับ หนังสือ ฤทัย พงษ์ภักดี กล่าวว่า การจัดกิจกรรมโดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน หมายถึง การใช้วรรณกรรมเป็นสื่อในการจัดการ เรียนรู้การเรียนรู้ โดยใช้วรรณกรรมประเภทบันเทิงคดีนิทาน ในการจัดกิจกรรมเล่านิทานสำหรับเด็ก การสอนเด็ก ปฐมวัยโดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานนั้น จะทำให้เด็กได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน เข้าใจในบทบาทของตัวละคร และสามารถเรียนรู้ได้ว่าการกระทำของตัวละครนั้นดีหรือไม่ดี และสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างไร ซึ่ง วรรณกรรมนั้นเด็กจะเข้าใจได้ง่าย มีการใช้ภาษาที่ง่ายต่อการเข้าใจของเด็ก และเด็กสามารถที่จะอ่านออกเสียงให้ครู หรือเพื่อนฟังได้ เป็นการส่งเสริมให้เด็กได้รู้จักการรักการอ่าน ช่วยพัฒนาสมองและการเรียนรู้ของเด็กได้ดียิ่งขึ้นด้วย^๒

เมื่อพิจารณาคะแนนการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็น ฐานในด้านการริเริ่ม ด้านการวางแผนดำเนินการ ด้านการมุ่งเป้าหมาย และด้านการประเมินตนเอง พบว่า มีค่าสูงขึ้น ตามลำดับ แสดงว่าคะแนนที่เพิ่มมานั้นเป็นผลมาจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ ทั้งนี้เนื่องจากการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยถือว่าเป็นทักษะที่ควรใช้เวลาในการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องและ สม่่าเสมอ จึงจะสามารถพัฒนาได้ดีต่อไป

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า การคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยในแต่ละด้านสูงขึ้นกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน โดยการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยด้านการมุ่งเป้าหมาย และด้านการประเมินตนเองอยู่ อันดับแรกมีค่าคะแนนเท่ากัน โดยมีค่าเฉลี่ยหลังการจัดกิจกรรม ๓.๕๐ คะแนน รองลงมา คือ ด้านการริเริ่ม โดยมี ค่าเฉลี่ยหลังการจัดกิจกรรม ๓.๕๐ คะแนน และด้านการวางแผนดำเนินการ โดยมีค่าเฉลี่ยหลังการจัดกิจกรรม ๓.๔๐ คะแนน ตามลำดับ สามารถอภิปรายตามรายด้าน ดังนี้

๒.๑ ด้านการริเริ่ม เด็กมีพัฒนาการด้านการริเริ่มนี้เพิ่มขึ้นมากอย่างเห็นได้ชัด หลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้ วรรณกรรมเป็นฐาน โดยเชิงปริมาณพบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนประชากรเพิ่มจาก ๑.๔๐ เป็น ๓.๕๐ (ผลต่าง ๒.๑๐ คะแนน) และเชิงคุณภาพพบว่า เด็กกล้าแสดงออกในการแสดงความคิดเห็น และตัดสินใจเลือกสิ่งที่สนใจได้มากขึ้น การเปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกนิทานและกิจกรรมด้วยตนเองเป็นการกระตุ้นแรงจูงใจภายในและเสริมสร้างการกล้า ริเริ่มตัดสินใจ เนื่องจากในขั้นเตรียมการก่อนใช้วรรณกรรม ครูเปิดโอกาสให้เด็กได้เลือกนิทาน เลือกกิจกรรม และตั้ง คำถามจากสิ่งที่ตนเองสนใจ ผลนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ ไดมอนด์ (Diamond) ที่บอกว่า การริเริ่ม เป็นองค์ประกอบ สำคัญของการคิดเชิงบริหาร พัฒนาได้จากการจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กได้ตัดสินใจและริเริ่มทำสิ่งต่าง ๆ ด้วย ตนเอง^๓ ทั้งยังเป็นไปในทิศทางเดียวกับงานวิจัยของ วิมล นิราพาธ ที่พบว่าการใช้นิทานส่งเสริมการตั้งคำถาม การ

^๑ ศรีณย์ ขนอม, “ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดวรรณกรรมเป็นฐานที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วรรณคดีไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓,” วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ ๑, ๑ (๒๕๖๔), หน้า ๒๐- ๓๒.

^๒ หนังสือ ฤทัย พงษ์ภักดี, “การพัฒนาความสามารถด้านการฟังเพื่อความเข้าใจภาษาไทยโดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน ร่วมกับเทคนิคการเล่าเรื่องของนักเรียนชั้นอนุบาล ๓,” (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการ สอน, วิทยาลัยครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๖๔), หน้า ๔๔-๔๕.

^๓ Adele Diamond, “Executive Functions,” *Annual Review of Psychology* ๖๔ (2013), p. 135-168.

สังเกต และการคิดริเริ่มในเด็กปฐมวัยได้เป็นอย่างดี การอ่านนิทานและการใช้วรรณกรรมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างแรงกระตุ้นความอยากรู้ และพัฒนาการคิดริเริ่มในเด็ก^๑

๒.๒ ด้านการวางแผน ดำเนินการ พัฒนาการด้านนี้เพิ่มขึ้นจากค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ เป็น ๓.๔๐ (ผลต่าง ๒.๔๐ คะแนน) ซึ่งเป็นค่าที่สูง แสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานส่งผลต่อความสามารถในการวางแผนอย่างมีระบบ เด็กสามารถกำหนดขั้นตอนการทำงานให้ตนเองได้และวางแผนร่วมกับเพื่อนและครูได้ดีขึ้น การเปิดโอกาสให้เด็กได้วางแผนการทำกิจกรรมร่วมกับครูและเพื่อนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านนี้ เด็กได้เรียนรู้การกำหนดขั้นตอนการทำงาน การเลือกวัสดุอุปกรณ์ และวางแผนการปฏิบัติงานให้เสร็จตามเวลา ซึ่งส่งผลให้เด็กสามารถจัดระบบความคิดได้ดีขึ้น ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ เซลาโซ (Zelazo) ที่ว่า การวางแผนเป็นองค์ประกอบสำคัญของการคิดเชิงบริหาร พัฒนาได้ผ่านกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กใช้กระบวนการคิดเชิงลำดับ และการคาดการณ์ผลลัพธ์^๒ ยังตรงกับแนวคิดของ ผลนี้สอดคล้องกับงานของ นริศรา ยืนยง กล่าวว่า การแก้ปัญหา ในเด็กปฐมวัยต้องอาศัยองค์ประกอบของการคิดเชิงบริหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวางแผน และการจัดลำดับขั้นตอนการทำงาน ซึ่งกิจกรรมวรรณกรรมเป็นฐานมักมีการจัดกิจกรรมต่อเนื่องที่กระตุ้นทักษะนี้^๓

๒.๓ ด้านการมุ่งเป้าหมาย ด้านการมุ่งเป้าหมายของเด็กดีขึ้นมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มจาก ๑.๗๐ เป็น ๓.๕๐ (ผลต่าง ๒.๒๐ คะแนน) แสดงให้เห็นว่าเด็กมีความมุ่งมั่น ตั้งใจและสมาธิในการทำกิจกรรมมากขึ้น เด็กสามารถทำงานต่อเนื่องจนเสร็จตามแผนที่วางไว้ มีเป้าหมายชัดเจน และเกิดความภูมิใจในผลงานตนเอง เนื่องจากกิจกรรมมีความต่อเนื่องตั้งแต่ต้นจนจบ โดยเด็กจะต้องดำเนินกิจกรรมให้เสร็จตามที่วางแผนไว้ เช่น การประดิษฐ์ผลงาน หรือการแสดงบทบาทสมมติ ทำให้เด็กมุ่งมั่นและมีจุดมุ่งหมายในการทำกิจกรรมตามบทบาทของตนเอง ผลนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ บาร์คลีย์ (Barkley) ที่ว่า “การมุ่งเป้าหมาย” เป็นหนึ่งในองค์ประกอบหลักของการคิดเชิงบริหาร ซึ่งจะพัฒนาได้เมื่อเด็กมีความสนใจจากกิจกรรมที่มีความหมายต่อเขา การจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมที่มีเนื้อหาน่าสนใจและต่อยอดสู่การปฏิบัติจริงจึงเป็นแรงผลักดันให้เด็กมีความเพียรและทำกิจกรรมให้สำเร็จ ดังนั้นเมื่อเด็กได้มีโอกาสสร้างผลงานจากนิทานที่ตนเลือก เด็กจะเกิดความตั้งใจและความพยายามในการบรรลุเป้าหมายของตนเอง^๔ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุณิษา ภารตระศรี ผลการวิจัยพบว่าการคิดเชิงบริหารโดยรวมของเด็กหลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัด

^๑ วิมล นีราพาธิ์, “ผลการจัดประสบการณ์ทางภาษาโดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมการอ่านสำหรับเด็กวัยอนุบาล,” (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย, มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๖๔), หน้า ๘.

^๒ Philip D. Zelazo, “Executive Function: Reflection, Iterative Reprocessing, Complexity, and the Developing Brain,” *Developmental Review* ๓๘ (๒๐๑๕), p. 34–50.

^๓ นริศรา ยืนยง, “ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย,” เข้าถึงได้จาก: <https://anyflip.com/hvqau/mdil>, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๖๗.

^๔ Barkley, Russell A. *Executive Functions: What They Are, How They Work, and Why They Evolved*. New York: Guilford Press, 2012.

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ การค้นพบนี้ตอกย้ำว่านิทานทำหน้าที่เป็น "Meaningful Context" ที่ช่วยสร้างแรงจูงใจและความเพียรพยายามหรือด้านการมุ่งเป้าหมายนั่นเอง^๒

๒.๔ ด้านการประเมินตนเอง เด็กมีพัฒนาการด้านการประเมินตนเองเพิ่มขึ้นจากค่าเฉลี่ย ๑.๗๐ เป็น ๓.๙๐ (ผลต่าง ๒.๒๐ คะแนน) แสดงถึงความสามารถในการสะท้อนคิด ประเมินได้อย่างมีเหตุผล ข้อมูลเชิงคุณภาพพบว่าเด็กสามารถพูดถึงสิ่งที่ทำได้ดี สิ่งที่ต้องปรับปรุง และเปรียบเทียบกับแผนที่วางไว้ได้ การเปิดโอกาสให้เด็กสะท้อนผลการกระทำของตนเองผ่านการพูดถึงผลงาน พูดถึงความรู้สึก และตรวจสอบว่าสิ่งที่ได้ทำสอดคล้องกับแผนที่วางไว้หรือไม่ ซึ่งส่งเสริมให้เด็กเกิดการประเมินตนเองและคิดวิเคราะห์ว่าสิ่งใดทำได้ดี สิ่งใดควรปรับปรุง ผลนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ ฟลาวเวลล์ (Flavell) ที่ว่า “การประเมินตนเอง” เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเมตาคognition (Metacognition) เกี่ยวข้องกับการตระหนักรู้และควบคุมการคิดของตนเอง^๓ อีกทั้งยังตรงกับแนวคิดของ สุภาวดี หาญเมธีและคณะ ที่กล่าวว่า เน้นให้การสรุปผลเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้เด็กตัดสินใจได้จากข้อมูลและเหตุผล การให้เด็กสะท้อนและสรุปผลจากสิ่งที่ทำเป็นการส่งเสริมการคิดเชิงวิเคราะห์และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ตามมาด้วยการ “ประเมินความรู้สึก ความคิด ผลดี ผลเสียด้วยตนเอง” เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและปรับปรุงงานในครั้งต่อไป สอดคล้องกับผลการวิจัยในครั้งนีที่พบว่าเด็กปฐมวัยสามารถสะท้อนความคิดของตนเองได้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง^๔

๖. องค์ความรู้ใหม่

^๒ สุนิษา ภารตระศรี, “การพัฒนาทักษะการคิดของเด็กปฐมวัยผ่านกิจกรรมการเรียนรู้,” *วารสารศึกษาศาสตร์* ๑๖, ๒ (๒๕๖๕), หน้า ๓๖๖-๓๖๗.

^๓ Flavell, John H., “Metacognition and Cognitive Monitoring: A New Area of Cognitive-Developmental Inquiry,” *American Psychologist* 34, 10 (1979), pp. 906-911.

^๔ สุภาวดี หาญเมธี, ธิดา พิทักษ์สินสุข และภาวา อร่ามฤทธิ์, *คู่มือพัฒนาทักษะสมอง EF Executive Functions สำหรับครูปฐมวัย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: เอกพิมพ์ไท, ๒๕๖๒), ๔๕-๔๘.

จากการวิจัยเรื่อง ผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานที่มีต่อการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ด้านการจัดประสบการณ์เรียนรู้ระดับปฐมวัย ดังนี้

๑) การจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน การจัดการเรียนรู้ลักษณะนี้เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านเรื่องราว ตัวละคร และสถานการณ์ในวรรณกรรม ซึ่งเป็นบริบทที่เด็กสามารถทำความเข้าใจได้ง่ายและเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของตนเอง เด็กมีส่วนร่วมในการฟัง คิด คัดคะเน ตัดสินใจ และอภิปรายเกี่ยวกับเหตุการณ์ในเรื่อง ส่งผลให้เด็กได้ฝึกกระบวนการคิดเชิงบริหารอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การริเริ่ม การวางแผนแก้ปัญหา การมุ่งเป้าหมาย ควบคุมตนเอง และการประเมินตนเอง ทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างมีความหมายตามธรรมชาติของเด็กปฐมวัย

๒) การบูรณาการกระบวนการคิดเชิงบริหารผ่านกิจกรรมจากวรรณกรรม วรรณกรรมทำหน้าที่เป็นแกนกลางของกิจกรรมการเรียนรู้ โดยครูออกแบบกิจกรรมต่อยอดจากเรื่องราว เช่น การตั้งคำถามปลายเปิด การแสดงบทบาทสมมติ การแก้ปัญหาตามสถานการณ์ของตัวละคร และการสะท้อนความคิดหลังทำกิจกรรม กระบวนการดังกล่าวช่วยให้เด็กได้ใช้การคิดเชิงบริหารในสถานการณ์หลากหลาย ส่งผลให้การพัฒนาทักษะเกิดขึ้นอย่างเป็นองค์รวม ไม่แยกส่วนจากกิจกรรมประจำวัน

๓) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เป็นระบบและต่อเนื่องในชั้นเรียนปฐมวัย ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การจัดการกิจกรรมโดยใช้แผนการเรียนรู้ที่มีโครงสร้างชัดเจนและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ช่วยให้เด็กมีพัฒนาการด้านการคิดเชิงบริหารสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยการใช้วรรณกรรมเป็นฐานช่วยสร้างลำดับการเรียนรู้ตั้งแต่การกระตุ้นความสนใจ การมีส่วนร่วม การลงมือปฏิบัติ จนถึงการสะท้อนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการที่เหมาะสมกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยในบริบทห้องเรียนจริง

แนวทางการนำไปใช้

๑) ใช้วรรณกรรมเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การจัดการกิจกรรมโดยใช้แผนการเรียนรู้ที่มีโครงสร้างชัดเจนและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ช่วยให้เด็กมีพัฒนาการด้านการคิดเชิงบริหารสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยการใช้วรรณกรรมเป็นฐานช่วยสร้างลำดับการเรียนรู้ตั้งแต่การกระตุ้นความสนใจ การมีส่วนร่วม การลงมือปฏิบัติ จนถึงการสะท้อนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการที่เหมาะสมกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยในบริบทห้องเรียนจริง

๒) ออกแบบกิจกรรมต่อยอดจากเรื่องราวเพื่อฝึกการคิดเชิงบริหาร จัดกิจกรรม เช่น การแสดงบทบาทสมมติ การแก้ปัญหาของตัวละคร การวางแผนร่วมกัน หรือการทำงานกลุ่ม เพื่อให้เด็กได้ฝึกการวางแผน การรอคอย การยืดหยุ่น ความคิด และการตัดสินใจในสถานการณ์ที่มีความหมาย

๓) จัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและบูรณาการในกิจวัตรประจำวัน นำวรรณกรรมมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมประจำวัน ไม่จำกัดเฉพาะช่วงภาษา แต่บูรณาการกับกิจกรรมศิลปะ เกมการศึกษา หรือกิจกรรมเสรี เพื่อให้เด็กได้ใช้ทักษะการคิดเชิงบริหารอย่างต่อเนื่องและเกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

๗. สรุป

จากการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน สามารถส่งเสริมการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัยได้ทั้งภาพรวมและจำแนกรายด้าน คือด้านการริเริ่ม ด้านการวางแผนดำเนินการ ด้านการมุ่งเป้าหมาย และด้านการประเมินตนเอง ซึ่งหลังจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน เด็กปฐมวัยมีการคิดเชิงบริหารสูงขึ้นกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ได้กำหนดไว้ เนื่องจากเด็กได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง และผ่านการลงมือทำซ้ำ ซึ่งส่งผลให้เด็กสามารถคิดริเริ่ม วางแผนและดำเนินการทำผลงานจนสำเร็จได้มากขึ้น เป็นรากฐานสำคัญของการเรียนรู้ในระดับต่อไป

๘. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากงานวิจัย

๑) ในการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานที่มีต่อการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย ให้ครอบคลุมด้านการคิดเชิงบริหารอื่นๆ เพื่อส่งเสริมการคิดเชิงบริหารอย่างครบถ้วน

๒) ในการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานที่มีต่อการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย ครูผู้สอนควรศึกษาหนังสือนิทานที่เหมาะสมกับช่วงวัย และมีความเชื่อมโยงกับชีวิตจริงของเด็ก เพื่อที่จะถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

๓) ขณะที่ครูผู้สอนจัดประสบการณ์ ครูผู้สอนควรใช้คำถามเพื่อกระตุ้นการแสดงความคิดเห็นของเด็กปฐมวัยอย่างสม่ำเสมอและหลากหลาย

ข้อเสนอแนะเพื่องานวิจัยครั้งต่อไป

๑) ผลการศึกษาของการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐาน ทำให้เด็กพัฒนาการคิดเชิงบริหารได้เพิ่มขึ้นทุกด้าน ดังนั้นการวิจัยครั้งต่อไปอาจทดลองปรับรูปแบบการจัดกิจกรรมเสริมสำหรับเด็กที่มีแนวโน้มการคิดเชิงบริหารด้านอื่นๆ เช่น ด้านการยืดหยุ่นความคิด ด้านการจดจ่อใส่ใจ หรือด้านการควบคุมอารมณ์ เป็นต้น

๒) จากผลการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาในระดับชั้นอนุบาลปีที่ ๓ อายุ ๕-๖ ปี มีความสัมพันธ์กับพัฒนาการการคิดเชิงบริหารทั้ง ๔ ด้านที่ผู้วิจัยได้เลือก ดังนั้นอาจนำการจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานลงไป ในชั้นปฐมวัยในระดับชั้นอนุบาลปีที่ ๒ อายุ ๔-๕ ปี ที่มีต่อการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช ๒๕๖๐** (สำหรับเด็กปฐมวัยอายุ ๓ -๖ ปี).

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๖๐.

เกดิษฐ์ จันทร์ขจร. “การบริหารจัดการของสมองชั้นสูง: แนวคิดและแนวทางประยุกต์เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน.”

วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ ๒๐, ๒ (๒๕๖๒): ๑๑๓-๑๑๔.

นริศรา ยืนยง. “ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานที่มีต่อ **ความสามารถในการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัย.**” ออนไลน์. เข้าถึงได้จาก <https://anyflip.com/hvqau/mdil>, สืบค้นเมื่อ ๑๓ กันยายน ๒๕๖๗.

นวลจันทร์ จุฑาภักดีกุล และคณะ. **การพัฒนาและหาเกณฑ์มาตรฐานเครื่องมือประเมินการคิดเชิงบริหารในเด็กปฐมวัย.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๖๐.

นิตยา วรณกิตร์. **วรรณกรรมสำหรับเด็ก.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. นนทบุรี: อินทนิล, ๒๕๖๒.

ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์. **EF สำหรับพ่อแม่และครู.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิศาลาเฉลิมพระเกียรติ, ๒๕๖๑.

โรงเรียนบ้านเกาะแลหนัง. **รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา ปีการศึกษา ๒๕๖๖** โรงเรียนบ้านเกาะแลหนัง. สงขลา: โรงเรียนบ้านเกาะแลหนัง, ๒๕๖๗.

ศรัณย์ ขนอม. “ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดวรรณกรรมเป็นฐานที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวรรณคดีไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓.” **วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ** ๑, ๑ (๒๕๖๔): ๒๐-๓๒.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.). **พัฒนาทักษะสมอง EF Executive Functions.** เอกสารประกอบการบรรยาย, ๒๕๖๑.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๘๐ (ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม).** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๖.

สถาบันพัฒนาอเนกมัยเด็กแห่งชาติ. **แนวทางการตรวจราชการกระทรวงสาธารณสุข ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๗.** กรุงเทพมหานคร: กรมอนามัย, ๒๕๖๗.

สุนิษา ภารตระศรี. “การพัฒนาทักษะการคิดของเด็กปฐมวัยผ่านกิจกรรมการเรียนรู้.” **วารสารศึกษาศาสตร์** ๑๖, ๒ (๒๕๖๕): ๓๖๖-๓๖๗.

สุภาวดี หาญเมธี, ธิดา พิทักษ์สินสุข และภาวนา อร่ามฤทธิ์. **คู่มือพัฒนาทักษะสมอง EF Executive Functions สำหรับครูปฐมวัย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: เอกพิมพ์ไท, ๒๕๖๒.

สุพัตรา สาริพันธ์. “รูปแบบการเล่านิทานเพื่อเสริมสร้าง EF สำหรับเด็กเล็ก.” **วารสารวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่** ๘, ๑ (๒๕๖๔): ๗๕-๗๖.

หนึ่งฤทัย พากักดี. “การพัฒนาความสามารถด้านการฟังเพื่อความเข้าใจภาษาไทยโดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานร่วมกับเทคนิคการเล่าเรื่องของนักเรียนชั้นอนุบาล ๓.” **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์,** ๒๕๖๔.

อารียา ถิ่นวงษ์ม่อม. “การจัดการเรียนรู้โดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย.” **วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์** ๒๒, ๒ (๒๕๖๔): ๑๐๕.

วิมล นิราพาธ. “ผลการจัดประสบการณ์ทางภาษาโดยใช้วรรณกรรมเป็นฐานเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมการอ่านสำหรับเด็กวัยอนุบาล.” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๖๔.

ภาษาอังกฤษ

Barkley, Russell A. **Executive Functions: What They Are, How They Work, and Why They Evolved.** New York: Guilford Press, 2012.

Bruner, Jerome S. **The Process of Education.** Cambridge, MA: Harvard University Press, 1963.

Cherry, Kendra. “Piaget’s 4 Stages of Cognitive Development Explained.” **Verywell Mind**, May 1, 2024. Accessed April 13, 2023. <https://www.verywellmind.com/piagets-stages-of-cognitive-development-2795457>.

Dawson, Peg, and Richard Guare. **Executive Skills in Children and Adolescents: A Practical Guide to Assessment and Intervention.** 2nd ed. New York: Guilford Press, 2009.

Diamond, Adele. “Executive Functions.” **Annual Review of Psychology** 64 (2013): 135–168.

Flavell, John H. “Metacognition and Cognitive Monitoring: A New Area of Cognitive-Developmental Inquiry.” **American Psychologist** 34, 10 (1979): 906–911.

Zelazo, Philip D. “Executive Function: Reflection, Iterative Reprocessing, Complexity, and the Developing Brain.” **Developmental Review** 38 (2015): 34–50.

การวิเคราะห์การเสียชีวิตอันมีสาเหตุมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕

ผ่านคำสอนเรื่องกรรมและปาณาติบาต

An Analysis of Deaths Caused by PM2.5 air pollution through
the Teachings on Kamma and Pāṇātipāta

พระมหาวรณัฐ ตรีชัย^๑

Pramaha Warantorn Srikhuy

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม^๒

Maechee Kritsana Raksachom

อรชร ไกรจักร^๓

Orachon Kraichakr

Received: November 7, 2025 Revised: February 11, 2026

Accepted: February 27, 2026

บทคัดย่อ

เนื่องด้วยประชากรทั่วโลกเสียชีวิตจำนวนมากอันเนื่องมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕ และเราทราบกันดีว่า ฝุ่นละออง PM ๒.๕ เกิดจากการกระทำของมนุษย์ บทความวิชาการนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อวิเคราะห์การเสียชีวิตอันมีสาเหตุมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕ ผ่านคำสอนเรื่องกรรมและปาณาติบาต แบ่งเนื้อหาบทความออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ ส่วนแรก กล่าวถึงคำสอนเรื่องกรรมและปาณาติบาตในพุทธศาสนาเถรวาท ส่วนที่สอง วิเคราะห์การเสียชีวิตอันมีสาเหตุมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕ ผ่านคำสอนเรื่องกรรมและปาณาติบาต โดยใช้ข้อมูลการเสียชีวิตของคณาจารย์ ๔ ราย แห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นกรณีศึกษา ผลการวิเคราะห์พบว่า บุคคลผู้ก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ ไม่ถือว่ากระทำความผิดตามศีลข้อที่ ๑ ปาณาติบาต เพราะไม่ครบองค์ ๕ ของปาณาติบาต อย่างไรก็ตาม การกระทำดังกล่าวยังถือว่าเป็นอกุศลกรรม

คำสำคัญ : กรรม, ปาณาติบาต, ฝุ่นละออง PM ๒.๕

Abstract

^๑ นักวิชาการอิสระ Email: warantorn999@gmail.com

^๒ ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาควิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

^๓ อาจารย์พิเศษ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Due to the fact that a significant number of people worldwide have died as a result of PM 2.5 air pollution, and it is widely recognized that PM 2.5 is caused by human activities, this academic article aims to analyze deaths caused by PM 2.5 through the teachings of Kamma and Pāṇātipātā. The article is divided into two parts. The first part discusses the doctrines of Kamma and Pāṇātipātā in Theravāda Buddhism. The second part analyzes deaths caused by PM 2.5 through the teachings of Kamma and Pāṇātipātā, using news reports of the deaths of four lecturers from Chiang Mai University as a case study. The analysis finds that individuals responsible for generating PM 2.5 are not considered to have violated the first precept, Pāṇātipātā, since the five constituent factors of Pāṇātipātā are not fully present. Nevertheless, such actions are still regarded as unwholesome Kamma (akusala-kamma).

Keywords : kamma, Pāṇātipātā, PM2.5 air pollution

๑. บทนำ

PM หรือ Particulate Matter แปลเป็นไทยว่า ฝุ่นละออง หมายถึง ส่วนผสมของอนุภาคของแข็งและหยดของเหลวที่ลอยอยู่ในอากาศ มี ๒ ประเภท ได้แก่ PM ๑๐ และ PM ๒.๕^๔ สำหรับฝุ่นละออง PM ๒.๕ เป็นฝุ่นที่มีขนาดเล็กมาก มีเส้นผ่านศูนย์กลางไม่เกิน ๒.๕ ไมโครเมตร หรือประมาณ ๑ ใน ๓๐ ของเส้นผ่านศูนย์กลางเส้นผมของมนุษย์^๕ สาเหตุการเกิดฝุ่นละออง PM ๒.๕ มี ๕ ปัจจัย ได้แก่ (๑) การจราจร โดยเฉพาะการใช้เครื่องยนต์ดีเซลจากรถยนต์เก่า รถบรรทุก และรถโดยสารสาธารณะ ซึ่งปล่อยไอเสียและอนุภาคขนาดเล็กจำนวนมากสู่บรรยากาศจนกลายเป็นแหล่งกำเนิดฝุ่นละออง PM ๒.๕ (๒) การเผาในที่โล่ง ไม่ว่าจะเป็นการเผาเศษวัสดุทางการเกษตรหลังการเก็บเกี่ยว เช่น ตอซังข้าว อ้อย หรือข้าวโพด เพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูกใหม่ ตลอดจนการเผาขยะหรือการเผาป่า ล้วนก่อให้เกิดควันและฝุ่นละอองจำนวนมากแพร่กระจายสู่บรรยากาศ (๓) ภาคอุตสาหกรรม โรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมาก โดยเฉพาะที่ใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลในกระบวนการผลิต ถือว่าเป็นแหล่งกำเนิดมลพิษทางอากาศ โดยปล่อยฝุ่นละอองและก๊าซพิษออกสู่สิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง (๔) การก่อสร้าง โครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ ทั้งอาคาร ถนน และระบบสาธารณูปโภค มักทำให้เกิดฝุ่นฟุ้งกระจายระหว่างการดำเนินงาน โดยเฉพาะในพื้นที่เมืองที่มีการก่อสร้าง

^๔ EPA United States Environmental Protection Agency, **Particulate Matter (PM) Basics**, [online], Available from: <https://chatgpt.com/c/68cd55af-afc8-8323-a194-1078a0c90233> [19 September 2025].

^๕ โรงพยาบาลพญาไท, ฝุ่น PM ๒.๕ อันตรายแค่ไหน และควรป้องกันตัวเองอย่างไร ให้ปลอดภัยจากฝุ่นร้าย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.phyathai.com> [๑๙ กันยายน ๒๕๖๘].

หนาแน่น ^๖ (๕) สภาพอากาศ ความแห้งแล้งและลมสงบหรือการเคลื่อนที่ของลมช้า ส่งผลให้ฝุ่นละออง PM ๒.๕ คงค้างและสะสมอยู่ในชั้นบรรยากาศในปริมาณมาก^๗

ฝุ่นละออง PM ๒.๕ ดังกล่าวนี้ได้ส่งผลกระทบต่อ ๓ ด้าน ได้แก่ (๑) ผลกระทบด้านสุขภาพ ฝุ่นละออง PM ๒.๕ มีขนาดเล็กมาก สามารถเล็ดลอดผ่านขนจมูกเข้าสู่กระแสเลือดและสะสมในร่างกาย เมื่อได้รับอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานหลายปี อาจก่อให้เกิดโรคต่าง ๆ เช่น โรคทางเดินหายใจ โรคหัวใจและหลอดเลือด โรคมะเร็ง โรคผิวหนัง เยื่อตาอักเสบ รวมถึงทำให้อาการของผู้ป่วยโรคเรื้อรังกำเริบได้ง่าย นอกจากนี้ ฝุ่นละอองยังสามารถซึมเข้าสู่เซลล์ผิว ทำปฏิกิริยาออกซิเดชัน เกิดอนุมูลอิสระ ส่งผลให้เซลล์ผิวเสื่อมสภาพ เกิดริ้วรอย และเกิดความผิดปกติในระดับลึกของเซลล์ (๒) ผลกระทบด้านการท่องเที่ยว เมื่อมีฝุ่นละออง PM ๒.๕ สะสมในอากาศเป็นจำนวนมาก นักท่องเที่ยวมักหลีกเลี่ยงการเดินทางมายังสถานที่ที่มีปัญหาฝุ่นละออง PM ๒.๕ ส่งผลให้ผู้ประกอบการร้านค้าและให้บริการตามสถานที่ท่องเที่ยวมีจำนวนรายได้ลดลง (๓) ผลกระทบด้านทัศนียภาพและการคมนาคม ฝุ่นละออง PM ๒.๕ ทำให้ทัศนวิสัยในการมองเห็นลดลง ก่อให้เกิดอันตรายต่อการจราจร และเพิ่มความเสี่ยงต่ออุบัติเหตุบนท้องถนน^๘

อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ฝุ่นละออง PM ๒.๕ ส่งผลกระทบหลายด้าน แต่ ด้านที่เราทราบแล้วรู้สึกสลดใจมากที่สุด คือ ผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน อย่างที่เราทราบกันว่า ประชาชนเมื่อได้รับฝุ่นละออง PM ๒.๕ อย่างต่อเนื่อง จะเจ็บป่วยด้วยโรคต่าง ๆ เช่น โรคระบบทางเดินหายใจ โรคหัวใจและหลอดเลือด โรคมะเร็ง และเสียชีวิตในที่สุด ปัญหาดังกล่าวกำลังเกิดขึ้นในหลายประเทศทั่วโลก อย่างเช่น (๑) ประเทศเวียดนาม องค์การอนามัยโลก (WHO) รายงานว่า ในปี ค.ศ. ๒๐๑๖ มีประชาชนชาวเวียดนามมากกว่า ๖๐,๐๐๐ คนเสียชีวิตจากโรคหัวใจ โรคหลอดเลือดสมอง มะเร็งปอด โรคปอดอุดกั้นเรื้อรัง และโรคปอดบวม ซึ่งล้วนมีสาเหตุเกี่ยวข้องกับมลพิษทางอากาศ^๙ (๒) ประเทศฝรั่งเศส le monde รายงานว่า Public Health France (SPF) ได้ทำการศึกษาผลกระทบของมลพิษทางอากาศต่อสุขภาพและเศรษฐกิจของประเทศฝรั่งเศส พบว่า ในปี ค.ศ. ๒๐๒๑ มลพิษทางอากาศทำให้ประชาชนชาวฝรั่งเศสเสียชีวิตประมาณ ๔๐,๐๐๐ คนต่อปี และทำให้ประชาชนชาวฝรั่งเศสป่วยเพิ่มขึ้นหลายหมื่นรายในแต่ละปี นอกจากนี้ยังส่งผลให้ประเทศฝรั่งเศสต้องสูญเสียทางเศรษฐกิจมากกว่า ๑๖,๐๐๐ ล้านบาทต่อปี^{๑๐} (๓) ประเทศอินเดีย The Economic Times รายงานว่า ในปี ค.ศ. ๒๐๒๒ ประชาชนชาวอินเดีย ๑,๗๑๘,๐๐๐ คน เสียชีวิตจากสาเหตุที่

^๖ กรมประชาสัมพันธ์, **สาเหตุหลักของ PM ๒.๕ ในประเทศไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/31/iid/422588> [๒๐ กันยายน ๒๕๖๘].

^๗ กรมประชาสัมพันธ์, **สถานการณ์ฝุ่น PM ๒.๕ ในประเทศไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/31/iid/362778> [๒๐ กันยายน ๒๕๖๘].

^๘ อรุณ โชติพงศ์, “ฝุ่น P.M ๒.๕ ในประเทศไทย”, **Environmental Journal**, ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๔ (๒๕๖๑): ๕๔.

^๙ World Health Organization, **More than 60 000 deaths in Viet Nam each year linked to air pollution**, [online], Available from: https://www.who.int/vietnam/news/detail/02-05-2018-more-than-60-000-deaths-in-viet-nam-each-year-linked-to-air-pollution?utm_source=chatgpt.com [5 November 2025].

^{๑๐} Le monde, **Air pollution's economic and health costs in France**, [online], Available from: https://www.lemonde.fr/en/environment/article/2025/01/30/air-pollution-s-economic-and-health-costs-in-france_6737584_114.html?utm_source=chatgpt.com [5 November 2025].

เกี่ยวข้องกับฝุ่นละออง PM ๒.๕ ที่เกิดจากมนุษย์ โดยอัตราการเสียชีวิตเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ ๓๘ เมื่อเทียบกับปี ค.ศ. ๒๐๑๐^๑ (๔) ประเทศไทย มีการศึกษาวิจัยโดยผลการวิจัยพบว่า ในแต่ละปีมีประชาชนชาวไทยเสียชีวิต อันเนื่องมาจากฝุ่นละอองขนาดเล็ก PM ๒.๕ ราว ๗๐,๐๐๐ คน โดยองค์การอนามัยโลกระบุว่า จำนวนผู้เสียชีวิตจากมลพิษทางอากาศในประเทศไทยสูงกว่าการเสียชีวิตจากอุบัติเหตุทางถนนถึง ๔ เท่า^๒

จะเห็นได้ว่า ฝุ่นละออง PM ๒.๕ ได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนทั่วทุกมุมโลกทำให้บุคคลบางคนเจ็บป่วยและเสียชีวิตในที่สุด ตามการรายงานของ State of Global Air ระบุว่า ฝุ่นละออง PM ๒.๕ เป็นมลพิษที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนมากที่สุดในระดับโลก และเป็นสาเหตุให้มีผู้เสียชีวิตหลายล้านคนในแต่ละปี^๓ และอย่างที่เราทราบกันดีว่า ฝุ่นละออง PM ๒.๕ เกิดจากการกระทำของมนุษย์และสภาพอากาศ อย่างไรก็ตาม ในกรณีฝุ่นละออง PM ๒.๕ เกิดจากการกระทำของมนุษย์ และได้ส่งผลให้บุคคลบางคนเจ็บป่วยและเสียชีวิตในที่สุด ประเด็นคำถามที่ควรแสวงหาคำตอบในกรณีนี้ก็คือว่า บุคคลผู้ก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ จะถือว่ากระทำความผิดตามศีลข้อที่ ๑ ปาณาติบาตหรือไม่ ? ส่วนในประเด็นคำถามที่ว่า การก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ เป็นอกุศลกรรมหรือไม่ ซึ่งคำถามนี้สามารถตอบได้เบื้องต้นว่า เป็นอกุศลกรรมอย่างแน่นอน แต่จะเป็นอกุศลกรรมประเภทใดนั้น เราจะได้พิจารณากันต่อไป

อย่างไรก็ดี การตั้งคำถามในบทความวิชาการฉบับนี้ได้ถูกท้วงติงจากผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาด้านฉบับในระหว่างกระบวนการปรับปรุงแก้ไข โดยข้อท้วงติงสำคัญประการหนึ่งคือ ประเด็นดังกล่าวอาจไม่เหมาะสมที่จะนำมาวิเคราะห์ผ่านมุมมองปาณาติบาต เนื่องจากมิได้เป็นการกระทำที่เข้าลักษณะของการฆ่าโดยตรง กล่าวคือ ฝุ่นละออง PM ๒.๕ เป็นข้อเท็จจริงเชิงปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง ขณะที่การฆ่าเป็นข้อเท็จจริงอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งมีนัยทางศีลธรรมแตกต่างกัน ข้อโต้แย้งนี้สามารถตอบได้ว่า เราไม่ควรลืมไปว่า ฝุ่นละออง PM ๒.๕ ส่วนหนึ่งเกิดจากน้ำมือของมนุษย์ ส่วนหนึ่งเกิดจากสภาพอากาศ ในกรณีบุคคลผู้ก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ จะมีเจตนาหรือไม่เจตนาก็ตาม และฝุ่นได้ส่งผลให้บุคคลบางคนเจ็บป่วยและเสียชีวิตในที่สุด คำถามคือ บุคคลผู้ก่อฝุ่นดังกล่าวจะถือว่ากระทำความผิดตามศีลข้อที่ ๑ ปาณาติบาตหรือไม่ นอกจากนี้ เรื่องราวในตติยปาราชิก พระวินัยปิฎก ซึ่งมีใจความว่า ครั้นนี้ พระภิกษุรูปหนึ่ง ปลูกอาสนะที่โรงอาหารในละแวกบ้าน ได้หยิบสากอันหนึ่งจากสากที่เขาพึงกันไว้สากอันที่สองได้ล้มฟาดหัวของเด็กชายคนหนึ่งจนเสียชีวิต ท่านเกิดความกังวลว่า ตนต้องปาราชิกหรือไม่หนอ จึงนำเรื่องนี้ไปทูลถามพระพุทธเจ้า ท่านกราบว่า ตนไม่มีเจตนาจะให้สากล้มไปฟาดหัวเด็กจนเสียชีวิต พระพุทธองค์ทรงวินิจฉัยว่า หากเธอไม่มีเจตนา ย่อมไม่ต้องอาบัติปาราชิก^๔ เมื่อพิจารณาเรื่องราวนี้ จะเห็นได้ว่า การที่สากล้มฟาดหัวเด็กชายจนเสียชีวิตอันเกิดจากความประมาทเลินเล่อของพระภิกษุ ไม่ใช่การทำปาณาติบาตโดยตรง แต่พระพุทธเจ้ายังทรงวินิจฉัยด้วยกรอบของ

^๑ The Economic Times, PM2.5 pollution led to over 17 lakh deaths in India in 2022, fossil fuels caused nearly half: Report, [online], Available from: <https://surl.li/qlfpku> [5 November 2025].

^๒ Thai Health Resource Center, ฝุ่น PM 2.5 เป็นสารก่อมะเร็ง เสี่ยงเสียชีวิตสูง ตายปีละ 7 หมื่นคน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://resourcecenter.thaihealth.or.th/content/4482-content> [๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔].

^๓ State of Global Air, Fine particulate matter (PM2.5) is the pollutant that causes the largest health impacts globally, contributing to millions of deaths each year, [online], Available from: https://www.stateofglobalair.org/pollution-sources/pm25?utm_source=chatgpt.com [5 November 2025].

^๔ วิมพา. (ไทย) ๑/๑๙๐/๑๕๒.

ปาราชิกข้อที่ ๓ เหตุใด ประเด็นว่าด้วยการกระทำความผิดก่อผู้ PM ๒.๕ ของบุคคล ในบทความนี้จึงจะไม่สามารถวินิจฉัยด้วยมุมมองปาณาติบาตได้เล่า อย่างไรก็ตาม อาจมีข้อโต้แย้งภายหลังได้ว่า กรณีพระภิกษุรูปหนึ่งเหยียดสาธยายด้วยกรรมประมาทเลินเล่อจนทำให้สาธยายไปพาดหัวของเด็กจนเสียชีวิต เป็นเรื่องของพระภิกษุ กรรมคือการก่อผู้ PM ๒.๕ ของบุคคลซึ่งเป็นฆราวาส ไม่ควรใช้กรอบของพระภิกษุมาเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินหรือวินิจฉัยใด ๆ เพราะฆราวาสและพระภิกษุมีระดับสถานะทางศีลธรรมแตกต่างกัน ข้อโต้แย้งนี้สามารถตอบได้ว่า อสังขยจกถา ในอภิธรรมปิฎกกล่าวถึงการสนทนาระหว่างสกวาทิและปรวาทิตั้งนี้ สกวาทิถามว่า บุคคลไม่ตั้งใจปลงชีวิตมารดา ชื่อว่าเป็นผู้ทำอนันตริยกรรมใช่ไหม ปรวาทิตอบว่า ใช่ สกวาทิถามต่อไปว่า บุคคลไม่ตั้งใจฆ่าสัตว์ ชื่อว่าเป็นผู้ทำปาณาติบาตใช่ไหม ปรวาทิตอบว่า ไม่ควรกล่าวอย่างนั้น^๑ เมื่อพิจารณาเรื่องราวการสนทนาระหว่างสกวาทิและปรวาทิต จะเห็นได้ว่า การไม่ได้ตั้งใจฆ่ามารดาให้เสียชีวิต ยังถูกนำมาพิจารณาด้วยมุมมองปาณาติบาต เหตุใด กรรมคือการก่อผู้ PM ๒.๕ ของบุคคล จึงไม่สามารถวินิจฉัยด้วยมุมมองปาณาติบาตได้เล่า

อย่างไรก็ดี เหตุผลที่ผู้เขียนใช้ในการโต้แย้งข้อท้วงติงดังกล่าวของผู้ทรงคุณวุฒิผู้พิจารณาต้นฉบับ ได้ถูกตั้งคำถามขึ้นอีกครั้ง เมื่อผู้เขียนได้นำเสนอบทความฉบับปรับปรุงในชั้นเรียนระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคเสาร์-อาทิตย์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยข้อโต้แย้งจากนิสิตท่านหนึ่งมีสาระสำคัญว่า กรณีการเสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งปอดอันสืบเนื่องจากผู้ PM ๒.๕ กับกรณีสาธยายหับเด็กจนถึงแก่ชีวิตนั้น มีลักษณะแตกต่างกัน กล่าวคือ ในกรณีหลัง เด็กเสียชีวิตจากการถูกสาธยายพาดศีรษะ อันเกิดจากความประมาทเลินเล่อของพระภิกษุ ซึ่งมีบุคคลผู้กระทำและบุคคลผู้รับผลชัดเจน ขณะที่กรณีการเสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งปอดอันสืบเนื่องจากผู้ PM ๒.๕ นั้น ไม่มีผู้กระทำอย่างชัดเจน เนื่องจากไม่อาจจะได้ว่า ใครเป็นผู้ก่อให้เกิดผู้ PM ๒.๕ ดังกล่าว ปราภฏเฉพาะบุคคลผู้รับผลคือผู้เสียชีวิตเท่านั้น ฉะนั้น จึงยังไม่อาจวินิจฉัยได้อย่างแน่ชัดในแง่ของการกระทำความผิด นอกจากนี้ แม้ในกรณีที่สมมติให้มีบุคคลผู้ก่อผู้ PM ๒.๕ จนทำให้บุคคลเจ็บป่วยด้วยโรคมะเร็งปอดและเสียชีวิตในที่สุด ก็ควรพิจารณาด้วยว่า การเสียชีวิตดังกล่าวมิได้เกิดจากตัวแปรเพียงประการเดียวคือผู้ PM ๒.๕ แต่มีตัวแปรอื่นร่วมด้วย อาทิ สภาพสุขภาพของร่างกายที่ไม่แข็งแรง หรือระบบภูมิคุ้มกันที่บกพร่อง อย่างไรก็ตาม ข้อโต้แย้งดังกล่าวสามารถตอบได้ว่า จริงอยู่ การเสียชีวิตของบุคคลที่เจ็บป่วยจนเสียชีวิตในที่สุดซึ่งมีผลสืบเนื่องหรืออาจสันนิษฐานได้ว่าเกิดจากผู้ PM ๒.๕ นั้น มิได้ปรากฏบุคคลผู้กระทำความผิดโดยตรง จึงไม่อาจพิจารณาได้ว่า เป็นการกระทำความผิดของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ อย่างไรก็ตาม เราไม่ควรมองข้ามข้อเท็จจริงที่ว่า ผู้ PM ๒.๕ เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ มิได้เกิดขึ้นโดยปราศจากสาเหตุ ดังที่ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้นแล้วว่า มีประชากรจำนวนไม่น้อยเสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งปอดอันมีความสัมพันธ์กับผู้ PM ๒.๕ จริงอยู่ในทางกฎหมาย เราอาจไม่สามารถดำเนินคดีอาฆิตกับบุคคลผู้ก่อผู้ PM ๒.๕ ได้ เนื่องจากไม่อาจจะได้อย่างชัดเจนว่าใครเป็นผู้กระทำ อีกทั้งยังไม่อาจพิสูจน์ได้ถึงเจตนาในการกระทำดังกล่าว กล่าวโดยสรุปก็คือ ในทางกฎหมาย การจะดำเนินคดีอาฆิตบุคคลใด จำเป็นต้องอาศัยหลักฐานที่เพียงพอเพื่อยืนยันความผิดนั้น อย่างไรก็ตาม ตามทฤษฎีของผู้เขียน การพิจารณาการกระทำความผิดในทางศีลธรรมมิได้เรียกร้องหลักฐานในระดับเดียวกับกระบวนการยุติธรรมทางกฎหมาย เนื่องจากศีลธรรมในศาสนาเป็นศีลธรรมที่มุ่งวินิจฉัยการกระทำในมิติเชิงคุณค่า มากกว่าการพิสูจน์พยานหลักฐาน ดังนั้น แม้ในกรณีที่ไม้อาจนำหลักฐานมาดำเนินคดีอาฆิตบุคคลใดได้ หากบุคคลนั้นได้กระทำความผิดด้วยตนเอง แม้ผู้อื่นจะไม่รับรู้ การกระทำดังกล่าวก็ยังคง

^๑ อภิ.ก. (ไทย) ๓๗/๘๕๗/๘๙๒

เป็นความผิดในทางศีลธรรมอยู่นั่นเอง ดังนั้น กรรมคือการก่อคุณ PM ๒.๕ ของบุคคลจนทำให้บุคคลบางคนเจ็บป่วยและเสียชีวิตในที่สุด จึงสมควรนำมาพิจารณาผ่านมุมมองปาณาติบาต

อย่างไรก็ดี การตั้งคำถามในบทความวิชาการนี้อาจได้รับการโต้แย้งอีกเป็นแน่แท้ ซึ่งสิ่งนี้เป็นเรื่องที่คุณเขียนยอมรับตามตรงว่า ประสงค์จะเกิดขึ้น เพราะผู้เขียนเชื่อว่า การพิจารณาประเด็นนี้ผ่านคำสอนเรื่องกรรมและปาณาติบาตจะเป็นจุดตั้งต้นให้นักวิชาการในสาขาพระพุทธศาสนาหรือพุทธปรัชญาเข้ามาร่วมถกเถียงประเด็นนี้อย่างจริงจัง ดังนั้น ในบทความนี้ ผู้เขียนจึงตั้งคำถามเพื่อเป็นกรอบในการแสวงคำตอบอย่างมีเป้าหมายว่า ในกรณีผู้ก่อคุณ PM ๒.๕ เกิดจากการกระทำของมนุษย์ และได้ส่งผลให้บุคคลบางคนเจ็บป่วยและเสียชีวิตในที่สุด บุคคลผู้ก่อคุณ PM ๒.๕ จะถือว่ากระทำความผิดตามศีลข้อที่ ๑ ปาณาติบาตหรือไม่ ? อย่างไรก็ดี ก่อนจะพิจารณาประเด็นคำถามดังกล่าว ผู้เขียนจะศึกษาคำสอนเรื่องกรรมและปาณาติบาตในพุทธศาสนาเถรวาทก่อนถกเถียงจากนั้น จะได้วิเคราะห์การเสียชีวิตอันมีสาเหตุมาจากผู้ก่อคุณ PM ๒.๕ ผ่านคำสอนเรื่องกรรมและปาณาติบาตตามลำดับ

๒. คำสอนเรื่องกรรมและปาณาติบาตในพุทธศาสนาเถรวาท

คำสอนเรื่องกรรมและปาณาติบาตในพุทธศาสนาเถรวาทมีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

๒.๑ คำสอนเรื่องกรรม

กรรมเป็นคำสอนสำคัญในพุทธศาสนาเถรวาท ในนิพเพธิกสูตร มีพระพุทธพจน์ที่ว่า “เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงกระทำความกรรมด้วยกาย วาจา ใจ”^๑ จาก พระพุทธพจน์นี้ชี้ให้เห็นว่า คำว่า กรรม ในพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา เจตนาจะเป็นตัวบ่งชี้ว่า กรรมใดเป็นกรรมดีหรือกรรมไม่ดี หากมีเจตนาดี กรรมย่อมเป็นกรรมดี ตัวอย่างเช่น นายขวามอบสิ่งของช่วยเหลือเด็กกำพร้า การกระทำของนายขวามอบสิ่งของด้วยเจตนาดี ฉะนั้น การกระทำของเขา จึงเป็นกรรมดีหรือกุศลกรรม ในทางกลับกัน หากเจตนาไม่ดี กรรมย่อมเป็นกรรมไม่ดี ตัวอย่างเช่น นายดำเป็นข้าราชการในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งหนึ่ง ได้ออกรับเงินส่วนเกินจากประชาชนเพื่อนำเงินมาใช้จ่ายส่วนตัว การกระทำของนายดำประกอบด้วยเจตนาไม่ดี ฉะนั้น การกระทำของเขาจึงเป็นกรรมไม่ดีหรืออกุศลกรรม

เมื่อกล่าวถึงคำสอนเรื่องกรรมในพุทธศาสนาเถรวาท หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะไม่กล่าวถึงกิเลสและวิบาก เพราะกิเลสและวิบากเกี่ยวเนื่องกับคำสอนเรื่องกรรม เมื่อเราศึกษาคำสอนของพระพุทธศาสนา เราจะพบคำสอนชุดหนึ่งเรียกว่า ไตรวัฏฏ์ หรือวัฏฏะ ๓ ได้แก่ (๑) กิเลส คือ แรงขับภายในให้บุคคลกระทำความผิด ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง (๒) กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา (๓) วิบาก คือ ผลอันเกิดขึ้นจากการกระทำ^๒ ไตรวัฏฏ์เป็นคำสอนที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกิเลส กรรม วิบาก ที่ส่งต่อกันเป็นทอด ๆ คล้ายลูกโซ่ ตัวอย่างเช่น นาย ค. ต้องการกำจัดเศษวัชพืชและขยะในไร่นาของตนให้หมดไปอย่างรวดเร็ว จึงได้จุดไฟเผาเศษวัชพืชและขยะโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม แม้จะทราบว่า การเผาในที่โล่งแจ้งเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย การกระทำดังกล่าวของนาย ค. ส่งผลให้เกิดควันและ ผู้ก่อคุณ PM ๒.๕ กระจายไปทั่วบริเวณ ต่อมา เจ้าหน้าที่บ้านเมืองตรวจพบและได้รับปรับเงินนาย ค. จำนวน ๒,๐๐๐ บาทตามมาตรา ๒๔ แห่งพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ.

^๑ อัง.นวก (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

^๒ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, ครั้งที่ ๓๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๙), หน้า ๑๐๐.

๒๕๓๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการสาธารณสุข (ฉบับที่ ๓) พ.ศ.๒๕๖๐ ตัวอย่างนี้สามารถอธิบายได้ด้วย วัฏฏะ ๓ ได้ว่า (๑) การที่ นาย ค. ต้องการกำจัดเศษวัชพืชและขยะในไร่นาของตนให้หมดไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งความต้องการนี้อยู่ภายใต้ความหลงผิด คือ กิเลส (๒) การที่นาย ค. จุดไฟเผา เศษวัชพืชและขยะโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม คือ กรรม (๓) การที่นาย ค. ถูกปรับเงิน ๒,๐๐๐ บาท คือ วิบาก จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่า กิเลส กรรม และวิบาก ทำงานส่งต่อกันเป็นทอด ๆ

อย่างไรก็ดี อย่างที่เราทราบกันดีว่า กิเลส กรรม วิบาก ในพุทธศาสนาเถรวาท มีรายละเอียดปลีกย่อยมากมาย การจะกล่าวทั้ง ๓ อย่างนี้โดยละเอียด เห็นทีจะไม่จำเป็น เพราะเป้าหมายของบทความนี้คือ การวิเคราะห์ การเสียชีวิตอันมีสาเหตุมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕ ผ่าน คำสอนเรื่องกรรมและปาณาติบาต ฉะนั้น ผู้เขียนเห็นว่า เราควรกล่าวรายละเอียดเฉพาะคำสอนเรื่องกรรมเท่านั้น กรรมในพุทธศาสนาเถรวาทมีหลายหมวดดังมีรายละเอียด ดังนี้

๑. กรรมที่จำแนกตามลักษณะ แบ่งออกเป็น ๒ หมวด ดังนี้

กรรมหมวดที่ ๑ มี ๒ ประเภท ประกอบด้วย (๑) กุศลกรรม หมายถึง การกระทำฝ่ายกุศลหรือการกระทำดี (๒) อกุศลกรรม หมายถึง การกระทำฝ่ายอกุศลหรือการกระทำไม่ดี^๑

กรรมหมวดที่ ๒ มี ๔ ประเภท ประกอบด้วย (๑) กรรมดำมีวิบากดำ หมายถึง กรรมที่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนผู้อื่นทางกายวาจาใจ (๒) กรรมขาวมีวิบากขาว หมายถึง กรรมที่ไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนผู้อื่นทางกายวาจาใจ (๓) กรรมทั้งดำและขาวมีวิบากทั้งดำและขาว หมายถึง กรรมที่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นบ้างทางกายวาจาใจ (๔) กรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม หมายถึง กรรมที่เป็นไปเพื่อการละทิ้งกรรมดำและกรรมขาว^๒

๒. กรรมที่จำแนกตามทวาร แบ่งออกเป็น ๒ หมวดดังนี้

กรรมหมวดที่ ๑ กรรมฝ่ายกุศล มี ๓ ประเภท ประกอบด้วย (๑) กายกรรมฝ่ายกุศล หมายถึง การกระทำความดีทางกาย (๒) วชิกรรมฝ่ายกุศล หมายถึง การกระทำความดีทางวาจา (๓) มโนกรรมฝ่ายกุศล หมายถึง การกระทำความดีทางใจ

กรรมหมวดที่ ๒ กรรมฝ่ายอกุศล มี ๓ ประเภท ประกอบด้วย (๑) กายกรรมฝ่ายอกุศล หมายถึง การกระทำความชั่วทางกาย (๒) วชิกรรมฝ่ายอกุศล หมายถึง การกระทำความชั่วทางวาจา (๓) มโนกรรมฝ่ายอกุศล หมายถึง การกระทำความชั่วทางใจ^๓

๓. กรรมที่จำแนกตามกาลเวลา ความหนักเบาและหน้าที่ แบ่งออกเป็น ๓ หมวดดังนี้

หมวดที่ ๑ กรรมที่ให้ผลตามกาลเวลา มี ๔ ประเภท ประกอบด้วย (๑) ทิฏฐุธรรม เวทนีกรรม คือ กรรมที่ให้ผลภายในชาตินี้ หากไม่สามารถให้ผลในชาตินี้ได้ ก็จะกลายเป็นอโหสิกรรม (กรรมที่ไม่ให้ผลแล้ว) (๒) อุปปัชชเวทนีกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในชาติถัดไป หากไม่อาจให้ผลได้ ก็กลายเป็นอโหสิกรรมเช่นกัน (๓) อปรายปริยเวทนีกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป ตราบเท่าที่ยังเวียนว่ายในสังสารวัฏ (๔) อโหสิกรรม คือ กรรมที่สิ้นอำนาจให้ผลแล้ว ไม่สามารถส่งผลใด ๆ ได้อีก

^๑ ชู.อิติ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๓๗๗.

^๒ อ.จตุกก (ไทย) ๒๑/๒๓๓/๓๔๖-๓๔๘.

^๓ อ.ติก. (ไทย) ๒๐/๖/๑๔๔-๑๔๕.

หมวดที่ ๒ กรรมที่ให้ผลตามความหนักเบา มี ๔ ประเภท ประกอบด้วย (๑) คุรุกรรม คือ กรรมหนัก เช่น การฆ่าบิดามารดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้า กรรมประเภทนี้จะให้ผลก่อนเสมอ (๒) อาจิณณกรรม คือ กรรมที่ทำบ่อหรือเคยชิน เช่น การรักษาศีลเป็นประจำ หรือการทำบาปซ้ำ ๆ กรรมประเภทนี้จะให้ผลก่อนกรรมอื่นในกรณีไม่มีคุรุกรรม (๓) อาสันน กรรม คือ กรรมที่ทำหรือระลึกได้ในเวลาจนตาย เช่น การนึกถึงบุญหรือบาปก่อนสิ้นลมหายใจ ก็ส่งผลให้ไปเกิดในภพดีตามกรรมนั้น (๔) กัตตตากกรรม คือ กรรมสักว่าทำ เมื่อไม่มีคุรุกรรม อาจิณณกรรม อาสันนกรรม กัตตตากกรรมจะเป็นตัวนำไปสู่ภพใหม่

หมวดที่ ๓ กรรมที่ให้ผลตามหน้าที่ มี ๔ ประเภท ประกอบด้วย (๑) ชนกรรม คือ กรรมที่ทำหน้าที่ให้เกิดหรือเป็นเหตุให้เกิดในภพชาติใหม่ (๒) อุปัตถัมภกรรม คือ กรรมที่สนับสนุนหรือส่งเสริมผลของกรรมอื่น เช่น ทำให้สุขหรือทุกข์ดำเนินต่อไปได้ยาวนาน (๓) อุปปีฬกรรม คือ กรรมที่เบียดเบียนผลของกรรมอื่น ทำให้สุขกลายเป็นทุกข์ หรือทำให้ทุกข์ยืดเยื้อ (๔) อุปฆาตกรรม คือ กรรมที่ตัดรอนผลของกรรมอื่น เช่น กรรมใหม่ที่แรงกว่า ทำให้กรรมเดิมสิ้นอำนาจและให้ผลแทน^๒

กล่าวโดยสรุปก็คือ กรรมคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา พุทธศาสนาเถรวาทได้จำแนกกรรมออกเป็นหลายหมวด ได้แก่ (๑) กรรมที่จำแนกตามลักษณะ (๒) กรรมที่จำแนกตามทวาร (๓) กรรมที่จำแนกตามกาลเวลา ความหนักเบาและหน้าที่ ผู้เขียนมองว่า การศึกษาคำสอนเรื่องกรรมในบทความนี้เพียงเท่านี้ก็น่าจะเพียงพอต่อการวิเคราะห์การเสียชีวิตอันมีสาเหตุมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕ ต่อไป จะได้ศึกษาปณาดิปาตในอภิสกกรรมบท

๒.๒ ปณาดิปาตในอภิสกกรรมบท

ปณาดิปาต คือ เจตนาทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไปเป็นหนึ่งในอภิสก ๑๐ ประการ อภิสกกรรมบท หมายถึง กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือทุกข์^๓ มี ๑๐ ประการ ได้แก่ (๑) ปณาดิปาต คือ เจตนาทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป (๒) อทินนาทาน คือ เจตนาถือเอาสิ่งของที่เจ้าของหวงแหน (๓) กาเมสุมิฉาจาร คือ เจตนาเป็นเหตุกล่าวล่วง อคมณียฐานด้วยความประสงค์ในการเสพสัทธรรม (๔) มุสาวาท คือ เจตนาเป็นเหตุกล่าวเรื่องเท็จเพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจคลาดเคลื่อนจากความจริง (๕) ปิสุณวาจา คือ เจตนาเป็นเหตุกล่าวคำส่อเสียด (๖) ผรุสวาจา คือ เจตนาเป็นเหตุกล่าวคำหยาบคาย (๗) สัมผัปปลาป คือ เจตนาเป็นเหตุกล่าวคำเพ้อเจ้อ (๘) อภิขิมา คือ ความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของบุคคลอื่น (๙) พยาบาท คือ ความคิดปรองร้ายบุคคลอื่น (๑๐) มิจฉาทิฎฐิ คือ ความเห็นผิดจากครรลองคลองธรรม^๔ อย่างไรก็ตามในที่นี่ ผู้เขียนจะไม่กล่าวถึงรายละเอียดของอภิสกบททั้ง ๑๐ จะกล่าวเฉพาะรายละเอียดของปณาดิปาตเท่านั้น ทั้งนี้เพราะจะใช้ปณาดิปาตเป็นกรอบในการวิเคราะห์การเสียชีวิตอันมีสาเหตุมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕

ปณาดิปาต คือ เจตนาทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป มีองค์ ๕ ได้แก่ (๑) สัตว์มีชีวิต (๒) รู้ว่าเป็นสัตว์มีชีวิต (๓) จิตคิดจะฆ่า (๔) ความพยายามในการฆ่า (๕) สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น พุทธศาสนาเถรวาทจำแนกโทษของปณาดิปาตไว้หลายนัย ได้แก่ (๑) ขนาดของสัตว์ กล่าวคือ ปณาดิปาตมีโทษน้อยในเพราะสัตว์ตัวเล็ก มีโทษมาก

^๒ วิสุทธิ. (ไทย) ๒/๖๘๕-๖๘๗/๓๕๐-๓๕๑.

^๓ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, ครั้งที่ ๓๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๙), หน้า ๒๓๕.

^๔ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒.

ในเพราะสัตว์ตัวใหญ่ (๒) ความตึงามของสัตว์ กล่าวคือ ปาณาติบาตมีโทษน้อยในเพราะสัตว์ที่มีคุณความดีน้อย มีโทษมากในเพราะสัตว์ที่มีคุณความดีมาก (๓) ระดับของกิเลสและความพยายาม กล่าวคือ ปาณาติบาตมีโทษน้อยในเพราะกิเลสและความพยายามอ่อน มีโทษมากในเพราะกิเลสและความพยายามมาก^๒

จากการศึกษาคำสอนเรื่องกรรมและปาณาติบาต จะเห็นได้ว่า คำสอนดังกล่าวมีรายละเอียดมากมาย ซึ่งผู้เขียนจะใช้คำสอนเหล่านี้เป็นกรอบในการวิเคราะห์การเสียชีวิตอันมีสาเหตุมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕ ดังมีรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไป

๓. การวิเคราะห์การเสียชีวิตอันมีสาเหตุมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕ ผ่านคำสอนเรื่องกรรมและปาณาติบาต

อย่างที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นว่า ฝุ่นละออง PM ๒.๕ เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนทั่วทุกมุมโลก ทำให้บุคคลบางคนเจ็บป่วยและเสียชีวิตในที่สุด ประเด็นคำถามก็คือว่า บุคคลผู้ก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ จะถือว่ากระทำความผิดตาม ศีลข้อที่ ๑ ปาณาติบาตหรือไม่ ? อย่างไรก็ดี ในการวิเคราะห์การเสียชีวิตอันมีสาเหตุมาจาก ฝุ่นละออง PM ๒.๕ ผ่านคำสอนเรื่องกรรมและปาณาติบาต ผู้เขียนจะใช้ข่าวการเสียชีวิตของคณาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๔ ราย เป็นกรณีศึกษาในการวิเคราะห์

ไทยรัฐออนไลน์ได้รายงานไว้ว่า ในช่วงเวลาเพียง ๓ ปี ที่ผ่านมานี้ มีรายงานว่าคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เสียชีวิตจากโรคมะเร็งปอดแล้วถึง ๔ ราย โดยมีข้อสันนิษฐานว่าอาจเกี่ยวข้องกับผลกระทบจากฝุ่นพิษ PM ๒.๕ ทั้งนี้ ในจำนวนผู้เสียชีวิตดังกล่าว ยังมีบางท่านที่เป็นผู้บุกเบิกงานวิจัยเกี่ยวกับปัญหาฝุ่นละออง PM ๒.๕ อีกด้วย ทั้งนี้ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๗ ประเด็นดังกล่าวได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในสื่อสังคมออนไลน์ ภายหลังจาก เฟซบุ๊กเพจ “Pichaarpa Pisutserani” ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชญ์อาภา พิศุทธิ์เศรณี คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยท่านได้โพสต์ข้อความแสดงความอาลัยต่อการจากไปของคณบดีรายหนึ่ง “ขอแสดงความเสียใจกับครอบครัวของท่านคณบดีค่ะ ... ท่านเป็นอาจารย์ มช. ท่านล่าสุดที่เสียชีวิตจากมะเร็งปอด” นอกจากนี้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชญ์อาภา ยังได้ระบุเพิ่มเติมว่า ก่อนหน้านี้มีคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่เสียชีวิตจากมะเร็งปอดแล้วหลายราย ได้แก่ (๑) รองศาสตราจารย์ ดร.ภาณุวรรณ จันทวรรณกุล ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ท่านเสียชีวิตในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ (๒) รองศาสตราจารย์ ดร.มงคล ราชะนาคร ภาควิชาเคมี คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และอดีตคณบดีคณะวิทยาศาสตร์ ซึ่งเสียชีวิตในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๖ ซึ่งท่านเป็นผู้เริ่มต้นศึกษาปัญหาฝุ่นพิษตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ในช่วงที่คำว่า PM ๒.๕ ยังไม่เป็นที่รู้จัก ผ่านโครงการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์มลพิษทางอากาศในอนุภาคฝุ่นของจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน (๓) นพ.กฤตไท ธนกฤตสมบัติ อาจารย์ประจำศูนย์ระบาดวิทยาคลินิกและสถิติศาสตร์คลินิก ภาควิชาเวชศาสตร์ครอบครัว คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ท่านเสียชีวิตในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ (๔) ศาสตราจารย์ ดร.ระวีวรรณ โอฟารรัตน์มณี คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ท่านเสียชีวิตในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๖๗พร้อมกันนี้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชญ์อาภา พิศุทธิ์เศรณี ยังได้ตั้งคำถามว่า สังคมจะต้องสูญเสียบุคลากรสำคัญอีกมากเพียงใด จึงจะดำเนินการแก้ไขปัญหการ

^๒ มังคลัตถปิณี (ไทย) ๑/๒๐๐-๒๐๒/๒๑๑-๒๑๓.

เผาในที่โล่งและวิกฤตฝุ่น PM ๒.๕ อย่างจริงจัง ซึ่งภายหลังจากเรื่องดังกล่าวถูกเผยแพร่ออกไป ได้มีประชาชนจำนวนมากเข้ามาร่วมแสดงความเสียใจและแสดงความคิดเห็นต่อเหตุการณ์นี้อย่างกว้างขวาง^๒

จากการรายงานข่าวของไทยรัฐออนไลน์ข้างต้น จะเห็นได้ว่า การเสียชีวิตของคณาจารย์ จำนวน ๔ ท่าน แห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ด้วยโรคมะเร็งปอด เป็นเพียงการสันนิษฐานว่า น่าจะมีสาเหตุมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕ ที่เกิดจากการเผาในที่โล่ง ซึ่งข้อสันนิษฐานนี้ชี้ให้เห็นว่า ฝุ่นละออง PM ๒.๕ ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ที่ขาดความรับผิดชอบทางสังคม แม้ในรายงานข่าวของไทยรัฐออนไลน์ จะไม่ได้ระบุชัดเจนว่าเป็นบุคคลใด แต่เราก็ไม่อาจปฏิเสธข้อเท็จจริงที่ว่า ฝุ่นละออง PM ๒.๕ เกิดจากน้ำมือ ของมนุษย์ เพราะฝุ่นละออง PM ๒.๕ คงไม่เกิดขึ้นโดยปราศจากสาเหตุเป็นแน่แท้ อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะวิเคราะห์ผ่านมุมมองปณาดิบาท เราจำต้องแยกแยะผู้กระทำ (Perpetrator) และผู้ถูกกระทำ (Victim) ให้ชัดเจนก่อน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ คือ (๑) ฝุ่นละออง PM ๒.๕ ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ สันนิษฐานว่า เป็นฝีมือของมนุษย์ที่ทำการเผาในที่โล่งแจ้ง ฉะนั้นผู้กระทำในที่นี้ คือ มนุษย์ผู้ก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ แต่เราไม่ทราบตัวบุคคลว่า เป็นนาย ก. หรือ นาย ข. และไม่ทราบว่า เขามีเจตนาหรือไม่เจตนา อย่างไรก็ตาม เพื่อความเป็นธรรมแก่ผู้กระทำตามหลักสิทธิมนุษยชน เราต้องเชื่อไว้ก่อนว่าเขาไม่มีเจตนา เพราะเราไม่มีหลักฐานที่จะบ่งบอกว่า เขามีเจตนา (๒) คณาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่เสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งปอดซึ่งสันนิษฐานว่าเกิดจากฝุ่นละออง PM ๒.๕ เป็นผู้ถูกกระทำ อย่างไรก็ตาม เมื่อเราแยกแยะผู้กระทำและผู้ถูกกระทำได้อย่างชัดเจน จะเห็นได้ว่า การก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ โดยบุคคล (ซึ่งไม่ทราบว่าใครกันแน่และไม่ทราบว่าเขามีเจตนาหรือไม่ แต่ก็ต้องคิดไว้ก่อนว่าเขาไม่มีเจตนา) ทำให้คณาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ป่วยเป็นโรคมะเร็งปอดและเสียชีวิตในที่สุด

เมื่อพิจารณาเรื่องราวดังกล่าวผ่านมุมมองปณาดิบาทซึ่งมีองค์ ๕ ประการ ได้แก่ (๑) สัตว์มีชีวิต (๒) รู้ว่าเป็นสัตว์มีชีวิต (๓) จิตคิดจะฆ่า (๔) ความพยายามในการฆ่า (๕) สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น สามารถกล่าวได้ว่า บุคคลผู้ก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ ไม่ถือว่ากระทำความผิดตามศีลข้อที่ ๑ ปณาดิบาท ทั้งนี้เพราะไม่เข้าข่ายการกระทำ ปณาดิบาท กล่าวคือ (๑) คณาจารย์ ๔ ราย ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นมนุษย์ที่มีชีวิตตามองค์ที่ ๑ แห่งปณาดิบาท ก็จริงแต่ (๒) บุคคลผู้ก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ ไม่รู้ว่า การเผาในที่โล่งแจ้งอันเป็นสาเหตุให้เกิดฝุ่นละออง PM ๒.๕ จะก่ออันตรายต่อชีวิตของคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เขารู้เฉพาะว่า การเผาในที่โล่งแจ้งเป็นอันตรายและรบกวนชีวิตของเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเพราะรัฐได้ประกาศห้ามเผาวัสดุทางการเกษตรอันเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดฝุ่นละออง PM ๒.๕ (๓) การเผาในที่โล่งแจ้งจนก่อให้เกิดฝุ่นละออง PM ๒.๕ ของบุคคล มิได้มีเจตนาเพื่อฆ่าคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่โดยตรง แต่ว่า การกระทำของเขาเป็นการกระทำที่ขาดความรับผิดชอบต่อสังคมหรือเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น (๔) เมื่อการเผาในที่โล่งแจ้งจนก่อให้เกิดฝุ่นละออง PM ๒.๕ ของบุคคล มิได้มีเจตนาเพื่อฆ่าคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นั้นหมายความว่า ความพยายามในการฆ่าย่อมไม่มีเช่นเดียวกัน (๕) และการเสียชีวิตของคณาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ก็ได้เกิดจากความพยายามในการฆ่าโดยตรงของบุคคลผู้ ก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ แต่เกิดจากโรคมะเร็งปอดอันสืบเนื่องมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕ ที่ก่อโดยบุคคลที่ขาดความรับผิดชอบต่อสังคมเท่านั้น

^๒ ไทยรัฐออนไลน์, ระยะเวลา ๓ ปี อาจารย์ มข. เสียชีวิตจากมะเร็งปอด ๔ คน เชื้อผลพวง PM ๒.๕, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/society/2776316> [๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๘].

อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ในกรณีการเสียชีวิตของคณาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ด้วยโรคมะเร็งปอด อันสืบเนื่องมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕ ไทยรัฐออนไลน์ระบุแล้วว่า ภาคเหนือประสบปัญหาหมอกพิษทางอากาศอย่างต่อเนื่องซึ่งก็คือ ปัญหาฝุ่นละออง PM ๒.๕ แต่ไม่ได้ระบุว่า บุคคลผู้ก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ มีเจตนาอย่างไร อย่างไรก็ดี เราต้องถือว่า เขาไม่มีเจตนาไว้มาก่อน เพราะไม่มีหลักฐานเพียงพอที่จะกล่าวว่า เขามีเจตนา ดังนั้น ในการวิเคราะห์ข้างต้น ผู้เขียนจึงสรุปว่า การกระทำของบุคคลผู้ก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ จนส่งผลให้คณาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งปอดอันมีผลสืบเนื่องมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕ ไม่จัดเป็นปาณาติบาต เพราะองค์ของปาณาติบาตไม่ครบถ้วน

อย่างไรก็ดี เหตุการณ์การเสียชีวิตของคณาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ด้วยโรคมะเร็งปอดอันมีผลสืบเนื่องมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕ เมื่อพิจารณาตามคำสอนเรื่องกรรมในพุทธศาสนาเถรวาทแล้ว กล่าวได้ว่า บุคคลผู้ก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ ย่อมถือได้ว่า ได้กระทำอกุศลกรรม กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ กรรมคือการก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ ดังกล่าวจัดเป็นอกุศลกรรม เพราะเป็นการกระทำที่ทั่วโลกต่างยอมรับว่าเป็นสิ่งไม่ดีและสร้างความเดือดร้อนแก่ตนเองและบุคคลอื่น ดังนั้น เจตนาที่แฝงอยู่ในการกระทำนั้นย่อมไม่บริสุทธิ์ เมื่อเจตนาไม่ดี กรรมย่อมจัดเป็นอกุศลกรรม

อย่างไรก็ดี อาจมีข้อโต้แย้งภายหลังได้ว่า บุคคลผู้ก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ บางคนมีเจตนาในการก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ ทั้งที่รู้ว่า การกระทำเช่นนี้ไม่ดี บางคนไม่มีเจตนาในการก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ สำหรับบุคคลที่มีเจตนาในการก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ การกระทำของเขาถือเป็นอกุศลกรรมแน่นอนตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่สำหรับบุคคลที่ไม่มีเจตนาในการก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ การกระทำของเขาจะถือได้ว่าเป็นอกุศลกรรมได้อย่างไรเล่า ข้อโต้แย้งนี้สามารถตอบได้ว่า เมื่อพิจารณาตามคำสอนเรื่องกรรม ๑๒ (กรรมที่จำแนกตามกาลเวลา ความหนักเบาและหน้าที่) การกระทำของบุคคลที่ไม่มีเจตนาในการก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ ย่อมจัดเป็นกตัตตากรรม คือ กรรมสักว่ากระทำฝ่ายอกุศลเหมือนเดิม หลีกเลียงไม่ได้ที่จะพูดว่า การกระทำของบุคคลที่ไม่มีเจตนาในการก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ ไม่จัดเป็นกรรมใด ๆ เลย เพราะว่า ตามหลักคำสอนเรื่องกรรมในพุทธศาสนาเถรวาท การกระทำที่มีเจตนาไม่ชัดเจน ย่อมจัดเป็นกตัตตากรรม ไม่ว่าการกระทำนั้นจะดีหรือไม่ดีก็ตาม อย่างไรก็ตาม อาจมีคำถามภายหลังได้ว่า อกุศลกรรมและกตัตตากรรมฝ่ายอกุศล แตกต่างกันอย่างไร คำถามนี้สามารถตอบได้ว่า อกุศลกรรม คือ การกระทำที่ไม่ดีและมีเจตนาชัดเจน เมื่ออกุศลกรรมอำนวยผลเป็นวิบาก บุคคลผู้กระทำอกุศลกรรมจะได้รับผลของการกระทำเต็มที่ ส่วน กตัตตากรรม คือ กรรมสักว่ากระทำ ในกรณีเป็นกตัตตากรรมฝ่ายอกุศล เจตนาจะไม่ชัดเจน หากจะกล่าวให้เข้าใจง่าย ๆ ก็คือว่า เป็นการกระทำแบบไม่ได้ตั้งใจหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ได้ เมื่อกตัตตากรรมฝ่ายอกุศล อำนวยผลเป็นวิบาก บุคคลผู้กระทำกตัตตากรรมฝ่ายอกุศล จะไม่ได้รับผลของการกระทำเต็มที่

อย่างไรก็ดี อาจมีคำถามภายหลังได้ว่า สมมติว่า นาย ก. รู้อยู่แก่ใจว่า การเผาเศษวัสดุทางการเกษตรหลังการเก็บเกี่ยวเพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูกใหม่ จะก่อให้เกิดฝุ่นละออง PM ๒.๕ และ นาย ก. รู้อยู่แก่ใจว่า ฝุ่นละออง PM ๒.๕ จะทำให้นาย ข. เจ็บป่วยเป็นโรคมะเร็งปอดแล้วเสียชีวิตในที่สุด แต่นาย ก. ยังขึ้นเผาเศษวัสดุทางการเกษตรเหมือนเดิมเพราะต้องการจะฆ่า นาย ข. ต่อมา นาย ข. เสียชีวิตจากโรคมะเร็งปอดซึ่งเป็นผลมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕ ที่ก่อโดยนาย ก. ในกรณีนี้ นาย ก. ถือว่ากระทำความผิดตามศีลข้อที่ ๑ ปาณาติบาตหรือไม่ ? คำถามดังกล่าวข้างต้นสามารถตอบได้ว่า การกระทำของนาย ก. จัดเป็นปาณาติบาตอย่างแน่นอน เพราะการกระทำของเขาคบองค์ของปาณาติบาตทั้ง ๕ องค์ กล่าวคือ (๑) นาย ข. เป็นมนุษย์ที่มีชีวิต (๒) นาย ก. รู้ว่า นาย ข. เป็นมนุษย์ที่มีชีวิต (๓) นาย ก. มีเจตนาในการฆ่า นาย ข. โดยการเผาเศษวัสดุทางการเกษตรเพื่อก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ ทั้งนี้เพื่อให้นาย ข. เจ็บป่วยด้วยโรคมะเร็งปอดแล้วเสียชีวิตในที่สุด (๔) นาย ก. มีเจตนาอย่างชัดเจนในการฆ่านาย ข. (๕) นาย ข.

เสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งปอดอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำที่จิตใจของนาย ก. อย่างไรก็ดี อาจมีข้อโต้แย้ง ภายหลังอีกว่า เป็นไปได้ว่า นาย ข. อาจจะเจ็บป่วยเป็นโรคมะเร็งปอดที่เกิดจากการ สูบบุหรี่มาเป็นระยะเวลาหลาย ปี และเผชิญกับสภาพอากาศที่เต็มไปด้วยฝุ่นละออง PM ๒.๕ ในช่วงหน้าร้อน เป็นไปได้ว่า นาย ข. อาจไม่ได้เสียชีวิต เพราะโรคมะเร็งปอดอันมีสาเหตุมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕ ที่ก่อโดยนาย ก. ตรงนี้ นาย ก. จะยังคงถือว่ากระทำความผิดตามศีลข้อที่ ๑ ปาณาติบาตหรือไม่ ? ข้อโต้แย้งนี้สามารถตอบได้ว่า สมมติว่า สาเหตุหลักคือการสูบบุหรี่ของ นาย ข. ทำให้เขาเจ็บป่วยและเสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งปอด ส่วนสาเหตุรอง คือ ฝุ่นละออง PM ๒.๕ ที่ก่อโดยนาย ก. ในกรณีนี้ นาย ก. ยังถือว่า กระทำความผิดตามศีลข้อที่ ๑ ปาณาติบาต แต่ ในกรณีที่ฝุ่นละออง PM ๒.๕ ที่ก่อโดยนาย ก. ไม่ได้เป็นสาเหตุให้นาย ข. เจ็บป่วยและเสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งปอดเลย นาย ก. ไม่ถือว่ากระทำความผิดตามศีลข้อที่ ๑ ปาณาติบาต

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า การที่บุคคลเสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งปอดอันเนื่องมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕ จะเป็นปาณาติบาตได้นั้น ก็ต่อเมื่อครบองค์ของปาณาติบาตตามที่ตัวอย่างข้างต้น

๔. สรุป

ตามที่กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นว่า ฝุ่นละออง PM ๒.๕ เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนทั่วทุกมุมโลกทำให้บุคคลบางคนเจ็บป่วยและเสียชีวิตในที่สุด บทความวิชาการนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อวิเคราะห์การเสียชีวิตอันมีสาเหตุมาจากฝุ่นละออง PM ๒.๕ ผ่านคำสอนเรื่องกรรมและปาณาติบาต โดยใช้ข่าวการเสียชีวิตของคณาจารย์ ๔ ราย แห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นกรณีศึกษา ผลการวิเคราะห์พบว่า บุคคลผู้ก่อฝุ่นละออง PM ๒.๕ ไม่ถือว่ากระทำความผิดตามศีลข้อที่ ๑ ปาณาติบาต เพราะไม่ครบองค์ ๕ ของปาณาติบาต อย่างไรก็ดี การกระทำดังกล่าวยังถือว่าเป็นอกุศลกรรม อย่างไรก็ดี การพิจารณาปัญหาฝุ่นละออง PM ๒.๕ ผ่านมุมมองพระพุทธศาสนา มิได้มีเจตนาเพื่อตัดสินว่า ผู้ใดกระทำความผิดปาณาติบาตหรือไม่ เพียงแค่ประสงค์จะชี้ให้เห็นถึงความรับผิดชอบทางศีลธรรมของมนุษย์ในฐานะผู้กระทำความผิด ทั้งนี้เพื่อให้เห็นมนุษย์ตระหนักถึงผลกระทบของการกระทำที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อม

บรรณานุกรม

กรมประชาสัมพันธ์. สาเหตุหลักของ PM ๒.๕ ในประเทศไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/31/iid/422588> [๒๐ กันยายน ๒๕๖๘].

กรมประชาสัมพันธ์. สถานการณ์ฝุ่น PM ๒.๕ ในประเทศไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/id/31/iid/362778> [๒๐ กันยายน ๒๕๖๘].

โรงพยาบาลพญาไท. ฝุ่น PM ๒.๕ อันตรายแค่ไหน และควรป้องกันตัวเองอย่างไร ให้ปลอดภัยจากฝุ่นร้าย.

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.phyathai.com> [๑๙ กันยายน ๒๕๖๘].

อรุณ ชิตพิงศ์. “ฝุ่น P.M ๒.๕ ในประเทศไทย”. *Environmental Journal*. ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๔ (๒๕๖๑): ๕๐-๕๖.

ไทยรัฐออนไลน์. ระยะเวลา ๓ ปี อาจารย์ มช. เสียชีวิตจากมะเร็งปอด ๔ คน เชื่อมโยง PM ๒.๕ [ออนไลน์],

แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th/news/society/2776316> [๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๘].

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. คัมภีร์วิสุทธิมรรคภาษาไทย ภาค ๒ ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรง

พิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. มงคลดิลกปิณี ภาษาไทย ภาค ๑ ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, ครั้งที่ ๓๔.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธานุภาพธรรมสภา, ๒๕๕๙.

Thai Health Resource Center. ฝุ่น PM ๒.๕ เป็นสารก่อมะเร็ง เสี่ยงเสียชีวิตสูง ตายปีละ 7 หมื่นคน.

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://resourcecenter.thaihealth.or.th/content/4482-content> [๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๘].

EPA United States Environmental Protection Agency. **Particulate Matter (PM) Basics**. [online].

Available from: <https://chatgpt.com/c/68cd55af-afc8-8323-a194-1078a0c90233> [19 September 2025].

State of Global Air. **Fine particulate matter (PM2.5) is the pollutant that causes the largest health impacts globally, contributing to millions of deaths each year.** [online].

Available from: https://www.stateofglobalair.org/pollution-sources/pm25?utm_source=chatgpt.com [5 November 2025].

The Economic Times. **PM2.5 pollution led to over 17 lakh deaths in India in 2022, fossil fuels caused nearly half: Report.** [online]. Available from:

<https://economictimes.indiatimes.com/news/india/pm2-5-pollution-led-to-over-17-lakh-deaths-in-india-in-2022-fossil-fuels-caused-nearly-half->

lancet/articleshow/124940031.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst [5 November 2025].

The Economic Times. **PM2.5 pollution led to over 17 lakh deaths in India in 2022, fossil fuels caused nearly half: Report.** [online], Available from: <https://sur.li/qlfpku> [5 November 2025].

World Health Organization. **More than 60 000 deaths in Viet Nam each year linked to air pollution.** [online]. Available from: https://www.who.int/vietnam/news/detail/02-05-2018-more-than-60-000-deaths-in-viet-nam-each-year-linked-to-air-pollution?utm_source=chatgpt.com [5 November 2025].

พุทธจิตวิทยากับการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์

Buddhist Psychology for the Development of Human Quality of Life

พระมหาสุริยันต์ บุญยอด
Phramaha Suriyan Boonyod^๑

Received: February 27, 2026

Revised: April 22, 2026

Accepted: April 24, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพุทธจิตวิทยาในฐานะเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ โดยมุ่งวิเคราะห์บทบาทของจิตใจซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักในการกำหนดความคิด พฤติกรรม และการดำเนินชีวิต ตามหลักพระพุทธศาสนาที่ว่า “มโนปุพพังคมา ธมมา มโนเสฏฐา มโนมยา” ซึ่งแปลว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ แสดงให้เห็นว่าจิตเป็นศูนย์กลางของชีวิตและเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดคุณภาพชีวิต ในบริบทของสังคมยุคปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสังคม ส่งผลให้มนุษย์เผชิญกับความเครียด ความวิตกกังวล และความไม่มั่นคงทางจิตใจ แม้จะมีความเจริญทางวัตถุ แต่กลับไม่สามารถสร้างความสุขที่แท้จริงได้ พุทธจิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่ศึกษาธรรมชาติ โครงสร้าง และกระบวนการทำงานของจิต โดยมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจให้เกิดความเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิต และหลุดพ้นจากความทุกข์ หลักสำคัญของพุทธจิตวิทยา ได้แก่ การพัฒนาจิตตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาจิตอย่างเป็นระบบ ช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมพฤติกรรม มีความมั่นคงทางจิตใจ และเกิดปัญญาในการเข้าใจชีวิต นอกจากนี้ แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตตามองค์การอนามัยโลกอธิบายว่า คุณภาพชีวิตเป็นการรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของตนเองในมิติด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ขณะที่แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเห็นว่าคุณภาพชีวิตที่แท้จริงเกิดจากการพัฒนาจิตใจให้มีความสงบและมีปัญญา เพื่อการพัฒนาจิตตามหลักพุทธจิตวิทยาช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านจิตใจ ทำให้เกิดความสงบและลดความทุกข์ ด้านพฤติกรรม ช่วยให้สามารถควบคุมตนเองและดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม ด้านปัญญา ช่วยให้เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต และด้านสังคม ช่วยให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ดังนั้น พุทธจิตวิทยาจึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ โดยเน้นการพัฒนาจิตใจเป็นพื้นฐาน อันนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข มีความสุข และมีคุณภาพชีวิต

ความสำคัญ : พุทธจิตวิทยา, การ พัฒนา, คุณภาพชีวิต, มนุษย์

^๑ สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, E-mail :

Abstract

This academic article aims to study Buddhist psychology as an essential approach to the development of human quality of life, with a focus on analyzing the role of the mind as the primary factor in determining thoughts, behaviors, and ways of living. According to the Buddhist principle, “*Manopubbangamā dhammā, manoseṭṭhā manomayā*” (“ Mind precedes all phenomena; mind is their chief; they are mind-made”), this teaching clearly indicates that the mind is the center of life and a crucial determinant of quality of life. In the context of contemporary society, which is characterized by rapid changes in economics, technology, and social structures, human beings are increasingly confronted with stress, anxiety, and psychological insecurity. Although material and technological progress has advanced significantly, it has not been able to provide genuine and lasting happiness.

Buddhist psychology is a discipline that studies the nature, structure, and processes of the mind, emphasizing mental development to cultivate an understanding of the true nature of life and liberation from suffering. The core principles of Buddhist psychology are grounded in the Threefold Training (*Trisikkhā*), namely morality (*Sīla*), concentration (*Samādhi*), and wisdom (*Paññā*). This systematic process of mental development enables individuals to regulate their behavior, attain emotional stability, and develop wisdom for understanding life. Furthermore, the concept of quality of life, as defined by the World Health Organization (WHO), refers to an individual’s perception of their position in life in relation to physical, psychological, social, and environmental dimensions. In contrast, the Buddhist perspective emphasizes that true quality of life arises from the cultivation of a peaceful and wise mind.

The development of the mind based on Buddhist psychological principles contributes to improving quality of life in several dimensions. Psychologically, it promotes inner peace and reduces suffering. Behaviorally, it enhances self-control and appropriate conduct. Cognitively, it fosters insight into the reality of life. Socially, it supports harmonious coexistence and positive relationships with others. Therefore, Buddhist psychology serves as a vital approach to human quality of life development by emphasizing mental cultivation as its foundation, leading to a balanced, peaceful, and genuinely meaningful life with sustainable well-being.

Keywords : Buddhist psychology, development, quality of life, human beings.

๑.บทนำ

คุณภาพชีวิตมนุษย์เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและสังคม โดยมี “จิตใจ” เป็นองค์ประกอบหลักที่กำหนดลักษณะของความคิด พฤติกรรม และการดำเนินชีวิตของมนุษย์ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับจิตใจในฐานะเป็นรากฐานของการกระทำทั้งปวง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “มโนปุพพงคมา ฆมา มโนเสฏฐา

มโนมยา” ซึ่งแปลว่า ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ^๒ แสดงให้เห็นว่าจิตใจเป็นศูนย์กลางของชีวิตมนุษย์และมีบทบาทสำคัญในการกำหนดคุณภาพชีวิต หากจิตใจได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้อง ย่อมนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข มีความสมดุล และสามารถเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในทางตรงกันข้าม หากจิตใจขาดการพัฒนา ย่อมนำไปสู่ความทุกข์ ความสับสน และความเสื่อมถอยของคุณภาพชีวิต^๓

ในบริบทของสังคมยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคแห่งความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และโครงสร้างทางสังคม มนุษย์จำเป็นต้องปรับตัวให้ทันต่อกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัลที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวัน แม้เทคโนโลยีจะช่วยอำนวยความสะดวกและเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินชีวิต แต่ในขณะเดียวกันก็ส่งผลให้มนุษย์ต้องเผชิญกับข้อมูลข่าวสารจำนวนมาก (information overload) การเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่นผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และความคาดหวังจากสังคมที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจ ทำให้เกิดความเครียด ความวิตกกังวล และความรู้สึกไม่มั่นคงในชีวิต นอกจากนี้ ระบบเศรษฐกิจที่เน้นการแข่งขันและประสิทธิภาพ ส่งผลให้มนุษย์ต้องเร่งพัฒนาตนเองเพื่อให้สามารถแข่งขันและอยู่รอดในสังคมได้ การดำเนินชีวิตจึงเต็มไปด้วยความเร่งรีบ ความกดดัน และความกลัวต่อความล้มเหลว สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้มนุษย์จำนวนมากตกอยู่ในภาวะความเครียดเรื้อรัง ขาดความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน และไม่สามารถเข้าถึงความสงบสุขภายในจิตใจได้ แม้จะประสบความสำเร็จทางด้านวัตถุหรือสถานะทางสังคมก็ตาม ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่า ความเจริญทางวัตถุไม่ได้เป็นหลักประกันของความสุขหรือคุณภาพชีวิตที่แท้จริง หากแต่คุณภาพชีวิตที่แท้จริงนั้นขึ้นอยู่กับสภาพจิตใจที่มีความมั่นคง สงบ และมีปัญญาในการเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต

ในขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมยังส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลลดลง มนุษย์มีแนวโน้มที่จะใช้ชีวิตอย่างโดดเดี่ยวมากขึ้น แม้จะสามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างสะดวกผ่านเทคโนโลยี แต่กลับขาดความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งและความเข้าใจซึ่งกันและกัน ส่งผลให้เกิดความรู้สึกว่างเปล่า ความโดดเดี่ยว และความไม่มั่นคงทางอารมณ์ ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงวิกฤตทางจิตใจที่เกิดขึ้นในสังคมยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาที่เน้นวัตถุและเทคโนโลยีเป็นหลัก แต่ขาดการพัฒนาด้านจิตใจควบคู่กันไป จากมุมมองของพุทธจิตวิทยา ปัญหาดังกล่าวมีรากฐานสำคัญมาจากการที่มนุษย์ขาดความเข้าใจในธรรมชาติของจิต และปล่อยให้จิตถูกครอบงำด้วยความอยาก ความยึดมั่นถือมั่น และอารมณ์ต่าง ๆ โดยปราศจากการฝึกฝนและพัฒนา เมื่อจิตขาดสติและปัญญา ย่อมทำให้มนุษย์ตอบสนองต่อสิ่งเร้าภายนอกอย่างไม่เหมาะสม และตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของความทุกข์โดยไม่รู้ตัว พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า มนุษย์ในยุคปัจจุบันให้ความสำคัญกับการพัฒนาภายนอกมากกว่าการพัฒนาภายใน จึงทำให้เกิดความไม่สมดุลในการพัฒนา และนำไปสู่ปัญหาทางจิตใจและคุณภาพชีวิตในที่สุด^๔

^๒ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), พิมพ์ครั้งที่ ๔๓, (กรุงเทพมหานคร: ผลิธัมม, ๒๕๕๙), หน้า ๒๙-๓๑.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: มุลินีพุทธธรรม, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕-๑๘.

ดังนั้น การแก้ไขปัญหาคณภาพชีวิตในยุคปัจจุบันจึงไม่สามารถอาศัยเพียงการพัฒนาด้านวัตถุหรือเทคโนโลยีเท่านั้น แต่จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจควบคู่กันไป โดยเฉพาะการพัฒนาสติ สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ทำให้มนุษย์สามารถเข้าใจตนเอง เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต และดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่แท้จริงปัญหาเหล่านี้มีสาเหตุสำคัญมาจากการขาดความเข้าใจในธรรมชาติของจิต และขาดแนวทางในการพัฒนาจิตใจอย่างเป็นระบบความเครียด ความทุกข์ และความไม่มั่นคงทางจิตใจเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตมนุษย์ในทุกระดับ ทั้งด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต และความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งปัญหาสำคัญของมนุษย์ไม่ได้อยู่ที่ปัจจัยภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากสภาพจิตที่ขาดการฝึกฝนและพัฒนา เมื่อจิตขาดสติและปัญญา ย่อมนำไปสู่ความทุกข์ ความยึดมั่นถือมั่น และการตอบสนองต่อสิ่งเร้าอย่างไม่เหมาะสม^๕ ดังนั้น การพัฒนาจิตใจจึงเป็นกระบวนการสำคัญในการแก้ไขปัญหาคณภาพชีวิตอย่างแท้จริง พุทธจิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่ศึกษาธรรมชาติ โครงสร้าง และกระบวนการทำงานของจิตตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และการหลุดพ้นจากความทุกข์ หลักการสำคัญของพุทธจิตวิทยา ได้แก่ การพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาจิตใจอย่างเป็นระบบและครอบคลุมทั้งด้านพฤติกรรม อารมณ์ และปัญญา อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างแท้จริง^๖

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะศึกษาพุทธจิตวิทยาในฐานะเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ โดยมุ่งวิเคราะห์หลักการและแนวทางการพัฒนาจิตตามหลักพระพุทธศาสนา และสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในบริบทของสังคมยุคปัจจุบัน อันจะเป็นประโยชน์ทั้งในด้านการวิชาการและการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างสมบูรณ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน

๒.แนวคิดเกี่ยวกับพุทธจิตวิทยา

พุทธจิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่ศึกษาธรรมชาติ โครงสร้าง และกระบวนการทำงานของจิตตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นการทำความเข้าใจจิตใญ่มนุษย์ตามความเป็นจริง และพัฒนาจิตให้พ้นจากความทุกข์ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับจิตในฐานะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของชีวิตมนุษย์ เนื่องจากจิตเป็นต้นกำเนิดของความคิด การกระทำ และพฤติกรรมทั้งปวง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าจิตเป็นศูนย์กลางของการดำเนินชีวิตและเป็นปัจจัยกำหนดคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในมุมมองของพุทธจิตวิทยา จิตเป็นกระบวนการที่มีความเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง และสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก มีสิ่งของที่คงที่ถาวร จิตเป็นธรรมชาติที่มีความสามารถในการรับรู้ คิด และตอบสนองต่อสิ่งเร้า โดยมีบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมและประสบการณ์ของมนุษย์จิตที่ได้รับการฝึกฝนและพัฒนาอย่างถูกต้องย่อมนำไปสู่ความสงบ ความมั่นคง และความเจริญงอกงามทางปัญญา ในทางตรงกันข้าม จิตที่ขาดการฝึกฝนย่อมนำไปสู่ความฟุ้งซ่าน ความทุกข์ และปัญหาทางจิตใจพุทธจิตวิทยามีพื้นฐานสำคัญอยู่บนหลักการที่ว่า จิตสามารถพัฒนาและฝึกฝนได้ โดยอาศัยกระบวนการที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาจิตใจอย่างเป็นระบบ ศีลเป็นการควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕-๑๘.

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่อพัฒนาคน, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๘), หน้า ๔๕-๔๘.

สมาธิเป็นการฝึกจิตให้มีความตั้งมั่นและสงบ และปัญญาเป็นความรู้ความเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิตกระบวนการทั้งสามนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ และเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาจิตใจให้พ้นจากความทุกข์^๗

นอกจากนี้ พุทธจิตวิทยายังให้ความสำคัญกับการรู้เท่าทันจิตหรือการมีสติ (Mindfulness) ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาจิต สติเป็นความสามารถในการระลึกและตระหนักถึงสภาวะของจิตในปัจจุบัน ทำให้มนุษย์สามารถควบคุมความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมของตนเองได้อย่างเหมาะสม สติเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาจิต เพราะช่วยให้มนุษย์สามารถเข้าใจตนเอง และไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของอารมณ์หรือกิเลส การมีสติจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข อีกประเด็นสำคัญของพุทธจิตวิทยา คือ การอธิบายความทุกข์และแนวทางการดับทุกข์ โดยพระพุทธศาสนาอธิบายว่า ความทุกข์เกิดจากสาเหตุสำคัญคือ ความอยาก (ตัณหา) และความไม่รู้ (อวิชชา) ซึ่งเป็นสภาพของจิตที่ขาดการพัฒนา การแก้ไขปัญหาคือการพัฒนาจิต มิใช่เพียงการแก้ไขอาการภายนอกเท่านั้นดังนั้นพุทธจิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษาและพัฒนาจิตใญ่มนุษย์อย่างเป็นระบบ โดยเน้นการทำความเข้าใจธรรมชาติของจิต การพัฒนาจิตผ่านกระบวนการไตรสิกขา และการสร้างปัญญาเพื่อให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี แนวคิดของพุทธจิตวิทยาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในบริบทของสังคมยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของพุทธจิตวิทยา

พุทธจิตวิทยา หมายถึง ศาสตร์ที่ศึกษาธรรมชาติ โครงสร้าง และกระบวนการทำงานของจิตตามหลักพระพุทธศาสนา โดยมุ่งเน้นการทำความเข้าใจจิตใญ่มนุษย์ตามความเป็นจริง และพัฒนาจิตให้พ้นจากความทุกข์ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับจิตในฐานะเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ และเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดพฤติกรรม ความคิด และการกระทำ แสดงให้เห็นว่าจิตเป็นศูนย์กลางของประสบการณ์และการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในเชิงวิชาการ^๘ พุทธจิตวิทยาเป็นการศึกษาจิตตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยอธิบายธรรมชาติของจิตในฐานะเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ และมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มิใช่สิ่งที่คงที่ถาวร จิตเป็นธรรมชาติที่ทำหน้าที่รับรู้ คิด และตอบสนองต่อสิ่งเร้า โดยเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดพฤติกรรมและประสบการณ์ของมนุษย์ ดังนั้น การศึกษาและพัฒนาจิตจึงเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนามนุษย์ตามแนวพุทธจิตวิทยา เนื่องจากปัญหาส่วนใหญ่ของมนุษย์มีรากฐานมาจากจิตที่ขาดการฝึกฝนและพัฒนา เมื่อจิตได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้อง ย่อมนำไปสู่การลดความทุกข์^๙ และเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตของมนุษย์พระพุทธศาสนาเป็นระบบการศึกษาที่เน้นการพัฒนาจิตใจ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้มนุษย์สามารถเข้าใจตนเอง เข้าใจธรรมชาติของชีวิต และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม การพัฒนาจิตตามแนวพุทธจิตวิทยาจึงเป็นกระบวนการที่ช่วยให้มนุษย์สามารถควบคุมความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

^๗ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๘/๑๗๖.

^๘ พระมหาสมบัตินนปญโญ, พุทธจิตวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑-๕.

^๙ พระเทพเวที (ประยุทธิ์ ปยุตโต), พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๓-๒๕.

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับจิต ผู้เขียนสามารถสรุปได้ว่า พุทธจิตวิทยาเป็นศาสตร์ที่มุ่งศึกษาธรรมชาติ โครงสร้าง และกระบวนการทำงานของจิตตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเน้นการทำความเข้าใจจิตในฐานะเป็นศูนย์กลางของชีวิตมนุษย์ และเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดความคิด พฤติกรรม และคุณภาพชีวิตของบุคคล พุทธจิตวิทยามีได้มุ่งเพียงการอธิบายลักษณะหรือการทำงานของจิตเท่านั้น แต่ยังมีมุ่งเน้นกระบวนการพัฒนาจิตให้เกิดความสงบ ความมั่นคง และปัญญา เพื่อให้มนุษย์สามารถลดความทุกข์และดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม จะเห็นได้ว่าพุทธจิตวิทยาเป็นแนวทางการพัฒนามนุษย์จากภายใน โดยอาศัยกระบวนการฝึกฝนจิตอย่างเป็นระบบผ่านหลักศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการที่ช่วยให้มนุษย์สามารถรู้เท่าทันความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมของตนเอง เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต และสามารถควบคุมตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาจิตตามแนวพุทธจิตวิทยาจึงเป็นกระบวนการสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในด้านจิตใจ พฤติกรรม และปัญญา

นอกจากนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าพุทธจิตวิทยา เป็นศาสตร์ที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาชีวิตที่ต้นเหตุ คือ การพัฒนาจิตใจให้มีสติ สมาธิ และปัญญา เพื่อให้มนุษย์สามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงและปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตได้อย่างมีสติและความเข้าใจ ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของอารมณ์หรือกิเลส อันจะนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข มีความสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างแท้จริง ดังนั้น พุทธจิตวิทยา ในมุมมองของผู้เขียนคือศาสตร์แห่งการศึกษาธรรมชาติและการพัฒนาจิตตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์จากภายใน เพื่อให้เกิดความรู้เท่าทันตนเอง ความมั่นคงทางจิตใจ และปัญญา อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์

๒.๒ หลักการพัฒนาจิตในพุทธจิตวิทยา

หลักการพัฒนาจิตในพุทธจิตวิทยาเป็นกระบวนการสำคัญที่มุ่งเน้นการฝึกฝนและยกระดับคุณภาพของจิตใจให้มีความสุข มั่นคง และเข้าถึงความจริงของชีวิต โดยมีรากฐานมาจากคำสอนของ พระพุทธเจ้า ซึ่งทรงค้นพบว่าจิตเป็นองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดพฤติกรรม ความคิด อารมณ์ และคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ดังที่ปรากฏในพระพุทธพจน์ว่า “จิตเป็นใหญ่ จิตเป็นประธาน ทุกสิ่งสำเร็จได้ด้วยจิต” หลักการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนามนุษย์จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาจิตเป็นพื้นฐานในพุทธจิตวิทยา การพัฒนาจิตมิใช่เพียงการควบคุมอารมณ์หรือการลดความเครียดเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการฝึกฝนจิตอย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างของจิตใจ ทั้งด้านความคิด ความรู้สึก และการรับรู้ กระบวนการนี้เรียกว่า “ภาวนา” ซึ่งหมายถึงการทำให้เกิดขึ้นหรือการพัฒนาให้เจริญงอกงาม โดยแบ่งออกเป็น ๓ ด้านสำคัญ ได้แก่ ศีลภาวนา (การพัฒนาพฤติกรรม) จิตตภาวนา (การพัฒนาจิต) และปัญญาภาวนา (การพัฒนาปัญญา) ซึ่งสอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นโครงสร้างพื้นฐานของการพัฒนาจิตในพระพุทธศาสนา

การพัฒนาจิตตามแนวพุทธจิตวิทยานำมาซึ่งการสร้างสมาธิ (Concentration) และสติ (Mindfulness) เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำความเข้าใจธรรมชาติของจิต กระบวนการฝึกสมาธิช่วยให้จิตมีความมั่นคง ไม่ฟุ้งซ่าน และสามารถควบคุมอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม ขณะที่การเจริญสติช่วยให้บุคคลมีความตระหนักรู้ในประสบการณ์ปัจจุบันอย่างเป็นกลางและไม่ถูกครอบงำด้วยอารมณ์หรือความคิดที่เป็นอกุศล แนวคิดนี้ได้รับการอธิบายอย่างเป็นระบบในพระอภิธรรม และคัมภีร์สำคัญ เช่น วิสุทธิมรรค ซึ่งได้อธิบายขั้นตอนการพัฒนาจิตตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับสูงสุด

นอกจากนี้ พุทธจิตวิทยายังมองว่าจิตเป็นสิ่งที่สามารถฝึกฝนและเปลี่ยนแปลงได้ มีใช้สิ่งที่คงที่ถาวร การพัฒนาจิตจึงเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ช่วยลดกิเลส เช่น ความโลภ ความโกรธ และความหลง และส่งเสริมคุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา สติ และปัญญา เมื่อจิตได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสม จะส่งผลให้บุคคลมีสุขภาวะทางจิตที่ดี มีความมั่นคงทางอารมณ์ มีความสามารถในการเผชิญกับปัญหา และสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความหมาย หลักการพัฒนาจิตในพุทธจิตวิทยาเป็นกระบวนการฝึกฝนจิตอย่างเป็นระบบ โดยใช้ศีล สมาธิ และปัญญาเป็นเครื่องมือในการยกระดับคุณภาพจิตใจ นำไปสู่การลดความทุกข์ เพิ่มพูนความสุขที่แท้จริง และส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์อย่างยั่งยืนทั้งในระดับบุคคลและสังคมซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้^๑

๑) ด้านศีล “ศีล” เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของการพัฒนาจิต โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาให้สอดคล้องกับหลักคุณธรรม และเป็นเงื่อนไขสำคัญในการพัฒนาจิตให้ก้าวสู่สมาธิและปัญญา ศีลจึงมีใช้เพียงข้อห้ามทางศีลธรรมเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการฝึกจิตให้มีระเบียบวินัย และลดแรงกระตุ้นจากกิเลสที่ส่งผลต่อพฤติกรรม การพัฒนาจิตด้านศีลในพุทธจิตวิทยาเป็นกระบวนการฝึกฝนพฤติกรรมอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการเรียนรู้และเข้าใจหลักศีล การควบคุมพฤติกรรม การสร้างความเคยชินทางจิต และการทำให้จิตเกิดความรู้สึกบริสุทธิ์ กระบวนการดังกล่าวช่วยให้จิตมีความสงบ มั่นคง และพร้อมสำหรับการพัฒนาสมาธิและปัญญา ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ตามแนวพุทธจิตวิทยา

๒) ด้านสมาธิ สมาธิ (Samādhi) ในพุทธจิตวิทยา หมายถึง ภาวะที่จิตตั้งมั่น แน่วแน่ และมีความเป็นหนึ่งเดียวกับอารมณ์ที่กำหนด เป็นสภาวะของจิตที่มีความสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน และมีความมั่นคงทางจิตใจ สมาธิเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการพัฒนาจิตตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องทำให้จิตมีประสิทธิภาพและพร้อมต่อการพัฒนาปัญญา การพัฒนาจิตด้านสมาธิในพุทธจิตวิทยาเป็นกระบวนการฝึกจิตให้มีความตั้งมั่น สงบ และมั่นคง โดยเริ่มจากการเตรียมจิต การฝึกจิตให้ตั้งมั่น การทำให้จิตเกิดความมั่นคง และการพัฒนาจิตให้พร้อมต่อการเกิดปัญญา สมาธิเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาจิต เพราะช่วยให้จิตมีประสิทธิภาพและเป็นพื้นฐานของการเข้าถึงความจริงและการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างแท้จริง

๓) ด้านปัญญา ปัญญา (Paññā) ในพุทธจิตวิทยา หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจ และความหยั่งรู้ตามความเป็นจริงของสภาวะธรรม โดยเฉพาะการรู้แจ้งในลักษณะของไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ปัญญาเป็นองค์ประกอบสูงสุดของการพัฒนาจิตตามหลักไตรสิกขา และเป็นเครื่องมือสำคัญในการขจัดอวิชชาและกิเลส ซึ่งเป็นสาเหตุของความทุกข์ การพัฒนาจิตด้านปัญญาในพุทธจิตวิทยาเป็นกระบวนการที่ช่วยให้มนุษย์เกิดความเข้าใจตามความเป็นจริง โดยเริ่มจากการศึกษา การพิจารณา และการปฏิบัติภาวนา จนเกิดความรู้แจ้ง ปัญญาเป็นองค์ประกอบสูงสุดของการพัฒนาจิต และเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทำให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและมีความสุขอย่างแท้จริง

๓. แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตมนุษย์

คุณภาพชีวิตมนุษย์ (Quality of Life) เป็นแนวคิดที่สะท้อนถึงระดับความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคล ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ โดยเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญในการประเมินความสมบูรณ์ของการดำรงชีวิต และความสามารถของบุคคลในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและมีความหมาย แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตจึงมีได้จำกัด

^๑ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๓๕/๑๐๗.

อยู่เพียงความมั่งคั่งทางวัตถุหรือเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความสมดุลของชีวิตในทุกมิติ โดยเฉพาะความมั่นคงทางจิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม และการพัฒนาศักยภาพของตนเอง

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO) อธิบายว่า คุณภาพชีวิตเป็นการรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับสถานะของตนเองในบริบทของวัฒนธรรม ระบบคุณค่า เป้าหมาย ความคาดหวัง และมาตรฐานที่บุคคลยึดถือ ซึ่งเกี่ยวข้องกับสุขภาพกาย สุขภาพจิต ระดับความเป็นอิสระ ความสัมพันธ์ทางสังคม และสภาพแวดล้อม^๑ แนวคิดนี้แสดงให้เห็นว่า คุณภาพชีวิตเป็นเรื่องของการรับรู้และประสบการณ์ภายในของบุคคล ไม่ใช่เพียงสภาพภายนอกเท่านั้น^๒

ในบริบทของสังคมยุคปัจจุบัน แม้ว่ามนุษย์จะมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และเศรษฐกิจอย่างมาก แต่กลับพบว่าปัญหาด้านคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะด้านจิตใจ มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น เช่น ความเครียด ความวิตกกังวล ความรู้สึกโดดเดี่ยว และความไม่มั่นคงทางอารมณ์ ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ความเจริญทางวัตถุเพียงอย่างเดียวไม่สามารถสร้างคุณภาพชีวิตที่แท้จริงได้ หากปราศจากการพัฒนาจิตใจควบคู่กัน

ในมุมมองทางพระพุทธศาสนา คุณภาพชีวิตมนุษย์มีความสัมพันธ์โดยตรงกับคุณภาพของจิตใจ พระพุทธองค์ตรัสว่า “จิตเป็นธรรมชาติที่นำหน้า มีจิตเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยจิต” แสดงให้เห็นว่า จิตใจเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดคุณภาพของชีวิต หากจิตใจได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้อง ย่อมนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่มีความสุขและความสมดุล แต่หากจิตใจขาดการพัฒนา ย่อมนำไปสู่ความทุกข์และปัญหาชีวิต

นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า คุณภาพชีวิตที่แท้จริงตามแนวพุทธศาสนา คือ การพัฒนามนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยเฉพาะการพัฒนาจิตใจให้มีความสงบ มีปัญญา และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง แนวคิดนี้แสดงให้เห็นว่า คุณภาพชีวิตมิใช่เพียงความสุขทางกายหรือความสะดวกสบายทางวัตถุเท่านั้น แต่เป็นความเจริญงอกงามของชีวิตในทุกมิติ^๓

ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตมนุษย์จึงเป็นแนวคิดที่ครอบคลุมทั้งมิติภายนอกและภายใน โดยเฉพาะการพัฒนาจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและมีความหมาย และเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนามนุษย์ตามแนวพุทธจิตวิทยา

๓.๑ ความหมายของคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิต (Quality of Life) เป็นแนวคิดที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในศาสตร์ด้านจิตวิทยา สังคมศาสตร์ และพระพุทธศาสนา โดยเป็นตัวชี้วัดระดับความสมบูรณ์ของชีวิตในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ การทำความเข้าใจความหมายของคุณภาพชีวิตในแต่ละมิติช่วยให้เห็นถึงแนวทางในการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม โดยเฉพาะการพัฒนาจิตใจซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและมีความหมาย ในมิติทางจิตวิทยา คุณภาพชีวิตหมายถึง การรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของตนเองในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านสุขภาพจิต ความพึงพอใจในชีวิต ความสามารถในการปรับตัว และความสมดุลทางอารมณ์ องค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO) อธิบายว่า คุณภาพชีวิตเป็นการรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับสถานะของตนเองในบริบทของวัฒนธรรม ระบบคุณค่า เป้าหมาย และความคาดหวังของตน ซึ่งครอบคลุมทั้งสุขภาพกาย สุขภาพจิต

^๑ World Health Organization. WHOQOL: Measuring Quality of Life. Geneva: WHO, 1997.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖, หน้า ๓๔.

ความสัมพันธ์ทางสังคม และสภาพแวดล้อม^๑ แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นว่า คุณภาพชีวิตในมิติทางจิตวิทยาเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ภายในของบุคคล และความสามารถในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข^๒

นักจิตวิทยายังอธิบายว่า คุณภาพชีวิตเกี่ยวข้องกับสุขภาวะทางจิต (psychological well-being) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ เช่น ความพึงพอใจในชีวิต ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ การมีเป้าหมายในชีวิต และการตระหนักรู้ในคุณค่าของตนเอง (Ryff, 1989) แนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า คุณภาพชีวิตมิได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับสภาพจิตใจและการรับรู้ของบุคคลเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ แนวคิดทางจิตวิทยามนุษยนิยม (Humanistic Psychology) โดย Maslow อธิบายว่า คุณภาพชีวิตที่แท้จริงเกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้ถึงความสมบูรณ์สูงสุด หรือที่เรียกว่า การบรรลุความเป็นตัวของตัวเองอย่างแท้จริง (Self-actualization) ซึ่งเป็นสถานะที่บุคคลมีความสุขทางจิตใจ มีความเข้าใจตนเอง และสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความหมาย^๓

ดังนั้น ในมิติทางจิตวิทยา คุณภาพชีวิตจึงหมายถึง ระดับของความสมบูรณ์ทางจิตใจ อารมณ์ และการรับรู้ของบุคคล ซึ่งสะท้อนถึงความสามารถในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข มีความสมดุล และสามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมในมิติทางพระพุทธศาสนา คุณภาพชีวิตหมายถึง การดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องตามหลักธรรม โดยเฉพาะการพัฒนากาย วาจา และจิตใจ ให้มีความบริสุทธิ์ สงบ และมีปัญญา พระพุทธองค์ตรัสว่า “จิตเป็นธรรมชาติที่นำหน้า มีจิตเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยจิต”^๔ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า จิตใจเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดคุณภาพชีวิต หากจิตใจได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้อง ย่อมนำไปสู่ความสุขและความเจริญงอกงามของชีวิต พระพุทธศาสนายังอธิบายว่า คุณภาพชีวิตที่แท้จริงมิได้ขึ้นอยู่กับความมั่งคั่งทางวัตถุ แต่ขึ้นอยู่กับการพัฒนาจิตใจให้ปราศจากกิเลส พระพุทธองค์ตรัสว่า บุคคลที่ฝึกจิตดีแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้^๕ แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาจิตใจเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิต

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายว่า คุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา คือ การพัฒนามนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ทั้งด้านศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตให้มีความสุขและสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและมีความสุขอย่างแท้จริง^๖ แนวคิดนี้แสดงให้เห็นว่า คุณภาพชีวิตในพระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาภายใน โดยเฉพาะการพัฒนาจิตใจและปัญญา

ดังนั้น ในมิติทางพระพุทธศาสนา คุณภาพชีวิตจึงหมายถึง การพัฒนาชีวิตให้มีความสมบูรณ์ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยมีเป้าหมายเพื่อให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข มีความสงบ และสามารถหลุดพ้นจากความทุกข์คุณภาพชีวิตในมิติทางจิตวิทยานั้นที่ความสมบูรณ์ทางจิตใจ ความพึงพอใจในชีวิต และความสามารถในการปรับตัวของบุคคล ขณะที่ในมิติทางพระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ สงบ และ

^๑ World Health Organization. *WHOQOL: Measuring Quality of Life*. Geneva: WHO, 1997.

^๒ Abraham Maslow. *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row, 1954, p. 91.

^๓ ชู.ธ. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

^๔ อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๕/๑๙.

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖, หน้า ๓๔.

มีปัญญา แม้ทั้งสองมิติจะมีแนวทางที่แตกต่างกัน แต่มีจุดร่วมที่สำคัญ คือ การให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพและความสุขอย่างแท้จริง

๓.๒ องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิตมนุษย์เป็นแนวคิดที่สะท้อนถึงความสมบูรณ์ของการดำรงชีวิตในหลายมิติ โดยครอบคลุมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา องค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวม และส่งผลต่อความสามารถของบุคคลในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข มีความสมดุล และมีความหมาย การพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงการพัฒนาทุกด้านอย่างสอดคล้องกัน มิใช่มุ่งเน้นเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น^๑

๑. ด้านร่างกาย องค์ประกอบด้านร่างกาย หมายถึง ความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย และความสามารถในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ บุคคลที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีในด้านร่างกายย่อมมีสุขภาพแข็งแรง ปราศจากโรคภัยร้ายแรง มีพลังในการทำกิจกรรมต่าง ๆ และสามารถดูแลตนเองได้อย่างเหมาะสม สุขภาพทางกายเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาชีวิตในด้านอื่น ๆ เนื่องจากร่างกายเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต หากร่างกายอ่อนแอ ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจ การทำงาน และความสัมพันธ์ทางสังคมในมุมมองทางวิชาการ สุขภาพทางกายยังเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิต เช่น การรับประทานอาหารที่เหมาะสม การออกกำลังกาย การพักผ่อนอย่างเพียงพอ และการหลีกเลี่ยงพฤติกรรมเสี่ยง สุขภาพร่างกายที่ดีจึงเป็นพื้นฐานสำคัญของการมีคุณภาพชีวิตที่ดี

๒. ด้านจิตใจองค์ประกอบด้านจิตใจ หมายถึง ความสมบูรณ์ทางอารมณ์ ความมั่นคงทางจิตใจ และความสามารถในการควบคุมความคิดและอารมณ์ของตนเอง บุคคลที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีในด้านจิตใจย่อมมีความสงบ มีความมั่นคงทางอารมณ์ สามารถเผชิญกับปัญหาและความเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้อย่างเหมาะสม และไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของความเครียดหรือความทุกข์มากเกินไป สุขภาพจิตที่ดีช่วยให้บุคคลสามารถคิดอย่างมีเหตุผล มีความมั่นใจในตนเอง และสามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ยังช่วยส่งเสริมความสุข ความพึงพอใจในชีวิต และความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของคุณภาพชีวิตในมุมมองของพุทธจิตวิทยา การพัฒนาจิตใจเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้จิตมีความสงบ มีสติ และมีความมั่นคง ซึ่งนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและมีความสมดุล

๓. ด้านสังคมองค์ประกอบด้านสังคม หมายถึง ความสามารถในการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น และการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเหมาะสม มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน การมีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ชุมชน และสังคม ช่วยส่งเสริมความมั่นคงทางจิตใจ และทำให้บุคคลรู้สึกมีคุณค่าและเป็นส่วนหนึ่งของสังคมบุคคลที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีในด้านสังคมย่อมสามารถสื่อสารกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม มีความเข้าใจผู้อื่น มีความเมตตา และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติ ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีช่วยลดความรู้สึกโดดเดี่ยว และส่งเสริมความสุขในการดำเนินชีวิตในทางพระพุทธศาสนา การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีคุณภาพเกี่ยวข้องกับการประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ ความเมตตา และการไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งเป็นพื้นฐานของการสร้างสังคมที่สงบสุข

๔. ด้านปัญญาองค์ประกอบด้านปัญญา หมายถึง ความสามารถในการคิด การวิเคราะห์ การเรียนรู้ และการเข้าใจความจริงของชีวิต บุคคลที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีในด้านปัญญาย่อมสามารถใช้เหตุผลในการตัดสินใจ มีความ

^๑ อัง.จตุกก. (ไพบย) ๒๑/๓๒/๔๑.

เข้าใจตนเองและผู้อื่น และสามารถแก้ไขปัญหาวีชีวิตได้อย่างเหมาะสมปัญญาช่วยให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีทิศทาง มีเป้าหมาย และสามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ปัญญายังช่วยให้บุคคลเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล และสามารถหลีกเลี่ยงการกระทำที่ก่อให้เกิดปัญหาในมุมมองของพุทธจิตวิทยา ปัญญาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของการพัฒนาชีวิต เพราะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้บุคคลเข้าใจความจริงของชีวิต และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและมีความสุข^๑

สรุปได้ว่าองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตมนุษย์ประกอบด้วย ๔ ด้านสำคัญ ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านปัญญา ซึ่งแต่ละด้านมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด การพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงต้องพัฒนาทั้งร่างกาย จิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม และปัญญาอย่างสมดุล เพื่อให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข มีความมั่นคง และมีความสุขสมบูรณ์อย่างแท้จริง

๓.๓ ความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจกับคุณภาพชีวิต

จิตใจเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ทั้งในมิติของประสบการณ์ภายใน ความสามารถในการดำรงชีวิต และความพึงพอใจต่อชีวิตโดยรวม ในทางจิตวิทยา จิตใจเป็นศูนย์กลางของกระบวนการรับรู้ (cognition) อารมณ์ (emotion) และพฤติกรรม (behavior) ซึ่งเป็นตัวกำหนดวิธีที่มนุษย์รับรู้โลก ตีความประสบการณ์ และตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ดังนั้น สภาพจิตใจที่มั่นคง สงบ และมีความสุข ย่อมส่งผลให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี ในทางตรงกันข้าม หากจิตใจเต็มไปด้วยความเครียด ความวิตกกังวล หรือความทุกข์ ย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และความสัมพันธ์ทางสังคม^๒ จิตใจถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดในการกำหนดคุณภาพชีวิต คุณภาพของชีวิตขึ้นอยู่กับคุณภาพของจิตใจเป็นสำคัญ หากบุคคลมีจิตใจที่ได้รับการฝึกฝนให้มีสติ สมาธิ และปัญญา ย่อมนำไปสู่การคิด การพูด และการกระทำที่ถูกต้อง ส่งผลให้เกิดความสุข ความสงบ และความเจริญในชีวิต แต่หากจิตใจไม่ได้รับการพัฒนาและถูกรอบล้อมด้วยกิเลส เช่น ความโลภ ความโกรธ และความหลง ย่อมนำไปสู่ความทุกข์และปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต

นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังอธิบายว่า จิตที่ได้รับการพัฒนาแล้วย่อมนำมาซึ่งความสุขที่แท้จริง ดังพระพุทธพจน์ในสังยุตตนิกายว่า “จิตที่ฝึกดีแล้ว ย่อมนำสุขมาให้”^๓ ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาจิตใจเป็นกระบวนการสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิต เพราะจิตที่ได้รับการฝึกฝนย่อมมีความมั่นคง ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งรบกวนภายนอก และสามารถเผชิญกับปัญหาและความเปลี่ยนแปลงของชีวิตได้อย่างมีสติและปัญญาจิตใจไม่ได้เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของคุณภาพชีวิตเท่านั้น แต่เป็นรากฐานของคุณภาพชีวิตทั้งหมด กล่าวคือ คุณภาพชีวิตที่แท้จริงไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอก เช่น ทรัพย์สิน ชื่อเสียง หรือสถานภาพทางสังคมเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับสภาพของจิตใจเป็นสำคัญ หากจิตใจมีความสงบ ปราศจากความทุกข์ และมีปัญญาเข้าใจความจริงของชีวิต บุคคลนั้นย่อมมีคุณภาพชีวิตที่ดี แม้จะเผชิญกับความยากลำบากก็ตาม

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖, หน้า ๘๗.

^๒ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑/๑๓.

ดังนั้น จิตใจกับคุณภาพชีวิตจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก โดยจิตใจเป็นทั้งสาเหตุและผลของ
คุณภาพชีวิต กล่าวคือ จิตใจที่ดีนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดี และการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องก็ช่วยพัฒนาจิตใจให้ดีขึ้นด้วย
ความเข้าใจในความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ตามแนวทางพุทธจิตวิทยา

๔. พุทธจิตวิทยากับการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์

ในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคแห่งความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสังคม
มนุษย์ต้องเผชิญกับความท้าทายและแรงกดดันจากหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันทางอาชีพ ความคาดหวังทาง
สังคม หรือความไม่มั่นคงในชีวิต แม้ว่าความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะช่วยยกระดับความ
สะดวกสบายทางวัตถุได้อย่างมาก แต่ในขณะเดียวกันกลับพบว่าปัญหาทางจิตใจ เช่น ความเครียด ความวิตกกังวล
ความรู้สึกโดดเดี่ยว และความไม่มั่นคงทางอารมณ์ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็น
ว่า ความเจริญทางวัตถุเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์ได้ หากปราศจากการพัฒนา
จิตใจควบคู่กันไปพุทธจิตวิทยาเป็นแนวคิดที่มุ่งศึกษาธรรมชาติของจิตและกระบวนการพัฒนาจิตเพื่อให้มนุษย์สามารถ
ลดความทุกข์และดำรงชีวิตอย่างมีความสุขอย่างแท้จริง โดยพระพุทธศาสนามองว่า “จิต” เป็นศูนย์กลางของชีวิต
และเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ดังพระพุทธพจน์ว่า การพัฒนาจิตตามหลักพุทธจิตวิทยาจึงเป็น
กระบวนการสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตทั้งด้านจิตใจ พฤติกรรม ปัญญา และสังคม อันจะนำไปสู่คุณภาพชีวิต
ที่ดีดังนี้

๔.๑ การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตใจ

ความทุกข์ของมนุษย์มีสาเหตุมาจากกิเลส ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ และความหลง ซึ่งเป็นสภาวะที่
เกิดขึ้นภายในจิตใจ เมื่อจิตใจถูกครอบงำด้วยกิเลส ย่อมทำให้เกิดความเครียด ความวิตกกังวล และความไม่สงบ
ส่งผลให้คุณภาพชีวิตลดลง พระพุทธศาสนาเสนอแนวทางในการลดความทุกข์ผ่านการพัฒนาจิตด้วยสติ (การระลึก
รู้ตัว) และสมาธิ (การตั้งมั่นของจิต) ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถรับรู้และเข้าใจอารมณ์ของตนเองอย่างถูกต้อง และไม่ถูก
ครอบงำด้วยอารมณ์เชิงลบเมื่อบุคคลมีสติรู้เท่าทันความคิดและอารมณ์ของตนเอง จะสามารถปล่อยวางความทุกข์ได้
ง่ายขึ้น เพราะเข้าใจว่าความทุกข์เป็นสภาวะที่เกิดขึ้นชั่วคราวและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงสอน
เรื่องอริยสัจ ๔ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงสาเหตุของความทุกข์และแนวทางในการดับทุกข์^๒ ส่วนความสุขภายในความสุขที่
แท้จริงไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอก เช่น ทรัพย์สินหรือความสำเร็จทางสังคม แต่เกิดจากความสงบภายในจิตใจ จิตที่
ได้รับการฝึกฝนให้มีสมาธิและปัญญาจะนำไปสู่ความสุขที่มั่นคงความสุขที่แท้จริงคือความสุขที่เกิดจากจิตที่เป็นอิสระ
จากกิเลส ซึ่งเป็นความสุขที่ไม่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขภายนอก แต่เกิดจากการพัฒนาจิตใจให้มีความสงบและบริสุทธิ์ดังนั้น
การพัฒนาจิตตามหลักพุทธจิตวิทยาจึงช่วยให้บุคคลสามารถสร้างความสุขจากภายใน และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่าง
แท้จริง

๔.๒ การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านพฤติกรรม

พุทธจิตวิทยานับความสำคัญของการควบคุมตนเองผ่านหลักศีล ซึ่งเป็นแนวทางในการควบคุมพฤติกรรม
ทางกายและวาจา การรักษาศีลช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมการกระทำของตนเอง ไม่ทำสิ่งที่ตนอันตรายต่อตนเอง

^๒ วิม. (ไทย) ๕/๑๔/๑๘.

และผู้อื่นเมื่อบุคคลมีสติและสามารถควบคุมตนเองได้ ย่อมลดพฤติกรรมที่เกิดจากอารมณ์ชั่ววูบ เช่น ความโกรธหรือความหลง ส่งผลให้ชีวิตมีความมั่นคงและปลอดภัยมากขึ้น ดังพระพุทธพจน์ว่า “บุคคลที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อมเป็นที่พึ่งของตนเอง” การพัฒนาพฤติกรรมที่เหมาะสมพุทธจิตวิทยาเน้นการพัฒนาพฤติกรรมที่ดีผ่านการฝึกจิตใจ เมื่อจิตใจได้รับการพัฒนา พฤติกรรมก็จะพัฒนาไปในทางที่ดีด้วย เพราะพฤติกรรมเป็นผลมาจากจิตใจบุคคลที่มีจิตใจดี ย่อมแสดงออกด้วยพฤติกรรมที่ดี เช่น ความเมตตา ความอดทน และความรับผิดชอบ ซึ่งช่วยให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๔.๓ การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านปัญญา

การเข้าใจความเป็นจริงของชีวิตพุทธจิตวิทยานำมาซึ่งการพัฒนาปัญญาเพื่อให้เข้าใจธรรมชาติของชีวิตตามความเป็นจริง โดยเฉพาะหลักไตรลักษณ์ ได้แก่ ความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ความไม่เที่ยง (อนิจจัง) และความเป็นทุกข์ (ทุกขัง) และความเป็นอนัตตา (อนัตตา) เมื่อบุคคลเข้าใจความจริงของชีวิต จะสามารถยอมรับการเปลี่ยนแปลงและไม่ยึดติดกับสิ่งต่าง ๆ มากเกินไป ส่งผลให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขและไม่ทุกข์ง่าย ดังพระพุทธพจน์ว่า “ผู้เห็นธรรม ย่อมเห็นความจริงของชีวิต” การพัฒนาปัญญาปัญญาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพราะช่วยให้บุคคลสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง และแก้ไขปัญหาชีวิตได้อย่างเหมาะสมพุทธจิตวิทยาเสนอแนวทางในการพัฒนาปัญญาผ่านการศึกษ การพิจารณา และการเจริญวิปัสสนา ซึ่งช่วยให้บุคคลเข้าใจตนเองและโลกตามความเป็นจริง ส่งผลให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีสติและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๔.๔ การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านสังคม

การอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขพุทธจิตวิทยานำมาซึ่งการพัฒนาคุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขเมื่อบุคคลมีจิตใจที่เต็มไปด้วยเมตตาและความเข้าใจ ย่อมลดความขัดแย้งและสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม ส่งผลให้คุณภาพชีวิตโดยรวมดีขึ้น การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีความสัมพันธ์ที่ดีเป็นองค์ประกอบสำคัญของคุณภาพชีวิต พุทธจิตวิทยาสอนหลักการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีผ่านการพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ ความเมตตา และความเสียสละพระพุทธเจ้าทรงสอนว่า บุคคลที่มีจิตใจดี ย่อมเป็นที่รักของผู้อื่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาจิตใจไม่เพียงช่วยให้บุคคลมีความสุขภายใน แต่ยังช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคมอีกด้วย

ผู้เขียนสรุปได้ว่าพุทธจิตวิทยามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ในทุกด้านคือ ช่วยพัฒนาจิตใจให้มีความสงบ ลดความทุกข์ พัฒนาพฤติกรรมให้เหมาะสม ส่งเสริมการพัฒนาปัญญา และช่วยให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข การพัฒนาจิตตามหลักพุทธจิตวิทยาจึงเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์อย่างแท้จริงในยุคปัจจุบันที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และวิถีชีวิต มนุษย์ต้องเผชิญกับความกดดันจากการแข่งขัน ความคาดหวัง และความไม่แน่นอนในอนาคต แม้ว่าความเจริญทางวัตถุจะช่วยให้ชีวิตสะดวกสบายมากขึ้น แต่กลับพบว่าปัญหาทางจิตใจ เช่น ความเครียด ความวิตกกังวล และความไม่มั่นคงทางอารมณ์ กลายเป็นปัญหาที่พบได้มากขึ้น สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า คุณภาพชีวิตที่แท้จริงไม่ได้ขึ้นอยู่กับความเจริญทางวัตถุเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับคุณภาพของจิตใจเป็นสำคัญพุทธจิตวิทยาเป็นแนวคิดที่เน้นการทำความเข้าใจธรรมชาติของจิตใจ และเสนอแนวทางในการพัฒนาจิตเพื่อช่วยให้มนุษย์ลดความทุกข์และสร้างความสุขที่แท้จริง โดยพระพุทธศาสนามองว่า จิตใจเป็นศูนย์กลางของชีวิต เพราะจิตใจเป็นตัวกำหนดความคิด การกระทำ และการดำเนินชีวิต หากจิตใจได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้อง ก็จะส่งผลให้ชีวิตดีขึ้นในทุกด้าน ทั้งด้านจิตใจ พฤติกรรม ปัญญา และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมในด้านจิตใจ พุทธจิตวิทยาชี้ให้เห็นว่า ความทุกข์ของมนุษย์เกิด

จากกิเลส เช่น ความโลภ ความโกรธ และความหลง ซึ่งทำให้จิตใจไม่สงบและเกิดความเครียด แนวทางในการแก้ไขคือ การพัฒนาสติและสมาธิ เพื่อช่วยให้บุคคลรู้เท่าทันความคิดและอารมณ์ของตนเอง เมื่อมีสติ บุคคลจะสามารถควบคุม อารมณ์ ลดความเครียด และปล่อยวางความทุกข์ได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ การฝึกจิตยังช่วยให้เกิดความสุขจากภายใน ซึ่งเป็นความสุขที่มั่นคง ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งภายนอก เช่น ทรัพย์สินหรือความสำเร็จในด้านพฤติกรรม พุทธจิตวิทยาเน้นการ ควบคุมตนเองผ่านการฝึกฝนจิตใจ โดยเฉพาะการรักษาศีล ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมการกระทำของตนเอง ไม่ ทำสิ่งที่เป็นการอันตรายต่อตนเองและผู้อื่น เมื่อจิตใจได้รับการพัฒนา พฤติกรรมก็จะดีขึ้น บุคคลจะมีความรับผิดชอบ มี ความอดทน และแสดงออกอย่างเหมาะสม ส่งผลให้ชีวิตมีความมั่นคงและน่าเชื่อถือมากขึ้นในด้านปัญญา พุทธ จิตวิทยาสอนให้มนุษย์เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต เช่น ความไม่เที่ยงของสิ่งต่าง ๆ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ตลอดเวลา เมื่อบุคคลเข้าใจความจริงของชีวิต ก็จะสามารถยอมรับความเปลี่ยนแปลงและไม่ทุกข์มากเกินไป ปัญญา ยังช่วยให้บุคคลสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง และสามารถแก้ไขปัญหาชีวิตได้อย่างมีเหตุผล ทำให้สามารถดำเนิน ชีวิตได้อย่างมั่นคงและมีความสุขและในด้านสังคม พุทธจิตวิทยาส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรม เช่น ความเมตตา ความ กรุณา และความเข้าใจผู้อื่น ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เมื่อบุคคลมีจิตใจที่ดี ก็จะสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ลดความขัดแย้ง และสร้างบรรยากาศที่ดีในครอบครัว ที่ทำงาน และสังคมโดยรวม ส่งผลให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นทั้งของตนเองและผู้อื่น

๕.สรุป

บทความเรื่อง “พุทธจิตวิทยากับการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์” เป็นการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ ของจิตและกระบวนการพัฒนาจิตตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาอธิบายและประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตมนุษย์อย่างเป็นองค์รวม โดยเน้นให้เห็นว่าจิตใจเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการกำหนดพฤติกรรม การดำเนินชีวิต และระดับคุณภาพชีวิตของบุคคล การศึกษานี้เริ่มต้นจากการอธิบายแนวคิดพื้นฐานของพุทธจิตวิทยา ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ ศึกษาธรรมชาติ โครงสร้าง และกระบวนการทำงานของจิต โดยมองว่าจิตเป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับปัจจัย ต่าง ๆ และสามารถฝึกฝนและพัฒนาได้ผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็น ระบบการพัฒนาจิตอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อช่วยให้มนุษย์สามารถควบคุมพฤติกรรม ทำให้จิตมีความมั่นคง และเกิด ความเข้าใจในความเป็นจริงของชีวิต อันนำไปสู่การลดความทุกข์และการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม

นอกจากนี้บทความนี้ยังได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตมนุษย์ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ครอบคลุมทั้งมิติ ด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา โดยคุณภาพชีวิตมิได้หมายถึงเพียงความสมบูรณ์ทางวัตถุเท่านั้น แต่ยังรวมถึง ความสมดุลทางจิตใจ ความสามารถในการปรับตัว และการดำเนินชีวิตอย่างมีความหมาย ในมุมมองทาง พระพุทธศาสนา คุณภาพชีวิตมีความสัมพันธ์โดยตรงกับคุณภาพของจิตใจ กล่าวคือ หากจิตใจได้รับการพัฒนาอย่าง ถูกต้อง ย่อมนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่มีความสุข ความสงบ และความสมดุล ในทางตรงกันข้าม หากจิตใจขาดการ พัฒนา ย่อมนำไปสู่ความทุกข์ ความเครียด และปัญหาชีวิตการศึกษายังได้วิเคราะห์องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต ซึ่ง ประกอบด้วย ๔ ด้านสำคัญ ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านปัญญา โดยองค์ประกอบทั้งสี่ด้านนี้มี ความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และส่งผลต่อความสมบูรณ์ของชีวิตในภาพรวม โดยเฉพาะด้านจิตใจซึ่งถือเป็นศูนย์กลาง ของการพัฒนาชีวิต เนื่องจากจิตใจเป็นปัจจัยที่กำหนดความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมของมนุษย์ นอกจากนี้ ยัง พบว่าจิตกับคุณภาพชีวิตมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก กล่าวคือ จิตใจที่ได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมจะ นำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดี และการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพก็ช่วยส่งเสริมให้จิตใจมีความมั่นคงและสมดุลมากยิ่งขึ้นได้

วิเคราะห์บทบาทของพุทธจิตวิทยาในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ โดยพบว่าการพัฒนาจิตตามหลักพุทธจิตวิทยาสามารถช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตได้ในหลายด้าน ได้แก่ การพัฒนาด้านจิตใจโดยช่วยลดความทุกข์และสร้างความสุขภายใน การพัฒนาด้านพฤติกรรมโดยช่วยให้บุคคลสามารถควบคุมตนเองและแสดงออกอย่างเหมาะสม การพัฒนาด้านปัญญาโดยช่วยให้บุคคลเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต และการพัฒนาด้านสังคมโดยช่วยให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขและสร้างความสัมพันธ์ที่ดี การพัฒนาดังกล่าวอาศัยกระบวนการฝึกจิต เช่น การรักษาศีล การเจริญสมาธิ และการพัฒนาปัญญา ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถรู้เท่าทันความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมของตนเอง และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีสติและความสมดุลจะเห็นได้ว่าพุทธจิตวิทยาเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ เนื่องจากมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจซึ่งเป็นรากฐานของชีวิต เมื่อจิตใจได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้องย่อมส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านพฤติกรรม ปัญญา และความสัมพันธ์ทางสังคม ทำให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข มีความสมดุล และมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างแท้จริง แนวคิดพุทธจิตวิทยาจึงเป็นแนวทางที่มีคุณค่าและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนามนุษย์และสังคมในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๖.แผนผังเชิงความคิด

แผนภาพ : พุทธจิตวิทยากับการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์

บรรณานุกรม

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. “พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), *พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต*, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕).

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), *การพัฒนาที่ยั่งยืน*, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *การพัฒนาที่ยั่งยืน*, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๖.

_____, *การศึกษาเพื่อพัฒนาคน*, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๘.

_____, *พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)*, พิมพ์ครั้งที่ ๔๓, กรุงเทพมหานคร: ผลิตivism, ๒๕๕๙.

พระมหาสมปติ ชนปัญโญ, *พุทธจิตวิทยา*, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

Abraham Maslow. *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row, ๑๙๕๔, p. ๙๑.

World Health Organization. *WHOQOL: Measuring Quality of Life*. Geneva: WHO, 1997.

“พุทธธรรมกับการเยียวยาสังคมไทย” การประยุกต์หลักพุทธธรรม
เพื่อการแก้ไขปัญหาสังคมร่วมสมัย
“Buddhist Principles and the Healing of Thai Society” Application of
Buddhist Principles in Solving Contemporary Social Problems

พระมหาสันติ ธีรภทฺโท
Phramaha Santi Dhirabhaddho^๑
พระอุทิศ สุขแสง
PhraUthit Suksang^๒

Received: November 19, 2025 Revised: March 12, 2026
Accepted: March 13, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของหลักพุทธธรรมในการแก้ไขปัญหาสังคมร่วมสมัย โดยเน้นการวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมสำคัญ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา อิทธิบาท ๔ และพรหมวิหาร ๔ ซึ่งเป็นการพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์ให้มีความสุขและมีเมตตาต่อกัน ปัญหาสังคมในยุคปัจจุบัน เช่น ความรุนแรง ความขัดแย้ง และความเหลื่อมล้ำ มักเกิดจากการขาดสติและศีลธรรม ดังนั้น การแก้ไขควรเริ่มต้นจากการพัฒนาภายในของแต่ละบุคคล การฝึกสมาธิและปัญญาจะช่วยให้คนมีความยับยั้งชั่งใจและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติ หากสามารถนำหลักธรรมเหล่านี้ไปบูรณาการในระบบการศึกษา การบริหาร และการพัฒนาชุมชน จะช่วยสร้างสังคมที่มีความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจ และลดความขัดแย้งได้อย่างยั่งยืน หลักธรรมทางพุทธศาสนาจึงไม่ใช่เพียงแนวคิดทางศาสนา แต่เป็นเครื่องมือในการสร้างสังคมที่ดีและมีคุณภาพในระยะยาวได้ด้วย

คำสำคัญ : พุทธธรรม, การแก้ปัญหาสังคม, ศีล สมาธิ ปัญญา, พรหมวิหาร ๔, อิทธิบาท ๔

Abstract

This article aims to examine the role of Buddhist principles in addressing contemporary social issues. It focuses on analyzing the application of key doctrines—namely *Sīla* (morality), *Samādhi* (concentration), *Paññā* (wisdom), the Four Paths to Success (*Iddhipāda*), and the Four

^๑ Language Institute Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Santinatha1@gmail.com

^๒ Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University, uthit.suk@mcu.ac.th

Sublime States (*Brahmavihāra*)—as frameworks for cultivating inner peace and compassionate behavior. Modern social problems such as violence, conflict, and inequality often stem from a lack of mindfulness and moral integrity. Therefore, effective solutions should begin with individual inner development. The practice of meditation and wisdom fosters self-restraint and peaceful coexistence. Integrating these principles into education, governance, and community development can promote mutual understanding, empathy, and sustainable conflict resolution. Buddhist teachings, thus, are not merely religious concepts but serve as practical tools for building a harmonious and high-quality society in the long term.

Keywords: Buddhist principles, social problem-solving, morality, concentration, wisdom, *Brahmavihāra*, *Iddhipāda*

บทนำ

ในยุคปัจจุบัน สังคมไทยเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม อันเป็นผลมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยีสารสนเทศ และการหลั่งไหลของแนวคิดตะวันตกที่เข้ามา มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของประชาชนไทยอย่างลึกซึ้ง แม้การพัฒนาในด้านวัตถุจะนำมาซึ่งความสะดวกสบายและเป็นโอกาสใหม่ ๆ แต่ในอีกด้านหนึ่งกลับก่อให้เกิดปัญหาสังคมที่ซับซ้อนและรุนแรงมากขึ้น เช่น ความรุนแรงในครอบครัว การเสพติดสารเสพติด การทุจริตคอร์รัปชัน ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และการขาดจิตสำนึกสาธารณะ ^๓ ปัญหาเหล่านี้มิใช่เพียงผลของโครงสร้างทางสังคมเท่านั้น หากแต่ยังมีรากเหง้าที่ลึกซึ้งอยู่ในจิตใจของมนุษย์ที่ขาดการฝึกฝน และการพัฒนาอย่างเป็นระบบ

พระพุทธศาสนาในทุกที่ในฐานะศาสนาประจำชาติไทยจึงมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมจิตใจและวิถีชีวิตของประชาชนมาอย่างยาวนาน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตส่วนบุคคลเท่านั้น หากยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ^๔ โดยเฉพาะหลักธรรมสำคัญ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา อิทธิบาท ๔ และพรหมวิหาร ๔ ซึ่งล้วนมีศักยภาพในการเยียวยาจิตใจมนุษย์ สร้างความเข้าใจระหว่างกัน และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการเยียวยาสังคมไทย จึงมิใช่เพียงการนำหลักธรรมมาเทศนาในวัดหรือสอนในห้องเรียนเท่านั้น หากแต่ต้องเป็นกระบวนการบูรณาการที่ครอบคลุมทั้งระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม ^๕ โดยต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และสถาบันทางศาสนา เพื่อสร้างระบบที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตใจและคุณธรรมอย่างยั่งยืน

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๔๓). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

^๔ พระมหาเสรีชน นริสโร. (๒๕๖๒). การสังเคราะห์งานวิจัยด้านการประยุกต์พุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม [วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].

^๕ พระอุทิศ สุขแสง. (๒๕๖๕). บทบาทของพุทธธรรมในการจัดการความเครียดของสังคมไทยร่วมสมัย. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ๑๒ (๑), ๔๕-๖๐.

ดังนั้น บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพุทธธรรมในการเยียวยาสังคมไทย โดยเน้นการวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์ใช้หลักธรรมสำคัญในการแก้ไขปัญหาสังคมร่วมสมัย อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจมนุษย์กับโครงสร้างทางสังคม และเสนอแนวทางการบูรณาการพุทธธรรมเข้าสู่ระบบการศึกษา การบริหารจัดการ และการพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างสังคมที่มีความสงบสุข ความยุติธรรม และความยั่งยืน

ศีล เป็นรากฐานแห่งความสงบเรียบร้อยของสังคม

ศีล หมายถึง การควบคุมกายและวาจาให้เรียบร้อย ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและตนเอง เป็นพื้นฐานของความสงบในสังคม^๖ การส่งเสริมศีลในระดับสังคมไม่เพียงเป็นการปลูกฝังคุณธรรมส่วนบุคคล แต่ยังเป็นการสร้างโครงสร้างทางจริยธรรมที่มั่นคงให้แก่สังคมโดยรวมด้วย เมื่อบุคคลในสังคมมีศีลเป็นหลักในการดำเนินชีวิต จะเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมความร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ การรักษาศีลจึงเป็นกลไกสำคัญในการป้องกันปัญหาสังคม เช่น อาชญากรรม การคอร์รัปชัน และความรุนแรงในครอบครัวได้อีกด้วย

ในบริบทของการพัฒนาสังคมไทยร่วมสมัย การจัดกิจกรรมอบรมคุณธรรมและจริยธรรมในสถานศึกษาเพื่อปลูกฝังความตระหนักรู้ด้านศีลธรรมและสร้างพื้นฐานการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับค่านิยมแห่งความดีงาม การส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ ในฐานะผู้นำทางจริยธรรมและที่ปรึกษาทางจิตใจแก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ซึ่งช่วยให้การเรียนรู้ด้านคุณธรรมมีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย การใช้สื่อสารมวลชนในการรณรงค์ค่านิยมแห่งความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อสร้างกระแสสังคมที่ยึดมั่นในความถูกต้องและความโปร่งใส อันเป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข นอกจากนี้ ยังมีการสร้างพื้นที่แห่งการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรมในชุมชนยังเป็นแนวทางที่ช่วยให้ประชาชนสามารถฝึกฝนศีลได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ศีล จึงมิใช่เพียงข้อปฏิบัติทางศาสนา หากยังเป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคม การส่งเสริมศีลธรรมในระดับโครงสร้างจึงเป็นภารกิจสำคัญของทุกภาคส่วนในการสร้างสังคมที่มีคุณภาพและยั่งยืน

สมาธิ การพัฒนาจิตเพื่อความมั่นคงทางอารมณ์และปัญญา

สมาธิ เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาจิตใจให้เกิดความมั่นคงและมีประสิทธิภาพในการดำเนินชีวิต เมื่อบุคคลมีสมาธิที่มั่นคง จะสามารถรับมือกับความเครียด ความกดดัน และสถานการณ์ที่ท้าทายได้อย่างมีสติและปัญญา การฝึกสมาธิอย่างสม่ำเสมอช่วยลดความฟุ้งซ่านและเสริมสร้างความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในสังคมร่วมสมัย ในระดับองค์กรและสถานศึกษา การนำแนวคิดเรื่องสมาธิมาประยุกต์ใช้นี้สามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกอย่างชัดเจน เช่น การจัดกิจกรรมฝึกสติ (Mindfulness-Based Stress Reduction: MBSR) เพื่อช่วยให้นักเรียนมีความสงบ ลดความเครียด และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน การจัด ชั่วโมงสมาธิ ในโรงเรียนยังช่วยให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมที่ดีขึ้น มีสมาธิในการเรียนรู้ และลดปัญหาความรุนแรงในสถานศึกษาได้ด้วย

การส่งเสริมสมาธิในระดับสังคมจึงควรได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคประชาสังคม โดยการจัดอบรม การเผยแพร่ความรู้ และการสร้างพื้นที่สำหรับการฝึกจิตอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนสามารถพัฒนาจิตใจของตนเองได้อย่างต่อเนื่องยั่งยืน นำไปสู่การสร้างสังคมที่สงบสุขและมีสติปัญญาในการแก้ไขปัญหาอย่าง

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (๒๕๔๓). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

สร้างสรรค์การฝึกสมาธิจึงไม่จำกัดอยู่เฉพาะในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม แต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา และสถานที่ทำงาน ในโรงเรียน หรือกิจกรรมฝึกสติ (Mindfulness) ในองค์กร เพื่อเสริมสร้างความสงบและสมาธิให้แก่บุคลากรได้อีกด้วย

ปัญญา การแก้ปัญหาตามหลักเหตุและผล

ปัญญา ในทางพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงความรู้หรือความฉลาดทางโลกเท่านั้น แต่ยังหมายถึง ความเข้าใจในความจริงของชีวิตตามหลักอริยสัจ ๔ และปฏิจจสมุปบาท ซึ่งช่วยให้มนุษย์เราสามารถวิเคราะห์ปัญหาได้อย่างลึกซึ้ง และแก้ไขได้อย่างถูกต้องตามเหตุปัจจัย การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาสังคมจึงต้องเริ่มจากการเข้าใจโครงสร้างและบริบทของปัญหาอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เพียงการแก้ไขที่ปลายเหตุ^๗ เช่น การเพิ่มบทลงโทษโดยไม่พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน การพัฒนาปัญญาในระดับบุคคลจึงสามารถทำได้ผ่านการฝึกฝนสมาธิและการเรียนรู้ในเชิงไตร่ตรอง ได้แก่ การตั้งคำถามต่อความเชื่อ การพิจารณาผลกระทบของการกระทำ และการเรียนรู้จากประสบการณ์ ในระดับสังคม การส่งเสริมปัญญาควรดำเนินผ่านระบบการศึกษาแบบองค์รวมที่เน้นการคิด วิเคราะห์ แยกแยะ การแก้ปัญหา และการมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม ไม่ใช่เพียงแค่การท่องจำหรือการสอบแข่งขันเท่านั้น

การใช้ปัญญาในการกำหนดนโยบายสาธารณะ ได้แก่ การออกแบบระบบสวัสดิการ การจัดสรรทรัพยากร และการพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืน ล้วนเป็นการประยุกต์หลักพุทธธรรมที่เน้นการแก้ไขปัญหามาตามเหตุและผลอย่างแท้จริง หากสังคมไทยสามารถส่งเสริมการใช้ปัญญาได้ในทุกระดับ จะสามารถลดความขัดแย้งและสร้างระบบที่เอื้อต่อความสุขและความเป็นธรรมได้อย่างยั่งยืน การแก้ปัญหาอาชญากรรมด้วยการเพิ่มโทษประหารอาจไม่ใช่ทางออกที่แท้จริง หากไม่ได้แก้ที่รากเหง้าของความยากจน การขาดโอกาสทางการศึกษา หรือสภาพแวดล้อมที่ไม่ดี การใช้ปัญญาในการพัฒนาเชิงระบบจึงเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมได้อย่างดี^๘

อิทธิบาท ๔ พลังแห่งความสำเร็จและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมที่เน้นการพัฒนาความสามารถภายในของบุคคลให้เกิดความสำเร็จอย่างมีคุณธรรม โดยเฉพาะในยุคที่สังคมไทยเผชิญกับความท้าทายด้านเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี การมีฉันทะ หรือความรักในงานที่ทำจะช่วยให้บุคคลมีแรงจูงใจที่แท้จริงในการพัฒนา วิริยะ หรือความเพียรเป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงาน แม้เผชิญอุปสรรค ส่วนจิตตะ คือความตั้งใจมั่นที่ช่วยให้เกิดสมาธิและความละเอียดรอบคอบในการปฏิบัติงาน ในขณะที่วิมังสา เป็นการใช้ปัญญาในการพิจารณาและปรับปรุงอย่างไม่หยุดนิ่ง ในระดับองค์กรและชุมชน การส่งเสริมอิทธิบาท ๔ สามารถนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ เช่น การจัดอบรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจแก่ผู้นำ การส่งเสริมการทำงานเป็นทีมที่มีเป้าหมายร่วมกัน และการประเมินผลเพื่อปรับปรุงกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง ผู้นำที่มีอิทธิบาท ๔ จะสามารถสร้างความไว้วางใจและสร้างแรงจูงใจให้แก่สมาชิกในองค์กรหรือชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๙

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (๒๕๔๖). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^๘ ที.ปา. (ไทย) ๒๕/๕๔/๙๒.

^๙ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๘/๔๒๗.

การบูรณาการอธิปไตย ๔ เข้าสู่กระบวนการพัฒนาสังคมจึงเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ซึ่งเน้นการพัฒนาจากภายในสู่ภายนอก และสามารถนำไปสู่ความสำเร็จที่มั่นคงและยั่งยืนในระดับบุคคลและสังคมโดยรวมได้ ในบริบททางสังคม การนำอธิปไตย ๔ มาใช้ในการบริหารประเทศหรือชุมชนจะช่วยสร้างผู้นำที่มีแรงบันดาลใจ มีความเพียร และมีวิสัยทัศน์ ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาสังคมอย่างมีคุณธรรมด้วย

พรหมวิหาร ๔ หลักแห่งความสัมพันธ์และสมานฉันท์ในสังคม

พรหมวิหาร ๔ เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลในสังคม ปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะในยุคที่ความขัดแย้งทางความคิดและวัฒนธรรมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การมีเมตตา คือ ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา คือ ความพร้อมที่จะช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้รับความสำเร็จ และอุเบกขา คือ ความวางใจอย่างมีปัญญาในการเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของชีวิต หลักธรรมเหล่านี้จะช่วยให้บุคคลมีทัศนคติที่เปิดกว้างและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบสุข การปลูกฝังพรหมวิหาร ๔ ในครอบครัวจะช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความรักความอบอุ่น ความเข้าใจ และการให้อภัย ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณธรรมจริยธรรม ในระดับองค์กร การส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งความเมตตา และการเคารพซึ่งกันและกันจะช่วยลดความตึงเครียดในการทำงานและเพิ่มประสิทธิภาพในการร่วมมือกันอย่างสร้างสรรค์ ส่วนในระดับประเทศ^๑ การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ ในการกำหนดนโยบายสาธารณะ เช่น การส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรม การป้องกันการเลือกปฏิบัติ และการสร้างพื้นที่แห่งการอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียมล้วนเป็นแนวทางที่ช่วยสร้างสังคมให้สมานฉันท์ได้อย่างแท้จริง

การบูรณาการหลักพรหมวิหาร ๔ เข้าสู่กระบวนการพัฒนาสังคมไทยจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน เพื่อสร้างสังคมที่มีความเข้าใจ ความเห็นอกเห็นใจ และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขและยั่งยืน การส่งเสริมความเข้าใจและความเคารพในความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา และความคิดเห็น ก็ถือเป็นการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหารเพื่อสร้างสังคมสมานฉันท์ได้อย่างแท้จริง

^๑ พระปลัดสุรวัชร โชติธมโม (จิตต์มัน). (๒๕๖๓). การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร ๔ เพื่อการดำเนินชีวิตของชุมชนบ้านเทพราช อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

แผนภาพที่ ๑ ความสัมพันธ์ “การประยุกต์หลักธรรมในการแก้ไขปัญหาสังคม”

การประยุกต์หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการแก้ไขปัญหาสังคม ถือเป็นแนวทางที่เน้นการพัฒนาภายในของบุคคลเพื่อสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมโดยรวม หลักธรรมสำคัญ ได้แก่ คิเล สมาริ และปัญญา ทำหน้าที่เป็นฐานในการปรับพฤติกรรม ความคิด และจิตใจของคน โดยคิเลช่วยควบคุมพฤติกรรมภายนอกให้เป็นไปในทางที่ดี สมาริส่งเสริมความมั่นคงภายในและการมีสติ ส่วนปัญญาเป็นเครื่องมือในการคิด วิเคราะห์และแก้ไขปัญหาอย่างมีเหตุผล เมื่อบุคคลได้รับการพัฒนาในสามด้านนี้ จะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่เรียกว่า อธิคิเล อธิจิต และอธิปัญญา ซึ่งเป็นระดับสูงของคุณธรรมที่ส่งผลต่อความสงบสุขของสังคมโดยรวม การนำหลักธรรมเหล่านี้ไปบูรณาการในระบบการศึกษา การบริหาร และการพัฒนาชุมชน จะช่วยลดความขัดแย้ง สร้างความเข้าใจ และส่งเสริมความเมตตาในระดับสังคมได้อย่างยั่งยืนด้วย

การบูรณาการหลักธรรมในระดับนโยบายสังคม

ในการแก้ไขปัญหาสังคมอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องบูรณาการหลักธรรมเข้าสู่ระบบสังคมในหลายมิติ ดังนี้

ด้านการศึกษา บูรณาการหลักธรรมในหลักสูตรการเรียนการสอนในทุกระดับ โดยเน้นการพัฒนาทั้งความรู้และคุณธรรม เพื่อสร้างพลเมืองที่มีสติและความรับผิดชอบ การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้าสู่ระบบการศึกษา คือการวางรากฐานทางจริยธรรมให้แก่เยาวชนไทยอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในยุคที่สังคมเผชิญกับความเสื่อมทางคุณธรรมและการเบี่ยงเบนทางพฤติกรรม การจัดการเรียนการสอนที่ผสมผสานหลักธรรม เช่น คิเล สมาริ

ปัญญา และพรหมวิหาร ๔ จะช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจตนเองและผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อสังคม^๑ และสามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและเมตตา ในระดับนโยบาย การออกแบบหลักสูตรที่เน้นการพัฒนาคุณธรรมควรมีความชัดเจนและต่อเนื่อง เช่น การกำหนดรายวิชาจริยศึกษาในทุกระดับชั้น การฝึกสติในกิจกรรมประจำวัน และการประเมินผลด้านคุณธรรมควบคู่กับผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ นอกจากนี้ยังมี การอบรมครูให้มีความเข้าใจในหลักธรรม และสามารถถ่ายทอดได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งก็เป็นหัวใจสำคัญของการบูรณาการที่แท้จริง

การส่งเสริมให้สถานศึกษาเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ทางจิตใจ เช่น การจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรม การสร้างวัฒนธรรมแห่งความเมตตา และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการปลูกฝังคุณธรรม จะช่วยให้การบูรณาการหลักธรรมไม่ใช่เป็นเพียงนโยบายบนกระดาษเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการที่มีชีวิตและสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมได้อย่างแท้จริง

ด้านการบริหารองค์กร ใช้หลักธรรม เช่น อิทธิบาท ๔ และพรหมวิหาร ๔ ในการบริหารจัดการองค์กร เพื่อสร้างธรรมาภิบาลและจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม การบริหารองค์กรในยุคปัจจุบันมิใช่เพียงการจัดการทรัพยากรเพื่อให้เกิดผลกำไรสูงสุดเท่านั้น หากแต่ยังต้องคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ความโปร่งใส และความเป็นธรรมในการดำเนินงานด้วย การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น อิทธิบาท ๔ และพรหมวิหาร ๔ เข้าสู่กระบวนการบริหารองค์กรจึงเป็นแนวทางที่ช่วยสร้างธรรมาภิบาลและจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริง อิทธิบาท ๔ ส่งเสริมให้บุคลากรมีแรงจูงใจในการทำงาน (ฉันทะ) มีความเพียรพยายาม (วิริยะ) มีสมาธิและความตั้งใจ (จิตตะ) และมีการพิจารณาเพื่อปรับปรุงงานอย่างต่อเนื่อง (วิมังสา) ส่วนพรหมวิหาร ๔ ช่วยให้ผู้บริหารและพนักงานมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาในการทำงานร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การลดความขัดแย้งภายในองค์กรและสร้างวัฒนธรรมแห่งความร่วมมือ องค์กรที่นำหลักธรรมเหล่านี้มาใช้จะสามารถสร้างความไว้วางใจจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย^๒ และส่งเสริมการเติบโตอย่างยั่งยืนทั้งในด้านเศรษฐกิจและจริยธรรม การจัดอบรมคุณธรรมจริยธรรม การสร้างระบบการประเมินผลที่คำนึงถึงจริยธรรม และการส่งเสริมความหลากหลายทางความคิด ล้วนเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมในการบริหารองค์กรอย่างมีคุณภาพ

ด้านครอบครัวและชุมชน ส่งเสริมบทบาทของครอบครัวเป็นสถาบันการปลูกฝังทางศีลธรรม และให้ชุมชนเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ทางจิตใจ ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์ตั้งแต่วัยเยาว์ การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น ศีล พรหมวิหาร ๔ และอิทธิบาท ๔ เข้าสู่การดำเนินชีวิตในครอบครัวจะช่วยปลูกฝังคุณธรรม ความเมตตา และความรับผิดชอบต่อสังคมสมาชิกในครอบครัวได้อย่างเป็นระบบ เช่น การสอนเรื่องศีล ๕ ในชีวิตประจำวัน การฝึกสติร่วมกัน และการใช้เหตุผลในการแก้ไขปัญหาภายในครอบครัว ในระดับชุมชน การส่งเสริมให้ชุมชนเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ทางจิตใจและคุณธรรม สามารถดำเนินผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การจัดอบรมธรรมะ การปฏิบัติธรรมหมู่ การเสวนาทางจริยธรรม และการสร้าง

^๑ อินญา, ศ., วิชาญปัญญา, พ.ม., วาฬสัทโท, พ.ศ., & โฆสิตพิมานเวช, อ. (๒๕๖๕). การบูรณาการพุทธธรรมกับ

แนวคิดทฤษฎีกระบวนการและหน้าที่ในการบริหารสถานศึกษา. วารสารวิชาการเพื่อการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, ๑๐ (๒), ๑-๑๕.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (๒๕๔๓). *พุทธธรรม*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

เครือข่ายจิตอาสาเพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ชุมชนที่มีการบูรณาการหลักธรรมจะสามารถสร้างความสามัคคี ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

นโยบายสาธารณะที่สนับสนุนบทบาทของครอบครัวและชุมชนในการปลูกฝังคุณธรรมควรมีความชัดเจน และต่อเนื่อง^๑ การสนับสนุนงบประมาณสำหรับกิจกรรมทางจิตใจ การส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์และผู้นำชุมชน ในการแนะแนวทางจริยธรรม และการประเมินผลด้านคุณธรรมควบคู่กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม การบูรณาการหลักธรรมในระดับครอบครัวและชุมชนจึงเป็นรากฐานสำคัญของการแก้ไขปัญหาสังคมอย่างยั่งยืน

ด้านนโยบายสาธารณะ ภาครัฐควรสนับสนุนโครงการที่เน้นการพัฒนาจิตใจและคุณธรรม เช่น โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ หรือกิจกรรมพัฒนาจิตใจในสถานศึกษาและสถานที่ราชการ การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้าสู่ระดับนโยบายสาธารณะเป็นแนวทางสำคัญในการแก้ไขปัญหาสังคมอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในยุคที่สังคมไทยเผชิญกับความเสื่อมทางจิตใจและคุณธรรม ภาครัฐควรมีบทบาทเชิงรุกในการส่งเสริมโครงการที่เน้นการพัฒนาจิตใจ เช่น โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ซึ่งเป็นการปลูกฝังศีลธรรมในระดับชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชน พระสงฆ์ และหน่วยงานราชการ ซึ่งโครงการนี้ช่วยลดพฤติกรรมเบี่ยงเบนและเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

การจัดกิจกรรมพัฒนาจิตใจในสถานศึกษาและสถานที่ราชการ เช่น การฝึกสติ การปฏิบัติธรรม และการอบรมคุณธรรมแก่ข้าราชการและนักเรียน เป็นการสร้างวัฒนธรรมแห่งความรับผิดชอบและความเมตตาในองค์กรของรัฐ^๒ การกำหนดนโยบายที่สนับสนุนการบูรณาการหลักธรรม เช่น การจัดงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมทางจิตใจ การประเมินผลด้านคุณธรรมควบคู่กับประสิทธิภาพการทำงาน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างรัฐกับองค์กรทางศาสนา จะช่วยให้การพัฒนาสังคมไทยมีความลึกซึ้งและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น การดำเนินนโยบายสาธารณะที่มีหลักธรรมเป็นแกนกลางจึงไม่ใช่เพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่เป็นการวางรากฐานทางจิตใจให้แก่ประชาชน และสร้างสังคมที่มีสติ มีเมตตา และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมอย่างแท้จริงด้วย

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (๒๕๔๓). *พุทธธรรม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

^๒ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (๒๕๖๕). รายงานผลการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕.

แผนภาพที่ ๒ การบูรณาการหลักธรรมสู่การแก้ไขปัญหาสังคมอย่างยั่งยืน

การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาสังคมให้มีความสงบเรียบร้อยและยั่งยืน โดยเน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในทุกระดับของสังคม ตั้งแต่ปัจเจกบุคคลจนถึงองค์กรและนโยบายสาธารณะ ด้านการศึกษา มุ่งพัฒนาหลักสูตรจริยธรรม การฝึกสติและประเมินคุณธรรม เพื่อสร้างสังคมแห่งการยอมรับและการเคารพกติกา ด้านการบริหารองค์กร เน้นหลักอริยบท ๔ พรหมวิหาร ๔ และธรรมภิบาล เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมแห่งความร่วมมือและลดความขัดแย้ง ด้านครอบครัวและชุมชน ส่งเสริมศีลธรรม พรหมวิหาร และการอบรมธรรมในครอบครัว เพื่อสร้างเครือข่ายจิตอาสาและวัฒนธรรมชุมชนที่เกื้อกูลกัน ส่วนด้านนโยบายสาธารณะ มุ่งเน้นการกำหนดโครงการและงบประมาณที่สนับสนุนคุณธรรม ควบคู่กับการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างสังคมที่มีสติ มีเมตตา และความสมดุล ผลลัพธ์โดยรวมคือการเกิดสังคมที่สมาชิกมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีจิตสำนึกสาธารณะ และร่วมกันขับเคลื่อนสู่ความยั่งยืนบนฐานแห่งหลักธรรม

สรุป

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลเท่านั้น หากยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการเยียวยาและพัฒนาสังคมไทยอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะหลักศีล สมาธิ ปัญญา อริยบท ๔ และพรหมวิหาร ๔ ซึ่งมีศักยภาพในการพัฒนาจิตใจมนุษย์ให้มีความสงบ มีเมตตา และมีปัญญา ในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม การบูรณาการหลักธรรมเหล่านี้เข้าสู่ระบบสังคมในระดับต่าง ๆ ทั้งด้านการศึกษา การบริหารองค์กร ครอบครัว ชุมชน และนโยบายสาธารณะ จะช่วยสร้างโครงสร้างทางจริยธรรมที่มั่นคงและยั่งยืน ข้อเสนอแนะที่สำคัญคือ ภาครัฐควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจของประชาชนควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

และเทคโนโลยี โดยการสนับสนุนโครงการที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรม เช่น โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ การฝึกสติในสถานศึกษา และการอบรมคุณธรรมในองค์กร นอกจากนี้ควรมีการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนที่บูรณาการหลักธรรมอย่างเป็นระบบ และส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และครูในการเป็นต้นแบบทางจริยธรรม

การแก้ไขปัญหาสังคมอย่างยั่งยืนจึงต้องเริ่มจาก “การเปลี่ยนแปลงจากภายใน” คือการพัฒนาจิตใจของบุคคลให้มีคุณธรรมและปัญญา ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในระดับสังคมอย่างแท้จริง หากสังคมไทยสามารถดำเนินตามแนวทางนี้ได้อย่างต่อเนื่อง จะสามารถสร้างสังคมที่สงบสุข มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน และมีความมั่นคงทางจริยธรรมในระยะยาวด้วย

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (๒๕๕๕). *ธรรมะเพื่อสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- ธนภณ สมหวัง. (๒๕๖๑). การบูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาสังคมไทย: แนวความคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). *วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม*, ๘(๒), ๓๓-๔๘.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (๒๕๔๓). *พุทธธรรม*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (๒๕๔๖). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาเสรีชน นริสโร. (๒๕๖๒). *การสังเคราะห์งานวิจัยด้านการประยุกต์พุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม* [วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- พระอุทิศ สุขแสง. (๒๕๖๕). บทบาทของพุทธธรรมในการจัดการความเครียดของสังคมไทยร่วมสมัย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, ๑๒ (๑), ๔๕-๖๐.
- วศิน อินทสระ. (๒๕๕๐). *พุทธปรัชญากับสังคมร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (๒๕๔๑). *ธรรมะกับชีวิต*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (๒๕๖๕). *รายงานผลการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕*. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- สุชีพ ปุณฺณานุกาภ. (๒๕๔๙). *พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมกาย.
- อินภูษา, ศ., วิสิฏฐปัญโญ, พ.ม., วาฬสัทโท, พ.ธ., & โฆษิตพิมานเวช, อ. (๒๕๖๕). การบูรณาการพุทธธรรมกับแนวคิดทฤษฎีกระบวนการและหน้าที่ในการบริหารสถานศึกษา. *วารสารวิชาการเพื่อการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, ๑๐ (๒), ๑-๑๕.

